

Godina XVI - Broj 8

ZENICA, ponedjeljak, 27.06.2011.

MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT

181.

Na osnovu člana 56., tačka e), a u vezi sa članom 34, stav 2. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko – dobojskog kantona („Službene novine Zeničko – dobojskog kantona“ broj: 07/10), Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport donosi:

PRAVILNIK

o polaganju stručnog ispita i stručnom usavršavanju odgajatelja i stručnih saradnika u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja

Član 1.

(Predmet pravilnika)

Ovim pravilnikom se regulišu pravo, obaveza, postupak i način pripremanja i polaganja stručnog ispita, pravo i obaveza stalnog stručnog usavršavanja odgajatelja/ica i stručnih saradnika u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i oblik i sadržaj uvjerenja koje se izdaje licu koje položi stručni ispit.

Član 2.

(Obuhvat predškolskih ustanova)

Odredbe ovog pravilnika odnose se na sve predškolske ustanove, bez obzira na oblik svojine i osnivača (u daljem tekstu: „predškolska ustanova“), u kojima postoji obaveza ili se realizuju neki od programa odgojno – obrazovnog rada propisanih Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko – dobojskog kantona („Službene novine Zeničko – dobojskog kantona“ broj: 07/10), (u daljem tekstu: „Zakon“).

Član 3.

(Obaveza polaganja stručnog ispita)

(1) Obaveza polaganja stručnog ispita odnosi se na odgajatelja, stručnog saradnika i saradnika koji prvi put

zasniva radni odnos u predškolskoj ustanovi (u daljem tekstu: „pripravnik“).

(2) Pripravnik je obavezan položiti stručni ispit nakon jedne godine, a prije kraja druge godine neposrednog odgojno – obrazovnog rada, odnosno rada u predškolskoj ustanovi.

(3) Lice koje je položilo stručni ispit za samostalan odgojno – obrazovni rad u drugoj ustanovi, nije obavezno polagati stručni ispit u predškolskoj ustanovi.

(4) Pripravnik koji u roku od dvije godine ne položi stručni ispit, ne može obavljati poslove odgajatelja/ice i stručnog saradnika.

Član 4.

(Obaveze predškolske ustanove)

(1) Predškolska ustanova je pripravniku dužna:

- obezbijediti, pri zasnivanju radnog odnosa, mentora za praćenje njegovog rada i prisustvovanje odgojno – obrazovnom radu kod mentora (najmanje deset sati),
- obezbijediti stručne konsultacije sa mentorom, pedagogom i direktorom predškolske ustanove,
- omogućiti izvođenje samostalnog odgojno-obrazovnog rada, uz prisustvo mentora, u trajanju od najmanje deset sati,
- omogućiti uvjete za pripremu i polaganje stručnog ispita.

(2) Mentor koji prati pripravnika u pripremama za polaganje stručnog ispita podnosi o tome izvještaj stručnom vijeću radi prihvatanja.

(3) Evidentni list plana i realizacije stažiranja pripravnika vodi se na obrascu broj: 1.

Član 5.

(Uvjeti za polaganje)

Pripravnik može polagati stručni ispit pod uvjetom da ima:

- a) profil i stručnu spremu utvrđenu Zakonom o predškolsstvu i programom odgojno-obrazovnog rada,
- b) najmanje jednu godinu neposrednog odgojno-obrazovnog rada, odnosno drugog stručnog rada u predškolskoj ustanovi,
- a) realizovan program stručnog usavršavanja sa pratećom evidencijom (obrazac broj: 1).

Član 6.

(Prijava za polaganje)

(1) Prijava za polaganje stručnog ispita podnosi se Ministarstvu za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona (u daljem tekstu: „Ministarstvo“).

(2) Prijavu podnosi predškolska ustanova u kojoj je pripravnik zaposlen ili kandidat.

(3) Uz prijavu za polaganje stručnog ispita podnose se dokazi o ispunjavanju uvjeta iz člana 5. ovog pravilnika.

Član 7.

(Postupanje Ministarstva)

(1) Ako pripravnik ispunjava uvjete za polaganje stručnog ispita, Ministarstvo pismeno obavještava pripravnika o vremenu i mjestu polaganja stručnog ispita, obavezama koje se odnose na sadržaj stručnog ispita i o zadatku iz praktičnog dijela stručnog ispita. Pismeno obavještanje mora biti dostavljeno najkasnije 15 dana prije polaganja stručnog ispita.

(2) Rok i mjesto polaganja stručnog ispita utvrđuje Ministarstvo.

Član 8.

(Troškovi polaganja ispita)

(1) Troškove polaganja stručnog ispita snosi pripravnik.

(2) Visinu troškova iz stava 1. ovog člana utvrđuje rješenjem ministar Ministarstva, (u daljem tekstu: „ministar“).

Član 9.

(Stručna komisija)

(1) Stručni ispit se polaže pred stručnom komisijom koja ima tri člana.

(2) Predsjednika i članove stručne komisije, kao i njihove zamjenike, imenuje ministar iz redova nastavnika visokoškolskih ustanova, stručnih saradnika predškolskih ustanova i stručnih saradnika Ministarstva.

(3) Ministarstvo može odrediti da se stručni ispit polaže izvan sjedišta Ministarstva.

Član 10.

(Sadržina stručnog ispita)

- (1) Stručni ispit se sastoji iz praktičnog i usmenog dijela.
- (2) Praktični dio stručnog ispita je eliminatoran.

Član 11.

(Praktični dio stručnog ispita)

(1) Praktični dio stručnog ispita za odgajatelje sastoji se iz pismene pripreme i realizacije jednog od oblika rada u odgojno-obrazovnoj grupi.

(2) Praktični dio stručnog ispita za pedagoga/psihologa/socijalnog pedagoga, sastoji se iz empirijskog istraživanja u predškolskoj ustanovi.

(3) Istraživački rad mora obuhvatiti najmanje jednu istraživačku metodu odnosno tehniku (na uzorku najmanje dvije odgojno-obrazovne grupe) i predložen u pismenoj formi zajedno sa zahtjevom za polaganje stručnog ispita.

(4) Temu za istraživački rad određuje Pedagoški zavod, najranije dva mjeseca prije održavanja stručnog ispita.

Član 12.

(Usmeni dio stručnog ispita)

(1) Usmeni dio stručnog ispita polaže se:

- a) usmenim obrazloženjem i razgovorom o realizaciji odgojno-obrazovnog sadržaja u odgojno-obrazovnoj grupi, odnosno empirijskom istraživanju, u okviru praktičnog dijela stručnog ispita;
- b) provjerom znanja o metodici odgojno-obrazovnog rada, primjeni savremenih metoda i sadržaja rada, inovacijama u radu i savremenim didaktičkim sredstvima i materijalima;
- c) provjerom znanja o primjeni propisa iz oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja, vođenju evidencije i dokumentacije i normativnih akata predškolske ustanove.

(2) Na usmenom dijelu stručnog ispita pripravnik, pred stručnom komisijom, izvlači listić sa pitanjima za provjeru znanja iz tačke b) i c), člana 12. ovog pravilnika.

(3) Broj listića mora za pet biti veći od broja kandidata.

Član 13.

(Utvrđivanje ocjene ispita)

(1) Stručna komisija utvrđuje ocjenu stručnog ispita jednoglasno.

(2) U spornim slučajevima konačnu ocjenu, na osnovu pismenih izvještaja svakog člana stručne komisije, daje ministar.

(3) Praktični i usmeni dio stručnog ispita ocjenjuje se jednom od ocjena: „položio-la/je“, ili „nije položio-la“.

Član 14.

(Ponavljanje i odlaganje ispita)

(1) Pripravnik koji ne položi stručni ispit upućuje se da ga ponovi u roku koji ne može biti kraći od tri mjeseca.

(2) Ako pripravnik ne pristupi polaganju stručnog ispita, ili prije početka ispita izjavi da odustaje, ili odustane u toku započetog ispita, smatrat će se da ispit nije položio.

(3) Zakazani stručni ispit može se odložiti ako je pripravnik, zbog bolesti ili drugih opravdanih razloga, spriječen da prisustvuje ispitu.

(4) O odlaganju stručnog ispita odlučuje Ministarstvo, o čemu pisanim putem obavještava pripravnika.

Član 15.

(Posljedice nepoloženog stručnog ispita)

Ako pripravnik ne položi stručni ispit u roku od dvije godine, odnosno dvije i po godine u slučaju upućivanja na ponovni ispit, od prvog zasnivanja radnog odnosa, ne može obavljati poslove odgajatelja/ice, odnosno pedagoga/psihologa/socijalnog pedagoga, dok ne položi stručni ispit.

Član 16.

(Prava nakon položenog stručnog ispita)

(1) Nakon položenog stručnog ispita odgajatelj/ica, pedagog/psiholog/socijalni pedagog, stiče pravo na samostalan odgojno-obrazovni rad u predškolskoj ustanovi.

(2) Licu koje je položilo stručni ispit ministar izdaje uvjerenje o osposobljenosti za samostalno obavljanje odgojno-obrazovnog rada, na obrascu broj: 2.

(3) Licu kojem je u skladu sa članom 62., stav 2., Zakona o predškolstvu („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 5/97), odnosno ranijim propisima priznat stručni ispit, izdaje se uvjerenje o osposobljenosti za samostalan rad u predškolskim ustanovama, na obrascu broj: 3.

(4) Zahtjev za izdavanje uvjerenja iz prethodnog stava podnosi lice koje na njega ima pravo, uz priloženu potvrdu o dužini odgojno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama.

Član 17.

(Vođenje zapisnika)

(1) O polaganju stručnog ispita vodi se zapisnik u koji se unosi: ime i prezime pripravnika, zvanje i struka, datum i mjesto rođenja, vrijeme realizacije pripravničkog staža i u kojoj ustanovi, ime i prezime mentora, vrijeme polaganja stručnog ispita, teme i ocjene praktičnog dijela

ispita, pitanja i ocjene usmenog dijela ispita, konačna ocjena, te potpisi članova stručne komisije.

(2) Uz zapisnik o polaganju stručnog ispita prilaže se prijava za polaganje ispita sa priložima.

(3) Zapisnik o polaganju stručnog ispita vodi se na obrascu broj: 4.

Član 18.

(Program stručnog ispita)

(1) Program stručnog ispita za stručne saradnike donosi predškolska ustanova u skladu sa programom polaganja stručnog ispita, koji je propisan ovim pravilnikom.

(2) Stručni saradnici u predškolskim ustanovama, (izuzev pedagoga/psihologa/socijalnog pedagoga), polažu stručni ispit u predškolskoj ustanovi nakon isteka jedne godine rada na odgovarajućim poslovima i zadacima, po postupku utvrđenom pravilima predškolske ustanove.

(3) Od odredbe stava 1. ovog člana izuzimaju se stručni saradnici za zdravstvene i bibliotekarske poslove koji su obavezni da polažu stručni ispit u skladu sa odgovarajućim posebnim propisima iz njihove djelatnosti.

Član 19.

(Stručna komisija stručnog vijeća)

(1) Stručni saradnici polažu stručni ispit pred stručnom komisijom koju obrazuje stručno vijeće predškolske ustanove iz reda odgajatelja/ica i stručnih saradnika predškolske ustanove.

(2) U stručnu komisiju mogu se imenovati samo lica koja imaju odgovarajuću stručnu spremu.

(3) U slučaju da se u jednoj predškolskoj ustanovi ne može imenovati član stručne komisije za određenu oblast, stručno vijeće može za člana u komisiji imenovati odgovarajuće lice iz druge ustanove.

(4) Stručnom saradniku koji je položio stručni ispit izdaje se uvjerenje na obrascu broj: 5.

Član 20.

(Knjiga evidencije)

(1) Knjigu evidencije o položenim i priznatim stručnim ispitima za odgajatelje/ice, pedagoge/ psihologe/socijalne pedagoge u predškolskim ustanovama vodi Ministarstvo.

(2) Podaci u knjizi evidencije uvode se slijedeći podaci: ime i prezime odgajatelja/ice, pedagoga/psihologa/socijalnog pedagoga, godina rođenja, stručna sprema, vrijeme polaganja stručnog ispita, broj, datum i mjesto izdavanja uvjerenja o položenom stručnom ispitu.

(3) Priznati stručni ispiti uvode se u istu knjigu, s tim što se u rubriku „vrijeme polaganja stručnog ispita“ unosi podatak „priznat po članu 62., stav 2. Zakona o predškolstvu („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 5/97)“.

(4) Knjiga evidencije o položenim i priznatim stručnim ispitima vodi se na obrascu broj: 6.

Član 21.**(Primjena pravilnika)**

(1) Odredbe ovog pravilnika koje se odnose na rad stručne komisije, ocjenjivanje, ponavljanje stručnog ispita, odlaganje ispita, te vođenje evidencije i dokumentacije polaganja stručnog ispita odgajatelja/ice, primjenjuju se i kod polaganja ispita stručnih saradnika.

(2) Knjigu evidencije o položenim stručnim ispitima vodi predškolska ustanova na obrascu broj: 6a.

Član 22.**(Obaveza stručnog usavršavanja)**

(1) Radi praćenja razvoja određenih naučnih disciplina, pedagoške teorije i prakse, produbljivanja i sticanja novih znanja i njihove praktične primjene u radu, odgajatelji/ice i stručni saradnici koji realizuju odgojno-obrazovne programe, i programe njege u odgojno obrazovnim ustanovama u kojim borave predškolska djeca, dužni su da se permanentno stručno usavršavaju.

(2) Oblici stručnog usavršavanja mogu biti individualni i kolektivni.

Član 23.**(Individualno stručno usavršavanje)**

Individualno stručno usavršavanje obuhvata:

- a) stalno praćenje odgovarajućih stručnih listova i časopisa kao i druge stručne literature,
- b) obavljanje konsultacija i međusobnu razmjenu mišljenja i iskustava putem stručnih aktiva,
- c) izvođenje oglednih aktivnosti sa inovacijama u radu,
- d) konsultacije sa direktorom predškolske ustanove, koordinatorom, odgajateljem/icom, pedagogom /psihologom /socijalnim pedagogom,
- e) naučno-istraživački rad,
- f) objavljivanje publikacija.

Član 24.**(Kolektivno stručno usavršavanje)**

Kolektivno stručno usavršavanje obuhvata:

- a) prisustvovanje oglednim aktivnostima istaknutih odgajatelja/ica,
- b) učešće u radu stručnih organa,
- c) učešće na savjetovanjima, seminarima, kursovima, naučnim ekskurzijama, studijskim putovanjima i slično.

Član 25.**(Utvrdjivanje programa stručnog usavršavanja)**

Stručno vijeće predškolske ustanove utvrđuje program i prati realizaciju stručnog usavršavanja odgajatelja/ica, njegovatelja/ica i stručnih saradnika.

Član 26.**(Održavanje oglednih aktivnosti)**

(1) Odgajatelj/ice i njegovatelj/ice, osim pripravnika, obavezni su najmanje jednom godišnje održati oglednu aktivnost u prisustvu direktora ili pedagoga i određenog broja odgajatelja/ica, odnosno njegovatelja/ica iz stručnog aktiva.

(2) O održanoj oglednoj aktivnosti, direktor ili pedagog podnose izvještaj stručnom vijeću.

Član 27.**(Obaveza prisustva stručnim seminarima)**

(1) Odgajatelji/ice i njegovatelji/ice su obavezni da prisustvuju stručnom seminaru i drugim oblicima stručnog usavršavanja koje organizuje Pedagoški zavod Ministarstva.

(2) Organizator seminara i drugog oblika stručnog usavršavanja izdaje polazniku potvrdu o njegovom učešću, koja se odlaže u pedagoški dosije polaznika seminara.

Član 28.**(Stručno usavršavanje stručnih saradnika)**

Stručno usavršavanje stručnih saradnika organizuje se i provodi po programu koji donosi stručno vijeće predškolske ustanove.

Član 29.**(Vođenje evidencije o stručnom seminaru)**

Evidencija o stručnom usavršavanju odgajatelja, stručnih saradnika i saradnika vodi se u predškolskoj ustanovi u kojoj se realizuje program odgojno-obrazovnog rada sa djecom predškolskog uzrasta, na obrascu broj: 7.

Član 30.**(Prethodno izdata uvjerenja o položenom ili priznatom stručnom ispitu)**

Uvjerenje o položenom ili priznatom stručnom ispitu izdato u skladu sa Zakonom o stalnom stručnom usavršavanju nastavnika („Službeni list SR BiH“, broj: 6/76), validan je dokaz o osposobljenosti odgajatelja/ice, pedagoga i psihologa za samostalan odgojno-obrazovni rad.

Član 31.**(Obrasci)**

Obrasci „1“, „2“, „3“, „4“, „5“, „6“, „6a.“ i „7“, sastavni su dio ovog pravilnika.

Član 32.
(Stupanje na snagu)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osam dana, od dana objavljivanja u „Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona“.

Broj: 10-38- 12072/11.
Zenica, 06.05.2011.godine

MINISTRICA

Bernadeta Galijašević, prof., s.r.

182.

Na osnovu člana 56., tačka d), a u vezi sa članom 44., Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 07/10), Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, d o n o s i:

P R A V I L N I K
o načinu vođenja pedagoške i ostale evidencije i dokumentacije u predškolskoj odgojno-obrazovnoj ustanovi

Član 1.
(Predmet pravilnika)

Ovim pravilnikom propisuje se način vođenja pedagoške i ostale evidencije i dokumentacije u odgojno-obrazovnim ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje na području Zeničko-dobojskog kantona (u daljem tekstu: predškolska ustanova).

Član 2.
(Sadržaj dokumentacije i evidencije)

(1) U predškolskoj ustanovi vodi se sljedeća dokumentacija:

- a) dnevnik rada za djecu predškolskog uzrasta,
- b) ljetopis predškolske ustanove,
- c) zapisnici sjednica stručnog vijeća.

(2) U predškolskoj ustanovi vodi se i evidencija o:

- a) broju prijavljene i primljene djece za upis u predškolsku ustanovu, (spisak djece),
- b) evidentni list o brojnom stanju djece po uzrastu i formiranju odgojnih grupa na odgajatelje,
- c) evidentni list o formiranju grupa po uzrastu i po obdaništima,
- d) zapisnici sjednica stručnih aktiva.

Član 3.
(Sadržaj dnevnika rada)

(1) Dnevnik rada sa djecom predškolskog uzrasta sadrži podatke o:

- a) opće podatke o predškolskoj ustanovi,
- b) uputstvo o vođenju dnevnika rada za djecu predškolskog uzrasta,
- c) djeci i njihovim roditeljima, odnosno starateljima,
- d) dolasku i izostancima djece,
- e) kalendaru rada,
- f) godišnjem planu i programu odgojno-obrazovnog rada,
- g) odgojno-obrazovnim oblastima,
- h) planiranju na osnovu interesa djece.

(2) Podatke u dnevnik rada za djecu predškolskog uzrasta unosi odgajatelj koji radi sa odgojnom grupom i odgovoran je za njihovu tačnost.

(3) Predškolska ustanova dužna je da čuva dnevnik rada za djecu predškolskog uzrasta najmanje tri godine, a podaci iz dnevnika o djeci i njihovim roditeljima, odnosno starateljima su trajne vrijednosti.

(4) Veličina dnevnika rada za djecu predškolskog uzrasta (25 x 35 cm) i vodi se na obrascu broj: 1.

Član 4.
(Ljetopis predškolske ustanove)

(1) U ljetopis predškolske ustanove unose se hronološkim redom svi važniji događaji i podaci iz njenog života i rada.

(2) Ljetopis vodi lice koje odredi stručno vijeće ili direktor predškolske ustanove.

(3) Ljetopis predškolske ustanove vodi se u tvrdo povezanoj svesci.

Član 5.
(Zapisnici sjednica stručnog vijeća)

(1) Zapisnici sjednica stručnog vijeća vode se u tvrdo povezanoj svesci.

(2) Zapisnik obavezno sadrži: datum održavanja sjednice, imena i prezimena odsutnih odgajatelja dnevni red, kratki sadržaj diskusija i zaključke stručnog vijeća o svakoj tački dnevnog reda, potpis zapisničara i direktora odnosno pedagoga – psihologa ustanove.

(3) Ljetopis i zapisnici sjednica stručnog vijeća su trajne vrijednosti.

Član 6.
(Spisak djece prijavljene za upis)

(1) Spisak djece prijavljene za upis u predškolsku ustanovu sadrži ime i prezime djeteta prijavljenog za upis, datum i mjesto rođenja, ime i prezime roditelja, odnosno staratelja i njihovo zanimanje, ukupan broj prijavljene djece i broj primljene djece.

(2) Spisak potpisuju službeno lice i direktor predškolske ustanove.

(3) Spisak ima oblik arka sa potrebnim brojem uložaka i vodi se na obrascu broj: 2.

Član 7.

(Evidentni list)

(1) Evidentni list o brojnom stanju djece po uzrastu i podjeli odgojnih grupa na odgajatelje sadrži podatke o odgojnim grupama, djeci i odgajateljima.

(2) Evidentni list u obdaništima vodi se na obrascu broj: 3.

(3) Podaci u evidentni list unose se sa stanjem dva puta godišnje: 30. septembra i 31. januara tekuće godine.

(4) Popunjeni evidentni list dostavlja se općinskom organu uprave nadležnom za poslove predškolskog odgoja i obrazovanja, Pedagoškom zavodu i Ministarstvu za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona.

(5) Obrasci od 1 do 3 sastavni su dio ovog pravilnika.

Član 8.

(Stupanje na snagu)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osam dana, od dana objavljivanja u “Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona”.

Broj: 10-38-12074/11.

Zenica, 06.05.2011.godine

MINISTRICA

Bernadeta Galijašević, prof., s.r.

Obrazac broj: 2

.....
naziv predškolske ustanove

Broj

Datum

SPISAK DJECE
PRIJAVLJENE ZA UPIS U PREDŠKOLSKU
USTANOVU

Upis je počeo 20..., a završen je 20... god. Ukupno se prijavilo
za upis u predškolsku ustanovu djece, a od toga je primljeno djece

U, 20..., god.

Službeno lice

Direktor

[illegible]

**Evidentni list o formiranju grupa po obdaništima
za školsku ____/____ godinu**

Obdanište _____

Odgajatelj: _____

Grupa : jaslice : _____
vrtić : _____

R.br.	Prezime i ime djeteta	Datum rođenja	Napomena
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			
11.			
12.			
13.			
14.			
15.			
16.			
17.			
18.			
19.			
20.			
21.			
22.			
23.			
24.			
25.			

D N E V N I K R A D A

ZA DJECU PREDŠKOLSKOG UZRASTA

D N E V N I K R A D A

ODGAJATELJA

NAZIV PREDŠKOLSKE USTANOVE _____

MJESTO _____

ODGOJNA GRUPA _____

GODINA _____

ODGAJTELJI

M. P.

DIREKTOR :

S A D R Ź A J

Imenik djece	str.	1
Evidencija o dnevnoj prisutnosti djece	str.	12
Tabelarni podaci o djeci	str.	23
Kalendar radnih dana u mjesecu	str.	24
Specifičnost grupe i uslovi rada	str.	25
Godišnji plan rada	str.	27
Strukturiranje tema u podteme	str.	28
Odgojno-obrazovne oblasti	str.	49
Planiranje na osnovu interesa djece	str.	53
Sedmični plan rada	str.	94
Plan rada za zimski period	str.	135
Realizacija rada za zimski period	str.	136
Plan rada za ljetni period	str.	137
Realizacija rada za ljetni period	str.	141
Godišnji plan saradnje sa roditeljima	str.	145
Dnevni red, prijedlozi, zaključci	str.	146
Individualni razgovori	str.	148
Prozivnik roditelja	str.	149
Program saradnje sa društvenom sredinom	str.	150
Zaključci stručnih organa	str.	152

U P U T S T V O

za vođenje Dnevnika rada za djecu predškolskog uzrasta od tri do sedam godina

- Sve odgojno – obrazovne aktivnosti predviđene Godišnjim planom i programom odgojno – obrazovnog rada, unose se u ovaj Dnevnik rada, koji je ujedno glavni i osnovni segment pedagoške dokumentacije.
 - Sve podatke predviđene ovim Dnevnikom treba unositi blagovremeno, uredno (čisto) i tačno.
 - Svi podaci predviđeni ovim Dnevnikom su potrebni, a poseban akcenat odgajatelj treba staviti na slijedeće:
1. Imenik djece uredno i tačno popuniti na početku školske godine (posebna pažnja poklanja se telefonskom broju i adresi roditelja, radi eventualnog brzog kontaktiranja).
 2. Znak za prisutnosti djeteta u obdaništu je “+”, a za odsutnosti “-“, bolovanje se evidentira kao “B”.
 3. Tabelarni podaci o djeci evidentiraju se tri puta u toku školske godine (1.IX , 15.I i 15.IV) . Ovi podaci su dragocjeni prilikom izrada analiza o socio-kulturnoj strukturi roditelja, a i kao jasna slika o kulturnoj sredini djeteta (poroditi).
 4. Kalendar rada je putokaz pravilnog planiranja, pa se popunjava odmah na početku školske godine. Radni dani se iscrtavaju plavom bojom, a neradni crvenom. Na kraju mjeseca sumiraju se radni i neradni dani.
 5. Detekcija specifičnosti grupe i pojedinaca obavlja se na početku školske godine, a sukcesivno i tokom godine.
 6. Spisak tema i datuma unosi se odmah u septembru; napomena se koristi u slučaju zemjene teme.
 7. Strukturiranje tema i podtema radi se za svaki mjesec, odnosno za svaku planiranu temu.
 8. Odgojno – obrazovne oblasti planirati za cijelu godinu, a uporedo sa planiranom oblasti ide i definisanje ciljeva i zadataka.
 9. Planiranje na osnovu interesa djece radi se za svaku temu, a na osnovu principa tematskog planiranja.
 10. Sedmičnim planom predvidjeti centre za učenje, a nakon sedmične realizacije planiranog sačiniti osvrt na svaki sedmični plan i realizaciju.
 11. Obim rada u ljetnom i zimskom periodu reducira se na slobodne aktivnosti, Šetnje, izlete i slično, pa se te aktivnosti kratko definišu i evidentiraju.
 12. Saradnja sa roditeljima planira se u mjesecu septembru, a osvrt na realizaciju prati planiranu aktivnost; vrlo kratko i javno definiše se zaključci.
Individualni razgovori se vrlo kratko definišu u formi zaključka.
U predviđenu rubriku stavlja se datum i evidentira se prisustvo roditelja.
 13. Svi vidovi sradanje se planiraju, precizira se vrijeme realizacije i imenuje se realizator te aktivnosti.
 14. U rubriku “Zaključci stručnih organa” unosi se samo broj sastanka, datum održavanja sastanka, dnevni red i zaključci.

IMENIK DJECE

SA PODACIMA O RODITELJIMA - STARATELJIMA

Redni broj	PREZIME I IME	DATUM ROĐENJA	ADRESA STANA I TELEFON	BROJ ČLANOVA PORODICE	BROJ DJECE U PORODICI	DATUM	
						UPISA	ISPISA
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							
11.							
12.							
13.							
14.							
15.							
16.							
17.							
18.							
19.							
20.							

[illegible]

EVIDENCIJA O DNEVNOJ PRISUTNOSTI DJECE

TABELARNI PODACI O DJECI

		EVIDENTIRANO		
		1.IX	15.I	15.IV
POL DJECE	DJEVOJČICE			
	DJEČACI			
	SVEGA			

		EVIDENTIRANO		
		1.IX	15.I	15.IV
UZRAST DJECE				
	SVEGA			

STRUČNA SPREMA RODITELJA		M	O	M	O	M	O
NEKVALIFIKOVANI	NEZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA						
	ZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA						
KVALIFIKOVANI RADNICI							
SREDNJA STRUČNA SPREMA							
VKV							
VIŠA STRUČNA SPREMA							
VISOKA STRUČNA SPREMA							
MAGISTRI I DOKTORI NAUKA							
DJECA BEZ OBA RODITELJA							
DJECA BEZ JEDNOG RODITELJA							

SPECIFIČNOST GRUPE I USLOVI RADA

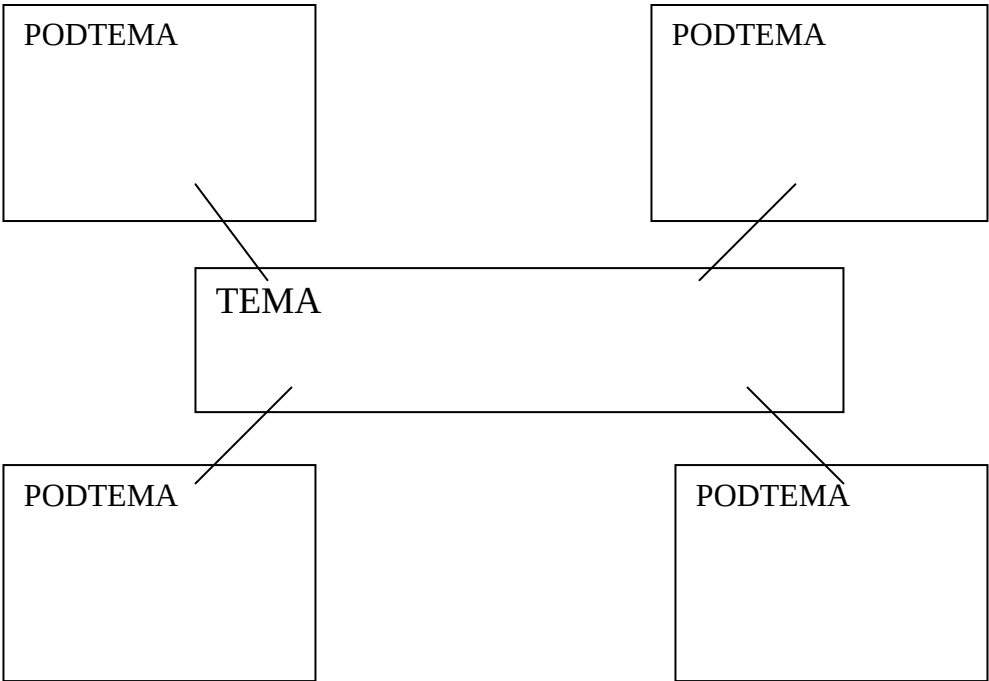
- Polna strukura
- Obrazovna struktura roditelja
- Specifičnost kod djece
- Opremljenost (igračke, didakt. konstruktivni materijal, audiovizuelna oprema i sl.)

GODIŠNJI PLAN RADA

SPISAK TEMA	NAPOMENA	DATUM

STRUKTUIRANJE TEME U PODTEME

MJESEC : _____

ODGOJNO OBRAZOVNE OBLASTI

ODGOJNO – OBRAZOVNE OBLASTI

FIZIČKI RAST I RAZVOJ

KOGNITIVNI RAZVOJ

KONATIVNI RAZVOJ

ODGOJNO – OBRAZOVNE OBLASTI		
SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ	ESTETSKI RAZVOJ	OPĆI CILJEVI I ZADACI

183.

Na osnovu člana 56., tačka (f), a u vezi sa članom 31., stav (2), Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 07/10), Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, donosi:

PRAVILNIK O STRUČNOM NADZORU NAD RADOM PREDŠKOLSKIH USTANOVA

Član 1.

(Predmet pravilnika)

Ovim pravilnikom uređuje se stručni nadzor, uvjeti i način njegova obavljanja.

Član 2.

(Stručni nadzor)

Stručni nadzor je sistematsko i organizirano stručno praćenje ostvarivanja godišnjih programa rada predškolskih ustanova, cjelovitog razvojnog programa, drugih programa na koje je data saglasnost Ministarstva i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama.

Član 3.

(Vršioi nadzora)

- (1) Stručni nadzor vrši Pedagoški zavod.
- (2) Stručni nadzor nad radom predškolske ustanove obavljaju državni službenici iz Pedagoškog zavoda u zvanju stručni savjetnik za oblast obrazovanja.
- (3) Predškolske ustanove su dužne da omogućće nesmetano vršenje stručnog nadzora i uvid u dokumentaciju i evidenciju koja se vodi u predškolskoj ustanovi.

Član 4.

(Obim stručnog nadzora)

Stručni nadzor nad radom predškolske ustanove obuhvata sljedeće:

- a) praćenje rada predškolske ustanove,
- b) praćenje realizacije programa predškolskog odgoja i obrazovanja,
- c) praćenje i ocjenjivanje rada direktora predškolskih ustanova,
- d) pružanje stručne pomoći u planiranju, programiranju i organizaciji odgojno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi.

Član 5.

(Termini nadzora)

(1) Posjeta predškolskoj ustanovi u svrhu stručnog nadzora obavlja se najmanje tri puta u toku školske godine i to:

- a) neposredno pred početak školske godine (mjesec august/septembar),
- b) mjesec januar tekuće školske godine,
- c) mjesec juni tekuće školske godine.

(2) O svakom obavljenom stručnom nadzoru sačinjava se poseban zapisnik, i to:

- a) Prilikom prve posjete predškolskoj ustanovi sačinjava se Zapisnik o pripremljenosti predškolske ustanove za početak školske godine,
- b) Prilikom druge i treće posjete sačinjava se Zapisnik o stručnom nadzoru nad radom predškolske ustanove.

Član 6.

(Ovlaštenja Pedagoškog zavoda)

Ako se pri vršenju stručnog nadzora uoče veći nedostaci ili propusti u radu, Pedagoški zavod je dužan u pismenoj formi obavijestiti Ministarstvo o uočenim nedostacima radi preduzimanja neophodnih mjera, u skladu sa Zakonom. o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 7/10).

Član 7.

(Bodovanje)

- (1) Na kraju školske godine, a na osnovu opažanja konstatovanih u zapisnicima, vrši se bodovanje svih elemenata Metodologije praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja rada direktora predškolske ustanove.
- (2) Metodologija praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja rada direktora predškolske ustanove je sastavni dio ovog pravilnika.

Član 8.

(Rješenje o ocjeni rada)

Na osnovu rezultata izvršenog bodovanja iz člana 7. ovog pravilnika, Pedagoški zavod, svake školske godine, a najkasnije do 15. septembra tekuće godine, donosi rješenje o ocjeni rada direktora predškolske ustanove.

Član 9.

(Ocjene o radu)

Direktor predškolske ustanove može biti ocijenjen ocjenom:

- a) naročito se ističe (143-150 bodova),
- b) ističe se (126- 142 boda),
- c) dobar (101- 125 bodova),
- d) zadovoljava (91- 100 bodova),
- e) nezadovoljava (do 90 bodova).

Član 10.

(Žalbeni postupak)

(1) Na rješenje o ocjeni rada direktora može se izjaviti žalba u roku od 15 dana od dana prijema rješenja.

(2) Žalba se podnosi Ministarstvu za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona.

(3) Rješenje doneseno po žalbi je konačno u upravnom postupku.

Član 11.

(Stupanje na snagu)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osam dana, od dana objavljivanja u "Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona", a primjenjivat će se od školske 2011/2012. godine.

Broj: 10-38-12075/11.

Zenica, 06.05.2011.godine

MINISTRICA

Bernadeta Galijašević, prof., s.r.

METODOLOGIJA

(praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja rada direktora predškolske ustanove)

Predškolska ustanova: _____ mjesto _____ Školska _____ godina _____

Prezime, očevo ime, ime: _____ :

Red. broj	ELEMENTI PRAĆENJA			BODOVI	
1.	a)	GPR predškolske ustanove urađen je u skladu sa Metodologijom za izradu godišnjeg programa rada predškolske ustanove , te su primijenjeni Pedagoški standardi i normativi i drugi propisi koji regulišu ovu oblast.	30		
	b)	GPR predškolske ustanove je imao manjih primjedbi u procesu donošenja (do davanja saglasnosti)	15		
	c)	GPR predškolske ustanove je imao značajnih primjedbi (neracionalno formirane odgojne grupe, netačne tabele, greške u evidentnom listu i sl.) u procesu donošenja	5		
2.	a)	Godišnji program rada direktora predškolske ustanove sadrži mjesečne planove sa evidencijom o realizaciji	10		
	b)	Urađeni planovi ili evidencija o realizaciji imaju manjih nedostataka	5		
3.	a)	Izvršena je optimalna pripremljenost za rad predškolske ustanove i osigurani uvjeti za rad predškolske ustanove (kadrovski, materijalno-tehnički, higijenski, estetski i dr.)	15		
	b)	Na pripremljenost predškolske ustanove za rad se mogu staviti primjedbe po bilo kojem osnovu	5		
4.	a)	Raspored sati i sedmični jelovnik su urađeni u skladu sa pedagoško-psihološkim zahtjevima vezanim za organizaciju rada u predškolskoj ustanovi	5		
	b)	Na raspored sati i sedmični jelovnik mogu se staviti primjedbe po bilo kojem osnovu	3		
5.	a)	Realizacija odgojno-obrazovnih aktivnosti je blagovremena i usklađena sa GPR-om predškolske ustanove, godišnjim, operativnim i mjesečnim planovima rada.	10		
	b)	Na realizaciju ili evidenciju mogu se staviti manje primjedbe	8		
	c)	Uočljive su značajne primjedbe	5		
6.	a)	Planirane aktivnosti u okviru kulturne i javne djelatnosti predškolske ustanove realiziraju se blagovremeno, funkcionalne su i uredno evidentirane	10		
	b)	Postoji manje odstupanje od plana u organizacionom ili funkcionalnom smislu i/ili greške u evidenciji	5		
	c)	Aktivnosti u okviru kulturne i javne djelatnosti predškolske ustanovne su formalne, nisu funkcionalne i/ili ne posti uredna evidencija	2		
7.	a)	Realizacija ostalih programa na koje je data saglasnost Ministarstva, (član 22. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju), je funkcionalna, blagovremena i vodi se uredna evidencija.	5		
	b)	Programi nisu u potpunosti razrađeni ili postoje manji nedostaci u njihovoj primjeni ili evidenciji	3		
	c)	Postoje značajni propusti u programima, realizaciji ili njihovoj evidenciji	2		
8.	a)	Postoji funkcionalan program stručnog usavršavanja odgajatelja, zdravstvenih radnika i stručnih saradnika koji se realizira prema planu i blagovremeno evidentira	5		
	b)	Postoje manji propusti u programu, realizaciji ili evidenciji	3		
9.	a)	Posjete aktivnostima u odgojno-obrazovnim grupama, odvijaju se prema planu , te postoji uredna evidencija (izdavanje rješenja odgajateljima, zdravstvenim radnicima i stručnim saradnicima)	10		
	b)	Posjete su neredovite ili je evidencija nepotpuna	5		
10.	a)	Evaluacija realizacije odgojno-obrazovnih aktivnosti i aktivnosti u okviru kulturne i javne djelatnosti odgajatelja, zdravstvenih radnika i stručnih saradnika je u skladu sa godišnjim programom rada direktora	5		
	b)	Na evaluaciju realizacije mogu se dati manje primjedbe	3		
11.	a)	Pedagoška i ostala dokumentacija se redovito pregleda i vodi uredna evidencija	5		
	b)	Pedagoška i ostala dokumentacija neredovito se pregleda ili je evidencija nepotpuna	3		
12.	a)	Izveštaji i zapisnici inspekcije su bez primjedbe	10		
13.	a)	Saradnja sa Vijećem roditelja je permanentna i funkcionalna	5		
	b)	Saradnja sa Vijećem roditelja je povremena	3		
14.	a)	Saradnja sa lokalnom i širom društvenom zajednicom je stalna i korektna	5		
	b)	Saradnja sa lokalnom i širom društvenom zajednicom je povremena i nefunkcionalna	2		
15.	a)	Na Stručnom vijeću realizirana najmanje jedna stručna tema	5		
16.	a)	Realizirana je najmanje jedna ogledna aktivnost u jednoj od odgojnih grupa	10		
17.	a)	Osmišljavanje, izrada i realizacija projekata i/ili inovacija s ciljem unapređenja odgojno- obrazovnog rada	5		
				UKUPNO BODOVA	
Praćenje i vrednovanje obavio/la: _____ Potpis: _____					

184.

Na osnovu člana 56., tačka c), a u vezi sa članom 17., stav (2), Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 7/10), Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, donosi:

**PRAVILNIK
o postupku utvrđivanja uvjeta, sadržaju i načinu
vođenja Registra predškolskih ustanova**

Član 1.

(Predmet pravilnika)

Ovim pravilnikom reguliše se postupak utvrđivanja uvjeta za rad predškolske ustanove organizovane u svim oblicima svojine, kao i sadržaj i način vođenja Registra predškolskih ustanova (u daljem tekstu: „Registar“).

Član 2.

(Nadležnost Ministarstva)

Postupak utvrđivanja uvjeta za rad predškolske ustanove i upis u Registar vrši Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, (u daljem tekstu: „Ministarstvo“).

Član 3

(Upis u Registar).

(1) U Registar se upisuje novoosnovana predškolska ustanova, kao i postojeća predškolska ustanova kod koje su nastale statusne ili značajnije organizacione promjene.

(2) Izmjene i dopune registracije obavezno se vrše u slučaju:

- a) promjene osnivača ili naziva predškolske ustanove;
- b) uvođenja odgojno-obrazovnih programa na koje Ministarstvo daje saglasnost;
- c) otvaranja jedinica predškolske ustanove izvan općine u kojoj je sjedište predškolske ustanove.

Član 4.

(Podnošenje zahtjeva za upis u Registar)

(1) Osnivač novoosnovane predškolske ustanove podnosi zahtjev za upis u Registar prije početka njenog rada.

(2) Novoosnovana ustanova ne može početi sa radom prije upisa u Registar.

(3) Zahtjev za izmjene i dopune upisa u Registar podnosi predškolska ustanova, odnosno osnivač.

(4) Zahtjevine izmjene i dopune u radu predškolske ustanove mogu se primjenjivati tek po njihovom upisu u Registar.

Član 5.

(Provjera uvjeta)

(1) Provjera postojanja uvjeta za rad predškolske ustanove vrši se, u pravilu, po isteku jedne godine od prethodne registracije.

(2) Zahtjev za provjeru postojanja uvjeta za rad iz prethodnog stava podnosi predškolska ustanova.

(3) Osnivač ustanove ili Ministarstvo, mogu po zahtjevu ili po službenoj dužnosti, vršiti provjeru postojanja uvjeta za rad i mimo roka utvrđenog u prethodnom stavu.

Član 6.

(Sadržaj dokumentacije uz zahtjev za upis u Registar)

(1) Uz zahtjev za upis u Registar osnivač ili predškolska ustanova dostavlja:

- a) odluku o preuzimanju prava osnivača ili odluku osnivača o transformaciji postojeće ili o osnivanju nove predškolske ustanove,
- b) akt o imenovanju upravnog odbora predškolske ustanove,
- c) akt o donošenju pravila predškolske ustanove,
- d) odluku o imenovanju direktora, odnosno vršioca dužnosti direktora predškolske ustanove,
- e) popis odgojno-obrazovnih programa koji se primjenjuju u predškolskoj ustanovi,
- f) popis mjesnih zajednica u kojima je locirana predškolska ustanova, odnosno njene radne jedinice,
- g) plan i program rada predškolske ustanove.

Član 7.

(Sadržaj dokumentacije uz zahtjev za izmjene i dopune upisa u Registar)

Uz zahtjev za izmjene i dopune upisa u Registar podnosilac zahtjeva je dužan dostaviti:

- a) saglasnost osnivača za traženje izmjene i dopune registracije predškolske ustanove,
- b) rješenje Ministarstva o odobrenju upotrebe programa odgojno-obrazovnog rada, ako su oni predmet zahtjeva za izmjenu i dopunu registracije predškolske ustanove.

Član 8.

(Uvjeti za upis u Registar)

(1) Uvjeti koje predškolska ustanova treba ispunjavati za upis u Registar su propisani u članu 16. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 7/10).

(2) Dokaze o ispunjavanju uvjeta za rad predškolske ustanove iz prethodnog stava provjerava stručna komisija koju obrazuje ministar Ministarstva (u daljem tekstu: „ministar“).

(3) Stručna komisija se sastoji od predsjednika i dva člana.

(4) Za zakonitost rada stručne komisije odgovoran je njen predsjednik.

Član 9.

(Postupanje Stručne komisije)

(1) Stručna komisija iz predhodnog člana sačinjava zapisnik o ispunjavanju propisanih uvjeta za upis predškolske ustanove u Registar i predlaže da ministar donese rješenje o odobravanju ili odbijanju zahtjeva za upis u Registar.

(2) Ukoliko stručna komisija konstatuje da predškolska ustanova ne ispunjava uvjete za upis u Registar to će konstatovati u zapisniku, i odrediti rok za ponovni pregled, najkasnije za tri mjeseca.

(3) U slučaju da ni u tom roku, predškolska ustanova ne obezbijedi uvjete za upis u Registar, stručna komisija će to konstatovati u zapisniku i predložiti ministru da donese rješenje o odbijanju zahtjeva za upis u Registar.

Član 10.

(Podaci o registru)

(1) Registar se vodi na obrascu koji sadrži slijedeće podatke:

- a) redni broj,
- b) datum upisa u Registar,
- c) datum prestanka važenja registracije,
- d) sjedište i adresu predškolske ustanove,
- e) naziv i adresu radnih jedinica,
- f) naziv/ime osnivača,
- g) akt o osnivanju i rješenje ministra o upisu u registar,
- h) odgojno-obrazovne programe koji se realizuju u predškolskoj ustanovi,
- i) produženje registracije predškolske ustanove,
- j) rješenje o prestanku rada predškolske ustanove, naziv organa koji je donio rješenje, broj i datum,
- k) napomene.

(2) Obrazac Registra je sastavni dio ovog pravilnika.

Član 11.

(Sadržaj i izgled Registra)

(1) Registar se vodi u tvrdo povezanoj knjizi čije su stranice numerisane i sadrže podatke iz predhodnog člana.

(2) Na unutarnjoj stranici prve korice knjiga Registra se ovjerava potpisom ovlaštenog radnika i pečatom Ministarstva.

(3) Na dvije stranice Registra upisuju se podaci za jednu predškolsku ustanovu.

Član 12.

(Način upisa podataka u Registar)

(1) U knjigu Registra se upisuju podaci plavom ili crnom tintom.

(2) Ispravka podataka vrši se na taj način što se tekst koji se želi ispraviti precrta tako da ostane čitljiv, a iznad njega se napiše ispravan tekst.

(3) Izmjena podataka se vrši na taj način što se upisani tekst precrta crvenom olovkom, a novi tekst se upisuje u odgovarajući slobodn prostor.

(4) Razlog za ispravke i izmjene upisuje se u rubriku „Napomene“ i ovjerava potpisom ovlaštenog lica i pečatom Ministarstva.

(5) Brisanje predškolske ustanove u Registru vrši se na taj način što se crvenom olovkom zaokruži redni broj i dijagonalno precrtaju rubrike sa podacima od tačke b) do tačke j), člana 10. ovog pravilnika.

Član 13.

(Objavljivanje Spiska verificiranih predškolskih ustanova)

Spisak verificiranih predškolskih ustanova sa područja Zeničko-dobojskog kantona, sa važećom registracijom, objavit će Ministarstvo u „Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona“ najkasnije do 31. maja svake godine za narednu školsku godinu.

Član 14.

(Stupanje na snagu)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osam dana, od dana objavljivanja u „Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona“.

Broj: 10-38-12073/11.

Zenica, 06.05.2011.godine

MINISTRICA

Bernadeta Galijašević, prof., s.r.

.....

185.

Predškolski odgoj i obrazovanje ima sljedeće funkcije:

Na osnovu člana 57., a u vezi sa članom 23., Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko – dobojskog kantona („Službene novine Zeničko – dobojskog kantona“ broj: 07/10), Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, donosi:

**CJELOVITI RAZVOJNI PROGRAM
PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA****1. PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE****1.1. Definicija i funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja**

Osnove zdrave tjelesne konstitucije, temelji intelektualnog, emocionalnog i voljnog života, prva zanimanja i prve spoznaje, prve osobine moralnog lika i osnove budućeg karaktera, prve sposobnosti uočavanja, doživljavanja i ostvarivanja lijepog, prve radne navike i navike društvenog ponašanja – postavljaju se već u predškolsko doba. O odgojnim uvjetima u kojima se nalazi dijete do polaska u školu, u najvećoj mjeri ovisi čitav njegov daljnji napredak i razvoj. Predškolski odgoj je ne samo polazna nego i jedna od najvažnijih komponenti u razvoju čovjeka.

Predškolski odgoj i obrazovanje je formativni proces kojim se na uzrastima djeteta od rođenja do polaska u školu, bude i aktualiziraju njegovi psihofizički potencijali, potiču i usmjeravaju pozitivne tendencije koje se izražavaju tokom razvoja i zadovoljavaju dječje potrebe kao stalan izvor razvojnih mogućnosti. Osim toga, odgojem se stvaraju uvjeti za što bolje i uspješnije izražavanje i korištenje ovih mogućnosti kako bi se postigli sve viši nivoi sposobnosti, proširila i usavršila iskustva, izradile voljno-karakterne osobine i stavovi, oplemenile emocije i mijenjalo ponašanje djeteta, odnosno oformila i razvila sva pozitivna svojstva njegove ličnosti. Predškolskim odgojem i obrazovanjem se postavljaju temelji čitave buduće ličnosti i od njegovog kvaliteta velikim dijelom zavise uspješnost i dometi razvoja i učenja.

Predškolski odgoj i obrazovanje sastavni je dio odgojno-obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini. On je prvi, posebani specifičan stepen odgojno-obrazovnog sistema koji se bavi odgojem djece predškolske dobi.

Predškolski odgoj i obrazovanje na području Zeničko-dobojskog kantona zasnovan je na humanističkom pristupu, odgoju i obrazovanju, savremenim naučnim dostignućima i teorijama o djetetovom razvoju i pravima djeteta, i obavezno uvažava stepen razvoja djeteta, specifičnosti razvojnih mogućnosti i pojedinačne potrebe djeteta.

- Predškolskim odgojem i obrazovanjem treba osigurati zadovoljavanje dječjih i društvenih potreba, i ostvarivanje njihovih prava (u skladu sa UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta);
- Institucionaliziranim predškolskim odgojem i obrazovanjem se osigurava aktivno sudjelovanje djeteta u zajednici djece slične njemu, u uslovima koji su prilagođeni njemu, njegovim mogućnostima, interesima i razvojnim potrebama, o čemu se stara pedagoški, psihološki i metodički obučen kadar, a čije djelovanje se nalazi pod društvenom njegom i kontrolom;
- Predškolski odgoj i obrazovanje - funkcija pripreme za školu. Ova priprema, pored odgovarajućeg znanja i stupnja razvijenosti sposobnosti i navika, također podrazumijeva doprinos psihološkoj, fizičkoj, socijalnoj, emocionalnoj i drugoj spremnosti djeteta da prihvati sve složenije obaveze i uspješno ostvari zadatke koje mu škola postavlja;
- Institucionalizirani predškolski odgoj i obrazovanje jeste dopuna porodičnom odgoju. Pored odgojno-obrazovnih elemenata on osigurava brigu o djeci tokom dana, čuvanje, njegu i ishranu djece;
- Uspostavljanje saradnje s roditeljima u svrhu pružanja pomoći porodici, odnosno, unapređenje pedagoško-psihološke kulture roditelja radi što uspješnijeg odgojnog djelovanja na djecu;
- Kompenzatorska funkcija vanporodičnog predškolskog odgoja. Ova funkcija određuje socijalno ili zaštitno djelovanje predškolskih institucija za djecu koja dolaze iz porodica koje su kulturno, ekonomski, obrazovno, zdravstveno i biko kako drugo uskraćena;
- Pružanje pomoći i zaštite za djecu sa poteškoćama u razvoju;
- Pružanje posebnih uvjeta djeci koja imaju povećane razvojne mogućnosti, tj. nadarenoj i talentovanoj djeci.

Kvalitetan predškolski odgoj direktno utiče na:

- ranije uključivanje djece u predškolsko obrazovanje omogućava optimalni tjelesni, moralni i društveni razvoj pojedinca u skladu sa njegovim mogućnostima i sposobnostima;
- psihofizički razvoj djevojčica i dječaka koja imaju posebne odgojne i obrazovne potrebe;
- poticanje i ostvarivanje povoljnih prilika za lični razvoj mladog bića u intelektualnom, osjećajnom, tjelesnom, moralnom i duhovnom djelovanju;
- razvijanje sposobnosti, znanja i umijeća koje će im pomoći u odrastanju za stvaralačko, osposobljeno, humanistički usmjereno, odgovorno i radno uključivanje u savremeno društvo;

- smanjenje socijalnih razlika i sposobnostima učenja, i nastoji što je moguće bolje zadovoljiti djetetove razvojne potrebe te ga uvesti u svijet svjesnog učenja;
- manji stepen asocijalnog i kriminalnog ponašanja kasnije u životu;
- kasniju uspješnost djece u školi i životu;
- na djecu koja žive u porodicama u kojima se manje primjenjuju edukativni sadržaji, predškolski odgoj i obrazovanje ima kompenzacijsku ulogu. Ta uloga se, pored ostalog, sastoji u nadoknađivanju odsutnih ili korigovanju nepovoljnih utjecaja loše sredine koje na djecu mogu imati roditelji zbog njihovog lošeg obrazovnog statusa, udaljenosti od obrazovnih tokova iz bilo kojih razloga;
- povećavanje jednakosti u mogućnostima razvoja na kognitivnom i socijalnom nivou za djecu koja dolaze iz siromašnih sredina;
- na porodicu, jer predstavlja platformu na kojoj roditelji mogu da ostvaruju svoju funkciju na društvenom planu;
- zdravstveno stanje djece, koje kasnije utječe i na njihovo zdravstveno stanje u životu.

1.2. Načela odgojno- obrazovnog rada

Načela služe kao orijentir za pripremanje, organizaciju, izvođenje i vrednovanje odgojno-obrazovnog rada. U skladu sa programskim polazištima osnovna načela odgojno-obrazovnog rada su sljedeća:

- Uvažavanje razdoblja posebne osjetljivosti, prvenstveno pedagoška zadaća je promatranje djeteta i ciljano poticanje nastupajuće osjetljivosti;
- Ciljano izazivanje nastupajuće osjetljivosti ponudom primjerenih vježbi, igara i pribora;
- Odgojni utjecaj dijeli se na utjecaj pripremljene okoline i na tehniku indirektnog uplitanja koju koristi odgajatelj;
- Slobodno započinjanje kretanja i izbora onoga što će dijete raditi neophodne su pretpostavka za pojavu koncentracije, buđenje spontane aktivnosti i usmjerenje pozornosti na rad povezani su sa slobodom koja mu je dopuštena.

Pored ova četiri glavna načela u odgojno obrazovnom radu koriste se i sljedeća:

- Načelo socijalne integracije,
- Načelo orijentacije ka opštim ciljevima,
- Načelo praćenja,
- Načelo usklađenosti sa uzrastom,
- Načelo usklađeno sa individualnim sposobnostima,
- Načelo kontinuiteta,

- Načelo podsticanja dječijeg razvoja,
- Načelo cjelovitosti.

1.3. Ciljevi predškolskog odgoja i obrazovanja

Opći cilj predškolskog odgoja i obrazovanja, kao integralnog dijela cjelokupnog sistema odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini je osigurati optimalne i jednake uvjete da svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvija i ostvaruje intelektualne i tjelesne sposobnosti djeteta, kao i kompetencije, kroz različite vidove kvalitetnog i profesionalno autonomnog, institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja.

Smisao predškolskog odgoja i obrazovanja je da brigom o djeci predškolske dobi i njihovom svestranom aktivnošću, a u skladu s temeljnim odgojnim ciljem, zadacima i zakonitostima psihofizičkog razvoja djece, osigura povoljne uslove i omogući da ona radosno prožive djetinjstvo, da se osjećaju sigurna i sretna i da se maksimalno razvijaju njihove tjelesne i mentalne sposobnosti, spoznajne, emocionalne i voljne osobine, smisao za uredan, higijenski, skladan i prijateljski način života u zajednici.

Posebni ciljevi predškolskog odgoja i obrazovanja su:

- Da potiče psihofizički razvoj djeteta i utječe na formiranje ličnosti;
- Da razvija psihosocijalne, kognitivne i druge sposobnosti djeteta;
- Da omogući sticanje elementarnih znanja o prirodi i društvu;
- Da njeguje i obogaćuje dječije stvaralaštvo i sposobnosti izražavanja govorom, pokretom, likovnim i muzičkim izrazom u igri i drugim aktivnostima;
- Da zadovoljava potrebe djece za igrom i zajedničkim životom, što utiče na pozitivan emocionalni i socijalni razvoj djeteta, formiranje moralnih osobina, radnih i kulturnih navika;
- Priprema djece za daljnji odgoj i obrazovanje;
- Njegovanje i obogaćivanje dječijeg stvaralaštva i sposobnosti izražavanja govorom, pokretom, likovnim i muzičkim izrazom u igri i drugim aktivnostima;
- Zadovoljavanje potreba djece za igrom i zajedničkim životom, te uticaj na pozitivan emocionalni i socijalni razvoj djeteta, formiranje moralnih osobina, patriotizma, radnih i kulturnih navika i individualnosti djece;
- Smanjenje primarnih negativnih posljedica i sprečavanje nastajanja sekundarnih teškoća kod djece s teškoćama u razvoju, pripremanje djece za dalji odgoj i obrazovanje;

- Razvoj radoznalosti kod djeteta i omogućavanje sticanja elementarnih znanja o prirodi, životu i radu ljudi, te obogaćivanje dječjeg iskustva;
- Osposobljavanje za poštovanje ljudskih prava, osnovni sloboda i razvoj sposobnosti za život u demokratski uređenom društvu;
- Razvijanje svijesti o značaju zaštite i očuvanja prirodnog okruženja;

1.4. Principi sistema predškolskog odgoja i obrazovanja

Pedagoški principi u odgojno-obrazovnom radu sa predškolskom djecom su vodeće maksime vladanja, djelovanja i uplitanja u rast i razvoj mlade ličnosti. Oni su opće smjernice i jednoobrazni pedagoški akti našeg postupanja, djelovanja i ponašanja. Osim univerzalnih principa kao što su princip nediskriminacije i primarnog značaja i zaštite interesa djece, te pravo svih na odgoj i obrazovanje, slobodu kretanja i drugo, navest ćemo principe na kojima se temelji odgojno-obrazovna i zdravstvena funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja :

- Princip optimalizacije razvoja djetetovih potencijala obuhvata jedinstvo duhovnog i fizičkog razvoja, jedinstvo kognitivnog i emocionalnog, socijalnog i individualnog. Ovaj princip podrazumijeva optimalnu podršku razvijanju svih djetetovih kompetencija, optimalizaciju predškolskog odgoja, odgojnih uticaja, igre i igrovnih aktivnosti kao i svih uslova u kojima dijete živi i djeluje;
- Princip dominacije igara i igrovnih postupaka ukazuje, da između njih postoji međusobna uslovljenost. Dok dječiji razvoj otvara nove mogućnosti igri, igra sa svoje strane, potpomaže prirodan tok razvoja djeteta. Na taj način osnovne psihičke promjene koje se mogu zapaziti u određenom periodu razvoja djeteta najneposrednije zavise od sadržaja i intenziteta igranja, a sukcesija igara označava njegovo funkcionalno napredovanje ka višim stadijumima razvoja;
- Princip razvojnog odgoja i obrazovanja odnosi se na princip koji bi ukazivao na neophodnost konstituisanja odgojnih strategija i sadržaja koji mogu kontrolisati tempo i psihofizički razvoj djeteta. U osnovi ovog principa je ideja da djetetu na svakom stupnju obrazovanja treba davati samo ono što je srazmjerno njegovom uzrastu (sadržaje, metode i sredstva);
- Princip primjerenosti zasniva se na spoznaji objektivne zakonitosti, da se dijete postepeno razvija anatomske, fiziološke, psihičke, te da nastavni rad na pojedinom stupnju odgoja i obrazovanja treba uskladiti s fizičkim i psihičkim snagama djeteta pojedine razvojne dobi;

- Princip socijalizacije omogućava da dijete kroz interakciju sa svojom društvenom okolinom, usvaja znanja, stavove, vrijednosti i ponašanja neophodna za sudjelovanje u životu društva. Jedan od najvažnijih učinaka socijalizacije jeste spoj jedinstvenog životnog iskustva svakog pojedinca i zajedničkog iskustva u manjim i većim socijalnim grupama kroz razmjenu, suradnju, empatiju, simpatiju i konflikte.

1.5. Uključivanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama

Inkluzivno obrazovanje se odnosi na filozofiju koja promovira obrazovanje za svu djecu prema mjeri svakog djeteta, bilo da to dijete ima ili nema teškoća u razvoju. Inkluzivno obrazovanje nije samo spajanje dece sa teškoćama u razvoju i njihovih vršnjaka iz široke populacije, već je zajednička igra, druženje i razvoj u skladu sa individualnim mogućnostima i potrebama. Ovakav pristup zahtijeva temeljite promjene u razmišljanju ljudi, promjene u stavovima i odnosu prema različitostima. On promovira zajednički program koji se kroz različite sadržaje i metode rada, maksimalno prilagođavaju (individualizuju) svakom djetetu. Cjeloviti razvojni program je neophodno posmatrati u svjetlu fleksibilnosti unutar samog sistema, a što je u skladu sa Zakonom o predškolskom obrazovanju. Fleksibilnost podrazumijeva sljedeće:

- Djeca koja su obdarena, nadarena i talentirana treba da se kreću svojom prirodnom brzinom učenja;
- Djeca koji napreduju sporije od svojih vršnjaka treba da napreduju koliko god im to njihove sposobnosti dopuštaju;
- Djeca sa izraženijim problemima u učenju i većom potrebom za podrškom treba da dobiju dodatnu pomoć i podršku od strane odgajatelja kako bi svoje mogućnosti maksimalno razvijali.

Zbog svih navedenih, kao i drugih razloga, odgojno-obrazovni rad treba individualizirati, uvažavati i shvatiti različitost individualnih karakteristika (sposobnosti, interesa i potreba), te na taj način omogućiti poštovanje i zadovoljavanje prava sve djece da pohađaju najbliže vrtiće, skupa sa svojim vršnjacima, sa i bez teškoća u razvoju, razvijajući na taj način svoje sposobnosti i znanja do njihovog mogućeg maksimuma. Odgajatelj određuje aktuelni nivo razvoja svakog djeteta i na osnovu toga planira strategije i mjere koje će preduzimati u njegovom napredovanju. Nivo aktivnosti prilagođava njihovim mogućnostima tako da djeca uz određeni napor mogu da postignu uspjeh.

1.6. Aspekti dječijeg razvoja

FIZIČKI RAZVOJ

Ciljevi:

- Da se razvijaju motoričke i funkcionalne sposobnosti djece;
- Da se razvijaju prirodni oblici kretanja, a pomoću njih da dijete ovlada prostorom;
- Da se stvaraju uvjeti za njegu zdravlja, te pravilan rast i razvoj;
- Da se razvija otpornost organizma prema oboljenjima, deformitetima i očuvanju djece od pov-reda;
- Jačanje fizičkog zdravlja i otpornosti djece kao elementarnih uvjeta pravilnog razvoja svih organa i organskih sistema;
- Da se utiče na razvoj neophodnih navika u održavanju osobne higijene i higijene okoline, kao i da se utječe na osamostaljivanje djece prilikom odijevanja i hranjenja;
- Da se utiče na razvoj kreativnih navika;
- Da se počne sa formiranjem navika za svakodnevno obavljanje tjelesnih vježbi;
- Da upozna okolinu i vlastito tijelo te podrži spontano izražavanje pokretom pružajući mu u igri posebne emocionalne podrške;
- Poticanje razvoja cjelovitog senzornog i perceptivnog potencijala djeteta, čula odgovornih za pravilnu percepciju i doživljaj okruženja;

SPOZNAJNI RAZVOJ

Ciljevi:

- Da se doprinosi razvoju općih osobina ličnosti djeteta: radoznalosti, samostalnosti, inicijativnosti itd;
- Razvijati spontanu dječiju radoznalost za kvantitativne odnose u okolini i omogućiti mu verbalizaciju tih odnosa;
- Poticati razvoj kritičkog mišljenja;
- Razvijati divergentno mišljenje putem rješavanja problemskih zadataka;
- Pomoći djetetu postupno prelaženje od perceptivno-praktičnog na više oblike mišljenja;
- Poticati i razvijati interesiranje za prirodne pojave, biljni i životinjski svijet iz neposredne okoline;
- Razvijati kod djece sposobnost uočavanja kvantitativnih odnosa u neposrednoj okolini, shvaćanje tih odnosa i rješavanje problema kvantitativnih odnosa primjenom najjednostavnijih operacija;
- Razvoj sposobnosti induktivnog i deduktivnog zaključivanja;
- Sticanje samostalnosti u obavljanju neophodnih aktivnosti u održavanju osobne higijene, fizioloških potreba, oblačenja i održavanje čistoće tijela;

- Da se preko matematičkih sadržaja utječe na opći spoznajni razvoj djeteta;
- Izgrađivanje aktivnog i stvaralačkog odnosa prema svijetu;
- Podrška sazrijevanju senzorno-motoričke inteligencije, kao prvog sigurnog signalnog sistema za rano učenje i rješavanje razvojnih problema;
- Uspostavljanje interaktivnog odnosa prema sredini;
- Usavršavanje sposobnosti promatranja i razumijevanja pojava, procesa, predmeta – njihovo opisi-vanje i procjenjivanje primjenom postupaka ispitivanja, uspoređivanja, klasificiranja, uređivanja po zadatim pravilima ili kriterijima logičkog mišljenja i suđenja;
- Razvoj radoznalosti i istraživačkih afiniteta za upoznavanje okoline, motiva za pronalaženje i eksperimentiranje, za kritičku preradu i tumačenje saznanja o svijetu i pojavama u svom neposrednom okruženju;

SOCIO - EMOCIONALNI RAZVOJ

Zadaci:

- Očuvanje integriteta djeteta u kontaktu sa svojim okruženjem;
- Zaštita od nepovoljnih psihosocijalnih utjecaja;
- Zaštita osjećanja;
- Potpora razvoja primarnih socijalnih kompetencija;
- Uvažavanje potreba druge djece i odraslih.
- Njegovanje spontanosti i iskrenosti djeteta u kontaktu sa svojim okruženjem;
- Njegovanje odgovarajućih mehanizama samokontrole, važnih za brže osamostaljivanje;
- Podrška razvoju odgovarajuće slike o sebi, vlastitim mogućnostima i sticanju povjerenja u svoje sposobnosti;
- Podrška usvajanju saznanja o pravilima i normama ponašanja u okviru osnovnih moralnih vrijednosti (dobro-loše, štetno, opasno-korisno, ružno-lijepo);
- Poticanje razvoja empatije kod djece;
- Utjecaj na formiranje, izražavanje i kontrole osjećanja;
- Kultiviranje i razvoj pozitivnih emocija;
- Razvijanje povjerenja u vlastite mogućnosti;
- Razvoj samopouzdanja i samopoštovanja;
- Njegovanje pozitivne emocije, lijepo, drugarske, partnerske i suradničke odnose, kao i uzajamno poštovanje i povjerenje;
- Informisanje djece da ljudi imaju različite potrebe, stavove i vrijednosti koji mogu uticati na njihove akcije i pogled na svijet;
- Njeguje toleranciju i pomaže u pronalaženju konstruktivnih i nenasilnih strategija rješavanja međuljudskih problema;

RAZVOJ GOVORA I KOMUNIKACIJE

- Poticaj djece na verbalno izražavanje misli, ideja i osjećanja u spontanim i organiziranim aktivnostima;
- Stvaranje bogate i poticajne sredine u kojoj će dijete uvidjeti smisao i vrijednost usmenog i pismenog izražavanja;
- Stvaranje uvjeta za usvajanje pravilnog maternjeg i književnog jezika;
- Stvaranje uvjeta u kojima će djeca dalje razvijati simboličko i kreativno mišljenje i imaginaciju koristeći različite medije (govor, tijelo, linije, prirodne i vještačke materijale, boje, zvuke, slike, pokret, maske i kostime, informacijsko-komunikacijske tehnologije);
- Odabira materijale za čitanje koji oslikavaju dječiji intres i nivo razvoja;
- Omogućava da djeca predviđaju i donose zaključke na osnovu razumljivosti sadržaja priče;
- Poticati dijete da koristi novi i odgovarajući riječnik;
- Potiče djecu da uočavaju osnovne elemente priče, početka, sredine i kraja;
- Stimuliše razvoj govornih vještina i samouvjerenost kada govore;
- Motiviraju djecu da se oslanjaju na govor prilikom razrješavanja sukoba;
- Uvježbava sa djecom konvencionalne društvene izraze, poput uzvraćanja na pozdrav i slično;
- Uči djecu da oblikuju visinu i opseg glasa;
- Razvijaju kod djece vještinu pažljivog slušanja;
- Motiviraju djecu da sačekaju na odgovor u toku razgovora;

RAZVOJ KREATIVNOSTI

- Obezbeđuje stimulativnu sredinu u kojoj djeca mogu koristiti različite materijale kao što su boje, glina, tkanina i papir prilikom kreiranja umjetničkih radova;
- Potiče djecu da koriste odgovarajući vokabular za opisivanje umjetničkih radova i materijala;
- Stimuliše djecu da jasno opisuju elemente koje su uočili u umjetničkom djelu, poput linije, oblika, boje i teksture;
- Savjetuje djecu da prilikom upotrebe materijala budu odgovorni i da ga čuvaju;
- Obezbijediti uslove za kreativno istraživanje;
- Razvija čulni senzibilitet, posebno osjetljivost za estetske fenomene u prirodi, u predmetima iz svoje okoline i produktima likovnog izražavanja;
- Potiče sposobnost opažanja, uočavanja, razlikovanja, odabira i zadržavanja u svijesti vizuelnih podataka o bojama, oblicima i njihovim kombinacijama;

- Razvijati sluh, ritam, muzičku memoriju, muzički ukus i muzikalnost uopšte;
- Omogućiti djeci da iskažu sposobnost stvaralačkog izražavanja svojih emocija i misli muzičkim sredstvima, komuniciranja putm zvukova i glasova raznih vrsta, inteziteta i boje.

1.7. Organizacija odgojno-obrazovnog rada

Holistički pristup

Holistički pristup na nivou predškolskog odgoja i obrazovanja sastavni je dio svih humanističkih teorija i polazi od shvaćanja da organizam u fiziološkom i psihološkom smislu može funkcionirati samo kao cjelina. Kako bi se postigao holistički razvoj djeteta predškolske dobi u okviru odgojno-obrazovnog rada važno je:

- Omogućiti individualizaciju u procesu učenja;
- Omogućiti konstruktivistički pristup;
- Realizacija razvojno primjerenog kurikuluma;
- Omogućiti progresivno obrazovanje.

Individualizacija u procesu učenja polazi od pretpostavke da ne postoje dva djeteta koja na isti način ulaze u proces učenja. Individualizirani pristup će omogućiti svakom djetetu da se razvija u skladu sa svojim sposobnostima, mogućnostima, potrebama i interesiranjima

Konstruktivistički pristup polazi od činjenice da dijete teži tome da osmisli svijet koji ga okružuje, unoseći u taj proces svoje prethodno znanje i iskustvo.

Razvojno primjereni kurikulum podrazumijeva da je svako dijete jedinstveno biće. Razvojno primjereni pristup mogu provoditi oni koji dobro poznaju karakteristike razvoja svakog pojedinog djeteta, i na tim saznanjima planiraju igre i aktivnosti.

Progresivno obrazovanje zasniva se na razvojnim i konstruktivističko – interakcijskim principima. U tom procesu značajnu ulogu imaju odrasli (roditelji i stručne osobe u institucionalnom odgoju), kao i drugi odrasli i djeca iz okruženja. Shvaćajući značaj uključivanja porodice za svestran razvoj djece, kao i značaj u odnosu na uzajamno širenje pozitivnih utjecaja, zalažemo se za uključivanje porodice u sve aspekte života i rada u predškolskoj ustanovi.

Pedagoška klima

Pedagoška klima podrazumijeva ukupnost uvjeta koji određuju kakvoću življenja i učenja djece u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Ovu klimu možemo nazvati i socijalnom i emocionalnom klimom s obzirom da podrazumijeva kvalitetu odnosa u procesu odgoja i obrazovanja, a time i izražavanje emocija.

U tim složenim i isprepletenim odnosima svi su sudionici u igri i svi utiču na kvalitetu odnosa. Ipak, činjenica je da je uloga nastavnika, pa tako i odgajatelja vodeća, i da

omogućuje da se njegov utjecaj očituje u većoj mjeri na socijalnu klimu nego utjecaj ostalih sudionika. Ponašanje i vođenje odgajatelja utiču na socijalnu klimu, a ono može biti dominantno i integrativno, te autoritarno, demokratsko i indiferentno. Emocionalna klima razumijeva dominaciju osjećaja ugođe ili osjećaja neugode kod sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Pozitivna emocionalna klima ogleda se u tome da i odgajatelji i djeca rado dolaze u vrtić, da s oduševljenjem sudjeluju u zajedničkim aktivnostima. Nepovoljna klima ogleda se u dominaciji straha od neuspjeha, neradog boravljenja u vrtiću, kako djece, tako i odgajatelja.

Na klimu ne utiču samo unutarnji faktori (interpersonalni odnosi subjekata, starosna dob djece, broj djece u grupama, stupanj organizacije rada) nego i vanjski. To su: prirodna i društvena sredina, arhitektonska obilježja, unutrašnjost prostora i njegova urednost, organizacijska obilježja, obilježja odgajatelja i obilježja učenika.

Pedagošku klimu u predškolskoj ustanovi određuje:

- ✚ Atmosfera unutar odgojne grupe koju čine odnosi između odgajatelja i djece, odgajatelja i drugog odgajatelja, odnosi odgajatelja i roditelja, kao i relacije među djecom u odgojnoj grupi.
- ✚ Ličnost odgajatelja, njegovi ljudski i stručni kvaliteti kao uvjet uspješnog odgojno-obrazovnog rada.

Prostorna organizacija

Prostorno-materijalna organizacija odgojno-obrazovne ustanove treba biti koncipirana tako da bogatom ponudom konkretnih i zanimljivih materijala potiče aktivno konstruiranje znanja, tj. učenje činjenjem. Raznovrsnost, stalna dostupnost i način ponude materijala mogu promovirati neovisnost i autonomiju učenja djece, dok sadržajno bogatstvo materijala djeci različitih interesa i različitih razvojnih mogućnosti, predstavlja podršku razvoju njihovih različitih kompetencija. Predškolsko dijete najefikasnije uči konkretno, činjenjem, dakle kroz neposredno vlastito iskustvo, u okruženju bogatom raznovrsnim poticajima.

Prostorna organizacija također bitno određuje i kvalitetu socijalnih interakcija djece međusobno, kao i djece sa odgajateljem. Organizacija prostora u kvalitetnom vrtiću je usmjerena ka promoviranju susreta, komunikaciju i interakciju.

Organizacija prostora u velikoj mjeri odražava sliku odgajatelja o djetetu, tj. njegova uvjerenja i stavove o djeci i procesu njihova učenja.

Organizacija vremena

Vrijeme u odgojno-obrazovnoj ustanovi treba fleksibilno usklađivati s individualnim vremenskim ritmovima

svakog djeteta, posebno u pogledu trajanja aktivnosti, najvažnije je da se ne narušava ustanovljeni režim izmjene osnovnih fizioloških funkcija i aktivan doživljaj prijatnih osjećanja tokom kontakata posvećenih njezi i konstantnom namirenju potreba djeteta (fiziološke, potrebe za kretanjem i aktivnošću, potrebe za pažnjom, kontaktom, dodirima i slično).

Realni didaktički okvir je individualizacija i sistem aktivnosti prema očekivanim ishodima učenja i razvoja. Sadržaj, metode i sredstva u radu sa djecom do tri godine moraju biti u funkciji navedenih ciljeva i ishoda, i promatraju se cjelovito. Neophodna je povezanost odgojnih zadataka i sadržaja koji obuhvaćaju cjelovitu životnu stvarnost djeteta, kako bi se postigla optimalna razvojna dostignuća djeteta, osigurao kontinuitet razvojnih utjecaja porodice, socijalnog i materijalnog okruženja i predškolske ustanove u ovom periodu njegovog razvoja.

Centri aktivnosti

Najpogodnija didaktička organizacija prostora podrazumijeva mogućnosti brže izmjene oblika rada (individualni, rad u parovima i rad u malim grupama) što se regulira najuspješnije centrima za učenje kao okosnicom za izbor i planiranje sistema učećih aktivnosti (5-6 u jednoj prostoriji u zavisnosti od veličine prostorije i veličine grupe). Centri su fizički definirani prostori u radnoj sobi sa niskim pokretnim pregradama, kako bi male grupe imale prostorni doživljaj u strukturiranom učećem ambijentu koji pruža optimalne uslove za učeće aktivnosti i igru u okviru male grupe. S vremena na vrijeme pokretne pregrade se sklanjaju zbog aktivnosti sa cijelom grupom, a da se pri tom ne naruši osnovna didaktička struktura centara. Centri za učenje moraju poštovati očekivanu raznovrsnu prirodu interesiranja djece za aktivnosti i uvijek imaju više mogućnosti od jedne planirane aktivnosti. Također, centri moraju da se planiraju i opremaju za duže vrijeme, da se konstantno prati njihova funkcionalnost i upotrebljivost u pogledu ostvarivanja ciljeva programa, te da se, povremeno, mijenja njihova unutarnja struktura i poboljšavaju mogućnosti zadovoljavanja specifičnih dječijih interesiranja. Organizacijom rada po centrima pruža se prilika za sticanje novih znanja koja se nadovezuju na ranija iskustva, kao i za bolje razumijevanje. Organizacija bitnih materijala u centrima se istovremeno zasniva i na logici i na istraživanju. Dok djeca uče nove podatke asociacijom na poznate informacije i o novim materijalima na osnovu poznatih materijala, logično je, u centrima za učenje, grupisati slične materijale. Slijedeći ovu liniju logike, i sam raspored centara treba biti funkcionalan i djeci razumljiv. Drugim riječima, bućni centri treba da budu pored drugih bućnih centara, centri u kojima se prlja u toku rada treba da budu blizu umivaonika, mirni centri treba da budu pored ostalih mirnih centara. Uz to, odgajatelj i djeca treba da se međusobno jasno vide i lako kreću prostorijom. Materijal

neophodan za relizaciju nastavne građe u centrima za učenje:

- ✚ slikovnice, bojanke, poster, pjesme i priče u slikama odštampane na velikim papirima;
- ✚ pribor za pisanje i kreativno izražavanje (bojice, olovke, papir, ljepilo, selotejp, bušilica za papir, kanap, pribor za crtanje, stalak za slikanje, kistovi, glina, stari časopisi, papir);
- ✚ kamenje, školjke i dr. proizvodni manipulativni materijali, magneti, uveličavajuća stakla, vage odgovarajuće knjige i časopisi iz oblasti nauke, razne vrste biljaka;
- ✚ brojalice (različiti manipulativni predmeti različitog oblika);
- ✚ slagalice, kocke (za bacanje i igranje), domine, linijari, vaga i dr. materijali baždareni za mjerenje igre;
- ✚ trodimenzionalni elementi različite veličine i oblika, igračke, životinja, osoba i vozila.

Prije nego što se priđe obradi programskog sadržaja odgajatelj okuplja djecu u centru i demonstrira korištenje materijala. Pošto sa dvoje ili troje djece ponovi i pokaže kako se materijal koristi, djeca mogu razgovarati o tome gdje i kako predmet treba da bude složen.

1.8. Metode predškolskog odgoja i obrazovanja

Odgojno obrazovne metode koje primjenjuje odgajatelj trebaju da obezbijede uslove za neometano odvijanje aktivnosti djece, da djecu podrže i utječu na razvoj djece uvažavajući njihove potrebe i mogućnosti. Prilikom biranja i kombinovanja raznih metoda i odgojno – obrazovnih postupaka treba uzimati u obzir :

- ✚ ciljeve i zadatke koji se njima ostvaruju,
- ✚ odabrane sadržaje,
- ✚ tematiku odgojno obrazovnog rada.

Metode koje se primjenjuju u predškolskom odgoju i obrazovanju mogu biti indirektna i direktna.

Indirektna ili posredna metoda se odvija pomoću specijalno pripremljene sredine ili odlaskom u odabranu sredinu kao što su stimulativna sredina kino, pozorište, muzej ili posjete objektima iz prirodne sredine.

Direktna metoda podrazumijeva neposredno pokazivanje i predstavljanje kao što je: pokazivanje predmeta, modela, pojava, situacija, procesa postupaka.

Pokazivanje podrazumijeva postupak odgajatelja koji dovodi u dodir čula djece sa neposrednim sadržajem koji želi da djeci približi. Pokazivanje treba da se realizuje planski, da bude privučen interesom djece. Objekti za pokazivanje trebaju da budu dobro vidljivi i da ih djeca mogu samostalno da promatraju, analiziraju. Djeci treba

pružiti priliku da iznesu svoje mišljenje, utiske, da postavljaju pitanja i da uočeno i doživljeno prenesu u vidu likovnog ili dramskog stvaralaštva. Prilikom izbora slika za pokazivanje treba se držati nekih opštih kriterija kojima se obezbjeđuju njihova estetska i obrazovna vrijednost. Kad su u pitanju manja djeca slika treba da sadrži manje elemente a smisao koji izražava treba da bude jednostavniji. Prikazivanje može da bude uz pomoć aplikatora (flanelnog, magnetnog ili od stiropora). Oni su pogodni kada se koristi priča ili neka vrsta dramskog pokazivanja.

Predstavljanje ili prikazivanje nečega predstavlja upoznavanje djece sa sadržajem ali iz druge ruke kao što je predstavljanje trodimenzionalnih modela i igračaka, prikazivanje pomoću auditivnih, vizuelnih i audiovizuelnih tehnika.

U direktna metoda spada i **živa riječ odgajatelja**. Odgajatelj putem žive riječi dolazi do djeteta samo u slučaju kada se živa riječ primjeni na odgovarajući način. Putem žive riječi prenose se djeci informacije pogodne za govornu komunikaciju, tumače se i opisuju predmeti i pojmovi. Opisivati se može sve što se osjetno doživljava, pa se, s obzirom na brojna osjetilna područja riječima mogu izraziti različiti kvaliteti osjetilnih dojmova.

Djeca se osposobljavaju da slušaju i razumiju živu riječ. Živa riječ pored obrazovnog ima i odgojni učinak jer neposredno sa njom djeluje na emocije, izgrađuje voljni karakter kod djece.

Pričanje i čitanje priča kao postupci pripadaju direktnom metodi upotrebe žive riječi odgajatelja. Pričanje priče ima za cilj da živopisno predstavi predmete, pojave i radnju u priči. Ona treba da bude kratka, jasna i dovoljno maštovita da kod djece pobudi osjećanja i kritičko promišljanje. Kod čitanja priča mogu se javiti izvjesne poteškoće jer su djeca radoznala. Djeca žele da postavljaju pitanja i teško mogu da usredotoče pažnju ako se duže čita priča. Tehnika čitanja je pogodna kada su grupe manje. Da bi se djeca bolje zainteresovala potrebno je da odgajatelj privuče pažnju na sebe tokom čitanja tako što će mijenjati gestikulaciju, ton glasa, visinu i koristiti neverbalnu komunikaciju. Pored pričanja i čitanja u okviru žive riječi odgajatelj, javljaju se još neki postupci kao što su opisivanje, objašnjavanje, upućivanje, komentarisanje, predstavljanje pitanja.

U odgojno-obrazovnom radu vema rijetko se primjenjuje samo jedan odgojni postupak. Mogućnosti primjene metodskih postupaka su zaista neiscrpne stoga u velikoj mjeri ovise o kreativnosti i izgrađenosti stila odgajatelja.

Osim odabranim načinima ili metodama rada, odgajatelj djeluje na organizaciju, tok, sadržaj, smjer i intenzitet aktivnosti kroz primjenu različitih oblika rada sa djecom. Najčešće se koristi frontalni, grupni i individualni oblik rada. U frontalnom/ kolektivnom obliku sva djeca iz odgojne grupe se simultano bave određenom aktivnošću. U grupnom obliku djece se dijele na više manjih grupa u kojima odgajatelj interveniše po potrebi. U grupnom radu

se omogućava znatno veća samostalnost, odlučivanje i planiranje djece. U okviru grupnog rada razvija se saradnički odnos, kooperativni rad i formira se kod djece osjećaj odgovornosti pred grupom. Individualni oblik rada može da bude realizovan na više načina npr. individualno ispitivanje neke pojave, individualni rad u bavljenju određene aktivnosti ili igri itd.

1.9. Partnerstvo sa porodicom i okruženjem

Partnerstvo sa porodicom

Roditelji su prvi učitelji u životu djeteta. U odgoju i obrazovanju predškolske djece priznaje se cijeni i podržava značaj uloge roditelja kao prvih odgajatelja i poznavalaca vlastitog djeteta. Roditelje posmatramo kao partnere u obrazovanju djece. Oni su prvi uzori koje djeca oponašaju prilikom rješavanja problema, ostvarivanja saradnje, razmjene ideja i aktivnosti. Roditelji svjesno uče svoju djecu kako da postanu dio društva ili šire zajednice. Oni se rukovode onim istim velikim ciljevima za svoju djecu koje i odgajatelji imaju za svu djecu. Stoga je neophodno staviti roditeljima do znanja da vrtić želi sarađivati sa roditeljima kako bi se ostvarili najbolji potencijali kod djeteta. Istraživanja su pokazala da ovakva saradnja dovodi do toga da dijete napreduje i kao ličnost i kao učenik. Ako djeca vide da su njihovi roditelji uključeni u rad vrtića i da rade skupa s odgajateljem, raste njihov osjećaj važnosti. Pozitivan, prijateljski odnos između doma i vrtića koristi svoj djeci i omogućava uspostavljanje jasnih veza. Djeca vide da je odraslima iz njihove okoline stalo do njih. Ako je program takav da se roditelji posmatraju kao aktivni partneri, onda se djeca osjećaju sigurnim u vrtiću, motivisana su za rad i više se trude. Dva su osnovna načina na koja se može ostvariti uspješna veza roditelja i vrtića:

- ✚ Stalna i jasna dvosmjerna komunikacija;
- ✚ Različiti pristupi saradničkom odnosu;

Da bi dvosmjerna komunikacija između odgajatelja i roditelja bila uspješna, odgajatelji moraju koristiti djelotvorno umijeće slušanja. Aktivnim slušanjem, a naročito parafriziranjem poruka koja se šalje i prima u dvosmjernoj komunikaciji može biti preciznija, bolje shvaćena i prijatnija. Kroz redovnu dvosmjernu komunikaciju roditelji i odgajatelji formiraju tijesno partnerstvo kojem pomažu djeci. U okviru realizacije cjelovitog programa razgovori roditelja i odgajatelja trebaju da budu kontinuirani kako bi se ostvarila dosljedna razmjena informacija o napredovanju njihove djece. Vrtić koji dobrodošlicom prihvata roditelje stvara dobru klimu za brojne načine angažovanja roditelja. Načini na koji se roditelji mogu angažovati kreću se od tradicionalne roditeljske uloge, a to je zadovoljavanje osnovnih potreba djece i

staranje o njihovoj sigurnosti, do pomoći pri utvrđivanju politike i finansijske podrške. Uključivanje roditelja u rad vrtića je od neprocjenjivog značaja kako za odgajatelje tako i za djecu. Postoji mnogo načina da roditelji daju svoj doprinos i podijele svoja znanja, iskustva, ideje, talente i hobije. To će djeci omogućiti da saznaju nešto iz prve ruke, uživaju u zajedničkom radu i druženju, osjete ponos pred drugovima, prihvate i razumiju važnost rada i učenja. Evo nekih ideja kako se roditelji mogu uključiti:

- Čitanje i pričanje priča djeci/ pravljenje slikovnica, priča,
- Kuhanje sa djecom i izvođenje različitih eksperimenata,
- Upoznavanje sa prirodom i prirodnim pojavama,
- Sportske i druge igre (igre nekada i sada),
- Posjeta radnom mjestu,
- Podijeliti sa djecom zanimljivosti vezane za profesiju roditelja,
- Pravljenje oglasne ploče, plakata za učenje, fotografija i drugih didaktičkih sredstava,
- Rad sa biljkama, cvijećem,
- Kućni ljubimci (mogu dovesti i ispričati nešto o njemu),
- Pokazati kolekciju hobija, alate kojima rade,
- Pomoć u šivanju, pletenju,
- Pomoć u izradi rekvizita i kostima za dječije predstave,
- Koordinirati rad sa drugim roditeljima (posebno novim roditeljima i slično),
- Pružiti pravnu, savjetodavnu ili drugu, konkretnu pomoć drugim roditeljima,
- Pomoći u planiranju ili realizaciji predavanja ili radionica za roditelje.

Radeći kao volonteri, roditelji ulažu svoje vrijeme, znanje i talenat kako bi pomogli da se u vrtiću razvije tradicija staranja i pomoći. U zajednici u kojoj žive dobrovoljnim radom se grade odnosi uzajamnog povjerenja i dobre volje. Roditelji mogu biti i izvršni pomagači u vrtiću radeći sa malim grupama ili pojedinačno ili sa materijalima i opremom. To je izvrstan način da se vodi više individualiziranih aktivnosti sa učenicima. I *William Glaser* govori o važnosti saradnika u odgojno-obrazovnom radu. On ističe da oni ne moraju biti stručnjaci ili pisati plan priprema. Oni moraju znati slušati djecu dok im ovi pokazuju i tumače što su naučili i pomoći im da još više nauče pojedinačno, ili u malim skupinama. Svaka porodica želi da njeno dijete bude sretno i uspješno. Roditelji mogu djeci osigurati uspjeh tako što će se aktivno zanimati za ono što interesuje njihovu djecu i što će ih cijeniti zbog istih osobina koje cijene kod sebe. U ostvarivanju saradnje između roditelja i vrtića, nude se brojne mogućnosti za komunikaciju u cilju usklađivanja različitih rasporeda. Postoji i drugi načini komunikacije s roditeljima kao što su:

- Sedmična ili mjesečna cirkularna pisma s novostima. Na ovaj način se roditelji informišu o brojnim aktivnostima u kojima djeca učestvuju. Ona su dobar način da roditelji saznaju o tome šta djeca uče tokom učešća u projektima;
- Grupni sastanci roditelja: roditelji se sastaju u grupi s ciljem planiranja volonterskih projekata za vrtić svog djeteta;
- Razmjena knjiga: roditelji i odgajatelji razmjenjuju knjige o dobrim odgojnim metodama;
- Festival i proslave u kojima zajedno učestvuju djeca, odgajatelji i roditelji.

Uključivanjem roditelja, odgajateljima se omogućuje da ostvare cilj individualizacije. Komuniciranjem sa roditeljima odgajatelji mogu da prikupe informacije o svakom djetetu. Kada roditelji shvate smisao procesa odgaja i obrazovanja svoje djece, cijenit će napore odgajatelja koji ulažu energiju u njihovu djecu.

1.10. Partnerstvo sa zajednicom

Saradnja i razmjena sa društvenom zajednicom odnosi se na program i aktivnosti u vrtiću kojima se omogućava i/ili koordinira pristup djece i porodice uslužnim djelatnostima zajednice, ali i aktivno zajedničko djelovanje vrtića i porodice u zajednici. Obuhvaćena je i saradnja sa poslovnim, kulturnim organizacijama i drugim grupama radi poboljšavanja programa za djecu i usluga koje se pružaju prodiće u cilju podrške u postupku odgoja i obrazovanja djece. Otvaranje vrtića prema društvenoj zajednici omogućava odgajateljima i roditeljima da bolje upoznaju okruženje u svjetlu različitih kulturnih, materijalnih, prirodnih i ljudskih resursa, te iznađu načine kako da na najbolji način iskoriste ove resurse. Potrebno je uraditi više na povezivanju institucija i organizacija koje mogu pružiti adekvatne informacije i pomoć roditeljima vezane za legislativu, prava djece i roditelja, mogućnosti koje se nude djeci s posebnim potrebama, socijalnu i drugu materijalnu pomoć i slično. Stvarno partnerstvo i uključivanje u život zajednice ne podrazumijeva samo korištenje njenih resursa, nego i aktivan odnos prema svemu što se u njoj dešava, bilo da se radi zajedničkom veselju i proslavama ili pak protestu zbog „parkiranja auta ispred vrtića“, pomoći ugroženima, ukazivanje na druge probleme u zajednici pisanjem pisama, javnim istupima, kao i na druge načine primjerene demokratskom društvu. Ovakvim radom trebali bismo, prije svega, poslati djeci veoma značajnu poruku i stavljati ih u situaciju da sami nauče kako da budu aktivni građani koji vode brigu i zainteresirani su za dešavanja u svojoj zajednici.

Vrtić treba aktivno sudjelovati u svim manifestacijama povezanim sa proslavama važnih datuma u zajednici, a važno je i promovirati rad djece i vrtića u široj zajednici na smislen i efikasan način. Nedostatak koordinacije između različitih službi u pogrešnom uvjerenju da svatko

treba raditi „svoj“ posao, umnogome umanjuju šanse da se djeci na vrijeme pruže svi uvjeti za adekvatan rast i razvoj. Otvorenost predškolske ustanove prema lokalnoj zajednici ogleda se i u realizaciji programa koji se zasnivaju na potrebama zajednice, kao npr. prihvatanje studenata visokoškolskih organizacija na realizaciju njihove profesionalne prakse.

1.11. Partnerstvo sa školom

S ciljem poticanja cjelokupnog razvoja djeteta, vrtić uspostavlja različite forme radne saradnje sa školom i okruženjem, da bi se osigurao kontinuitet razvoja i učenja djeteta. Saradnja sa školom jedan je od elemenata razvoja kvalitetne predškolske ustanove. Raznim posjetama i zajedničkim aktivnostima vrtića i škole djeci je omogućena razmjena iskustava, što je posebno značajno za djecu u godini pred polazak u školu.

Sadržaje partnerstva sa školom i lokalnom zajednicom svaki vrtić osmišljava u skladu sa svojom tradicijom, običajima, sklonostima i potrebama svih (djece, roditelja, odgajatelja, stručnih suradnika, predstavnika lokalne vlasti, učitelja, nastavnika i ostalih suradnika u školi, dječjih klubova, vjerskih i kulturnih institucija i drugih interesnih grupa). Zadaci vrtićkog tima u odnosu na školu:

- Da razvijaju različite forme suradnje između predškolske ustanove, pojedinačnih vrtića, timova u vrtiću i lokalnih škola i njihovih timova (učitelja, nastavnika, pedagoga, psihologa, direktora i drugih);
- Da profesionalno i sa etikom, zajedno sa budućim učiteljima, školskim pedagogima i psiholozima i ostalim stručnim suradnicima, razmjenjuju znanja i iskustva o načinima rada i života u vrtiću i školi, kao i navikama, potrebama i dostignućima djece u vrtiću;
- Da upoznaju predstavnike škole sa rezultatima instrumenata istraživanja procjene dječijeg razvoja, sposobnosti, spremnosti za školu i dr;
- Da zajednički planiraju podršku svakom djetetu u prelasku iz jednog u drugi podsistem obrazovanja, sa naglaskom na izradi individualnih planova prelaska za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama.

2. SADRŽAJ PREDŠKOLSKOG PROGRAMA

Period predškolskog doba je od neprocjenjive važnosti u cjelokupnom životnom razvoju pojedinca. U kojoj mjeri će se dijete razvijati zavisi od niza faktora kao što nasljeđe, uslovi u kome živi i kvalitet aktivnosti sa kojima je dijete okupirano. Predškolsko razdoblje djetetova života traje od navršene treće godine do početka osnovnog školovanja. U ovom periodu dijete ovladava razne aktivnosti, usvaja veliki broj najrazličitijih informacija, razvija svoj govor do stupnja koji ga približava govoru

odraslih, počinje logički misliti, razvija svoja čuvstva. Za razumijevanje djetetova psihičkog razvoja valja prije svega imati uvidu njegov tjelesni razvoj. Proces razvoja se ne vrši stihijski i slučajno, već je potčinjen određenim zakonitostima koje su specifične za svu djecu.

Neki od glavnih principa fizičkog razvoja djeteta polaze od toga da se razvoj dječijih sposobnosti vrši diferencijacijom općih reakcija u specifične, pojedni dijelovi tijela se razvijaju sopstvenim tempom i svaka faza razvoja ima svoje karakteristične crte po kojima se razlikuju od svake ranije i poznatije etape. Pojedina razvojna područja

se isprepliću tako da nema jasnih granica među razvojnim fazama, čak za neke je teško i definisati odgovorajuće nazive pošto se djeca u ovom periodu razvijaju različitim brzinom. Imajući u vidu pomenuto, ciljevi, zadaci i sadržaji predškolskog programa imaju holistički pristup.

U razvojno integriranom programu objedinjuju se različita razvojna područja učenja koja su sistemom učećih aktivnosti integrirani s mrežom ishoda učenja, potencijalnim sadržajima aktivnosti i igara, prema različitim uzrasnim specifičnostima.

Tabela broj:1. Razvojna područja kao polazište za izradu programa

ISHODI ZA FIZIČKI RAZVOJ

Ishodi vezani za razvoj motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja

Ishodi vezani za sticanje samostalnosti i sigurnosti (zdravstvene, kulturno-higijenske i radne navike, navike stjecanja sigurnosti u saobraćaju, kući i prirodi)

Ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti

ISHODI ZA SPOZNAJNI RAZVOJ LIČNOSTI

Ishodi razvoja sposobnosti mišljenja, zaključivanja i pamćenja

Ishodi razvoja istraživačkih sposobnosti

ISHODI ZA SOCIJALNO-EMOCIONI RAZVOJ LIČNOSTI

Ishodi sticanja znanja i razvoja eko svijesti , živoj i neživoj prirodi u neposrednoj okolini djeteta

Ishodi stjecanja moralnog i emocionalnog razvoja, Ishodi sticanja znanja i razvoja moralnog i emocionalnog razvoja (ličnog identiteta, slike o sebi, temeljnih prava i sopstvenoj ulozi)

ISHODI ZA RAZVOJ GOVORA I KOMUNIKACIJE

Ishodi u savladavanju govornog razvoja

ISHODI ZA RAZVOJ STVARALAŠTVA

Ishodi u ovladavanju dramskog stvaralaštva

Ishodi u sticanju vještina plesno-muzičkog stvaralaštva

Ishodi u savladavanju i razvoju likovno-modelarskog stvaralaštva

U prikazanoj shemi naznačeni su samo potencijalni ishodi razvoja osnovnih psiho-fizičkih i ostalih funkcija kod djece. U dijelu koji se odnosi na didaktičko-metodičke napomene u realizaciji programa njege i odgoja predškolske djece navedene su i orijentacione norme u postizanju gore navedenih ishoda.

Vrlo je važno znati da norma ne znači da je to nešto što svako dijete mora da postigne u određenom uzrastu. Norme prikazuju statistički prosjek uzrasta na kome se javljaju najkrupnije prekretnice u razvoju djeteta. Takva norma znači da postoje sasvim normalna odstupanja od tog statističkog prosjeka.

U cilju boljeg razumijevanja konteksta norme navest ćemo neke od oblika normalnih odstupanja od onog što je navedeno u normama potencijalnih ishoda:

- Normalna individualna razlika u razvoju svake funkcije (npr. u razvoju krupne i fine motorike);
- Normalne individualne razlike u sklopu razvoja (npr. kod neke djece se brže razvija motorika, a kod druge govor);
- Normalne razlike između dječaka i djevojčica;
- Normalne razlike između djece koja rastu urazličitom socio-kulturnom miljeu.

Iz navedenih razloga preporuka odgajateljima/cama jeste da nikada ne koriste potencijalne ishode za uspoređivanje normalnosti razvoja pojedinačne djece. Taj posao se obavlja na drugi način i moraju ga uraditi stručnjaci. Potencijalni ishode treba iskoristi kao orijentacionu osnovu za organiziranje aktivnosti djece bilo da se radi o grupi određenog uzrasta ili individualnog rada sa djetetom.

Shodno tome mreža ishoda nam može pomoći u rješavanju sljedećih praktičnih problema:

- Što dijete određenog uzrasta ne može da čini, što će mu biti preteško i iznad njegovih mogućnosti;
- Što možemo činiti u nekom uzrastu, koje aktivnosti i koja postignuća možemo očekivati ako mu osiguramo povoljne uvjete;
- Kako da organiziramo sredinu za djecu određenog uzrasta.

Struktura cjelovitog razvojnog programa je podijeljena na četiri programske cjeline i to:

- a) program njege i odgojnog rada sa djecom od 6 mjeseci do navršene 3. godine života,
- b) program odgojno obrazovnog rada za djecu u 4. godini života,
- c) program odgojno obrazovnog rada za djecu u 5. godini života i
- d) obavezni odgojno-obrazovni program za djecu u godini pred polazak u školu.

Šta zaista jedno dijete može u određenoj uzrasnoj dobi da postigne uvjetovano je zakonom psiho-fizičkog razvitka sa jedne strane, i poticanja sredine sa druge strane.

Zbog različitog tempa razvoja i individualnih razlika među djecom, krajnji razvojni ishodi navedeni po uzrasnoj kategoriji u ovom cjelovitom razvojnog programu su samo orijentir u izradi operacionaliziranog plana i programa.

2.1. PROGRAM NJEGE I ODGOJA DJECE OD ŠEST MJESECI DO NAVRŠENE TREĆE GODINE ŽIVOTA

❖ Program njege i odgoja djece od šest mjeseci do navršene druge godine

Već od samog rođenja djeteta ima ne samo fiziološke već i socio-emocionalne potrebe, koje su podjednako značajne i koje se moraju zadovoljavati (to su: potrebe djeteta za ljubavlju, nježnošću, pažnjom, podrškom, sigurnošću). Odrasli kao kreatori prijatne atmosfere doprinijet će stvaranju opuštenosti, emocionalne sigurnosti i mogućnosti za bogate i raznovrsne socijalne interakcije i komunikacije. Odrasli trebaju zadovoljiti i prirodne razvojne potrebe djeteta za pokretom. Senzorno-perceptivni razvoj djeteta ima vrlo složenu psihičku funkciju. Osjetljivost na vanjske draži jako je izražena u prve tri godine života. Putem čulnih organa djeteta od rođenja prima utiske, a sa rastom i razvojem ih počinje prerađivati, organizirati i stjecati iskustva i saznanja o stanjima i promjenama u neposrednoj okolini. Ovaj period dječijeg razvoja je vrlo važan za motorički razvoj djece, razvoj govora i slušne osjetljivosti, stoga je potrebno uz pomoć raznovrsnih materijala i aktivnosti poticati ove razvojne sposobnosti djece. Period do 3. godine je nezamjenjiv za razvoj sposobnosti govora, kretanja, emocionalnog i intelektualnog razvoja. Na uzrastu do tri godine javlja se većina komunikativnih ili socijalnih funkcija govora. Sve najvažnije funkcije buduće odrasle osobe počinju u ranom djetinjstvu. Dijete na ovom uzrastu je izrazito zainteresirano za upoznavanje okoline, što se najjasnije izražava u aktivnostima istraživanja predmeta, njihovih svojstava i odnosa.

❖ Opći zadaci u razvoju djece od 6 mjeseci do navršene 2. godine

- Očuvanje spontanosti i iskrenosti djeteta u kontaktu sa sredinom;
- Njegovanje otvorenosti djeteta za doživljaje;
- Pružanje pomoći u sticanju unutrašnje i vanjske samostalnosti;
- Pružanje pomoći u stvaranju slike o sebi i sticanju povjerenja u svoje sposobnosti;
- Pomaganje djetetu u usvajanju osnovnih normi ponašanja;
- Formiranje zadovoljnog i radosnog djeteta;
- Izvođenje motoričkih igara i aktivnosti na svježem zraku;
- Djecu treba adekvatno oblačiti (bez pretopljavanja),
- Brinuti o dječjoj higijeni i postupno poučavati djecu za samostalnu brigu o higijeni;

- Poticati krupnu i finu motoriku kroz vježbe oblikovanja tijela i prirodne oblike kretanja,
- Povećavati čulne senzacije poticajnom sredinom i stalnom čulnom interakcijom sa sredinom;
- Obogaćivanje dječijeg emocionalnog razvoja uz pomoć muzike;
- Njegovanje izražajnog govora, zvučno bogatog i prijatnog za uho;
- Razvoj intelektualnih sposobnosti djece kroz aktivnosti istraživanja;
- Podržavati i ohrabrivati svaki pokušaj likovnog izražavanja djeteta;
- Razvoj govora (artikulacija, bogaćenje rječnika, razvoj rečenice) i komunikacijskih sposobnosti;
- Poticanje interakcije djeteta sa vršnjacima;
- Brinuti o dječijem zdravlju i sigurnosti suradnjom sa bližom zajednicom.

❖ Metodičke napomene za rad sa djecom od 6 - 12 mjeseci

Jedna od važniji sposobnosti za ovaj period jeste hodanje djeteta. Svako djeteta ima svoj raspored razvoja gibanja. Prohodat će kada bude na to spremno. Rijetki hodaju još prije prvog rođendana, a velikoj većini to uspije do 15. mjeseca. Mališani koji su vrlo aktivni i nemaju straha obično prohodaju prije njihovih vršnjaka koji su po prirodi manje aktivni, oprezniji i skloniji detaljnom istraživanju predmeta. Posljedice prebrzog opterećivanja hodačanjem mogu biti vrlo teške. Djeca mogu početi hodati nepravilno držeći stopala prema unutra ili prema vani ako prebrzo opterete donji dio tijela.

Razdoblje od jedne godine je za roditelje i njegovatelje jedno od najtežih, jer moraju djeteta imati neprestano pred očima. U djetetovoj blizini ne smiju biti lomljivi i nestabilni predmeti ili oni kojima se djeteta može zagušiti, pokvariti ih ili su na bilo koji način opasni za njega. Umjesto stalnog ponavljanja „NE“, bolje će biti da spremite sve opasne predmete tako da je istraživanje prijatnije i opuštenije. Mali istraživači koriste roditelje kao sigurnu bazu oko kojih kruže dok istražuju. Uvijek se vraćaju po ohrabrujući i umirujući dodir. Razdaljina na kojoj kruže oko roditelja je vrlo različita. U poznatoj domaćoj okolini mogu hrabra djeca otići izvan vidnog polja roditelja dok se na drugoj strani mnogo djece uopće ne odvaja od roditelja u novoj okolini.

Na dječiju radoznalost treba svakodnevno odgovarati, potrudite se da djetetu ne lažete nego radije priznajte da ne znate odgovor. Važni su vaši komentari i odnos prema pitanjima. Ako djeteta slušate kao važnog sugovornika, tada je vaš utjecaj na njegovu samosvijest jači nego sam odgovor. Ako ćete djeteta poduprijeti u njegovom razmišljanju i ponašanju, njegova samostalnost će se razviti prije nego ako ga ograničavate ili pretjerano namećete svoju volju bez obzira na djetetove želje i potrebe. S odobravanjem i poticanjem, djeteta jača samosvijest i nauči

poštivati sebe.

Osamostaljivanje djeteta koje je u društvu druge djece različite dobi ili vršnjaka vrlo je zanimljivo. Pokažite mu kako biti društven. Uljudno izmijenite nekoliko rečenica s drugim odraslim osobama i djecom. Dijete će vas promatrati i učiti se socijalnim vještinama na najučinkovitiji način – promatranjem i oponašanjem. Ne brinite ako neka djeca nisu toliko samostalna kao druga, možda će stvarno kasnije doseći samostalnost što ni izdaleka ne znači da će cijeli život biti samotnjaci.

Dijete mora naučiti kontrolirati ispade osjećaja. Mirno mu obrazložite zašto ste prekinuli njegovu aktivnost i zašto se ne smije uzbuđivati. Ponekad to možemo opaziti čak i kod adolescenta, kao npr. ljutito poskakivanje.

Djetetove strahove trebate prihvatiti i poštivati ih jer su za dijete stvarni. Kada se dosjeti da postoji nešto što ga plaši, pokušajte mu što jasnije obrazložiti da neke stvari izbjegavate ne zato što se vi bojite nego zato jer se on boji. Strah će se pojačavati ako će se dijete puno puta suočavati s njim, a prije će biti zaboravljen ako će s njime imati što manje iskustva. Zato su metode: „pogledaj nije ništa strašno“, dok dijete plače od straha potpuno neuspješne. Dijete se ne može prestati bojati ako ga vi plašite.

Moramo naglasiti da govorne (ne)spretnosti nikada ne uspoređujete s drugom djecom. Svako dijete individuum je za sebe koji ide svojim razvojnim putem.

Posebno pazite da svoj način govora prilagodite djetetovom razumijevanju i stupnju razvoja. S njim razgovarajte jasno i razgovijetno, riječi neka budu kratke i jednostavne da ih dijete prepozna i razumije iako još ne govori. Što će više slušati vaš govor, dobivat će više pravilnih informacija o govornom izražavanju. Ako želite pridonijeti bržem govornom razvoju djeteta razgovarajte mnogo s njim i poslušajte ga s ljubavlju i zanimanjem. Razgovarajte neposredno pred djetetom i gledajte ga dok govori tako da vidi vaše lice i kretnje. Čim više i što češće govorite neposredno svom djetetu i s njim također povjerljivo razgovarajte u četiri oka.

U tom razdoblju djeca jako uživaju u igrama u kojima uzimaju igračke iz kutije i slažu natrag. Za takvu igru nije potrebno kupovati posebne nove igračke. U to svrhu možete upotrijebiti predmete iz kuhinje npr. lonac, plastične posudice ili kvačice. Ako se igračkama u trgovini ne možete oduprijeti odaberite takvu koja će „rasti“ s djetetom, na primjer kocke koje će prvo slagati, a kasnije s njima graditi stupove, kuće i slično. Za malu djecu koja si male predmete često stavljaju u usta, nos ili uši važno je da ne kupujete igračke sa sitnim dijelovima, odnosno na kojima se mogu maknuti dijelovi manji od (4) centimetra. Vani djetetu dozvolite da se igra vodom, pijeskom, kame-nčićima, školjkama, glinom. Iako ćete imati više posla s prljavom odjećom, dozvolite mališanu da u potpunosti doživi igru – i prljavu. Upoznati mora sve materijale, saznati mora iz kojih stvari su predmeti složeni i kako stvari djeluju, što im treba za djelovanje i kako se ponašaju.

Ako dijete s dvije i pol godine još ne progovori, bilo bi korisno potražiti savjet razvojnog stručnjaka koji će dijete pregledati i otkriti moguće uzroke. Važno je da djetetu pregledaju sluh koji zbog mnogobrojnih upala može oslabiti i zbog toga se može usporiti razvoj govora. S dvije i pol godine, pravo je vrijeme da roditelji potraže savjet ukoliko im se čini da dijete ima govorne poteškoće (mucanje, siromašan rječnik). Odgajatelj i predškolska ustanova pružaju podršku roditeljima djece sa ovakvim i sličnim poteškoćama.

Prije spavanja čitajte priče, pjevajte uspavanke ili mu puštajte priču na cd-u. To umiri dijete i potiče njegov svijet mašte. Budite oprezni da sadržaji prije spavanja ne budu grozni, strašljivi i napeti, jer bi mogli uzrokovati noćne more.

Ako imate probleme s djetetovom prehranom, pobrinite se da se dijete pri obroku osjeća ugodno i opušteno. Obroci neka budu svježije pripremljeni i svaki dan na stolu u isto vrijeme. Pobrinite se da dijete neće nikada gladovati i potičite njegovu samostalno hranjenje te lijepo ponašanje za stolom. Površine zaštitite i privežite mu podbradak. Ako je moguće dajte mu priliku da se hrani na svoj način. Iako će vam se njegove kombinacije namirnica možda činiti čudne i neprimjerene, dopustite mu slobodu. Dijete nikada ne silite jesti više nego što želi. Hrana nikada ne smije biti nagrada, kazna, mito ili sredstvo prijetnje.

❖ Specifičnosti razvoja djece uzrasta od 6-12 mjeseci

Motorički razvoj:

Nagon za sjedenje je ugrađen u normalan proces razvoja djeteta. Važno je pružiti bebi priliku da vježba sjedenje i držanje ravnoteže. Pored samostalnog sjedenja počinje i puzanje. Trudi se da odigne stomak sa poda, podigne koljena ispod sebe i odgurne se rukama. Najčešće puže unazad. Nakon što stekne snagu i puzanjem kreće prema naprijed. Neka djeca pužu na standardan način na koljenima i rukama, kasnije otkriju da se brže mogu kretati na stopalima i rukama. Približavanjem devetom mjesecu stajanje je učvršćeno. Naslanja se na osobu koja ga drži i nastavlja sa skakanjem. Uči uspravljanje.

Dijete postaje svjesno da će mu stajanje na stopalima pomoći da napravi iskorak prema naprijed. Dijete od 10-12 mjeseci može se lako okretati oko vlastite okomite osi, te ima stabilan sjedeći položaj. Hvatanje se približava konačnom obliku u vidu gornje hvataljke. Dijete oponaša pokrete (plješće), no ti pokreti podsjećaju na pokrete lutke. Sa navršenom godinom dijete već kontrolira pokrete. Ne ispušta samo predmete nego ih i baca. Postavlja predmete na određeno mjesto. Lagane male lopte koristi za bacanje. Sitnije predmete stavlja u posudu i istresa.

Za sve navedene aktivnosti potrebno je mnogo vježbe i vremena, potičite ga da koristi ruke tako što mu dajete razne predmete da hvata, veliku pažnju posvetite veličini

predmeta sa kojim se dijete igra, opasni su mali predmeti koje može staviti u usta te se tako zagrcnuti i progutati.

Socio-emocionalni razvoj:

Smatra se da su emocije te koje pokreću dijete da progovori. U drugoj polovini prve godine djeca rjeđe plaču nego ranije. Umjesto da zaplaču, nagli pokreti ili jaki glasovi ih zasmijavaju. Nezadovoljstvo iskazuje tihim jecajućim zvukovima. Ipak ako roditelji ne shvate njihove poruke na vrijeme protestiraju plačem. Neku djecu je lako utješiti, a najviše vole sisati svoje prste i treba ih pustiti. Dobro je tješiti dijete laganim ritmičkim pokretima kao primjer je staviti dijete na rame i polako tapšati, ili ljuljuškati. Ukoliko sredina u kojoj dijete odrasta pokaže veći interes, utoliko će se ranije javiti i prvi svjesni glasovi. U situacijama kada se nešto radi oko djeteta stalno ponavljati što se radi i pokazivati kako se radi. Uvijek treba koristiti prepoznatljive riječi i izgovarati ih pravilno. Ponavljati i djetetovo ime. Važno je slušati i dječji jezik, to je njegova riječ i dijete je nudi. Obavezno odgovarati na bebine riječi, to je njoj motiv da govori. Beba sa kojim se mnogo priča kasnije će postati pričalica. Dijete koje odrasta u tišini nema o čemu ni da razgovara.

Spoznajni razvoj:

Njegovateljica treba da ima u vidu da je dijete u toj dobi zainteresirano za učenje. Dotiče predmete, uzima u ruke, drži. Da bi naučilo o predmetu mora ga staviti usta, da sazna šta može uraditi sa tim i kakvog je ukusa. U drugoj polovini prve godine dijete sve više postaje svjesno da stvari ne samo da imaju imena nego i svoju funkciju. Ova svijest je rani oblik mašte.

❖ Specifičnosti razvoja djece uzrasta 12-18 mjeseci

Motorički razvoj:

Za dijete je hodanje vrlo zabavno jer upoznaje svijet iz potpuno nove perspektive. Pri prvom rođendanu većina djece još ne hoda samostalno. Dijete se već podiže uz potporu namještaja i već hoda ako mu pružimo potporu ili će je sam potražiti u blizini namještaja. Vrlo kratko vrijeme može samostalno stajati bez potpore. Zato je već pravi majstor u sjedenju i sam se iz ležećeg položaja podiže u sjedeći. Isto tako je vrlo hitar pri puzanju. Može na sve četiri puzati i po stepenicama. Užitek mu je ispuštati i bacati predmete, promatrati ih kako padaju na pod i odmah zatim želi da mu ih podignemo. Predmet koji ga zanima pokazuje kažiprstom. Ubrzo nakon napunjene prve godine većina djece prohoda, a pritom su još nesigurni. Hod je nesiguran, noge su zgrčene u koljenu, prsti nogu su često okrenuti na van ili na unutra. Za ravnotežu drži ruke gore i u početku često pada.

Ako dijete još ne hoda, tada s navršenih trinaest mjeseci stoji bez potpore i održava ravnotežu. S četrnaest mjeseci se saginje, uzima igračku i odnosi ju na drugo

mjesto. S petnaest mjeseci se na sve četiri penje po stepenicama. Dok hoda, rado vuče ili gura različite igračke. Najviše voli one na kotačima koje za vrijeme vožnje stvaraju zvukove, svijetle ili im se pomiču pojedini dijelovi. Sa šesnaest mjeseci pokušava udariti loptu ali mu to ne uspijeva, jer često stane na nju. Zna već hodati unatrag. S godinu i pol se dijete uspravno penje po stepenicama ako mu pritom pomažemo. Uspijeva sjesti na nisku stolicu uz male teškoće. U hodu sve manje hvata ravnotežu. Hoda sve brže i većim koracima. Rukice su uz tijelo i gibaju se suprotno od nogu.

Socijalni razvoj:

Dijete se sada upoznaje i sa svojim vršnjacima. Neka djeca ne reaguju na prisutnost druge djece. Njihovo ponašanje zovemo socijalno slijepo. Prisutnost drugog djeteta ih se ne tiče, zanimljivije su igračke i ostali predmeti. Druga djeca reaguju imitiranjem ili izazivanjem na nazočnost vršnjaka, a neka se ponašaju zaštitnički. Pri kraju prve godine se pojavi sudjelovanje koje je u početku ograničeno na jedno ili dvoje djece. Vezu između djece prije svega predstavljaju igračke do kojih dijete želi doći. U toj dobi dječja glavna djelatnost je radoznalost i istraživanje. Osobito je zanimljivo sve što je zabranjeno.

Samostalnost:

Dijete želi raditi stvari tako kako su oni zamislili i mnogo puta ne na način koji se od njega očekuje. Samostalno žele obavljati određene radnje. Sami odabiru čime i na koji način će se igrati. Određuju pravila i tok igre i tada su puno manje ovisni od roditelja. Radoznalost tjera dijete na otkrivanje svijeta oko sebe. Želi odgovore na složena pitanja.

Emocionalni razvoj:

Emocije se razvijaju s vremenom, učenjem, oponašanjem ili modelnim učenjem i uvjetovanim učenjem. Dijete promatra roditelje, braću i sestre, baku i djeda, vršnjake, crtane i književne likove, promatra kako reaguju u različitim situacijama i preuzima njihovo ponašanje kao svoje. U sličnim situacijama će i sam doživljavati slične osjećaje. Osjećaji su intenzivni iako naizgled površinski. Intenzivna naklonost i ljubav prema roditeljima, počinje se razvijati otprilike nakon navršenih deset mjeseci. Radost ćemo primijetiti kada navršimo otprilike godinu i pol, iako osjećaj općeg zadovoljstva možemo primijetiti već kod dvomjesečne dojenčadi. Veselje, naklonost i ljubav prema roditeljima su s obzirom na izražaj ponekad nedjeljivi osjećaji, što je teško razlikovati kod djeteta. Ljubomora se razvija s navršenih četrnaest mjeseci i ostaje prisutna do treće i pol godine. To je složen osjećaj sastavljen od elemenata ljutnje, straha i naklonosti. I ponos je jedan od osjećaja koji osnaži u drugoj godini. To se događa pri pohvalama koje dijete prima od okoline. U tom razdoblju je vrlo čest negativan osjećaj i ljutnja. Pojavljuje se kada prekidamo djetetove aktivnosti (igranje, istraživanje ormara, kopanje po posudama za cvijeće i slično), ili kada ne ispunjavamo djetetove želje. Kao i

ostali osjećaji i ljutnja je česta i kratkotrajna i tada ju dijete izražava više tjelesno nego verbalno. Tapkanje nogama, mahanje rukama, odguravanje, vikanje, otimanje i plač su svakodnevni prizori.

Usprkos većem samopovjerenju dijete može imati izrazite strahove od jedne ili više stvari. Djeca se u toj dobi boje prije svega konkretnih stvari: buke, životinja, glasnih kućanskih aparata, naglom izlivanju vode, odlaska roditelja na posao, čišćenja ušiju i još mnogo toga što se roditeljima čini potpuno besmisleno.

Prve riječi:

Do 18. mjeseca starosti dijete upotrebljava od 5 do 20 smislenih riječi a razumije ih mnogo više. Većina komunikacije je još uvijek neverbalna. Kod zdravog djeteta govor se razvija spontano i istovremeno s duševnim i motoričkim razvojem ako živi u okolini u kojoj dobiva dovoljno govornih poticaja i razumijevanja. Djetetovu prvu riječ možete očekivati u starosti od 7. do 15. mjeseca, iznimno i kasnije, 50 riječi između 18. i 30. mjeseca i kombinacije riječi između 16. i 30. mjeseca. Prve smislene riječi se pojavljuju po navršenoj prvoj godini pa sve do 18. mjeseca starosti. Kombinacija dviju riječi se najčešće pojavi u 14. mjesecu.

❖ Specifičnosti razvoja od 18 mjeseci do 2 godine

U drugoj godini života rast se uspori. Dijete raste otprilike 1 cm mjesečno (12 cm na godinu), težina se kroz cijelu drugu godinu povećava približno 3 kg.

Spretnosti kretanja:

Dijete počinje sredinom druge godine nositi uokolo različite predmete, isto tako uživa pri vučenju ili guranju velikih igračaka ili kutija. Trči oprezno, pogledom usmjerenim u pod. Teško izbjegava prepreke. Bez pomoći otvara vrata ili podiže predmete s poda. Penje se i spušta po stepenicama uz potporu, može se pužući spustiti unatrag niz stepenice. Uživa u penjanju npr. na stolac. Igra je sve kompleksnija: kockama gradi stupove, loptu kotrlja, ili je udara nogom i pritom održava ravnotežu. Zna listati knjige i rado gleda jednostavne slikovnice. Oponašanjem vuče ravne crte po listu papira. Počinje pokazivati sklonost upotrebi jedne (dominantne) ruke. Pri kraju druge godine njegove su spretnosti dosta poboljšane. Sigurno trči i lako se zaustavlja. Isto tako lako izbjegava prepreke. Pri hodanju gore ili dolje po stepenicama upire se na ogradu ili zid. Lakoćom gura ili vuče igračke na kotačima, odguruje se na triciklu nogama jer još ne zna upotrebljavati pedale. Malo prije druge godine jede hranu kašičicom, uživa u igrama bacanja i hvatanja lopte i pri nizanju drvenih kuglica na uzicu.

Emocije:

Dijete se može zdravo razvijati jedino u emocionalno bogatoj okolini. Djeca koja imaju pomanjkanje osjećaja bilo pozitivnih ili negativnih, koja ne razlikuju ugodu i nelagodu i koja su često sama, imaju loše osnove za

uspješan emocionalni razvoj. Pomanjkanje emocionalnih veza može dovesti do poteškoća ili bolesti. Emocije naime djeluju na funkcioniranje cijelog tijela i uzrokuju psihosomatske bolesti.

U drugoj polovini prve godine razvije se strah kojeg uzrokuju iznenadni i neočekivani podražaji iz okoline. Razvije se strah od odvojenosti koji se zove i separacijski strah, kao posljedica sve veće povezanosti djeteta s roditeljima i shvaćanja mogućeg razdvajanja. Taj strah se još posebno odražava prije spavanja i zbog toga mnoga djeca imaju „tranzicijski“ predmet (dekicu, plišanu životinju), koja im predstavlja simbol roditelja kada nisu prisutni. S dvije godine razviju se stid i krivnja koji su često međusobno povezani. Ako je dijete već bez pelene i upiški se, može se stidjeti.

Razvoj govora:

Najbrži razvoj je u tom razdoblju na području govora, djetetov rječnik se povećava s otprilike 10 na više od 100 riječi. Tome doprinosi stalni interes za stvari u okolini, pokazivanje na njih prstom i stalna pitanja što i što je to. Kada dijete usvoji oko 50 riječi, počinje po dvije riječi međusobno povezivati u jednostavne rečenice.

Igračke:

Dijete oko druge godine starosti više ne želi posuditi igračke iako se voli igrati s drugom djecom. U ovom razdoblju već se duže vrijeme zaigra samo, ali još uvijek treba i očekuje pomoć odraslih, kada se igračka ne želi „ponašati“ kako je ono zamislilo. Najdraže su mu prije svega igre koje imitiraju djelovanje odraslih. Rado kuha, pere, telefonira, udara čekićem, češlja se, uživa u igri s velikim napuhnutim loptama, obožavaju balone, trebaju im kocke, papir, tempere za slikanje prstima i bojice. Bojice trebaju biti malo deblje bez oštih vrhova da se ne bi ozlijedili, isto vrijedi i za paste. Važno je da dijete kroz igru razvija svoje govorne, motoričke spretnosti, mogućnost empatije.

❖ Program njege i odgojno-obrazovnog rada sa djecom u trećoj godini života

U toj godini dijete doživljava ubrzani intelektualni, socijalni i emocionalni razvoj. Ne samo da upoznaje svijet nego i svijet za njega sada dobiva smisao. Ovo je i period kada velik broj djece ima svoje prvo iskustvo s predškolskom ustanovom. Vrtić je važan za djetetov razvoj. Pruža mu mogućnost za razvoj razumijevanja, prihvatanja sebe i drugih, dogovaranja, poštivanja različitosti i sudjelovanja u skupinama. Potiče radoznalost, istraživački duh i maštu, razvoj govora, empatiju, razumijevanje drugih i likovnu kreativnost. U vrtiću je posebni naglasak na motoričkim sposobnostima i ostalim ručnim spretnostima. Stručno osposobljene osobe u vrtiću djetetu pružaju i znanje iz različitih područja znanosti te iz svakodnevnog života. Djetetu pomažu i kod veće samostalnosti pri higijenskim navikama i brizi za zdravlje. Važno je djetetu uliti povjerenje u bliže odrasle osobe, posebno odgajateljce

u ovom slučaju, kako bi bilo opušteno, uživalo u igri i stjecalo samopouzdanje. Nezamjenjiv faktor predškolske ustanove jeste interakcija s vršnjacima koje nijedna odrasla osoba ne može zamijeniti.

Dijete je u pravilu stabilno, motorički spretno, može verbalno komunicirati, povremeno se može strpjeti, izdržati malu frustraciju, uvažiti tuđe želje, odreći se igračke. Ljudi mu znače mnogo više nego ranije, umiljato je, mazi se. Nakon ovog kratkog uravnoteženog perioda slijedi izrazito nestabilno ponašanje, čiji je vrhunac obično oko dvije i pol godine. U tom periodu dijete je često prilično kruto i nefleksibilno, dominantno i zahtjevno, emocije su mu burne, izrazito je neodlučno: sve mora biti kako ono hoće i nikako drugačije, a istovremeno hoće i ovo i ono. U konfliktu je samo sa sobom, pa i sa svojom okolinom. To je kriza treće godine, doba prkosa i otpora. Dijete se počinje opirati odraslima da sve rade umjesto njega i počinje izražavati želju da nešto učini samo. To je doba stjecanja prve autonomije. S tri godine opet nastupa kratkotrajno smirenje. Dijete će učestalije reći “da” i koristiti zamjenicu “mi”, sve više će uživati u zajedništvu s drugima. Postaje sve sigurnije i više mu ne treba zaštita u vidu rituala i potreba da sve uvijek bude isto. Motorna spretnost pomogla mu je u samostalnosti, a posebnu sigurnost u sebe pružio mu je u ovom periodu razvoj govora, i kao sredstvo komunikacije, i kao sredstvo mišljenja. U ovoj je dobi vidljiv početak istraživačkog ponašanja i aktivnog isprobavanja u svim područjima razvoja.

FIZIČKI RAZVOJ

Zadaci za fizički razvoj djeteta:

- Usavršiti hodanje kroz aktivnosti dječjeg istraživanja prostora;
- Poticati razvoj fine motorike kroz manipuliranje igračkama (pokretne igračke, slagalice, umetanje raznih oblika u odgovarajuće otvore, igračke koje proizvode zvuk pri određenom dodiru i drugo);
- Upoznati djecu s prirodnim oblicima kretanja oponašanjem pokreta odgajatelja;
- Osigurati uvjete (materijal i prostor) za razvoj osjetila sluha, vida, okusa i njuha;
- Razvoj osjetila dodira kroz igre loptom (vježbanje bacanja i hvatanja);
- Aktivnostima hodanja po crti ili slično, poticati razvoj ravnoteže kod djece;
- Poticanje razvoja higijenskih navika djeteta (zadovoljavanje fizioloških potreba, pranje ruku, pranje zuba);
- Poticati razvoj samostalnosti djeteta omogućavajući mu da samostalno obavlja jednostavne zadatke (npr. oblačenje odjeće, hranjenje);

Ishodi za realizaciju razvoja motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja

Dijete iskazuje jakoorijentacijsku reakciju na sve što je novo, koja se kasnije pretvara i u interes za sve što ga okružuje, zainteresiranost za promatranje, želju za istraživanje – što je što-, -zašto-, -kako-, -kamo- itd. Vrlo je velika i aktivnost djeteta; ono veći dio vremena provodi ukretanju. Ta dječija aktivnost pridonosi brzom senzornom razvoju. Relativno je mala izdržljivost (otpornost) živčanih stanica; naime mnogi snažni vanjski podražaji (npr. oštri zvukovi), su pre jaki za dječiji živčani sustav i njihovo djelovanje ponekad izaziva odbrambeno kočenje, ako npr. na oštar povik -Dođi sad ovamo-, umjesto da pođe brže, dijete se ponekad ne pomakne s mjesta, posve se zaustavlja odnosno stane. Dugotrajno djelovanje istih podražaja brzo umara djecu; zatimalo dijete mora često mijenjati aktivnost, vrlo je pokretljivo, mnogo trči, penje se, ali se istovremeno i brzo umara, ako ga prisilimo da hoda samu u jednom smjeru držeći gaza ruku ili da dugo vremena izvodi samo jednu vrstu pokreta. Mišići djeteta u ovom periodu postaju sve duži i teži, čvršći i snažniji. I tjelesna težina se povećava s razvojem mišića. Trup, noge i ruke rastu naglo u ovom periodu – tako da dijete postaje sve čvršće u kretanju i sve spremnije u hvatanju.

Od treće godine dijete je teško oko 15 kg, a visoko 90 cm.

Dijete u 3. godini života usavršava kontrolu stajanja, hodanja i radnji koje se izvode rukama. Dobro koordinira pokrete ruku i nogu terado igra razne igre ravnoteže. U skladu s ovim razvojnim sposobnostima odgajatelj treba djeci osiguravati uvjete za fizičkom aktivnošću kroz unutarnje i vanjske aktivnosti. Djeci pored prostora treba osigurati: lopte svih oblika, kamenčiće, balone, kestenje, žir, ping-pong loptice, vozila, lutke, opremu za lutke, konstruktivni i građevinski materijal, geometrijska tijela i figure, predmete za umetanje i drugo. Nije dovoljno da odgajatelj samo osigura povoljne uvjete za igru, već je neophodno da i on sudjeluje u igri, da promatra i prati zainteresiranost djece, na koji način koriste igračke i predmete, koje inicijative daju, da dodaje nove stimulacije i varijante igre kako bi igra bila bogatija. Odgajatelj mora voditi računa o individualnom prilazu svakom djetetu, potičući na odgovarajući način njegovu igru.

U trećoj godini starosti dijete se, najradije igra samo ili u prisutnosti druge djece, ali ne još s njima. Još uvijek treba pomoć i upute odrasle osobe. Rado oponaša aktivnosti svojih roditelja, razumije jednostavne upute te se često protivi željama i uputama roditelja. Voli zapovijedati. Kod uvođenja promjena je vrlo rigidan, više voli svakodnevnu rutinu.

Dijete je jako aktivno, radoznalo, nemirno, opire se ograničenjima. Isprobava granice i koje ponašanje je prihvatljivo i kakva je njegova moć nad odraslima. Želi biti što više neovisan ali istovremeno još uvijek treba

pomoć odraslih.

Dijete ima već toliko spretnih rukice da neke predmete može izraditi samo. U toj dobi su jako poželjne lutke za na ruku, koje dijete koristi na više načina i u više sadržaja. Dječaci često koriste igru mokrim pijeskom za gradnju cesta, zračnih luka, gradilišta, željeznice. U tom razdoblju neka djeca vježbaju zatvaranje i otvaranje dugmadi, stavljanje makarona na uzicu, šivanje iglom s velikom ušicom, jer time vježbaju spretnosti fine motorike.

Brzina je značajnost djeteta u tom razdoblju. Sve vrijeme je u pokretu i mnogo trči. Isto tako se brzo umori i stalno mijenja aktivnosti. Dijete je jako otvoreno za maštovite igre. Sve više zanimanja pokazuje za igranje uloga i imitiranje. Rado se pretvara da je neka životinja te ju oponaša zvukovima ili pokretima. Imitira poznata zanimanja (liječnika, prodavačicu, frizera, glumca ili pjevača).

Potencijalni ishodi za razvoj motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
- Može sagnuti i spustiti tijelo da bi sjelo bez pomoći - Spretni u pokretima - Poskakuje - Dijete često mijenja aktivnost i često se pomjera - Hoda unatraske s lakoćom - Uživa u pokretima plesa - Može se brzo zaustaviti i krenuti - Trči unaprijed - Skače s mjesta s obje noge - Hoda na prstima - Šuta unaprijed loptu koja je u mjestu - Hoda uz manji broj stepenica izmjenjujući noge - Pri hodu niz stepenice još uvijek stupaju na svaku stepenicu s obje noge - Preskače preko nižeg predmeta, dočekuje se s obje noge - Baca loptu preko glave - Vozi tricikl - Usavršava sposobnost održavanja ravnoteže - Okreće jednu po jednu stranu - Hvata sitne predmete palcem i kažiprstom - Drži bojicu sa palcem i prstima a ne čitavom rukom - U većini aktivnosti dosljedno koristi jednu ruku - Crta krug, vertikalne i horizontalne crte - Zna precrtati krug i križ - Papir slaže u harmoniku - Valja, udara, stišće i izvlači glinu - Kontrolira prihvaćanje i ispuštanje - Niže četiri krupnije bobice - Sposobno je ponijeti posudu s vodom bez prolijevanja - Zavrće i odvrće poklopac	- Uz prostorni razmještaj olakšati djetetu kretanje - Ritmični ples - Manipulativne aktivnosti s različitim privlačnim sitnim predmetima - Perceptivno-motoričke aktivnosti s poznatim predmetima i hrabrenje na složeniju manipulaciju predmetima - Gradnja tornja od drvenih kocki - Aktivnosti izrezivanja škarama - Igre loptom: bacanje, hvatanje, šutiranje, kotrljanje - Slikanje vodenim bojama i korištenje kista - Otiskivanje dlana, prstiju... - Slikanje prstima - Aktivnosti izrade raznih oblika u glini, glinamolu, plastelinu, tijestu i dr. - Igre trčanja, skakanja, provlačenja u dvorištu - Izrada nakita uz nizanje bobica, perli i sl. - Razvrstavanje sjemenki i drugih sitnih predmeta prema određenim kriterijima - Igre održavanja ravnoteže (hodanje po gredi ili nekom pravcu i sl.) - Igre građenja (drveni blokovi, lego kocke i dr.) - Hodanje i trčanje po šljunku, niskoj i visokoj travi, pijesku, snijegu, ledu, blatu - Hodanje po suženoj površini (prava i kružna staza, greda, nagnuta daska) - Provlačenje kroz uske prolaze - Prekoračivanje prepreka (barica, greda, kamen, cigla, valjak, letva ili uže podignut na visinu kojoj odgovara djeci) - Igre pijeskom i vodom - Poligoni – savladavanje prepreka u nizu - Oponašanje prirodnih pojava (puhanje vjetera, izlazak sunca...) - Oponašanje kretanja životinja

Ishodi za razvoj samostalnosti i sigurnosti (zdravstvene, kulturno-higijenske i radne navike, navike stjecanja sigurnosti u saobraćaju, kući i prirodi)

U trećoj godini djeca postaju sve spretnija i pri svakodnevnom aktivnostima: hranjenju sa žlicom i vilicom, umivanju, odijevanju i skidanju. Odgajatelj treba poticati razvoj dječije samostalnosti. Djeca u trećoj godini života teže samostalnosti, žele se sami hraniti, odijevati, održavati higijenu, donositi odluke, birati aktivnosti i dr. Djeca često žele samostalno obavljati aktivnosti kojima još nisu dorasli, tj. njihove razvojne mogućnosti to nedozvoljavaju. Odgajatelj treba poticati dječiju želju za samostalnošću, ali im i pružati pomoć u aktivnostima za koje još nisu zreli. Najprije treba poraditi na dječijim higijenskim navikama pružajući im priliku da sami peru ruke, umivaju se, peru zube, hrane se, odijevaju i svlače. Djeca ove dobi u većini slučajeva kontroliraju stolicu ali ukoliko to pojedina djeca još uvijek ne uspijevaju odgajatelj im treba pomoći s ovim zadatkom (naravno uz suradnju i konsultiranje sa roditeljima). Što god dijete radilo, u svemu želi biti samostalno. Bez obzira na to što smo u dilemama, da li će zadaću uspješno riješiti, trebamo njegovu samostalnost poticati, jer mu time jačamo samopouzdanje. Odgajatelji i roditelji trebaju u takvim situacijama biti jako strpljivi. Djetetu možemo primjerice dopustiti da se umiva samo. U biti nije nikada

prerano da dijete pokuša nešto takvo, s ograničenjima naravno. Vaša zadaća je da pazite da se ne posklizne na mokroj podlozi ili da se ne bi opeklo s previše vrućom vodom. Odjeću koja se smoči pri samostalnom umivanju potrebno je preobučiti da se dijete ne bi prehladilo. Ne zaboravite ostaviti dovoljno vremena, jer djetetovo pokušavanje samostalnog obavljanja različitih aktivnosti može trajati jako dugo. Ako će doći do problema, djetetu pomozite. Neuspjeh kod samostalne aktivnosti može dijete toliko razočarati da počne neumorno plakati. Zbog straha od liječnika dijete treba pripremiti na slijedeću posjetu liječniku. Pomognite roditeljima da se izbore s ovom poteškoćom. Objasnite mu kako će izgledati pregled i što će liječnik raditi. Ne zaboravite mu spomenuti da ide kod liječnika kako bi mu bilo bolje. Pročitajte mu neku slikovnicu o liječnicima. Možda će djetetov strah smanjiti igra u kojoj ćete vi ili ono, biti liječnik. Neka dijete pregleda svoje "bolesne" igračke. Na taj način ćete vidjeti čega se dijete najviše plaši, jer će u igri to tačno prikazati. Isto tako, prošetajte pokraj doma zdravlja i promatrajte događanje. Dijete od dvije do tri godine treba od 11 do 13 sati spavanja noću, a tokom dana mu treba otprilike jedan do dvosatni odmor. Ako djetetu nedostaje spavanje možda neće imati vidnih poteškoća, a one će se skupljati i postati teže na duži rok. Spavanje je naime vrlo bitno za neurološki razvoj. Najočitiiji znakovi su naravno, umor i uplakanost. Iako se dijete opire odmoru i postaje sve nemirnije, odmor mu još uvijek treba, ali možda malo kraći i malo kasnije nego do sada.

Potencijalni ishodi u stjecanju samostalnosti i sigurnosti	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Samostalno prinosi hranu ustima • Postepeno usvajaju pravila lijepog ponašanja za stolom • Sa kašike mu se rjeđe proljeva tekuća hrana • Može koristiti viljušku • Briše proliveno krpom po koju samo odlazi • Posprema svoj tanjir, svoju čašu • Zalijeva malom kanticom • Još uvijek prevladava strah od liječnika • Postupno uči brinuti o higijeni zuba • Češlja kosu • Samostalno svlači odjeću • Kod odijevanja mu je još uvijek potrebna mala pomoć • Samostalno obuva papuče, ne razlikujući desnu i lijevu • Zna zakopčati veliku dugmad • Zainteresirano je za svoje tijelo • Kod većine djece vidljiva je dominantna upotreba desne ili lijeve ruke • Snalazi se unutar određenog prostora	• Pripremiti modele odjeće sa dugmadima i zatvaračem za vježbu otkopčavanja i zakopčavanja • Omogućiti samostalno hranjenje djece i korištenja pribora za jelo • Upoznati djecu s načinima odijevanja • Učiti djecu da prilikom ulaska u vrtić i izlaska iz vrtića sama obuvaju i skidaju obuću • Posjete pedijatru, stomatologu • Simboličke igre i igre uloga (liječnik, stomatolog...) • Aplikacija ljudskog tijela • Model ljudskog tijela • Pričanje priča pred spavanje djece • Igre istrajnosti, pokušavanja • Izvršavanje naloga i zadataka • Igre skrivalica • „Uhvati me“

Ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti (razvoj osjetila)

U ovom periodu senzorni razvoj djece je ubrzan stoga je potrebno usmjeriti aktivnosti na poticanje ovog razvoja. Zajedničke aktivnosti odgajatelja i djeteta u procesu njege vrlo su značajne za razvoj čulne osjetljivosti i opažanja djeteta. Zdravo se dijete rađa s formiranom senzorno-motornom potrebom, tj. potrebom za primanje senzornih podražaja i potrebom za kretanjem. Dijete ove dobi prepoznaje predmete ili lica čak poslije više mjeseci. Odgajatelj može poticati razvoj osjetila dodira dovodeći djecu u kontakt sa raznovrsnim materijalima s kojima mogu manipulirati. Osjetilo sluha potiče se plesom gdje djeca povezuju pokret sa melodijom. Dobar izvor su brojalice koje se usvajaju uz korištenje dječjeg instrumentarija i pokrete tijela (pljeskanje dlanovima, pucketanje prstima, tapšanje koljena, stupanje nogama i dr.). Odgajatelj treba osigurati djetetu razgledavanje slika i slikovnica primjerenih uzrastu i poticati ga da imenuje, dodirom pokazuje, izvodi neke radnje sa ponuđenih slika.

Poticanje osjetila vida osigurava se aktivnostima za koje je potrebna koordinacija oko-ruka ili oko-noga. To mogu biti tjelesne aktivnosti bacanja lopte, hvatanja, kotrljanja, šutiranja između dvoje ili više djece. Razvoj osjetila vida omogućava se i kroz aktivnosti crtanja, slikanja, slaganja slagalica, građenje kockama i dr. Razvoj osjetila okusa i njuha odgajatelj će potaknuti istraživanjima okusa i mirisa (kušanje hrane; prepoznavanje mirisa).

Snalaženje u prostoru je vrlo važno za fizički razvoj djece ove dobi. Ona rado istražuju i smjenjuju aktivnosti, ali je vrlo važno da te aktivnosti budu i smislene i da se djeca znaju kretati prema uputama. Odgajatelj im može pomoći u usvajanju pojmova prostorne orijentacije kroz igre obavljanja zadataka prema uputama odgajatelja. Zadaci odgajatelja su i:

- Poticanje djeteta da uz zvuke ritmično pokreće tijelo ili dijelove tijela i osjeti strujanje zraka;
- Poticati dijete u pokušaju da povezuje slušne draži sa drugim dražima vibracije, zvuk, dodir, vizualna fiksacija.

Potencijalni ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti (razvoj osjetila)	Orijentacione aktivnosti/ ideje za rad
• Promatra i dodiruje svoj lik u ogledalu • Žvače hranu • Od hrane preferiraju škrobne namirnice (krompir, riža, tjestenina) • Samostalno prinosi hranu ustima • Postupno usvajaju pravila lijepog ponašanja za stolom • Očima prati loptu koja se kotrlja • Prepoznaje mnoge predmete iz svog okruženja • Reagira na ritmične melodije • Postepeno izoštrava osjete • Koordinacija između očiju i ruke bolje prilikom uspravnog crtanja (npr. crtanja po zidu) • Usvaja redne brojeve prvi, drugi i zadnji • Percipira odnose više, manje, jednako • Javlja se jasan osjećaj za spol, posebno kod dječaka koji se identificiraju s ocem • Na glazbu reagira nihanjem i savijanjem koljena	• Poticati razvoj osjetila dodira uz različite materijale • Igre zvučnim igračkama • Ritmični ples • Igre pokretanja tijela prema uputama (npr. pjesma Kad si sretan, Hoki-poki, Širi ruke i sl.) • Igre ogledalom • Igre kotrljajućim igračkama • Kroz aplikacije poticati usvajanje osnovnih boja • Omogućiti djeci da se sama hrane • „Što se pije, a što jede?“ • Upoznati djecu s korištenjem pribora za jelo • Omogućiti svakodnevno samostalno pranje zuba, ruku, umivanje • Igre loptom (bacanje, hvatanje, kotrljanje...) • Igre u dvorištu (tobogan, ljuljačka, klackalica) • Igre klikerima – sakupljanje, kotrljanje, ubacivanje • Imitacijske igre uz pratnju instrumentalne glazbe • Igre tišine za razvoj slušne osjetljivosti (osluškiivanje zvukova oko sebe) • „Poslušaj i imenuj ono što čuješ“ • Skrivanje i traženje skrivenog predmeta • Punjenje različitih posuda pijeskom • Praćenje ritma – pljeskanjem i koraćanjem • Korištenje dječijeg instrumentarija

SPOZNAJNI RAZVOJ

Ishodi za razvoj mišljenja, zaključivanja i pamćenja

Zadaci spoznajnog razvoja djeteta:

- Poticanje i njegovanje prirodne radoznalosti djeteta kreirajući bogato okruženje (poticajan prostor, raznovrstan materijal za igru);
- Razvijati sposobnost zapažanja promjena u prirodi izmjenom godišnjih doba;
- Upoznati djecu sa karakteristikama domaćih životinja razgovarajući o njima, promatrajući slike, slušajući priče i pjesme i promatrajući životinje uživo (ukoliko je moguće);
- Upoznati djecu sa osnovnim vrstama biljnog svijeta u našem okruženju: cvijeće, voće i povrće;
- Upoznati djecu sa karakteristikama razvoja biljnog svijeta u odnosu na godišnja doba;
- Poticati sposobnost uviđanja sličnosti i razlika uspoređivanjem raznovrsnih predmeta;
- Poticati formiranje jednostavnih kvantitativnih odnosa: jedan tebi, jedan meni, malo-mnogo);
- Poticati traženje predmeta koji nisu u opazajnom polju kroz igru skrivanja;
- Njegovati zajedničke aktivnosti odraslog i djeteta;
- Poticati manje grupe djece da zajednički rješavaju praktične probleme;
- Stvarati problemske situacije primjerene ovom uzrastu, omogućujući djetetu da se oproba u samostalnom rješavanju tih situacija, ohrabrivati i podržavati te samostalne pokušaje;
- Poticati samostalno i slobodno istraživanje karakteristika različitih materijala i predmeta – njihove upotrebne funkcije;
- Poticati razvoj misaonih procesa apstrakcije i generalizacije kroz rješavanje problemskih situacija;
- Poticati stvaranje konstrukcija tijekom slobodnih aktivnosti djece;
- Upoznavati živi i neživi svijet oko sebe (gradu, selu, zajednici).

Odgajatelj treba organizirati aktivnosti skrivanja predmeta koje djeca trebaju pronaći. Na taj način potiče se mišljenje i pamćenje djeteta.

U trećoj godini života dječije aktivnosti postaju raznovrsnije i složenije. Za ovaj uzrast karakteristično je i povećavanje istraživačkog ponašanja djeteta. Ono želi sve opipati, rastaviti, sastaviti, stvoriti jednostavne konstrukcije, uspoređivati, upoznavati svojstva predmeta putem aktivnog eksperimentiranja.

Djeca ove dobi vole igračke koje proizvode zvukove, stoga im treba omogućiti interakciju s takvim sredstvima. Osim toga pokazuju posebno zanimanje za slikovnice. Rado slušaju priče, pregledaju slike i opisuju ih. Priče koje ih zainteresiraju vole slušati svakodnevno.

Igre imitacije će također zainteresirati trogodišnjake (imitiranje zvukova iz prirode, prirodnih pojava, kretanja i glasanja životinja). Ove aktivnosti se često mogu organizirati na otvorenom, u kojima djeca izgrađuju prva praktična saznanja o prirodnim pojavama (vjetar puše, sunce sije, kiša pada, snijeg pada...) i životinjama (omogućiti djeci susret sa nekim kućnim ljubimcima i domaćim životinjama).

Zadatak odgajatelja je da stvori uslove u kojima će djeca moći uživati u igrama uloga (npr. pripremanje odora i pribora liječnika, kuhara, frizera...).

Organizacija simboličkih igara u kojima će djeca imati mogućnosti da intuitivno koriste matematička saznanja (npr. da okreće brojčanik na telefonu i razgovara, kupovina, hranjenje medvjeda iz činija različitih veličina, oblika i sl.).

Dijete oponaša različite aktivnosti odraslih. To zovemo i imitacijska igra. Dijete u igri aktivira svoju fantaziju te ju projicira na predmete oko sebe. Neživi predmeti postaju živa bića, nepokretne stvari počinju se kretati. Prema lutki se odnosi kao prema djetetu koje može spavati, jesti, pričati. Takvu igru zovemo personifikacija.

Potrebno je često mijenjati predmete koji okružuju dijete jer se ono brzo zasiti predmetima kojima se igra i postaje nezadovoljno, traži nešto novo. Djetetu treba davati nove predmete jer ga to potiče da izvodi radnje koje zna. Poticanje treba biti zajednička igra odgajatelja i djeteta sa predmetima koja traje samo onoliko koliko dijete ima interesiranja za nju. Pri rješavanju praktičnih problema u istraživačkim aktivnostima ne treba žuriti da se djeci pokaže rješenje, nego ih treba poticati da sama tragaju za rješenjima.

Potencijalni ishodi za razvoj sposobnosti mišljenja, zaključivanja i pamćenja	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Rješava praktične probleme • Uspoređuje različite predmete • Voli igre mašte i simboličke igre • Slaže stolice jednu na drugu • Među različitim predmetima bira onaj koji vodi do rješenja • Slaže jednostavnije slagalice • Klasificira predmete na osnovu boja • Klasificira predmete na osnovu oblika • Istražuje sastav predmeta ili igrački • Odabire i gleda slikovnice • Imenuje naslikane predmete • Usklađuje 4 boje • Može ukratko ispričati što radi • Ograničena mu je pažnja • Pokazuje koji su predmeti veliki, odnosno mali • Voli manipulirati predmetima • Gleda i pokazuje predmete i slike • Koristi sredstva u rješavanju problema • Aktivno traži skrivene predmete • Počinje shvaćati funkcije predmeta i pokušava ih «pravilno» upotrebljavati • Traži predmete izvan vidnog polja • Asocijativno učenje • Počinju simboličke igre “Kao da” “Ko bajagi” • Pokazuje na sebi dijelove tijela na zahtjev • Na zahtjev pokazuje predmete iz neposredne okoline. • Dovodi predmete u međusobni odnos i djeluje jednim predmetom na drugi • Postavlja pitanja: Što je ovo, Ko je to, Kako? • Pamti pjesme • Razmišlja o sebi kao o samostalnoj osobi odvojenoj od ostalih • Crta prve čovječuljke sa okruglom i velikom glavom te crtama koje pokazuju ostale dijelove tijela • U crtanju čovjeka nedostaje trup • Svjesno ostavlja tragove olovke na papiru, šara • Imitirajući vuče prave crte olovkom po papiru • Sluša kratke priče • Razumije koncepte "sada" i "poslije" • Počinje prepoznavati uzročno-posljedične veze • Ima izmišljenog prijatelja • Sjećanje se može izazvati pomoću riječi • Razlikuje i pridružuje 2 boje, veličine,	• Igrolike aktivnosti Skrivača, skrivanje i pronalaženje premeta • Igre mašte (npr. kobajagi), simboličke igre • Igre oponašanja, igre uloga • Igre različitih zanimanja (liječnika, frizera, kuhara...) • Igre pokazivanja predmeta koje djeca promatraju desetak sekundi, zatim pokrivanje predmeta i uklanjanje jednog nakon čega dijete treba pogoditi koji predmet nedostaje • Igre u kojima se iskazuju odnosi među predmetima: u, na, ispod, iznad... • Spajanje dijelova u cjelinu (dvije polovice jabuke) • „Koji je predmet veći koji manji“ • Prepoznavanje životinja samo na osnovu nekih njihovih dijelova (npr. na osnovu slike glave) • Izrada odgovarajućeg oruđa (spajanje dva štapa u jedan kako bi se dobila dovoljna visina za dohvaćanje cilje i sl.) • Ponuditi djeci dosta prirodnog i ambalažnog materijala koji mogu istraživati • Igre jednostavnim kvantitativnim odnosima – „jedan meni, jedan tebi“ • „Žmurka“ • Građenje mosta, kuće... • Pravimo garaže za naše automobile (uz pomoć kutija) • Igra „Zapamti ime“ • „Pronađi isto“ (pronalaženje istih ili sličnih predmeta prema nekoj odlici) • Igre makaronima (nizanje na vunicu, izrada ogrlica) • „Pogodi po boji“ • „Kaži što smo sakrili“ • „Što predstavlja sličica“ • „Čarobna vrećica“ • Čitanje i pričanje priča djeci • Otkrivanje skrivene slike pogađajući boje • Izvođenje igrokaza služenjem ručnim lutkama • Djeca izvode predstave uz pomoć ručnih lutaka • Klasifikacija slika domaćih životinja • Klasifikacija slika voća i povrća • Igra „tržnice“ (prodaja i kupovina voća i povrća) • Igre razvrstavanja okruglih predmeta • Učenje i pamćenje pjesmica (npr. uz pratnju instrumenata) • Igre vježbanja koncentracije (npr. pamćenje svega što smo vidjeli u šetnji, prilikom posjete, na predstavi i dr.) • Djeci je svakodnevno dostupan pribor za pisanje i crtanje i papiri većih dimenzija (olovka, flomasteri, voštane boje, drvene boje); • Igre većim perlicama: nizanje na kanap, presipanje i premještanje iz jedne u drugu posudu,

oblike • Prepričava prema slikama • Opetovanje u izboru igračaka i igre • Prepoznavanje i imenovanje lopte, kocke i valjka;	stavljanje na šablone; • Igre većim bockalicama; • Upoznavanje i usvajanje kulturno-higijenskih navika kroz igre (hvala, molim, izvoli, dobar dan...)
---	--

Ishodi za razvoj istraživačkih sposobnosti

Odgajatelj može u sobi i vrtiću napraviti centar u kome će djeca imati na dohvata ruke raznovrsne didaktičke i konstruktorske materijale i igračke, i kroz usmjereni dijalog pratiti dječiju igru i postavljati izazove dječijoj igri. Odgajatelj treba omogućiti djeci da manipuliraju predmetima u sobi, vrtiću i u dvorištu, gdje se djeci pruža veliki izbor različitih igračaka i predmeta. Na taj način dijete upoznaje osobine različitih predmeta, npr. plastika, drvo, platno, tvrdo, mekano, savitljivo i slično. Igre u kojima se materijali (glina, voda, pijesak i sl.) presipaju, preoblikuju i dijele u posude.

U igri u pijesku dijete u 3. godini života zna dolijevati vodu, pripremiti materijal za izradu kolačića i ostalih figura, graditi ceste, podvoznjake ili naselje. Za igru u pješčaniku trebat će kanticu, lopaticu, grablje, kalupe i različite posudice.

Djeca vole knjige. Primjerene su interaktivne knjige i bojanke. Djeca najradije imaju knjige s ilustracijama iz svijeta koji mu je poznat te mu je blizu. Brzo upamti nove riječi. Zbog toga su preporučljivi i riječnici u slikama, jer novu riječ lakše nauči ako ju i »vidi«.

Dijete od dvije do tri godine voli crtanje i slikanje. Sada je pravo vrijeme da mu predstavite različite tehnike i umjetnosti. Osim s flomasterima može npr. slikati prstima, ali prije toga dobro pripremite teren. Događanje neka bude u najvećoj sobi. Na pod stavite veliku platu ili nekoliko slojeva novinskog papira. Papir i boje neka budu na podu. Koristite boje koje se mogu isprati vodom. Dobro zaštitite i svoju i djetetovu odjeću. Na stolu u kutu ne zaboravite pripremiti nekoliko vlažnih ručnika, da bi se pri kraju mogli obrisati u slučaju potrebe prije nego što dođete do kupaoznice. Slične pripreme su potrebne i za slikanje sa spužvom. Dijete će biti oduševljeno kada vidi da uz vašu pomoć ispod otiska spužve nastaju drvo ili sunce. Poželjet će i samo pokušati. Na taj način možete izraditi čestitke za obitelj ili prijatelje.

Djeca vrlo rado crtaju. Koriste svaku priliku ili bolje rečeno svaku površinu za crtanje. Kako spriječiti da crtaju po zidovima? Kao prvo trebate razumijeti zašto dijete želi crtati po zidu. S jedne strane zato što voli crtanje i želi obojiti sve što mu dođe pod ruku. S druge strane mu razvoj tijela omogućava bolji nadzor nad rukom koju ima pred sobom, nego kada je ima nadolje, npr. kada sjedi za stolom. Ako ima ruku ispred tijela njegova koordinacija između očiju i ruke je mnogo bolja. To za dijete znači da će njegove umjetnine biti preciznije i ljepše, ako su nacrtane na zidu nego na položenom papiru. Papire možete zalijepiti na zidove i djetetu omogućiti da crta u položaju koji mu bolje odgovara.

Potencijalni ishodi za razvoj istraživačkih sposobnosti	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Rastavlja i sastavlja igračke • Aktivno isprobava, istražuje: opipava, sastavlja • Uči kroz igru i putem čula • Usmjerava pažnju na događaje koji potiču istraživanje i koji su mu zanimljivi, ali se lako odvrće • Crta po zidu istražujući svojstva bojica • Rado ispituje svojstva vode (ubacujući razne predmete u vodu i sl.) • Radoznalost u ispitivanju okusa (pijeska,	• Umetanje oblika u odgovarajuće šablone • Aktivnosti u kojima djeca eksperimentiraju priborom za pisanje i crtanje; • Djeci su svakodnevno dostupni plastelin, glina i tijesto za istraživanje • Upoznavanje pojmova: sunce, kiša, oblak, vjetar, prostor, oblik • Istražujemo naša čula • Upoznajmo svoje tijelo • Igre papirom: gužvanje, cijepanje, presavijanje, bušenje, pravljenje loptica... različitih vrsta papira;

biljke i sl.) • Rješava praktične probleme • Uspoređuje različite predmete • Rado istražuju okolinu • Učenje putem pokušaja i pogrešaka • Umeće različite oblika u odgovarajuće šablone • Koristi jedan predmet u više svrha služeći se maštom • Opetovanje u izboru aktivnosti • Postavlja pitanja o svemu što ga okružuje • Prepoznaje uobičajene zvukove iz prirode; zna kako se glasaju domaće životinje • Rado se igra igračkama prijevoznih sredstava	• Interaktivne knjige i bojanke • Rječnici u slikama • Manipuliranje plastikom, tkaninom, drvetom... • Igre kuhinjskim priborom i posuđem • Igre oponašanja odraslih i njihovih zanimanja (igre alatom, frizerskim priborom, medicinskim materijalima) • Igre u pješčaniku koristeći grablje, lopatice, kante i sl. • Omogućiti igre vodom uz zaštitnu odjeću (npr. presipanje vode iz posude u posudu) • Igre gumenim životinjama (omogućiti djeci materijal za kreiranje farme i sl.) • Oponašanje životinja • Gradimo voz i autobus uz pomoć stolica
--	--

SOCIJALNO-EMOCIONALNI RAZVOJ

Zadaci socio-emocionalnog razvoja:

- Razlikovanje živog i neživog svijeta koje dijete okružuje,
- Poznavanje karakterističnih oblika ponašanja i oglašavanja životinja;
- Razvijanje svijesti o kulturi ponašanja u saobraćaju,
- Razvijati saznanja i pozitivnih stavova prema radu, praktičnom osposobljavanju za samoposluživanje i druge poslove za koje su djeca sposobna da ih izvršavaju;
- Raditi na osamostaljivanju djece u hranjenu, odjevanju, ličnoj higijeni, zadovoljavanju fizioloških potreba;
- Uspostavljanje bliskih odnosa sa ljudima oko sebe koje karakteriše srdačnost, toplina i razumijevanje;
- Stvarati uslova za vedro i veselo raspoloženje;
- Omogućiti djetetu sa spozna svoje mogućnosti;
- Da u grupi stvara takvu socijalnu klimu da se svako dijete može osjećati sretnim i slobodno ispoljavati svoje emocije;
- Da osposobe djecu za samostalno izraze svoje emocije;
- Da kultiviše dječiju emocionalnu sferu društvenosti, pozitivizma i humanosti;
- Da njeguje srećan i bezbjedan emotivni boravak u vrtiću bez neprijatnih osjećanja i frustracija;
- Da unapređuje emocionalnu stabilnost;
- Stvara uslove da djeca stiču pozitivnu sliku o sebi;
- Pružiti djetetu ljubaznost, razumijevanje i podršku;
- Stvarati situacije u kojima se dijete može osjećati dobro i opušteno;
- Razviti sposobnost upoređivanja svog emocionalno izraza sa izrazom drugih;
- Poticati na razmišljanje da je stavljanje u položaj drugog uslov za izlazak iz konflikta/sukoba;
- Stvaranje grupnog identiteta;
- Senzibilizirati djecu da slobodno izraze svoja osjećanja, da ih promatraju i upoređuju i povezuju sa ponašanjem;
- Posticanje individualnosti i originalnosti u izražavanju i prepoznavanju osnovnih emocija;
- Razvijanje individualnosti i podsticanje pojedinca da sudjeluje u grupi.

Ishodi sticanja znanja i razvoja eko svijesti, živog i neživog prirodi u neposrednoj dječijoj okolini

Potreba djeteta za otkrivanjem i upoznavanjem živog svijeta je izražena u trećoj godini života. Životinjski svijet su dijelovi stvarnosti za koje dijete pokazuje najveći interes u ovoj dobi. Dijete u ovoj dobi je zainteresovano za sve oko sebe, svojim čulima ostvaruje kontakte sa kućnim ljubimcima: psom, mačkom, papagajom, ribicama u akvarijumu, kornjačom, hrčkom, zekom. Na otvorenom prostoru upoznaje se sa: muhom, paukom, pčelom, glistom, pužem, leptirom. U seoskoj sredini, dijete ima mogućnost da upozna domaće životinje što može da bude dobar povod za razgovor odgajatelju sa djecom ako je neko dijete bilo u posjeti selu. Biljni svijet u neposrednom okruženju, parku, travnjaku, njivi, šumi, treba da posmatra i uočava njihovu raznovrsnost i brojnost. Treba da upoznaje i uočava, otkriva značaj biljnog svijeta u svakodnevnoj ishrani ljudi, životinja. Različiti prirodni materijali (pijesak, voda, cvijeće, kamenčići, šišarke), mogu se upotrebljavati i kako didaktički materijal. Npr. Djeci zadajemo da odvojeno beru cvjetove kamilice i maslačka, a pijeskom napune posude različite veličine i da ih upoređuju po težini. Bogati socijalni kontakti u porodici, predškolskoj ustanovi, praktične aktivnosti, igra i stvarni život treba da mu budu pokretači, podrška i inspiracija da čulima upozna sebe i da bude aktivan učesnik u svom okruženju. U radu sa trogodišnjacima negovateljica može da organizuje aktivnosti djece u malim grupama od 10-12 na jednakom razvojnem stupnju govora. Neke od njih mogu da budu:

- *Organizovano promatranje.* Sa djecom promatra ukrašavanje enterijera tokom pripreme dekoracija, djeca mogu da promatraju kako se čisti snijeg s igrališta, mogu da odu u obližnji park i da sakupljaju cvijeće, lišće i da ih imenuju;
- *Pokazivanje-inscenacije* odnosno odigravanje scena pomoću igračaka. Djeca u ovoj dobi pokazuju veliki interes za igračke sa sadržajnim radnjama. Njegovateljica obogaćuju dječije znanje o svojstvima životinja, njihovo ponašanje, nazivima različitih predmeta koristeći igru kao metod;
- *Pričanje prema slikama* (ne samo prema onima koje prikazuje pojedine predmete i radnje nego i prema onima s određenim sadržajem).

Razgovori se vode u vezi s onim što je bilo tokom šetnje, promatranja ili o onome što će biti. Razgovara se i na druge teme kao što su ko je djevojčica a ko dječak, ko skače a ko leti, potom se čitaju kratke pjesmice koje pridonose boljem uočavanju likova koji oslikavaju njihovu specifičnost.

Potencijalni ishodi razvoja eko svijesti o prirodnoj i društvenoj sredini	Orijentacione aktivnosti / Prijedlog ideja
• Ispoljava interes i zanimanje za događanja u porodici • Djeca mogu prepoznati uposlenike u vrtiću u grupama, Komuniciraju sa drugovima i ostalim uposlenicima u vrtiću; • Opisuje put od kuće do vrtića. • Opisuje svoj grad, imenovanje mjesta u kojem živi • Može da razlikuje kada je dan a kada je noć i da imenuje te dijelove dana • Poznaje dijelove tijela čovjeka • Izražava interes za poznavanje životinje	• Moja porodica (skim živi, imenovanje članova porodice, uža i šira porodica, šta radimo kod kuće, uloga djeteta u kući) • Šta se u vrtiću radi? • Ja u saobraćaju, Put od kuće do škole, Igra saobraćaja (Prelazak ulice na znak zelenog svjetla i na znak policajca koji reguliše saobraćaj) • Moje mjesti, (šta sve ima u mom mjestu, prodavnice, spomenici, parkovi...) Obilježavanje praznika i proslava na lokalnom nivou • Imenovanje dijelova dana (dan i noć) • Igre u kutu ljekara sa kompletnom opremom (pribor za ljekara i medicinsku sestru, šprice bez igala, stetoskop, toplomjer / ne pravi, zavoji, bijeli mantili i kape) ; Upoznavanje sa domaćim životinjama (šta jedu i koje koristi imamo od njih); Upoznavanje sa dijelovima tijela životinja (ko može da leti, skakuće, trči, pliva, kako se oglašavaju..)

Ishodi stjecanja moralnog i emocionalnog razvoja (ličnog identiteta, slike o sebi, temeljnih prava i sopstvenoj ulozi) u trećoj godini života

U ranoj dobi djetinstva psihički je razvoj je vrlo brz. Različiti pokreti, emocije, senzorni procesi i sve funkcije govora razvijaju se brzim tempom. Emocije su kratkotrajne, intenzivne i prolazne. Trogodišnjaku je teško da poveže osjećanja sa situacijom (nije u stanju da shvati zašto je njegov drug tužan). Već krajem druge godine počinju se stvarati čvrsti odnosi s odraslima i djecom. Formiraju se osnovne crte karaktera i elementarne moralne osobine ličnosti. Djetetova volja se razvija, a sa njom i sposobnost da kaže ne. Karakteristična osobina trogodišnjaka je izražena u fizičkoj i psihičkoj osjetljivost (ranjivost) djece, labilnost njihovog zdravstvenog stanja. Djeca te dobi lako oboljevaju, često im je narušeno emocionalno stanje posve nevažnim stvarima. U prvim godinama života značajna je uzajamna ovisnost i jedinstvo fizičkog i psihičkog razvoja. Čvrsto, fizički zdravo dijete ne samo da je otpornije prema bolestima nego se i psihički bolje razvija. Čak i najmanje narušeno zdravstveno stanje izaziva promjenu raspoloženja: djeca su razdražljiva ili troma, brzo se umaraju, i obrnuto. Pozitivne emocije radosti, zadovoljstva i prijetnosti su u ovom periodu autentično ispoljene. Trogodišnjak nema predstavu šta je to ličnost, koje su to njegove osobine i karakteristike kada je ono u pitanju, stoga ne može da poredi sebe sa drugima, da uočava razlike i sličnosti, niti da poredi sebe sada sa nekim prethodnim ponašanjem. Sa tri godine dijete ima spolni identitet, zna da li je dječak ili djevojčica. Značajno mjesto u emocionalnom životu trogodišnjaka imaju i negativne emocije kao što su strah i gnjev. Javlja se i emocionalno stanje koje ima elemente ljubomore. Imajući u vidu da je dijete u ranom uzrastu emocionalno usmjereno prema odrasloj osobi, svako odvajanje doživljava sa strahom. Svakodnevno bavljenje djetetom kroz razne socijalne interakcije emocionalno ponašanje se transformiše i razvija. U komunikaciji sa djecom govor njegovateljice treba da bude emocionalno izražajan, upućen svakom djetetu posebno, pravilan po svojoj strukturi i tih. Najpristupačnije teme za djecu su one koje izazivaju različite emocije (Maja plače, jer je pocijepala haljinu od lutke, djevojčica je dobila novu haljinu). Komunikacija sa djecom treba da bude ujednačena, smirena i pretežno nježna. Djeca se u ovom periodu lako uzbude i zbog toga u komunikaciji sa njima treba izbjegavati glasne zvukove, oštre i nagle pokrete. Djeca su vrlo povodljiva i lako poprimaju raspoloženje osoba iz svoje okoline. Povišen i razdražljiv ton uznemiruje dijete. Naročito je štetno nervozno postupanje odraslih s djetetom, koje se iskazuje u oštirim prelazima od srditog na nježno ponašanje. Pri takvom ophođenju javlja se pojačana razdražljivost djece, plač, odbijanje da ispune zahtjeve odraslih.

Potencijalni ishodi za emocionalni razvoj djece u trećoj godini života	Orjentacione aktivnosti za emocionalni razvoj djece u trećoj godini života
• Umiju da svoje emocije podijele sa bliskim osobama • Sposobnost interpretacije i mijenjanja sopstvenih emocija • Sposobnost uživanja u emocije drugih-dijete može da kaže šta osjeća • U stanju je da izrazi osjećaj sreće i zadovoljstva • Dijete se ne stidi svojih maštarija • Dijete umije da eksternalizira emocije i stanja • Razvijena sposobnost da se shvate i poštuju osjećanja drugih i bude pažljiv prema njima	• Razgovor o izražavanju emocija. • Traganje za raznim načinima da se izraze radost i ljubav (crvenim cvijetom, serenadom, nacrtanim srcem, pomaganjem itd.) • Igre: Sat raspoloženja, Kaži kako se ja osjećam, Utješi uplakanu lutku • Igre tolerancije (s ciljem da djecu navode na zaključak da seve nije za svakog isto) • Na koga želim da ličim (karakteristični likovi iz bajki ili basni) • Igra sa ogledalom (Posmatranje sebe u ogledalu i isticanje lijepih osobina koje dijete ima kod sebe) • Pogađam kako se ljudi osjećaju (igrati sa lutkama koje imaju maske osjećanja) • Predstavljamo svoja osjećanja pokretom (Zamrznute figure, igra na odražavanje djeca postavljajući figuru svog tijela sa nekim osjećanjem) • Bojama predstavljamo svoje emocije • Ples uz muziku (veselu muziku, tužnu, strašnu..)

Ishodi za razvoj socijalnih odnosa i njegovanja dječje društvenosti

Oformljavanje ličnosti djeteta koje počinje u trećoj godinji njegovog života i usko je povezano sa razvojem njegove emocionalno-voljne sfere, njegovih interesovanja i motiva ponašanja. Ovaj razvoj je u znatnoj mjeri usmjeren društvenim okruženjem djeteta, a posebno njegovim odnosima sa odraslom osobom. U trećoj godini života dijete je usmjereno na sebe, na svoje stvari, specifična interesovanja, uspostavlja svoje mjesto u grupi. Druženje sa vršnjacima prati razvoj igre i odnosa u igri. Preko igre uspostavlja odnose sa vršnjacima u dijadama, parovima i grupi. U ovom periodu dolazi do učenja socijalizovanog ponašanja. Interesovanje za drugu djecu je naglašeno a periodi zajedničke igre je nešto duži i sadržajni. Manji sukobi sa djecom su odraz nesocijalizovanog oblika ponašanja pojedne djece koja obično ispoljavaju socijalno slijepa djeca i socijalno zavisna djeca. Kako ne bi došlo do sukoba potrebno da odrasli osiguraju takvu sredinu u kojoj će se ta djeca osjećati sigurno i steći povjerenje svih članova zajednice. U vrtiću, odgajatelj treba poduzeti sve mjere da se dijete među vršnjacima osjeća dovoljno prihvaćeno, tako da dijete poželi da se druži sa djecom i razvija prijateljske odnose. Na toj osnovi će moći da se usvajaju i grade postupci lijepog ponašanja i šire socijalni horizonti djeteta. U ovom periodu dijete brzo stvara pozitivne, a pri nepravilnom pristupu i negativne navike, stoga svako dijete ponaosob, treba podsticati riječima na rad i bodriti da istraje u lijepom ponašanju. Njegovateljica treba navikavati djecu da mirno ispunjavaju zahtjeve odraslih. Ako njegovateljica postigne da dijete na riječi *treba napraviti to i to* ono izvrši zadatak, ili da na riječi *ne smije se* nikada ne učini određenu radnju, u djetetu će se stvoriti navika da ispunjava zahtjeve odraslih. Ukoliko njegovateljica, da bi umirila dijete, dopusti djetetu da izvrši ono što je prije zabranjivala, u njemu se neće formirati navika da je sluša. Stoga, zahtjevi što ih postavljamo djeci, moraju biti primjereni i dosljedni. Mnogi zadaci koji su dostupni starijoj djeci, za dijete rane dobi mogu biti preteški. Da bi intervencije dale pozitivne rezultate, treba postupiti u skladu s općim pedagoškim pravilima, a uz to dobro poznavati individualne osobine djeteta i u svim ih postupcima, uzimati u obzir.

Veoma je bitno da se pomene da sva djeca nisu jednako sposobna da određeno vrijeme budu aktivna, neka dobro podnose trajanje budnog stanja za njihovu dob, dok se druga iste dobi teže umaraju, pa im treba skratiti trajanje budnog stanja i dati više vremena. Individualne karakteristike djece posebno su izražene u igri određenih tematskih sadržaja. Neka su fleksibilna i lako prelaze sa aktivnosti na aktivnost dok druga ne mogu s jednog oblika aktivnosti prelaziti na drugi te su im potrebni dodatni poticaji. To govori o elastičnosti živčanog procesa i postojanijoj pažnji kod djece ranog uzrasta.

U slučaju da dijete razbije nešto, trčeći poruši, na njega se ne smije ljuti. Treba mu mirno objasniti kako se to može izbjeći. No ako dijete namjerno radi nešto ne smije, naravno takve radnje treba odmah prekinuti. Ako se usmenim reagovanjem odgajateljice ne postigne cilj, onda treba učiniti nešto što će dijete spriječiti u izvođenju tih radnji.

Potencijalni ishodi razvoj socijalnih kompetencija kod djece na uzrastu od tri godine	Orijentacione aktivnosti za razvoj socijalnih kompetencija kod djece na uzrastu od tri godine
• Prepoznaje emocije kod drugoga • Problem konflikta sagledava iz drugog ugla • Spremno je da sudjeluje u zajedničkoj proslavi i da svoj lični doprinos u njoj • Razvija pozitivne socijalne odnose među djecom i uspostavlja društvenost sa djecom • Znaju da kažu hvala, molim i izvinite • Zapaža korištenje sopstvenog iskustva u igrama i	• Igra slagalice sa šematskim prikazom lica koja izražava četiri osnovne emocije (radost, ljutnja, strah i tuga) • Igra mašte i uloga <i>Mali čarobnjaci</i> (npr. Čarobnjak rješava konflikt između mace i psa) • Proslava rođendana (realna proslava u kojoj djeca priređuju iznenađenje za svog druga/dругaricu) • Projekтивna igra <i>To je naša zemlja</i> (djeca dijele u 5 različitih zemalja i svaka zemlja je specifična po nečemu), pozdravljamo drugove iz različitih zemalja • Vježbe iz oblasti praktičnog života čiji je cilj razvijanje koncentracije, zanimanja za rad (radni ciklus: početak, rad i završetak) • Igre sa lutkama (lutka je tužna, medo je ljut, lutka je radosna....) • Razgovor sa djecom o pravilima ponašanja u grupi, vrtiću, ulici, kući; • Kako da pomognem drugu u nevolji • Kako tražiti dozvolu

gračkama • razlikuju različita osjećanja i dijeli ih sa drugima	• Kako podijeliti sa drugovima slatkiše • Na koji način da se zahvalim • Kako da pohvalim svog druga i drugaricu • Na koji način mogu da se izvinem odrasloj osobi • Kako da ne povrijedim svog druga
--	---

KREATIVNO-STVARALAČKI RAZVOJ

Zadaci za kreativno-stvaralački razvoj:

- Pomože djetetu da otkriva, upozanje i podstiče razvoj ličnog likovnog izraza;
- Uvažava i cijeni individualnost, osjećanje, misli, doživljaj, ideje u kreativnom izrazu;
- Stvara i obezbjeđuje uslove za razvoj stvaralačke i kreativne ličnosti, razvijanje čula i kultivisanje vizuelnih, taktilnih i akustičkih iskustava;
- Omogućava djetetu da se što više slobodno, smjelo i samostalno likovno izrazi;
- Podstiče djecu na govornu komunikaciju kako bi bez ustezanja i straha ispričala šta crtaju kako bi shvatili ono što nam saopštava likovnim putem i obrnuto;
- Zadovoljava potrebe djece za otkrivanjem novih stvari i raznovrstnih materijala, podstičući, razvijajući i njegujući njihove istraživačke težnje u svijetu likovnog stvaralaštva;
- Daje dozvolu djetetu da bude ono što jeste da misli ono što misli, da svijet vidi onako kako ga ono vidi;
- Dozvoljava djeci da se umažu bojama;
- Podstiče razvoj sluha, ritma, kulture glasa i vještine pjevanja;
- Promatra ponašanje djece u muzičkom centru i njihova interesovanja bilježi;
- Posvećuje se individualno djeci koja to žele i podržava ih u spontanom muzičkom stvaralaštvu;
- Stimuliše razvoj slušne osjetljivosti, muzičkog pamćenja i doživljavanja muzike;
- Bira pjesme u skladu sa interesima i uzrastom djece u kome će kriterij biti: kratak tekst, melodija koja se lako memoriše i ritam koji mogu djeca da prate;
- Podstiče djecu na samostalno muzičko izražavanje;
- Stvara prijatnu, podsticajnu i opuštajuću atmosferu kako bi djeca slobodno izrazila govor u simboličkim igrama i druženju;
- Kreira sredine i predmeta za igru i omogućavanje da se djeca slobodno igraju svojih sopstvenih igara;
- Organizuje situacije u kojima će dijete slobodno da ispolji svoju maštu u igrolikim aktivnostima,

Ishodi za razvoj kreativnog i stvaralačkog likovnog izražavanja

U razvoju likovnog stvaralaštva, crtež trogodišnjaka je izražen kroz liniju koja je odraz razvoja motorike ruku i mišića a ne rezultat crtanja. Prve oblike crta u obliku kruga koji je nepravilnog oblika i koji je sasvim slučajno nastao zatvaranjem linije. Krugom dijete sve predstavlja, auto, kuću, ljudske figure on u principu ne predstavlja okrugli oblik nego opšte svojstvo predmeta. Osjećaj za boje se kod djeteta javljaju već u drugoj a vrhunac zadovoljstva u reakciji na boje u trećoj godini. Svako dijete boju, liniju doživljava i praktikuje na svoj način. Podsticanje kreativnog stvaralaštva u tako ranom uzrastu pomaže razvoju psihofizičkih osobina djeteta, prožimanje spontanog i misaonog likovnog izraza. Kroz odgojno-obrazovni proces likovnog stvaralaštva, trogodišnjaci razvijaju sposobnost opažanja, uočavanja razlikovanja, zadržavanja vizuelnih podataka o bojama, oblicima i njihovim kombinacijama.

Djeca u ovoj dobi vole žive boje i izrazite oblike predmeta i figura, a to ispoljavaju spontano bili u neposrednom dodiru sa njima, bilo u svojim likovnim aktivnostima.

Dječiji interes i sklonost za likovni izraz treba podržati na razne načine, dajući im materijale (bojice, konstruktivni materijal, glinu...), koristeći različite tehnike (crtanje olovkom, crtanje prstićima, modeliranje) različite radne i vizuelne podloge. Likovnu aktivnost djeteta u ranom uzrastu treba posmatrati kao igru ili spontanu stvaralačku djelatnost putem koje se razvija osjetljivost čula vida i dodira. Crtanje, modeliranje i igre građenja imaju veliko i pozitivno značenje u razvoju djece. Percepcija postaje tačnija i bogatija, a isto tako i mišljenje, pamćenje i mašta. Predodžbe djeteta o veličini, obliku, boji, predmeta i njihovom međusobnom odnosu u prostoru, postaju jasnije, tačnije i precizije.

Tokom realizacije aktivnosti modeliranja, djecu je potrebno prvo upoznati sa svojstvom materijala

(mekan, može se odlomiti komad), kao i sa osnovnim tehičkim pokretima (radnjama): razvijati, sploštiti, uvaljati. Sa djecom njegovateljica razgovara o predmetu kojeg djeca trebaju da naprave. Razgledanjem predmeta, djeca ga proučavaju, imenuju njegove dijelove. Kao i u tehnici crtanja, njegovateljica djecu upoznaje sa materijalmo (olovka, kist, boje), uči ih za njihovu pravilnu upotrebu i vještinu povlačenja raznih ravnih i zatvorenih linije. Djecu također potiče da odaberu boju prikladnu za prikazivanje svojstva poznatih predmeta kao npr. zelena trava, crvena jagoda..

Potencijalni ishodi za razvoj kreativnog i stvaralačkog likovnog izražavanja	Orijentacione aktivnosti za razvoj kreativnog i stvaralačkog likovnog izražavanja
• Slobodno i spontano izvlači linije kružne , vodoravne ispravne; crta i precrtava jednostavne oblike, linije • Djeca samostalno opažaju, otkrivaju i doživljavaju nove načine slikanja • Voli da gnječi i valja, cijepa i gužva različite bezopasne materijale (tijesto, glinu, plastelin, spužvu, papire) • Igra se konstruktivnim materijalima; • Izražava želju za preodjevanjem; • Slaže velike jednostavne slagalice; • koristi umetaljke; • Oponaša provlačenje crte vodoravno i uspravno; • Precrtava krug kad mu se pokaže; • Siječe makazicama bez preciznosti;	• <i>Crtanje</i> (izvlačenje krudnih, vodoravnih, uspravnih, kosih , debelih, tankih, isprekidanih praraleni, spralnih izlomljenih linija, crtanje velikih i malih optica, ograde, kuće) • <i>Igrolike aktivnosti sa slikanjem</i>: otiskivanje šake, stopala, slikanje prstima, slikanje klikerima, korištenje boja za otiskivanje i slikanje prstićima, spužvicama, šablonima na temu balona, šarenih haljinica, cijeca..) • <i>Prostorn i plastično oblikovanje jednostavnih predmeta</i>(Oblikovanje osnovnih plastičnih formi kao što su loptasta, valjkasta i rogljasta tijela na temu klikeri, ježić, bombone,) Teme: piramidica, gljivica, pajac od dvije kuglice različite veličine; • Igra lijevanja i prolijevanja vode i drugih sitnih materijala • Igre materijalima za slaganje • Igrolike aktivnosti sa konstruktorskim materijalom: papir, plastelin, tijesto u boji, pribor za crtanje • Korišćenje jednostavnih prirodnih i vještačkih materijala za kidanje, gužvanje, lijepljenje

Ishodi za muzičko izražavanje i kreativno stvaranje muzičko-plesnog izraza

U životu djeteta ritam i pokret su prisutni od najranijeg djetinjstva. Dijete dok sluša majku kad mu pjeva još tada pokušava da podržava ritam tapšući rukama melodije koje mu ona pjevuši. Pošto dijete u ranom uzrastu teži motoričkom pokretu, ritam je važan element u savladavanju osnovnih muzičkih pokreta. Zbog nedovoljne razvijenosti pjevačkog i govornog aparata, kako i nedovoljnog nivoa razvijenosti psihofizičkih svojstava, djeca u ovom uzrastu pjevanje pretvaraju u govor, skraćuju trajanje ili usporavaju tempo izvođenja ili se pak uključuju samo na nekim dijelovima pjesme, još uvijek netačno i nejasno izgovaraju riječi. Iz pomenutih razloga, njegovateljica u individualnom radu sa djecom može da priremi djecu u postavi glasova, da utvrdi opseg i da ga postepeno povećava. Isto tako potrebno je raditi na razvijanju osjećaja za ritam.

Stvaranje osjećaja za ritam se doživljava preko brojalice, ritmički oblikovnih pjesmica, pokretnih muzičkih igara. Ono ne samo da kroz muziku razvija osjećaj za ritam nego razvija pamćenje i stvara vedro raspoloženje.

U ranom periodu najpogodnije muzičke aktivnosti su vezane za ritam. Prvi muzički obrazovni sadržaji se trogodišnjacima mogu ponuditi na više načina. Kada odgajatelj koristi brojalicu, on može da je izgovara ili pjeva pljeskanjem dlana od dlan, izgovranjem ili pjevanjem brojalice dok djeca koračaju ili izgovaranje/pjevanje brojalice sviranjem na udaraljkama sa neodređenom visinom tona. Djeci u ranom uzrastu treba omogućiti da ispolje svoj potencijalni talenat neovisno da li imaju ili nemaju sluha za muziku.

Ako muzički odgoj u trećoj godini života ostvarujemo pravilno, njihova se emocionalna i muzička sposobnost izražava snažno i reznoliko. Djeca sama traže da im njegovateljica odsvira ili otpjeva pjesmicu koju vole, prepoznaju poznate pjesmice ako se odsviraju na klaviru, pravilno izgovaraju na pitanje o kome se ili o čemu se radi u pjesmici, muziku kaja im se sviđa spretno unose u samostalnu igru: pjevaju je i sami sebe prate na zamišljenom instrumentu, pri čemu uspješno oponašaju odrasle koji sviraju sa pojedinom instrumentu, pjevaju plesnu melodiju za vrijeme plesa, prazničku pjesmu, stupaju.

Kako bi se postigao najbolji učinak u radu sa ovom djecom, poželjno je da njegovateljica navikava djecu da pažljivo slušaju melodiju koju ona pjeva ili muzike što se izvodi na instrumentu. Njegovateljica odabire pjesmice koje djeca mogu lako pamtit i pjevati, a to su uglavnom pjesmice jednostavne po melodiji i sadržaju. Djecu ne treba prisiljavati da neprekidno sudjeluju u pjevanju.

U vezi s pokretima koji se izvode uz muziku (plesovi, vježbe, igre), njegovateljica sve više nastoji da djeca obrate pažnju pojedinim osobinama muzike o kojima ovisi karakter pokreta. Pokazivanje pokreta u novoj igri potrebno je ne samo radi savladavanja tehnike pokreta, već i radi objašnjavanja smisla igre.

Potencijalni ishodi aktivnosti muzičkog stvaralaštva	Orijentacione aktivnosti muzičkog stvaralaštva
- Može da nauči nekoliko pjesmica jednostavne melodije i ritma - Djeca aktivno slušaju zvuke iz neporedne okoline - Djeca imaju razvijenu orijentaciju pokreta prema ritmu muzike - prati muzičku radnju određenim pokretima - Ponavlja ritam uz upotrebu dječijih instrumenata - Razvijanje ritmičnosti pokreta i harmoničnog kretanja - Prepoznaje zvukove iz prirode - Zainteresirano je za zvukove koje proizvode muzički instrumenti - Voli da sudjeluje u proslavi rođendana	- Učenje pjesmica koje imaju kraći tekst, jednostavnu muzičku formu i ritam - Zvuci oko mene (doživljaj različitih zvukova, šumova i tonova u sobi, na tarasi, na ulici, u parku, u vrtiću) - Koristimo ruke i noge kao instrumente - Plesna igraonica (parovi se drže za loptu ili balon i uz muziku se okreću, igraju u mjestu i šetaju) - Muzička pokretna igra <i>Ide maca oko tebe..</i> - Vježbe organizovanog kretanja na zadati muzički zvuk (primjena Orfovog instrumentarija) - Disko igraonica (ples uz muziku gdje sva djeca koriste isti pokret, vođa plesa treba da se smjenjuje) - Igre onomatopeje (imitacija zvukova iz prirode kiše, vjetra, šuštanje lišća, grmljavina..) - Eksperimentisanje sa zvukom (različiti zvukovi koji se emituju uređajem od improvizovanih instrumenata) - Upoznajemo rođendanske pjesmice

Ishodi za dramskog izražavanja i kreativnog stvaranja

U simbolička igra kao početku dramskog stvaralaštva se pojavljuje u trećoj godini života djeteta. Obično je to svakodnevna životna situacija u kojoj se odigrava ono što dijete shvata iz okoline koja ga okružuje. To su prvo radnje odraslih a kasnije međuljudski odnosi iz svijeta odraslih. Kod trogodišnjaka su to simboličke igre u kome se objekti, radnje, likovi, koriste kao simbolička sredstva. U simboličkoj igri dijete preobražava stvari i daje im dvojnu ulogu. Onoga koga predstavlja i onoga koji je posmatrač. Na taj način izuzetno vodi i održava stalnu komunikaciju između realnog i fiktivnog plana igre.

Kako bi se razvile sposobnosti govora, mašte i misaoni procesi u centru za igru mašte i uloga tradicionalno se organizuje kutak za domaćinstvo. Međutim potrebno je vršiti češće i raznovrsnije promjene u ovom centru koji bi obuhvatile veći broj zanimanje. U animiranju govornih vještina djeci su potrebne veće ili manje lutke sa pokretnim ekstremitetima, igračke sa likovima životinja, ginjol lutke, tokarske lutke, pozornica za pozorište lutaka, saobraćajne i mehaničke igračke.

Za igre mašte ili igre uloga djeci potrebni razni komadi odjeće za presvlačenje kao što su: kape, maske, perike, pojasevi, marama, šalovi, naočale (bez stakla), bižuterija isl. Također je poželjan namještaj

koji je dovoljno veliki i čvrsta da ga djeca mogu bezbijedno koristiti.

Poticaaj za dramsko izražavanje. Za razvoj dramskog stvaralaštva njegovateljica treba prvo organizovati aktivnosti stvarnog pričanja sa djecom. Naime ona djecu upoznaje sa sadržajem dramske priče koja je povezana sa njenim prepričavanjem, koja je povezana sa podsticajem pitanja i potpitanja, kako bi djeca opisivala likove, pojave iz priče.

Nakon opisivanja prelazi na pričanje o tome šta su sve djeca zapazila u priči, eventualno vidjela ako je njegovateljica koristila lutke i rekvizite tokom prepričavanja priče. Na stvaralačko pričanje se prelazi nakon stvarnog pričanja, i ono se realizuje tako što se djeci predlaže da uzmu nove likove a sadržaj priče se zadrži. Tek kada su realizovane prethodne dvije faze u radu prelazi se na dio koji se odnosi na dramsko stvaralaštvo u kome njegovateljica priču transformiše u formu dijaloga te djeci dodjeljuje uloge. Podjela uloga i improvizacija sadržaja ili prava dramatizacija može se izvoditi tek kada smo provjerili i kad smo se uvjerali kako djeca znaju sadržaj teksta (drame, basne, bajke, pripovjetke).

Obično nastane gužva oko podjele uloga stoga je potrebno koristi razbrajalice. Detaljnije demonstriranje svega što djeca traže da urade, kada i kako treba kazivati tekst i izvesti pokrete garantuje uspjeh.

Potencijalni ishodi za razvoj dramskog stvaralaštva	Orientacione aktivnosti za razvoj dramsko stvaralaštvo
• podržava razne zvukove iz okoline • Oponaša javljanje životinje i njihovih mladunaca • Oponaša jednostavnije forme pokreta, geste i govora • Slobodno sudjeluje u igrama koje sam improvizuje • Djeca se sama sa posebnim zadovoljstvom i pažnjom igraju svojih sopstvenih dramskih igara • Djeca sama, spontano ulaze u igru i organizuju samostalno igru • Vodi zamišljenu igru • Usmjerava akciju na sebe • Oponaša i neverbalno predstavljala lakše radnje • Izražava gestom i mimikom neke od emocija • Voli da uči i lako usvaja muzičke igre i igre sa dramskim elementima	• Oponašanje zvukova iz okoline (voz, auto, zvuk telefona..) • Zamišljena priča <i>Idemo na selo da upoznamo domaće životinje</i> (koka-pilići, krava-tele, konj-ždrijebe..) • Posmatranje sebe u ogledalu i igra <i>Ogledala</i> • Jednostavna forma igre i vježbe sa dramskim elementima i zadacima (<i>Šta ima u čarobnoj torbi</i>) • Slobodne i spontane dječije dramske igre u kutku domaćinstva, ljekara... • Igre improvizacije <i>Igre kuće, papirne lutke</i>, (igre pokazivanja određenih radnji koje su djeci poznate) • Aktivnosti za dramsko igranje i improvizaciju (<i>Moja priča iz života</i> <i>Ovako ja, Ovako ti Šta bi bilo kad bi bilo</i>) • Aktivnosti za dramsko igranje i improvizaciju (<i>Sve se to dešava, čuli smo vijedli smo, bilo je ovako, stvano takol, a može i ovako</i>) • Korištenje sopstvenog rijela da bi se predstavio neki predmet ili radnja (kako držimo slušalicu, kako peremo ruke) • Izražavanje emocija pomoću gestova (ljubav, tuga, stah) • Učimo tradicionalne dječije igre sa dramskim elementima (ringe ringe raja, ide maca oko tebe, širi – širi vezeni peškiri) • Dramatizacija basni (lisica i roda, cvrčak i mrav, djeda i repa) • Kazujemo dijelove cijele price, mijenjamo kraj, početak i sadržaj priče

RAZVOJ GOVORNIH I KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA

Zadaci razvoja govornih i komunikacijskih vještina:

- Razvijati govorne sposobnosti i sposobnosti za komunikaciju uopšte; unapređivanje glasovne strane govora;
- Obogaćivati riječnik;
- Razvijati pravilnu artikulaciju glasova;
- Usavršavati govor u jednostavnim rečenicama;
- Razvijati pravilnu artikulaciju glasova, bogaćenje riječnika sa drugom djecom i odraslim osobama;
- Podsticati djecu da govore kroz samostalno likovno i muzičko izražavanje;
- Podsticati razvoj vještine slušanja i praćenja govora drugih;
- Podržavati stvaralačku aktivnost djeteta u oblasti govora;
- Omogućiti doživljavanje najljepših dijela dječije literature;
- Sistemski uticati na razvoj i pravilno funkcionisanje govornog aparata i uporedo raditi na pravilnoj diskriminaciji i artikulaciji glasova;
- Uticati na tačnost izražavanja postepenim odstranjivanjem pojava zastajkivanja, zamuckivanja i tepanja, tako da se preduprijeđe pojava nerazvijenog govora i govornih poremećaja;

U ranom periodu pokrete djeteta uči gledanjem i imitiranjem. Govor je još siromašan riječima, ali je bogat u svom vlastitom žargonu i oponašanju. Vrlo brzo se formiraju navike i rani oblici aktivnosti (igra, likovna aktivnost i dr.). Javlja se interes za slike. stalno posmatranje mu pomaže da shvati da iako predmeti nisu u njegovom vidokugu ipak postoje. Govor postaje sredstvo komuniciranja, s odraslima i s djecom, sredstvo za razvoj mišljenja i spoznaje. Uz pomoć govora razvijaju se procesi generalizacije, a govor odraslih postaje sredstvo odgoja.

U kontekstu razvijanja vještine govora i sporazumijevanja svakodnevne životne i praktične situacije su osnovni i najprirodniji način učenja govora trogodišnjaka. Od djeteta se traže određeni zahtjevi da nešto kaže s tim da zahtjev treba da bude adekvatan razvojnim sposobnostima, jasan i konkretan. U trećoj godini dječija pitanja imaju za cilj uspostavu kontakta i uglavnom imaju za cilj da se imenuje ili da budu obaviješteni o nečemu (šta je to?). U prosjeku sa tri godine djeteta savlada od 700-900 riječi. U početku dolazi do razvijanja imenica, a potom i glagola.

U ovom periodu se javljaju i prijedlozi, oznake za vrijeme i mjesto. Veoma je važno istaći da se djeci u ovom uzrastu treba obraćati ispravnom artikulacijama, a nikako tepanjem ili nametljivom kontrolom artikulacije. Kroz aktivnosti koje su usmjerene za razvoj govornih i komunikacijskih vještina djeteta će bogatiti i oplemenjivati sposobnost komuniciranja sa odraslim i sa svojim vršnjacima.

Njegovateljica za poticaj govora i komunikacijskih vještina treba da koristi igre riječima i gestovima. U ovim igrama djeca uz pomoć riječi, rješavaju različite misaone probleme: opisuju predmete, analiziraju, izdvajaju njihova bitna svojstva, pogađaju po opisu o kojim predmetima se radi, utvrđuju razlike i sličnosti između njih, nalaze opšte nazive za više predmeta koji su po nečemu srodni, otkrivaju netačnosti u priči.

Zahvaljujući ovim igrama djeca u trećoj godini uvježbavaju izgovor pojedinih glasova, proširuju i atkiviraju riječnik, povezuju govor sa pokretima i radnjama. Korisne su igre u kojim treba pogoditi o kojem predmetu je riječ, po opisu ili na osnovu vješto pribavljenih informacija.

Potencijalni ishodi razvoja govornih i komunikacijskih vještina	Orijentacione aktivnosti za razvoj govornih i komunikacijskih vještina
• Služi se gestovnom komunikacijom (pokazuje prstom, odmahuje glavom i sl.); • razumije jednostavne naredbe; razumije da poznate stvari i osobe imaju imena; • Odgovara adekvatno na pitanja koja imaju značenje posjedovanja, koristi intonaciju i ritmičnost u obraćanju drugima; • Glasom izražava želje, traži riječima da jede i pije, razumije da poznate stvari i osobe imaju imena • Počinje razumijevati rečenice tipa „idemo u park sutra, na pitanje koliko ima godina podigne toliko prstića, zna svoje ime i prezime; • Postavlja mnoga pitanja šta? gdje? kako? zašto? • Ponavlja najmanje jednu rimu, može pjevati pjesmicu, postavlja pitanja, razumije mnogo više riječi nego što ih izgovara, daje imena predmetima, govori razumljivo, sebe naziva imenom, imenuje jedan i nekoliko predmeta na zahtjev • Upotrebljava frazu od dvije riječi tipa imenice («daj loptu»), spaja imenicu i glagol («tata daj») • Recitira kraće recitacije, govori o sebi u trećem licu, koristi govor za upravljanje sopstvenim ponašanjem, sredstvo za razvijanje slike o sebi • Pravilna upotreba konsonanata • Usmjerava pažnju na likove iz slikovnica, razgovara o sadržaju slikovnice, tokom listanja slikovnice postavlja pitanja Ko? Šta? Gdje? kada, kako i zašto?	• Imenovanje stvari i predmeta • Igre imenovanja predmeta i slika (koja je to pitica, nađi predmet po opisu) • Razgledanje slikovnica i druge jednostavne literature, • imenovanje onoga što vidi (predmet, oblik, boju..) • recitovanje pjesmica grupno i individualno • Igra: Telefon, da –ne, pogodi po opisu, ne reci ni jeste ni nije • Kratke dramatizacije: Lisica i pijetao, Maša i medo.. • Hrabrenje na izgovor duže govorne cjeline-fraze • Imenovanje pojedinih predmeta na slikama • Jezičke aktivnosti-neverbalne komunikacije • Simboličke igre zamišljanja (nošenje sladoleda na vrućini, igre «kobožagi», • Organizirati jednostavnije dramatizacije, oživljavati lutke ... Igra prerusavanja; • Igra imitacije životinja i ljudi, • Imitacija junaka omiljene priče • Učenje kratkih stihova praćeni pokretima ili slikama; • Pričamo priče iz slikovnica • Vježbe sa inicijalnom, medijalanom i finalnom mjestu riječi (vokali, plazivi, nazali, fikativi, afikati i laterali)

2.2. PROGRAM ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA ZA DJECU U ČETVRTOJ GODINI ŽIVOTA

U četvrtu godinu dijete ulazi uravnoteženo i prilično sigurno u sebe i svoju okolinu. U tome mu značajno pomaže već vrlo dobro razvijen govor i interes za jezik i komunikaciju. Daleko više voli govoriti nego slušati. S tri i pol godine može se pojaviti nesigurnost, neravnoteža i nekoordinacija, koja se očituje u jednom ili svim područjima ponašanja. U motorici npr. može se pojaviti spoticanje, padanje, strah od visine, loša koordinacija u crtanju i građenju. Individualne razlike su velike. Nespretnija djeca, tek sada, započinju s usvajanjem motoričkih vještina. Mucanje koje se pojavi u ovom

periodu može ostati trajna teškoća. Kod mnoge djece su izražena ponašanja koja smanjuju napetost, npr. žmirkanje očima, sisanje palca, grizenje noktiju, kopanje nosa. i u odnosu s drugima dijete može imati teškoće. Svoju emocionalnu nesigurnost izražava plačem, cendranjem, zahtjevima, ljubomorom; čas je sramežljivo, a čas nametljivo. U ovoj dobi dijete također počinje zaista doživljavati uspjeh i neuspjeh, tako da tu prepoznavamo početke samovrednovanja.

Ovo je dob kad su najvidljivija djetetova ograničenja u shvaćanju pojava vanjskog svijeta. Kažemo za mišljenje da je predoperacionalno. Dijete koje je okruženo odraslima koji mu tumače svijet i koje se više igra s drugom

djecom brže će prevladavati ograničenja predoperacionalnog mišljenja. Zanima ga i funkcioniranje vlastitog tijela.

Djetetu je u ovom periodu potrebno pokloniti puno strpljenja, pažnje i razumijevanja. Osim toga s četiri godine ulazi u period kad odjednom postaje previše sigurno u sebe i iskušava svoje sposobnosti i preko dopuštenih granica što ga može dovoditi u konflikte s okolinom i u opasnost. Ovo je period kada djeca uče o osjećajima i potrebama drugih, i svojim ponašanjem počinju pokazivati otvorene simpatije prema nekima. Ovo je dob u kojem sa biranom djecom počinju dijeliti igračke, makar na kratko vrijeme.

Svijet može za četverogodišnjaka biti dosta zastrašujući i potrebno mu je pružiti osjećaj sigurnosti. Roditelji i odgajatelji ovdje igraju ključnu ulogu u postavljanju pravila i dnevnog rasporeda koji će im biti sigurna baza za istraživanje svijeta. Na primjer, potrebno je odrediti rutinu, točno vrijeme obroka, vrijeme za igru i rituale prije spavanja. Dijete u četvrtoj godini života ne voli velike promjene stoga se nerijetko javlja problem separacije od roditelja kada kreće u vrtić. Djetetu je najvažnije da stekne povjerenje u nove odrasle osobe u njegovom životu. Kada prevlada ovaj strah njegova ličnost dolazi do izražaja u predškolskoj ustanovi. To je dijete puno energije koju svakodnevno troši smjenjujući raznovrsne aktivnosti. Ono uživa u organiziranim aktivnostima gdje će upoznavati nove materijale i tehnike rada. Radoznalo je i samostalno ispituje svojstva nekih materijala i igračaka. Igra se u grupama smišljajući svoja pravila i poštujući pravila svojih vršnjaka.

Važno je da odgajatelj postavi čvrsta pravila i ograničenja ponašanja. Iako se čine samostalno, djeca zapravo osjećaju nesigurnost, nelagodu ili čak strah ako primjete da odgajatelji i roditelji ne drže njihovo ponašanje pod kontrolom.

Organizam djeteta u 4. godini života je sve jači i otporniji na bolesti budući da se dijete sve više kreće i počinje jesti raznovrsniju hranu. Dijete je sve spretnije i

samostalnije u kretanju u prostoru. Govor mu je sve razvijeniji i rado ga koristi u svom proučavanju okoline.

FIZIČKI RAZVOJ

Zadaci za fizički razvoj djeteta:

- Poticati rane fizičke aktivnosti koji su temelj za razvoj osnovnih pokreta i prirodnih oblika kretanja koji se pojavljuju u predškolskom dobu, i to za razvoj:
- Stimulisati kretanja (hodanje, trčanje, skakanje, preskakivanje, poskakivanje i penjanje),
- Jačati održavanje ravnoteže (držanje glave, savijanje, istezanje, okretanje, ljuljanje, kotrljanje, izmicanje i hodanje po gredi),
- Omogućiti da barataju predmetima (bacanje, hvatanje, udaranje i šutiranje),
- Organizirati pokretne igre oponašanja životinja, prijevoznih sredstava i pojava iz prirode,
- Omogućiti pravilno vježbanje i oblikovanje tijela kako bi se stvarala otpornost organizma prema bolestima,
- Raditi na formiranju pravilnog držanja tijela pri mirovanju i kretanju kroz igre imitacije,
- Razvoj krupne motorike putem aktivnosti ritmičkog plesa,
- Razvoj fine motorike kroz manipuliranje sitnim materijalima (bockalice, slagalice, umetaljke),
- Osigurati prostorne uvjete (otvoreni i zatvoreni prostor), predmete, igračke i sredstva za izvođenje motoričkih aktivnosti,
- Uključivanje odgajatelja (odraslih) u fizičke aktivnosti i igru djece,
- Usavršiti razvoj higijenskih navika (zadovoljavanje fizioloških potreba, pranje zuba, umivanje, oblačenje, svlačenje) potičući samostalnost djece.

Ishodi za razvoj motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja

Djeca su u četvrtoj godini stalno u pokretu. Neumorno trče. Tjelesna aktivnost je za djetetov razvoj i intelekt isto tako važna kao i druge vrste igranja. Dijete postavlja nove izazove i preispituje svoju moć. Zna da može trčati, ali treba se uvjeriti da li je brži od svojih vršnjaka. Zna da se može popeti na drvo, ali treba se uvjeriti da li se može popeti baš na ovo drvo. Zna da njegovo tijelo posjeduje moć, zna da može teže predmete pomaknuti ako se podupre u njih ramenima ili ako legne na pod te ih gurne nogama. Djeca obožavaju igre loptom, plesanje, penjanje, skakanje, vožnju biciklom. Njihovu želju za kretanjem iskoristite za česte šetnje u prirodi ili odlaske na igralište.

Dijete je aktivno i koristi svoje tijelo kao alat za izražavanje, upoznavanje, ovladavanje i kreiranje u procesu učenja o sebi, drugima i svojoj okolini. Odrasli i dijete olakšavaju motorni razvoj kroz kreativno strukturiranje sredine. Otkrivanje, istraživanje, rješavanje problema, isprobavanje, kombiniranje i osjećaj uspjeha u odgovoru na raznovrsne izazove jesu ključ programa radosti kretanja. U četvrtoj godini života razvoj motorike karakterizira njeno usavršavanje.

Posebna pažnja se posvećuje ritmičnosti, tj. pokretljivosti dijelova tijela. Odgajatelj kroz aktivnosti teži poticanju koordinacije pokreta dijelova tijela kroz: pokušavanje, imitiranje, isprobavanje, ponavljanje...

Kada je u pitanju snaga kao fizička sposobnost učenje kretanja se realizira putem oblikovanja tijela kroz: pokušavanje, isprobavanje, variranje, kombiniranje, procjenjivanje. Od četvrte godine dijete je teško oko 17 kg, a visoko oko 100 cm.

U dobi od četiri godine ono stiče snagu i lakoću u korištenju svojih nogu. U toj dobi pokazuje veću mobilnost od trogodišnjaka i bolje koordinira pokrete dijelova tijela u nezavisnim aktivnostima. Izvodi razne majstorije koje zahtijevaju finu ravnotežu i uživa pri tome. Ono dobro balansira na svojim prstima, može skakutati skupljenih nogu, hodati, a i skočiti tako s male uzvisine do oko pola metra. U to vrijeme u mogućnosti je nositi čašu vode bez prolijevanja. Hvata veliku loptu ručicama lagano savijenim u laktovima. Također pokušava zauzeti položaj za udarac ili bacanje, kao stariji. Trči različitim brzinama i može izbjeći oštre kutove te krenuti i zastaviti se brzo.

U četvrtoj godini okoštavaju šavovi lubanje, kao i kosti karlice koje čine jedinstvenu karličnu kost. Između 3.-4. godine kičma dobiva svoje fiziološke krivine. Dolazi do mijelinizacije nervnih vlakana, čime su stvoreni uvjeti za "voljnu motoriku". Sada djeca brže rastu nego što dobivaju na težini. Masno tkivo nagomilano u prethodnom periodu, polako nestaje. Svojom pojačanom aktivnošću djeca razvijaju mišiće koje možemo jasno vidjeti naročito na nogama i rukama. Noge se izdužuju. Ove promjene neki roditelji protumače, kao da je dijete oslabilo, pa nepotrebno vrše pritisak da dijete što više jede. Igrom djeca aktiviraju sve organe, što je korisno, jer će pojačanim radom poboljšati protok krvi kroz tkiva svih organa a na taj način i njihovu bolju ishranu. A to znači, da će oni brže narasti, razviti i ojačati.

U ovoj dobi svoj djeci treba omogućiti da se kreću, da "vježbaju" stečene motoričke vještine i u tome uživaju (pokretne igre, imitacijske igre i mali poligoni). Mnoga djeca su još nespregnuta, drugi su u fazi nesigurnosti i zato je uspoređivanje nepoželjno, a ruganje opasno i nedopustivo zbog negativnog utjecaja na samopoštovanje.

Potencijalni ishodi za razvoj motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
- Slobodno hodanje, trčanje, skakanje, provlačenje - Penje se i brzo spušta niz stepenice sa samo jednom nogom na svakoj stubi - Gura, vuče i vozi igračke s kotačima - Spušta se niz tobogan bez pomoći - Hvata loptu koja mu je bačena - Zna napraviti kolut naprijed uz malu pomoć odraslog - Trči oko predmeta - Spretno umeće predmete u odgovarajući oblik - Rukuje glinom: oblikuje kuglice, zmije, - Balansira na jednoj nozi - Skače na jednoj nozi uzastopno, skače sunožno - Crta ravnu crtu i krug - Baca i hvata loptu, gađa cilj - Reže makazama - Crtež je prepoznatljiv - Uspješno slaže kocke jednu na drugu - Reže duž papira - Precrtava - Skakuće na jednoj nozi - Trči različito brzo i može izbjeći oštre kutove te krenuti i zaustaviti se brzo - Baca loptu preko glave	- Kretanje u prostoru sa namjerom da se prikažu različiti oblici; - Igre papirom; - Jutarnja gimnastika se izvodi svakodnevno - Vježbe za elastičnost kičmenog stuba, svoda stopala i učvršćivanja mišića - Redovno mjerenje težine i visine - Uređivanje igraonice - Kreiranje u igraonici - Učenje kretanja kroz: pokušavanje, isprobavanje, variranje, kombiniranje, procjenjivanje „Dijete vozi pun kamion robe“ „Djeca putuju na triciklu“ - Igre kriketa - Nošenje lopte u paru - Ples s balonima - Oponašanje ptica, aviona - Kretanje po iscrtanim prometnicama - Potruga za skrivenim blagom - Crtanje i slikanje olovkom, kistom - Nizanje perli - Oponašanje poslova odraslih - Uključivanje u sportske aktivnosti - Izrezivanje raznih oblika škarama

• Koristi palac kod držanja olovke ili hvatanja • Dječaci spretniji kada je riječ o umijećima grube motorike; • Djevojčice pokazuju bolju koordinaciju i finu motoriku; • Oponaša odrasle: kuha, glača, djevojčice se šminkaju, dječaci popravljaju aute, grade • trči na većoj udaljenosti, vozi bicikl okretanjem pedala • uspostavlja se dominantnost ruke (dešnjaštvo/ljevaštvo) • Usavršava crtanje (krug, kvadrat), crtež dobiva određeni sadržaj i detalje	• Precrtavanje kvadrata po modelu • Skakanje sa manjih uzvisina • Vježbe kretanja u čučnju • Natjecanje u pokretnim igrama • Ples u paru • Vježbanje koluta naprijed
---	---

Ishodi za razvoj samostalnosti i sigurnosti (zdravstvene, kulturno-higijenske i radne navike, navike sticanja sigurnosti u saobraćaju, kući i prirodi)

Da bi dijete bolje ovladalo neposrednim fizičkim i socijalnim okruženjem potrebno je:

- osposobljavati dijete da samostalno počinje, izvodi i završava neke aktivnosti;
- osigurati takve uvjete da dijete može izvoditi aktivnosti samostalno, u paru, u manjoj grupi i frontalno;
- dati podršku djetetu za inicijativu koja dolazi od njega u sferi čulnog zapažanja, doživljavanja, spontanog učenja i usvajanja.

Dijete ove dobi kod padova postaje spretnije, zna si zaštititi glavu, trbuh i intimne dijelove tijela. Djeca trebaju naučiti kako funkcioniraju stvari kao cjelina, kakav utjecaj imaju različiti dijelovi jedan na drugog. Zbog toga će dijete svoju odjeću, igračke ili slično razvrstavati u kategorije. Ako ćete ga pritom smetati ili premjestiti jednu od njegovih igračaka, porušit ćete mu smisao. Djeca na taj način pridobivaju pozitivne navike i pokušavaju, eksperimentiraju, te izražavaju njihovo shvaćanje svijeta. Organiziranjem predmeta u svojoj okolini mogu i razriješiti različite napetosti i pobijediti strahove. Važno je da odgovatelj zajedno sa roditeljima brine o zdravlju djeteta (sistematski pregled, stomatološki pregled, ishrana djeteta, higijena djeteta...). Važna je njega bolesne djece i pomoć djeci pri prevladavanju straha od liječnika.

Dijete treba osposobiti da se pravilno orijentiše u prostoru, naročito da usvoji naviku prelaženja ulica, gledanjem na jednu i drugu stranu u odnosu na sebe i kretanje vozila. Ništa manje nije značajna ni slušna pažnja, razlikovanje udaljenosti zvuka motora i pravca odakle zvuk dolazi. Saobraćajni znaci upozorenja itekako su značajni i zato dijete treba od najranijih dana učiti ih da "čita".

Djetetu treba pokazati da je postiglo uspjeh. Pri tome se mora paziti da mu pohvala ne bude važnija od rezultata, jer se na taj način stvara ovisnost motivacije o vanjskim, a ne unutarnjim potkrepljivačima (davanje prednosti intrinzičnoj, a ne ekstrinzičnoj motivaciji). Zato treba uvijek nastojati da dijete samo ustanovi je li aktivnost završilo uspješno, i uvijek ga pitati: "Šta ti misliš, je li ovako dobro?" Osiguravanje razvoja samostalnosti i nezavisnosti

Potrebno je omogućiti doživljaj uspjeha u aktivnosti te uspjeh iz rezultata aktivnosti a ne iz usporedbe s drugom djecom.

Potencijalni ishodi u stjecanju samostalnosti i sigurnosti	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Samostalno obavlja zadovoljavanje fizioloških potreba • Samostalno se oblači i obuva, svlači i izuva • Samostalno jede (bez mrlja na odjeći prilikom hranjenja) • Spretnije kod padova • Zna si zaštititi glavu, trbuh i intimne dijelove • Drijemež oko sat vremena danju. • Trebaju otprilike 11 do 12 sati spavanja noću • Čisti zube ujutro i navečer • Samo pere ruke • Čisti/posprema sobu • Samostalno slaže igračke • Slaže svoju odjeću i obuću • Samostalno bira odjeću • Može zakopčati jednostavne dugmiće • Poštuje pravila grupe • Pažljivo otvara i zatvara vrata • Rado prihvaća pomoć starije djece u grupi • Voli oponašati stariju djecu • Ne želi pomoć odraslih u aktivnostima koje je savladalo	• Pranje ruku, zuba, umivanje • Vježbe odijevanja i svlačenja • Vježbe zakopčavanja, otkopčavanja • Serviranje i pospremanje pribora za jelo • Vježbe savijanja odjeće • Pospremanje sobe uz korištenje metle, krpe i sl. • Upoznavanje s pravilima ponašanja u prometu • Iscrtaavanje pješačkog prijelaza i ulica na podovima vrtića (hodnici ili sl.) • Kako brinuti o zdravlju, što sve možemo učiniti (aktivnosti higijene, prikupljanje potrebnog materijala) • Posjete domovima zdravlja, policijskim upravama, vatrogascima, komunalnim preduzećima i dr. • Služenje priborom za jelo • Izrada pravila ponašanja grupe • Upoznavanje sa opasnostima: utičnica za napajanje el. energijom, nezavrnutim slavinama, noževima u kuhinji, staklom i dr.

Ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti (razvoj osjetila)

Sa rastom i razvojem djeteta sve više prerađuje i organizira senzacije koje dobija preko čula. Praktično učešće u raznovrsnim aktivnostima sa odraslima, pomažu djetetu da sa opazajno-praktičnog i opazajno-predstavnog prelazi na pojmovni plan. Da bi djeteta bolje ovladalo neposrednim fizičkim i socijalnim okruženjem potrebno je:

- osposobljavanje djeteta za korištenje perceptivnih postupaka za točno opažanje predmeta, pojava i procesa;
- poticati i razvijati koordinaciju između čula i motorike;

Istraživački duh djeteta u 4. godini života potaknut će razvoj osjetila tijekom otkrivačkih aktivnosti i ispitivanja svojstava pojava u prirodi i društvu. Njegove ruke su najbolji senzori jer sve što djeteta vidi odmah želi opipati, uzeti u ruke i ispitati njegove karakteristike. Naravno uz dodir je aktivirano i čulo vida i sluha (npr. ako se radi o glazbenim instrumentima i sl.).

Iako jede sve raznovrsniju hranu česte su poteškoće s obzirom da neku vrstu hrane ne želi probati najprije zbog njemu neprivlačnog izgleda hrane. Osjetljivi su na bol i često iskustvo boli vežu sa posjetama liječniku. Oslanjaju se na iskustvo i vjeruju svojim iskustvima što ih čini vrlo tvrdoglavim i nepovjerljivim kada ih odrasli pokušaju uvjeriti u neke aktivnosti ili načine ponašanja.

Potencijalni ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti (razvoj osjetila)	Orijentacione aktivnosti/ ideje za rad
- Djeci je potrebno sve manje kalorija, stoga imaju slabiji apetit - Sve brži prijenos informacija preko nervnih putova; - Razvija se svijest o vremenu - Izvodi brojalice uz pljeskanje rukama, koraćanje, korištenje udaraljki - Ovladava plesnim koracima - Oponaša kretanje drugih - Prati i pamti duži niz aktivnosti / kretanja - Razlikuje predmete prema karakteristikama - Prepoznaje melodije koje je već čulo - Razlikuje pojedine vrste instrumenata po zvuku - Oponaša zvukove iz prirodne i društvene sredine	- Igre i aktivnosti kojima se stimuliraju čula (gledanje, slušanje, dodirivanje, mirisanje, kušanje, održavanje ravnoteže) - Što je meko što je tvrdo? - Što je lako, što je teško? - Muzičke istraživačke igre - Muzičko-plesno-scenske manifestacije „Što možemo rukama i nogama“ - Oponašanje plesnih koraka - Dodavanje i prebacivanje lopte - Gađanje loptom u metu - Bacanje, hvatanje gađanje loptomi sličnim predmetima - Kušanje nove hrane tako da je djeca sama pripremaju - Oponašanje životinja - Otiskivanje dlanovima i prstima (tempera)

SPOZNAJNI RAZVOJ

Zadaci za spoznajni razvoj:

- Manipuliranjem predmeta opažati glavne osobine, imenovati predmete i gdje je moguće, stvarati grupe od pojedinačnih predmeta;
- Praktično izdvajanje pojedinačnih predmeta iz grupe predmeta;
- Korištenje prirodnih sredstava i materijala, životnih situacija i odgojno-organiziranih aktivnosti, razvijati shvaćanje odnosa: mnogo-malo; mnogo-jedan; mnogo-nijedan;
- Koristiti sve situacije u predškolskoj ustanovi i van nje za uočavanje sličnosti i razlika među predmeta;
- U prirodnim i drugim situacijama uočavati i imenovati jedno – dva zajednička svojstva predmeta jedne grupe;
- Podržavati radoznalost djece za brojeve (dvije ruke, dvije noge, jedna glava, dva džepa, dva oka, jedna kapa);
- Promatranjem predmeta izdvojiti ih po naglašenim zajedničkim osobinama – svojstvima (uvođenje djece u klasifikaciju);
- U igrama sa konstruktorima, centrima interesiranja, pješčanikom i slično, formirati postupno skupove do tri elementa;
- Moguće je uočavanje i razlikovanje pojmova “više” i “manje” između grupa predmeta, ako postoji velika razlika u količini;
- Igre loptom koristiti i za uočavanje okruglog oblika i vezivati ga za slične predmete u okolini;
- Koristiti odgojne i životne situacije za opažanje veličine: veliko-malo i nastojati da razlike u veličini budu izrazite;
- Koristiti iskustva djece u orijentaciji u vremenu i ponavljati ih u pogodnim situacijama: dan-noć, jutro-podne-veče; u zavisnosti od aktivnosti u toku dana;
- Poticati novi oblik mišljenja koje se oslanja na predstave, znakove i riječi;
- Proširiti dječje znanje i iskustvo vezano za biljni i životinjski svijet kroz aplikacije, priče, pjesme, sadržaje enciklopedija i očigledne primjere.

Ishodi za razvoj sposobnosti mišljenja, zaključivanja i pamćenja

Znatiželju, koja je u ovoj godini na uzlaznoj putanji, treba podržati pitanjima „zašto?“. Pitajte dijete i razgovarajte o stvarima oko sebe. Potičite uključenost svih osjetila kada razgovarate s djetetom. Pitajte ga o onome što vidi, čuje, osjeća. Tražite od njega objašnjenja i obrazloženja, neka prepričava jer ćete tako razvijati mišljenje i govor. Pritom mu budite ispravan govorni model. Mišljenje je dosta ograničeno te je često potrebno „rukovođenje“ odraslih koje im pomaže da shvate neke stvari koje se oko njih događaju. Sada se djeca počinju zanimati za količinu i javljaju se prvi znakovi predmatematičkih sposobnosti. Zanima ih čega ima više, čega manje. Omogućite stjecanje pojma količine baratanjem stvarnim količinama (brojenje bombona, kestena, autića).

U ovoj dobi dijete vjeruje da se sve vrti oko njega, mašta radi cijelo vrijeme, a uči se i biti ugodno društvo drugoj djeci. Dijete će interesirati odakle je došao, kako je došao u majčin trbuh i kako je izašao. Djetetova radoznalost je sve veća, stalno postavlja pitanja odakle dolaze djeca. Djetetu treba o tome precizno i pravilno objašnjenje koje mu roditelji trebaju dati s umirenim glasom. Podršku roditeljima oko ove teme trebaju pružiti i odgajatelji. Koristeći se literaturom naći će najbolji način da odgovore na dječju znatiželju.

Dijete je na vrlo ranom uzrastu u situaciji da upozna životinje. Treba mu pomoći da opaža na osnovu iskustva, formira neke pojmove i predstave o životinjama, da gleda i vidi, čuje i sluša, imitira kretanje, da opaža da one mogu skakati, trčati, hodati, puzati, letjeti, plivati i napadati; da dodirnom prisustvom odraslog, otkriva, saznaje da im je tijelo pokriveno kožom, krznom, perjem, da se hrane biljkama – biljojedi, mesom – mesožderi i dr.

Djeca razvijaju poimanje sebe, drugih i svijeta oko njih i to promatranjem, u interakciji s ljudima i stvarnim predmetima i tražeći rješenja konkretnih problema. Učenje matematike, prirodnih i društvenih predmeta, zatim učenje o zdravlju i drugim područjima, integrirano je u osmišljenim aktivnostima kao što su gradnja kockama, mjerenje pijeska, vode ili kuhanje, promatranje promjena u okruženju, svrstavanje predmeta prema određenoj svrsi, istraživanje u vezi sa životinjama, biljkama, vodom, točkovima, pjevanje i slušanje muzike različitih kultura, crtanje, bojanje i rad s glinom. Svakodnevni poslovi pomažu djeci da budu zdrava i sigurna.

Dječja prirodna radoznalost i želja da osmisle vlastiti svijet, koriste se da ih motivira na uključivanje u aktivnosti učenja.

Potencijani ishodi za razvoj sposobnosti mišljenja, zaključivanja i pamćenja	Orientacione aktivnosti / ideje za rad
• Uspijeva isključiti ometajuće sadržaje nekoliko minuta • Prepoznaje oblik lopte i oblik kocke • Razlikuje oblik i veličinu • Shvaća osnovne karakteristike vremena, prostora, oznake mjesta, vremena i načina (jutro-večer, ispred-iza, tamo, odmah, ovako) • Pokazuje interes za brojenje • Razumije pojmove prostorne orijentacije: gore-dolje, naprijed-nazad • Zna što leti, pliva, vozi, po slici • Prepoznaje osnovne boje • Slaže kocke ili kolutove po veličini • Prepoznaje i definira problem • Kompletira par dijelova likovne cjeline • Razlikuje što je veće a što manje; gdje ima više a gdje manje nekih predmeta • Zna koliko ima godina • Može reći nazive dijelova tijela na osnovu objašnjenja njihovih funkcija • Sortira predmete u grupe koje su iste po nekom	• Slobodno rukovanje stvarima i ispitivanje njihovih osobina i funkcija • Aktivnosti na uočavanju uzročno-posljedičnih veza i odnosa u prirodi (sunčano je – postaje toplije; puše vjetar – grane se ljuljaju; pada kiša – pada snijeg) i njihovo povezivanje sa vremenskim uvjetima • Eksperimentiranje materijalima gdje se djeca upoznaju sa fizičkim pojavama (ispitivanja svojstva vode i ponašanja predmeta u vodi; eksperimenti sa zrakom) • Igra „Jučer smo išli u...“, „Danas idemo u...“ • Grupiranje predmeta (npr. „čarobna vreća“ s predmetima) • Brojanje bombona, kamenčića, autića... • Izrada albuma životinja – prikupljanje sličica i podjela životinja prema staništu • Učenje pjesama, recitacija • Izvođenje igrokaza

osnovu • Postaje svjesno prošlosti i sadašnjosti • Dijete uočava karakteristične odlike predmeta i pojava i može da operira njima • Grupira predmete po veličini, boji, obliku, položaju, prema nekom kriteriju (svojstvu) • Uočava međusobnu povezanost između različitih predmeta i pojava • Pridružuju predmete drugim predmetima na osnovu nekih karakteristika • Pamti kraće priče • Pamti ritmične, kraće pjesme • Zna imena djece u grupi • Sastavlja krupnije slagalice • Oponaša poslove odraslih u kuhinji, dvorištu i dr. • Prepoznaje glasanje domaćih životinja • Oponaša glasanje životinja	• Postavljanje pravila ponašanja u grupi • Izrada vlastite slikovnice • Slaganje puzzli • Memory igra (sa manjim brojem parova slika) • Igra otkrivanja slika • „Što bi bilo kad bi...?“ • Izrađujemo prijevozna sredstva od kutija • Mjerenje i upoređivanje količine pijeska sipanjem u posude različite veličine • Uspoređivanje skupova – gdje ima više a gdje manje predmeta
--	---

Ishodi za razvoj istraživačkih sposobnosti

Svako dijete je zainteresirano da sazna kako su stvari napravljene, kako funkcioniraju i na koji način se mogu upotrebljavati. Jedan od načina na koje ono dolazi do ovog saznanja je otkrivanje prirode stvari djelovanjem na objekte, kao i uočavanjem i sistematiziranjem rezultata takvog djelovanja.

Rastezanje, savijanje, sječenje, podizanje, bacanje, lupanje, stezanje, napuhavanje, lomljenje, cijepanje i drugo su primjeri takvog postupka sa stvarima putem kojeg, zahvaljujući promatranju njihovih reakcija, dijete postupno postaje sposobno da predvidi efekte svake od navedenih radnji na određene objekte.

Dijete promatra i zapaža, ima svoje pretpostavke i objašnjenja stvari i pojava koje pokušava da primjeni i uvjeri se u njihovu istinitost preko posljedica svojih postupaka. Za njegov kognitivni i opći razvoj veoma je važno da mu se pruže prilike za što više aktivnosti koje sadrže navedene elemente samostalnog otkrivanja istina. Otkrivačke aktivnosti se izvode uz pomoć prirodnih materijala, didaktički obrađenih materijala u koje spadaju i odgovarajuće igračke, kao i raznih drugih objekata na koje dijete nailazi u svojoj okolini. Voda je izvanredan materijal za igru i eksperimentiranje i bez nje ne bi trebalo da bude ni jedno dvorište dječjeg vrtića.

Ako se djeci stave na raspolaganje još i posuđe, lijevci i gumena crijeva za presipanje, rastopljeni komadići sapuna ili šampon i slamčice za pravljenje balončića, spužve za cijedenje i stvari koje plivaju i tone, ona su u stanju dugo se igrati vodom i pritom im ne opadne pažnja ni interesiranje. Svakako, za ovu priliku treba im osigurati nepromočive kecelje i gumene čizmice.

Djecu dalje privlače razni “sirovi” neobrađeni i polu-obrađeni materijali, kao što su pijesak, glina, tijesto, blato, zatim razni otpadni materijali (krpice, papir, daščice) i prirodni materijali (sjemenke, plodovi, grančice, kamenčići itd.), jer omogućavaju unošenje vlastitih ideja u rukovanje njima i otkrivanje uvijek novih načina upotrebe.

Koristeći se ovim materijalima dijete upoznaje razna njihova svojstva, otkriva njihove mogućnosti i ograničenja, rješavajući razne problem, kao što su: kako u pijesku prokopati tunel koji će se spojiti s tunelom s druge strane; koliko je pijeska potrebno da bi se napunile tri kante; koliko vode treba dodati pijesku da bi bio pogodan za građenje; što se događa sa pijeskom kada mu se doda voda; koliko treba biti prostran tunel u pijesku da bi kroz njega mogao da prođe automobilčić.

Potencijalni ishodi za razvoj istraživačkih sposobnosti	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Aktivno isprobava, istražuje: opipava, sastavlja... • Počinje objašnjavati pojave oko sebe, ali su objašnjenja ograničena mišljenjem • Otkrivanje i upoznavanje živog svijeta putem promatranja i eksperimentiranja, i uspoređivanja između živog i neživog svijeta po njihovim osnovnim karakteristikama • Rado istražuje zvukove muzičkih instrumenata • Voli pjesmu i ples • Voli igre vodom • Ogleda se, ispituje svojstva ogledala (promatra svoje tijelo u raznim položajima) • Djevojčice rado koriste šminku/kozmetiku • Oponaša zvukove iz prirode i melodije pjesama • Rado koristi makaze i ljepilo	• Puhanje kroz slamku u kapljice boje koje su prosute po papiru da bi se dobile neobične šare • Posipanje ili nanošenje na ljepljivu površinu raznih materijala (obojenog pijeska, brašna, isitnjenih ljuski od jaja, konfeti, sjemenki) • Stavljanje uljanih boja u vodu i promatranje kako se razlijevaju i miješaju a zatim isplivavaju na površinu • Savijanje papira umrljanog sa jedne strane da bi se dobile simetrične šare • Lijepljenje raznih prirodnih i vještačkih materijala za dobijanje kolaža • Zamakanje komada tkanine i končića u razne boje, njihovo redanje u željeni oblik a zatim pritiskanje preko njih lista čistog papira kako bi se dobio otisak • Dobijanje raznih tonova pomoću gume razapete nad šupljom posudom • Kuckanje po čašama napunjenim vodom različitog nivoa • Zveckanje kutijama napunjenim različitim materijalima (pijeskom, klikerima, kukuruzom) • Traženje mjesta gdje se gdje se jeka glasa pojačava ili stvara eho • Podražavanje zvuka pojedinih instrumenata • Stvaranje zvukova pljeskanjem, tapšanjem po raznim dijelovima tijela, pucketanjem prstima, lupanjem nogama • Aktivnosti korištenja magneta • Igre kaleidoskopom • Igre uveličavajućim staklima • Igre ispučenim i udubljenim ogledalima

SOCIJALNO-EMOCIONALNI RAZVOJ

Zadaci za socio-emocionalni razvoj:

- Razvijanje pozitivnog mišljenja o porodici, osjećaja pripadnosti porodici, o samom sebi;
- Razvijati kod djece da čovjek može utjecati na okolinu, njegove odgovornosti za zbivanja u sredini u kojoj živi i na toj osnovi razvija ekološku svijest i kulturu;
- Razgovorati o tome kako da se čuva priroda;
- Ispitivati gdje i kako se odlažu otpaci;
- Omogućiti ravnopravno članstvo dječije zajednice;
- Zadovoljiti potrebe djeteta za širom interakcijom djece različitog uzrasta;
- Otkrivati uzajamnu zavisnost živih bića i njihove zavisnosti od tla;
- Podsticati emocionalnu stabilnost i njegovanje pozitivne emocije na osnovu osjećaja sigurnosti, povjerenja i prihvaćenosti u grupi;
- Poboljšavanje sposobnosti da se arikulišu, interesetiraju, slobodno teku i mijenjaju sopstvene emocije;
- Uključivanje novih potreba i alternativnih mogućnosti da se zadovolje potrebe koje se ne mogu trenutno zadovoljiti;
- Nastojati da djeca definišu svoje emocije i da poboljšaju empatiju prema drugima;

- Razvijanje emocionalne osjetljivosti tj. sposobnosti da emocionalno reaguje na okolne pojave, prije svega u socijalnoj sredini;
- Razvijanje osjetljivosti za pojave oko sebe i emocije drugih ljudi i produblјivanje pozitivnih emocija;
- Razvijanje empatije koja ima za cilj razvijanje afektivne komunikacije sa drugima, razumijevanje njihovih osjećanja putem opažanja;
- Da stvara uslove za bogaćenje i oplemenјivanje dječijih moralnih osjećanja;
- Da obezbijedi djetetu uspješnost u realizaciji aktivnosti nakon kojih će biti oslobođen emocionalnih blokada;
- Nastojati da dijete izrazi negativna osjećanja bez potiskivanja, skrivanja i stida;
- Sticanje šireg socijalnog iskustva od onog u porodici, koje podrazumijeva upoznavanje ljudi, njegove djelatnosti i osnovnih socijalnih odnosa;
- buđenje želje za učenjem, zadovolјavanje radoznalosti, izgradnje koncentracije, radnih navika i samopouzdanja;
- Da se obezbijedi postepena i što bolnija adaptacija sredine koja je različita od porodične;
- Da se doprinosi razvoju interpersonalnih odnosa;
- Razvoj društvenosti i socijalanih sposobnosti koje omogućavanje usklađivanje sa ljudima sa kojima se zajednički živi i u ustanovi, porodici i društvenoj zajednici;
- Otvoreni i iskreni odnos prema djeci;
- Poboljšanje sposobnosti uspostavljanja verbalnog i neverbalnog kontakta sa osobama drugih socijalnih grupa;
- Poboljšavanje tolerancije prilikom frustracije;
- Unapređenje sposobnosti da se poslije konflikta racionalno uspostavljaju kontakti;
- Podsticanje socijalnih odnosa i pojačavanje kooperativnog ponašanja ličnosti.

Ishodi stjecanja znanja i razvoja eko svijesti, žive i nežive prirode u djetetovoj neposrednoj okolini

Četverogodišnjak ima naivno shvatanje strukture društva i socijalnih uloga. Ono ne razlikuje socijalnu ulogu od osobe koja je izvršava. Zanimanje vezuje za konkretnu osobu koju poznaje, pa ne shvata da isto zanimanje mogu imati neke sasvim dvije nove osobe. Dijete već u ovom periodu pokazuje interes da učestvuje u aktivnostima koje odrasli obavljaju. Treba mu omogućiti da bude kreator radnji koje on može da obavlja (održavanje urednosti ličnog kutka, pospremanje igraćaka u vrtiću). U cilju razvijanja stvaralačkih kreativnih potencijala poželjno je obezbijediti graditeljski centar u kome se mogu realizovati konstruktorske igre. Za njegovo opremanje spadaju razni konstruktori i građevinski materijali, prirodni i vještački materijali pogodni za građenje. U graditeljski kutak se pogodno uklapaju figurice ljudi, životinja, drveća, saobraćajnih znakova, zatim automobilčića, dizalice, vozila raznih vrsta što može da djeluje na djecu podsticajno, da ih usmjerava da povezuju elemente konstruktorskih igara sa elementima mašte i uloga. Dječija kuhinja od drveta, dječija plastična bušilica, metalna kutija za alat su samo neki od igrovnih materijala koji djeci pomažu da bezbrižno i bezopasno izraze svoj svoj interes i kreativnost.

Dijete ima urođenu prirodnu inteligenciju da se ponaša u skladu s okolinom, da istražuje svijet oko sebe. Vrtić je mjesto igre, zajedničkog upoznavanja i sklapanja prijateljstva. U procesu sticanja znanja o živoj i neživoj prirodi, u djetetovoj neposrednoj okolini potrebno je da se kod djeteta hijerarhijski izgrađuje sistem znanja, polazeći od jednostavnijih odnosa. Djeca u dobi od četiri godine trebaju da uočavaju razlike između živog i neživog svijeta u svojoj sredini.

Odgajatelji trebaju da podstiču djecu da uočavaju opšta svojstva i odnose stvari, osnovne zakonitosti i veze koje postoje između pojava živog i neživog svijeta, interpretiraju ono što su zapazila, da zaključuju i saopštavaju svoje zaključke. U realizaciji aktivnosti sa djecom potrebno je da se djeci pruže brojne mogućnosti da rade u manjim grupama i da rade jedna sa drugima i uspostave odnos uzajamne saradnje. Djeca u ovom uzrastu još nisu u stanju da internalizuju pojmove trajanja nekog intervala kako što su sat ili minuta, ona shvataju da ovi pojmovi imaju značenje ali ne mogu da ih razlikuju.

Potencijalni ishodi za razvoj eko svijesti o živoj i neživoj prirodi u djetetovoj neposrednoj okolini	Orjentacioni aktivnosti za razvoj eko svijesti, živoj i neživoj prirodi u djetetovoj neposrednoj okolini
• znaju ime vrtića, odgajateljica, drugova u razredu i sire; razumiju pravila ponašanja i rada u vrtiću, imenuju prostorije u školi i njihovu namjenu, (gdje se ko nalazi, šta radi i zašto), svjesni su da je u čistom radnom	▪ Ja u vrtiću (zgrada, Prostorije, Uposlenici u školi, pravila ponašanja, higijena u vrtiću) ▪ Ulica, pješačka staza, pješački prijelaz (zebra), Pravila kretanja putem (ulicom) bez trotoara i ulicom sa trotoarom; Modeliranje saobraćajnih

prostoru prijatnije raditi i boraviti • Prepoznaju pješački prelaz (zebre) kao mjesta na kojima se jedino može preći ulica, Pravilno se kreće ulicom bez i sa trotoarom, • Upoređuju porodice, uočava sličnosti i razlika, diskusije o svojoj porodici i njenim članovima; • Opisuju svoje mjesto sa isticanjem najznačajnijih objekata. Usvojilo Kulturu ponašanja na javnom mjestu, • Zna imenovati dane u sedmici, razlikuje radne dane od vikend dana u sedmici • Pokazuju interes za različite radnje koje obavljaju zanatski radnici • Pokazuju interes za kućne ljubimce, njihovu njegu • osjećaju pripadnosti određenoj zajednici (porodici, vrtiću, rodnom kraju, čovječanstvu) • znaju sigurno hodati po učionici i ostalim objektima u vrtiću, održavaju ličnu i higijenu prostora	sredstava od različitih materijala u vrtiću ▪ Moja porodica i njeni članovi (majka, otac, brat, sestra, nana (nena, baka), djed, Ja u porodici; sin, kći, brat, sestra, unuk, unuka; Pomoć u porodici, održavanje higijene doma i lične higijene, Prigodne igre (uloge članova porodice), ▪ Mjesto kao uređena zajednica ljudi, Moje mjesto je brdovito/ravničarsko, izrada maketa mog mjesta) ▪ Imenovanje dana u sedmici, ▪ Igre u kutku majstora različitih zanata (razni jednostavni alati za vršenje sitnih popravki na igračkama, slikovnicama i drugom priboru, razni selotejpi, heftarica), ▪ Igre prodavca, kupca i životinja (Jedno dijete kupac, drugo prodavac a ostala djeca kućne ljubimce) • Igre uloga zanimanja (poticanje djece da se bez obzira na pol djeca podjednako uključuju u aktivnosti koje u većini slučajeva obavljaju muškarci ili žene) Igre u kutku pošte, banke i drugih administrativnih mjesta (pisma, dopisnice, formulari, žigovi sa jastučetnom, poštanske marke, telefon, kompjuter, improvizovan novac, mjenice.) ▪ Vježbe za brigu o okolini (kako pričati u učionici, kako hodati, kako nositi stolicu, kako nositi podlogu koja se nalazi na tepihu, kako koristiti slikovnice, sakupljanje pomoću loparice i metle, zarezivanje olovaka i bojica, racionalno korištenje papira)
---	--

Ishodi sticanja moralnog i emocionalnog razvoja (ličnog identiteta, slike o sebi, temeljnih prava i sopstvenoj ulozi) u četvrtoj godini života

Volja kao komponenta moralnosti predstavlja snagu u djeteta koja mu omogućava da odoli iskušenjima, teškoćama i preprekama na putu dobra. četverogodišnjake karakteriše emocionalnost, impulsivnost i težnja da učine šta žele u istom trenutku, kada im to padne na pamet, bez mnogo razmišljanja, posljedica. Emocije su često izraz akumuliranog doživljaja, lišene razumijevanja konkretne situacije i djeca obično Ono što želi želi odmah. Djeca u ovom periodu nisu u dovoljnoj mjeri u stanju da vladaju sa svojim željama. Ona su zasnovana na autentičnim i dubljim potrebama i u tom trenutku zavise od draži koje privuku dijete u trenutnoj situaciji. Dugotrajna emotivna stanja prepoznaju se kroz promjenu ponašanja djeteta (gubitak apetita, ćutljivost, uznemirenost, sisanje prsta, plačljivost, histerični napadi..). Strah i ljutnja u ovom periodu su često pomješane. U osnovi bijesa i ljutnje je uglavnom stanje nemoći, razočarenja ili straha. Odgajatelji zajedno sa roditeljima zbog toga trebaju da rade sa djecom na kontroli impulsa, vježbanju volje, odlaganju neposrednog zadovoljavanja željenog objekta. Ustrajnim radom dijete može da usvoji emotivni odgovor na konkretnu situaciju od odraslih i ugrađuje ih sa velikim povjerenjem u repertoar svoj ponašanja. Pozitivne emocije radosti, zadovoljstva i prijatnosti su u ovom periodu euforične i snažne. Ljubomora u ovom periodu nastaje kao posljedica straha od gubitka ljubavi ili voljene osobe. Ispoljava ih na agresivan način, usmjeren na onoga ko ugrožava taj osjećaj gubitka.

Potencijalni ishodi za emocionalni razvoj djece u četvrtoj godini života	Orjentacione aktivnosti za emocionalni razvoj djece u četvrtoj godini života
- Djeca nastoje da shvate i prepoznaju potrebu da pomognu drugom - Dijete je sposobno da ispoljava emocije, shvata njihov uzrok i predviđa situaciju - Ispoljava samosvijest koja se manifestuje u hvalisanju i nametljivošću - Želi da bude u centru pažnje - svoje emocije slobodno izražava i mijenja - djeca žele da upoznaju osjećanja drugih ljudi	- Prepoznavanje raspoloženja kod druga na osnovu pitanja («Kako hodaš kada si umoran, ljut, zabrinut, uplašen, tužan, razdragan...?») - Pogodi kako se osjećam bez dodatnih pitanja (po boji glasa, po gestama, položajima tijela, po izrazima lica, očima, mimici, načinu hodanja..) - Igra pantomime (jedno dijete pokazuje a ostala ga djeca podražavaju), - Prepoznavamo kakva je atmosfera u dijalogu ljudi (pričanje na osnovu slika) - Razgovor nemuštim jezikom Aba-bala (nemušti razgovor u cilju opštanja vilica i mišića lica) - Volim ne volim (djecu se poredaju u krug i nakon toga svako kaže kako se zove i pokretom tijela i govorom kaže šta voli da radi.)

Ishodi za razvoj socijalnih odnosa i njegovanje društvenosti

U četvrtoj godini dijete počinje da razlikuje sebe od odraslog. Veoma često se može čuti: *“Ja hoću”*, što ukazuje na to da je svjesno onoga što želi. Četverogodišnjak teži da prilagodi sva pravila sebi i svojim željama i potrebama. Nesposobno je da spozna da i drugi imaju potrebe. U ovom periodu javlja se težnja da djeluje samostalno bez pomoći odraslog. U ovom periodu se prvi put pojavljuju obaveze. Nastoji da odmah zadovolji svoju želju. Prilikom pojave laži kod djece treba imati u vidu mogućnost da ona nisu svjesna toga da govore neistinu. U tom slučaju, odgajatelj može da ukaže na tačne činjenice dajući priliku da dijete razmisli i ukoliko ga one uvjere, dijete će svakako promijeniti mišljenje. Treba imati na umu da je potreban određen stepen zrelosti i iskustva da bi se promijenilo mišljenje, što se ne može postići jednostavnim saopštavanjem tačne informacije. Stav da djetetu treba govoriti istinu je novijeg datuma i u modernoj psihologiji i pedagogiji, on se zagovara. Naime potrebno je isključiti svaku manipulaciju kako bi se dijete umirilo i dalo djetetu lažni odgovor, samo da bi bilo mirno. Djeca osjećaju i da li su predmet manipulacije i veoma često pronicljivo djeluju te budu razočarana zbog izigranog povjerenja. Ono u ovom periodu, već počinje da se prilagođava drugima na osnovu opaženih i učenih emocionalnih pokazatelja o raspoloženju u kome se druga osoba nalazi. Kada vidi da je odrasli ljut, dijete se automatski ponaša poslušno, čime izbjegava moguću kaznu, što je imalo u prethodnom iskustvu. U procesu odgoja i obrazovanja, u cilju sticanja socijalnih kompetencija kod djece, nepohodno je da odgajatelj radi na sljedećem:

- Da razvija dijalog sa djetetom, umjesto jednosmjerne kritike;
- Da se sa djecom dogovara ali da povuče jasnu granicu šta mu je dozvoljeno a šta ne;
- Da jasno izrazi nešto što ne može da radi ili dobije, ako je to u interesu djeteta, te da mu obrazloži razlog odbijanja i ponudi alternative;
- Ne pretjeruje s kaznom ili posljedicom neke kazne koja se ne može sprovesti
- Ne kažnjava, već nastoji da dijete osjeti posljedice na svojoj koži. Posljedice su uvijek rezultat pogrešnog ponašanja djeteta;
- Ne povlače dejstvo posljedice samo zato što ga dijete moli da to uradi;
- Veoma štedljivo koristi naređenja i svaki put dobro promisli, prije nego što izda neko naređenje za dijete

Potencijalni ishodi razvoj socijalnih kompetencija kod djece na uzrastu od četiri godine	Orjentacione aktivnosti za razvoj socijalnih kompetencija kod djece na uzrastu od četiri godine
• Upoređuje svoje emocionalne izraze sa izrazima drugih • Sposobnost da stavlja sebe u odnos sa drugima • Dijeli svoje igračke i hranu • Sposobnost da se usklade vlastite želje, potrebe i ciljevi sa željama, potrebama i ciljevima drugih, i grupe • Sposobnost voljnog upravljanja vlastitog ponašanja. Dijete je savjesno • Inicira igru ili razgovor sa ostalom djecom ili odraslima • Umije da obećava • Shvata da nije dobro koristi nepristojne izraze • Ima već odabranog prijatelja • Izražava brigu kada mu se neko povrijedi • Umije da sačeka svoj red ali nije dosljedan u tome • Kada je povređeno, premoreno ili prehladeno obraća se za pomoć odraslima • Prihvata kritiku i spreman je da se mijenja u dogovoru • Ispoljava prijateljska osjećanja i veličodušnost • Spreman da prima i daje	• Igra pantonime „Razumijevanje drugih“ (pokazivanje osjećanja tuge, ljutnje, veselja, uplašenosti...) • To smo mi (kreiranje mape u kojoj svako dijete ima svoje mjesto koje ga predstavlja) • Razgovori na teme šta djeca najviše vole u vrtiću, čega se plaše, što ih ljuti, kako se ponašaju jedna prema drugoj, s kime se najradije igraju, ko im je najbolji drug, s kime se vraćaju kući, oko čega se ponekada prepiru i sl.; • igre koje za cilj imaju uspostavljanje pozitivne komunikacije, igre slušanja i razumijevanja drugih, igre rješavanja konflikta itd. • U centru društvenih igara i didaktičkom materijala ponuditi igračke i drugi stukturirani materijali za društvene aktivnosti. • Imitativna igra: Uradi isto što i ja • Igre decentracije (pantomime, iza zaklona, vezanih očiju, putem telefona) • Predstavljanje svojih doživljaja i osjećanja uspoređujući ih sa primjerima junaka iz priča • Igre slušanja i razumijevanja drugih (upućivanje djece da budu pažljivi slušaoci) • razne igre sa gotovnim pravilima koje igraju za stolom kao npr.: parne slike, programirane igračke, igračke na sklapanje, sastavljanje i dopunjavanje, igračke sa bojama i oblicima, igračke koje zahtijevaju manipulativnu spretnost.

KREATIVNO-STVARALAČKI RAZVOJ

Zadaci za kreativno-stvaralački razvoj:

- Sposobnost opažanja, uočavanja razlikovanja, odabiru i zadržavanju u svijesti vizuelnih podataka o bajama, oblicima i njihovim kombinacijama, otvaranje mogućnosti i pravaca za bliža i dalja likovna istraživanja različitog oblika likovnog stvaralaštva za rad ;
- Omogućiti djetetu da koristi likovni instrument sa kojim on želi da radi;
- Budi i razvija estetsku osjetljivost kod djece i otvoren duh za nove likovne ideje;
- Podstiče i podržava istraživačke tendencije kod djece za otkrivanjem i eksperimentisanjem sa novim podlogama za likovni izraz;
- Raditi na njegovanju prirodnih sklonosti za likovni jezik i njegovo postepeno obogaćivanje, te razvoj psihofizičkih osobina djeteta;
- Upoznati djecu sa tehnikama likovnog izražavanja, da povezuju razne vrste stvaralaštva (muziku, ilustrativno crtanje na motive priče);
- Organizovati igre materijalim i pođanja tragova na hartiji, zidu, podu, bez određenog sadržaja, bez tematskih podsticaja;
- Da motiviše djecu putem igre, pričom ili uz pomoć lutke da prikazuju ono što zamisle, spiralnim, kružnim ili drugim linijama;
- Odabrati motive koji zahtijevaju veću koordinaciju oko u ruke, veću lakoću u pokretu;
- Razvijanje estetskog ukusa za muzičko stvaranje i izražavanje putem pjevanja i sviranja;
- Razvijanje sposobnosti za doživljavanje i izražavanje muzika kroz ritam i pokret;
- Nastojati da muzika bude svakodnevno zastupljena u aktivnostima djece;
- Koristiti sve oblik muzičkog izraza;

- Stvaranje atmosfere za kvalitetan muzički doživljaj;
- Podržavati i slijediti inicijativu djece koja žele da pjevaju ili sviraju na muzičkim instrumentima;
- Zapisivati muzičke maštarije djece;
- Razvijati muzičko stvaralaštvo djece kroz male muzičke razgovore;
- Motivisati djecu da sami sudjeluju i izmišljanju brojalice;
- Odabirati muzičke sadržaje jednostavnih formi, kraćeg trajanja koji odgovoraju glasovnim mogućnostima djece, sposobnostima za slušanje i adekvatno razvijanje koordinacije muzike i pokreta;
- Procjenjivanje komunikacijske sposobnosti djece i planiranje individualnog i grupnog rada;
- Posmatranje, uočavanje i tumačenje jezičkih signala djece uz zahtjeve da svoj govor dopune, pojasne i artikuliraju;
- Organizovanje raznovrsnih komunikacijskih situacija, za razvijanje i bogaćenje jezičke prakse
- Uvođenje djeteta u više oblika igrovanih i stvaralačkih aktivnosti;
- Usmjeravanje na djelovanje i iskustvo dramske akcije koja uključuje njegovo cjelokupno biće;
- Da podstiče djecu da razviju svoj dramski izraz.

Ishodi za kreativno i stvaralačko likovno izražavanje

Crteži četverogodišnjaka imaju predšematnu fazu u kome je crtež čovjeka u formi glavonošca i objekata koji su nesrazmjerno razbacani po papiru. U ovom periodu, jako je važno da se djeca promatraju tokom likovne aktivnosti. Njegovateljica treba da osluškuje kako dijete doživljava kontakt sa papirom i bojom. Kakav mu je izraz lica, uživa li u procesu ili se dosađuje, šta mu predstavlja teškoću. Dijete ne treba učiti kako da se crta niti mu je poželjno crtati, davati gotove šablone tipa slikovnica *Oboji sam*. Stvaranjem opuštene atmosfere u grupi potiče kreativni i stvaralački likovni izraz kod djece. Imajući u vidu da je četverogodišnje dijete još uvijek u fazi škrabanja i teško se mogu nazirati likovi ili situacije koje dijete nastoji da prenese na papir.

Poželjno je dijete pitati šta je to nacrtalo, šta bi to moglo da bude, da li je to on ili neko drugi na crtežu. Nije poželjno da se po svaku cijenu dobiju odgovori, niti je poželjno da se odrasli previše nameću tokom rada sa djecom. Na ovom uzrastu je neophodna diskretnost u praćenju cijelog procesa. Četverogodišnjaci imaju snažnu potrebu za dinamikom i kretanjem, stoga je poželjno povremeno organizovati aktivnosti u kojoj će djeca da crtaju tačkice kako bih opustilo i smirilo.

Najpogodniji material za rad u ovoj dobi je papir. Papir kao materijal za likovno oblikovanje pripada grupi neoblikovanih materijala i njegova upotreba je neograničena. Koristi se na razne načine a u ovom periodu su pogodne igre gužvanja i cijepanja papira koji predstavljaju prve postupke plastičnog oblikovanja ovog materijala. Dijete cijepajući i gužvajući papir, postepeno zapaža slučajno nastale oblike, duže ih promatra i počinje da im daje neka značenja (auto, zec, lopta), pa se sa tim oblicima igra i na razne načine: animira ih agovorom, pokretom, proizvodi zvukove, slaže jedan na drugi i tako može da stvori veoma maštovitu sliku. Cijepanje mogu da kombinuju sa gužvanjem. Za gužvanje se koristi mekši papir.

Od krep papira mogu da naprave kuglice koje kasnije lijepe u formu cvijeta ili nekog drugog oblika. Raznobojnim malim gužvicama, može da se dobije kolektivno uređen rad na koje su djeca cijele grupe ponosna. Od papira se mogu uraditi razni kolaži u kome djeca trganjem ili izrezivanjem, popunjavaju neki oblik i tako dobivaju kolektivni rad. Za kolaž se mogu koristiti razne vrste papira kao što su: novine, poster, časopisi, iz kojih mogu da izrezuju neke oblike ili slike. Osim papira kao materijala, mogu se koristiti i drugi prirodni materijali kao što su: platno, žica, kamenčići, razni otpadni materijal.

Potencijalni ishodi za kreativno i stvaralačko izražavanje	Orijentacione aktivnosti za kreativno i stvaralačko izražavanje
• Sposobnost pokretljivosti ruke i prstiju, • Opuštaju se i relaksiraju u slikanju bojama • Otiskuje jedan predmet više puta, promatra kako je toske dobilo • Opuštaju se i relaksiraju u crtanju na neobičan način • U raznovrsnim likovnim igrama i aktivnostima dijete otkriva, upoznaje i upoređuje sebe kao stvaralačko i kreativno biće • Djeca samostalno opažaju, otkrivaju i doživljavaju nove načine slikanja	• Slobodno i spontano crtanje radi oslobađanja ruke i navikavanja djece na pribor i sredstva za crtanje (olovka, kreda, flomaster). Izvlačenje kružnih, vodoravnih, kosih, cik-cak i drugih linija (Velike i male lopte, klupko, kako raste trava, točkovi, šare na zidu) • Pokrivanje površine papira i drugih podloga bojom u vidu slobodno nanesenih mrlja ipoteza prema želji djeteta kistom, prstićima (Igramo se prstićima, vojimo lopte, balone, pada snijeg u boji, šare na mojoj suknji i marami); Igre

• Djeca samostalno opažaju, otkrivaju i doživljavaju nove načine modeliranja • Uživa u otkrivaju i doživljavaju kreativnog izražavanja u prirodnoj sredini • Crta spiralne linije, • vizueno eksperimentiše materijalima i bojama, • Crta olovkama i flomasterima • Slika vodenim bojicama • Savija papir na pola,	opuštanja i relaksacije uz crtanje tačnicama (crtanje prstima bijelih tačkica na crnom papiru.-snijeg) • Izrada jednostavnih otisaka šablonom (šabloni urađeni od prirodnog i vještačkog materijala) • Igre otiskivanja, utiskivanja u glinamolu, tijestu ili glini (utiskivanje školjki, kamenčića, perlica, dugmadi koji se nakon sušenja boje) • Crtanje kredom u boji po betonu • Analiza sopstvenih likovnih ostvarenja putem likovne izložbe
--	---

Ishodi za muzičko izražavanje i krativno stvaranje muzičko-plesnog izraza

Četverogodišnjaci svoje zadovoljstvo i kreativnost veoma često izražavaju kroz pjesmu. U ovom periodu je posebno izražena potreba da djeca proizvode zvukove. Ono koristi djelove tijela kao izvor tijela, a potom traži izvore ritma u raznim vrstama udaraljki koje otkrivaju u svojoj prirodnoj sredini. U cilju razvoja muzičkog stvaralaštva djeci je potrebno obezbijediti sredstva i materijal potreban za pribor i razne stvaralačke aktivnosti. U opremi muzičkog stvaralačkog centra spadaju instrumenti dječijeg orkestra (Orfov instrumentarij), improvizovani instrumenti koji su napravljeni zajedno sa djecom (bubanj, praperci, zvečke..), igrache instrumenti (harmonika, sintesajzer, klavir) kao i materijali za ekperimentisanje zvucima (čase ili boce punjene vodom do različite visine, akustične kutije, strune za razapinjanje, predmeti čiji se otvor puše da bi se proizveo zvuk, školjke koje proizvode šumove). Navedeni muzički instrumenti omogućavaju realizaciju muzičkih istraživačkih igara koje djece omogućavaju da otkriju načine dobijanja zvuka, razlikovanje njegove jačine, visine, trajanja i boje. U izboru pjesme odgajatelj treba da vodi računa o tome, da one odgovaraju opsegu glasa jednog četverogodišnjeg djeteta i da su po sadržaju i karakteru interesantne i bliske djeci. U prigodnoj atmosferi dijete treba emotivno doživjeti pjesmu i osjetiti njen umjetnički kvalitet, slušajući odgajatelja koji pjeva uz pratnju melodijskog instrumenta. Uz pjevanje odgajatelja, djeca će naučiti pjevati pjesmicu, istovremeno melodiju i tekst, kolektivno, grupno i individualno. Pjesme je potrebno učiti u cjelini, slušajući odgajatelja uz pravilno držanje tijela i disanja koje je preduvjet za pjevanje, nastojati da se pravilno izvede intonacija sa dikcijom i ujednačenim tempom i dinamikom. U ovoj dobi najpogodnije su pjesmice koje sa svojim sadržajem opisuju razne radove, život u prirodi, narodne običaje ili neke pokrete koji su djeci bliski i poznati. One imaju osnovni zadatak da se pravilno izvede melodija i da se skladno, izražajno i ritmički povežu muzika i pokret. Tako se istovremeno, kretanjem izražava karakter, ritam, tempo i dinamika pjesme, a razvijaju i usavršavaju preciznost, lakoća, skadnost i izražajnost pokreta uz muziku. Obično igre ovog karaktera se sastoje iz osnovnih pokreta: hodanje, poskakivanje s plesnim elementom, razne kretnje ruku, pljeskanje, tapkanje, okreti. Koreografija okretne igre može imati utvrđene figure i kretnje. Veoma je bitno poticati slogane ritmičke igre u kojima dolazi do izražaja dječija improvizacija i kretanje i to na muziku koju su prethodno dobro djeca upoznala.

Potencijalni ishodi za razvoj muzičkog razvoja	Orijentacione aktivnosti muzičkog
• Ovladava tehnikom pjevanja jednostavnih melodija • Otovoreno razgovoraju o muzičkim željama • Upoznaje mogućnost muzičkog izražavanja druge djece i odraslih • Učestvuje u praćenju izvođača, glasom, ritmom ili instrumentom • Istražuje sopstveno tijelo kao izvor zvuka (ruke, noge, prsti, usta) • Eksperimentiše sa zvucima koji proizvode različiti predmeti i materijali	• Interpretacija naučenih pjesama i njihovo praćenje pokretom • Muzički razgovori (razgovor o muzičkim željama, izboru kompozicija za pjevanje i ples) • Mikrofon je moj (individualna izvedba naučenih pjesmica, brojalica) • Zajedničko muziciranje (pjevanje u horu uz pratnju udaraljki) • Oponašanje zvukova proizvedenih sopstvenim tijelom • Igre eksperimentiranja zvucima (upotreba jednostavnih muzičkih instrumenata Orfovog instrumentarija;) • Pjevanje pjesama, brojalica, razbrajalica, uspravanki

• Prati intonaciju pjesme i oponaša ritam muzike • Izrađuje različite instrumente • Oponaša zvukove iz prirode u ritmu, tonu i visni • Izmišlja nove brojalice	• Izrada jednostanih instrumenta (bubanj, zvečke) • Igre onomatopeje (imitacija zvukova iz prirode kiše, vjetra, šuštanje lišća, grmljavina..) uz improvizaciju pokreta • Izmišljamo ritam za našu novu brojalicu (već postojeća brojlica ili neka nova)
---	---

Ishodi za dramsko izražavanje i stvaranje

U radu sa četverogodišnjacima u oblasti drame koriste se obično jednostavne forme igara i vježbi sa dramskim elementima, razvijanje dramskih aktivnosti koje imaju težište na dramskom igranju i improvizaciji. Pomenute forme nisu zacrtani modeli već mogući načini izvođenja igara, pojedinačno ili u osmišljenom procesu. Imajući u vidu razvojne sposobnosti i karakteristike djece u predškolskom period jedan od načina izvođenja igra jeste da se ide pojedinačno od konkretnih sadržaja do složenijih elemenata procesa. U ovom periodu odgajatelj koristi u radu dramske igre i vježbe. One predstavljaju uvod u dramu i proces otkrivanja prvih znakova dramskog izraza. Koriste se cjelovito ili u elementima. Dramskom izražavanju prethodi stvaralačko pričanje koje ima za cilj da djeca prepričaju ispričanu basnu, bajku ili neku pripovjetku. Stvaralačko pričanje odgajatelj stimuliše promjenom likova u priči a da radnju ne mijenja. Stvarajući nove zaplete u kome se pojavljuju novi likovi ili pak stari likovi a sa novim zadacima odgajatelj podstiče djecu na dramsko stvaralaštvo. U dramatizaciji mogu da sudjeluju sva djeca, osim glavnih i sporednih likova u drami djeca mogu da budu oni koji proizvode scenske efete (vjetar, kiša, grmljavina) ili pak neki statični predmet (cvijet, drvo), ili neki likovi iz prirode kao što su leptir, bubamara. Na ovaj način aktiviramo svu djecu da na neki način sudjeluju u drami. To podstičemo i češćim mijenjanjem uloga pogotovo djece koja igraju neku ulogu u drami.

Djeci se obično dodijele uloge, kostimi ili maske i nakon dramatizacije sa djecom se razgovara o tome šta je bilo, šta je dobro a šta je loše u priči, ko se u drami spominje, kako izgleda, šta radi. Dobro je u priču ubaciti učtive fraze na osnovu kojih se može poslije realizacije drame razgovarati o učtivosti i dobroti. Početak razogora sa djecom obično počinje okupljanjem djece oko odgajatelja koji ima lutke i nastoji da djecu zainteresuje za tok priče u drami.

Potencijalni ishodi za razvoj dramskog izražavanja	Orijentacione aktivnosti
• Izražava gestom i mimikom neke od emocija • Voli da uči i lako usvaja muzičke igre i igre sa dramskim elementima • Koristi svoju samostalnost i slobodu izraza • Koristi svoje sposobnosti i sva svoja iskustva • Koristi svoju maštu i sva svoja osjećanja • Umije da glumi kao da se nešto dešava, kao da je neko drugi • Djeca sama stvaraju fiktivni plan igre, stvaraju zamišljene situacije gdje predmeti predstavljaju nešto drugo • Djeca sama stvaraju fiktivne zamišljene situacija u kojima nekoga ili nešto predstavljaju	• Izražavanje emocija pomoću gestova (ljubav, tuga, stah) • Učimo tradicionalne dječije igre sa dramskim elementima (ringe-ringe raja, ide maca oko tebe, širi – širi vezeni peškiri) • Spontane igre <i>Kobajagi</i> • Igra bez pravila (dramska igra bez utvrđenog pravila koja sadrži elemente oponašanja međuljudskih odnosa) • Aktivnosti za dramsko igranje i improvizaciju (<i>Razni ljudi –razne čudi, oni ovako, stvarno tako, a može i ovako</i>) • Dramske radionice za upoznavanje sebe (Igre predstavljanja i upoznavanja, svako je nešto posebno) • Dramske radionice za upoznavanje drugih (priča o imenima, slično, drugo i različito, upoznao sam, upoznat ću vas) • Dramske radionice za lijepe dobre i sretne riječi (<i>igre lijepih riječi zapis o lijepim riječima, čudesan svijet lijepih riječi</i>)

RAZVOJ GOVORIH I KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA

Zadaci razvoja govornih i komunikacijskih vještina:

- Otkrivanje sopstvenih mogućnosti izražavanja i komuniciranja neverbalnih i verbalnih poruka;
- Upoznavanje sa tvorevinama iz narodne i umjetničke književnosti naših i drugih naroda: bajke, basne, brzalice, recitacije, priče, razbrajalice, zagonetke i sl.;
- Potiče razvijanje ljubavi prema slikovnici i govornom stvaralaštvu;
- Razvijanje sposobnosti za pravilan izgovor;
- Razvijanje sposobnosti slušanja kao bitne komponente u komunikacijskom procesu;
- Usmjeravanje pažnje na smisao poruke da bi dijete razumjelo šta drugi kažu;
- Stavljanje djeteta u situaciju u kojima moraju biti aktivni slušaoci;
- Djeci pričati bajke, basne i recitirati jednostavne dječje pjesme;
- Da se razvija vještina slušanja;

Dijete ima bazičnu potrebu za kontaktom i komunikacijom sa odraslim, stoga je za proces razvijanja i usvajanja govora kod djece u ranom uzrastu jako bitna komunikativna upotreba govora i aktivnost samog djeteta. Na uzrastu od četiri godine, govor djeteta je situacioni. Dobar dio poruke djeteta je sadržan u samoj situaciji, pa je ta vrsta govora razumljiva uglavnom odraslom koji se bavi djetetom. Dijete u kontaktu sa drugima razvija komunikativno-socijalne funkcije govora. Da bi razvilo komunikacijsku prilagodljivost (eksplicitni govor) nužno je praktikovanje svih funkcija govora, posebno one koje se razvijaju u kontaktu sa drugima.

Četverogodišnjaci ispoljavaju teškoće u komunikaciji zbog nedovoljnog poznavanja jezika, saznanjih ograničenja, egocentrizma i nesposobnosti da se stavi u poziciju drugog. Govor prethodi radnji koju dijete obavlja, što omogućava djetetu da uviđa veze među elementima. U ovoj fazi govor ima funkciju planiranja. U sagledavanju govornih vještina, svakodnevne životno-praktične situacije trebaju da budu okvir koji je najpogodniji za praktikovanje i raznovrsnu upotrebu govora. Ako dijete podržava nekoga ili nešto u kretanju npr. auto, odgajatelj treba da ima ispred sebe konkretnu stvar tj. Auto, kako bi se uživilo u ulogu automobila. U igrama kobajagi, poželjni su potrebni adekvatni rekviziti ili didaktička sredstva koja će stimulirati intelekt i ostale razvojne procese: pažnja, pamćenje, predodžbe, mašta. U komunikaciji sa djecom, pitanja dobijaju saznanj i komunikativni karakter. Ona su prvi znak dječije misaone angažovanosti, stoga u radu sa djecom u ovoj dobi treba uvažiti dječiju potrebu i raditi na sljedećem:

Diskriminaciji i artikulaciji glasova koja je nerazdvojni dio uspješnog rada na razvoju govora djece. U okviru rada na pravilnoj diskriminaciji i artikulaciji glasova treba obratiti pažnju na visinu, jačinu, melodiju i ritam govora (brz-spor) i glasa (tih i glasan). Vježbe artikulacije i diskriminacije pojedinih glasova se ne izvode pojedinačno nego u sklopu riječi, bilo da se radi o glasu koji je na početku, sredini ili kraju riječi, potom u kombinaciji rečenica ili određenih glasovnih slogova.

Razvitku bogaćenja riječnika s obzirom na strukturu rečenice (prostu i prosto proširenu), njenog značenja (izjavne i upitne), opsega riječi (broj riječi u rečenici) i na pravilnost upotrebe padeža i glagolskih oblika.

Upoznati djecu sa tekstovima književnosti koji se u metodološkoj obradi ne čitaju već kazuju uz odgovarajuća sredstva (aplikacije, slike, lutke, emitere zvuka). Tekstovi se biraju tako da budu jednostavni, kratki i razumljivi. Poslije ispričanog teksta djeca se motiviraju da pričaju o likovima, radnji i poenti priče. Djeci treba omogućiti da kroz književne tekstove upoznaju stihove, da ih verbalizuju, doživljavaju i da ih uče napamet uz određene pokrete, korištenje lutki ili muzike. Sticanje govornih vještina se postiže direktnom komunikacijom, slušanjem i podržavanjem odraslih, tako da je jako važan metodički pristup odgajatelja u radu sa djecom. Prvi korak u usvajanju govornih vještina jeste usvajanje aktivnog slušanja. Na ovom uzrastu korisno je djeci skrenuti pažnju i na vizuelnu stranu glasa. To se može postići u igrama izmišljanja i rimovanja riječi.

Potencijalni ishodi za razvoj govornih i komunikacijskih vještina	Orijentacione aktivnosti
• prepričava događaje onim redom kako su se dogodili, priča po sjećanju na osnovu svog iskustva; imenuje stvari riječima • Umije gestama, odnosno, neverbalno, da se izražava, jasno izražava svoje misli i osjećanja • Samopouzdan govor o svojim potrebama i željama, razumije kada mu se nešto predloži • Recituje kraće recitacije i tokom recitovanja koristi se glasovnim kvalitetom kao što su visina, snaga, tempo i boja glasa • Sluša, prati i razumije govor drugih uz uvažavanje sugovornika, odgovara na pitanja, postavlja pitanja, sluša, razumije, proživljava i pamti ono što joj – mu se čita i priča • Igra se jezičnih igara, opisuje osnovni siže, događaje i glavne junake u priči • Prilično govori tačno, govor nadmašuje ostale vrste komunikacije postavlja puno pitanja • Može da aktivno sluša i prenosi poruku, aktivno učestvuje u postavljanju pitanja • Prati govorna uputstva i sluša naloge, ovladava raznovrsnom upotrebom govora • Zna kako da upotrijebi jezik, imenuje predmete na zahtjev, koristi aktivno govor (pojedinačne riječi dvočlanih rečenica) • Priča doživljava iz slikovnice ili priče bez slike kao podsjetnika • Zna verbalno definirati jednostavne pojmove (npr. Šta je stolica? U definiciji spominje čemu stolica služi, kakvog je oblika, od čega je napravljena i sl.) • Zna verbalno iskazati po čemu su neke stvari, bića, pojave slični, a po čemu su različiti (npr. po čemu su slični muha i leptir) • Uči stihove i izražajno ih recituje • uočava neke karakteristike jezika • Pita i ako zna odgovor • Kulturno se ophodi: pristojno, predusretljivo i ljubazno • Aktivno učestvuje u razgovorima na razne teme	• Govorne improvizacije i govorne vježbe • Recitovanje naučene pjesme • Opisivanje naučene pjesme i priče • Memoriranje brojlica i kratkih recitacija uz pokazivanje: „En- ten- tini“, „Ram- tam“, „Eci, peci pec“ i sl. • Igra došapni (došaptana riječ se prenosi od djeteta do djeteta šapatom do zadnjeg djeteta) • Igra Pitam se pitam (Odgonjetanje nepoznatih predmeta) • Igra sa zaklonom Oblačimo lutke (davanje instrukcija da se druga lutka obuče na isti način kako je već obučena prva lutka) • Spontane govorne igre djeteta • Djelovanje na vokalizaciju kroz igre predstavljanja i igrolike aktivnosti sa govornim cjelinama, igrama riječima i slušanjem • Simboličke igre u kutku prodavnice (kutije, paprine vrećice, бага sa priborom, registar kasica, telefon, žetoni koji predstavljaju novac i sl.) • Spontane dječje igre sa dramskim elementima; • Igre zanimanja kuhara (pravimo kolač, pitu i salatu) u skladu sa sezonskim povrćem i voćem) • Igre zanimanja ljekara (razgovor sa malim pacijentom i pregled malog pacijenta) • Igre ogledanja („Ogledala“, „Šta na šta sličić“) • Igra zamjene i predstavljanja drugih zvukom i glasom, riječima, kretanjem, gestom, mimikom i pantomimom (predmeta, pojava, ljudi, životinja, biljaka i sl.) • Kretanje prema uputama odgajatelja („kao kad ideš u slastičarnicu“, „kao kada ideš negdje gdje ne želiš da stigneš“, „kao da si sasvim mali“, „kao da si mnogo visok“, „kao roda“, „kao klokan“, pospano, umorno, veselo, polako, brzo, na vrhovima prstiju, uz vođenje računa da se izbjegne međusobno dodirivanje itd.); Razgovor o značenju pojedinih gesti, praćenje i razumijevanje gesti;

2.3. PROGRAM ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA ZA DJECU U PETOJ GODINI ŽIVOTA

Dijete u petoj godini života prolazi kroz prilično burnu razvojnu fazu. Ono nerijetko prelazi dopuštene granice u mnogim područjima ponašanja. Naprimjer, udara rukama i nogama, baca kamenje, razbija, bježi, bezrazložno se smije, ima ispade bijesa. Na zahtjeve odraslih često reagira prkosno i drsko. Govor ove djece, ponekad šokira zbog prostota u rječniku. Brojalice i izmišljanje pjesmica s prostim riječima pravi su užitek za dijete ove dobi i ono ih namjerno uz smijeh koristi. U svojim maštanjima dijete često prelazi granice. Pojavljuju se izmišljeni prijatelji, izmišljaju se nevjerovatne priče i dijete često, istinski vjeruje u ono što je njegova mašta stvorila.

Potreba za samostalnošću i neovisnošću koja se pokazala kao prkos i negativizam postupno opada, i javlja se u novo obliku kao potreba za preuzimanjem inicijative. Oko četiri i pol godine dijete kao da se polako počinje “smješati” u dozvoljene granice. To je još uvijek doba neizvjesnosti, nesigurnosti, provjeravanja. Dijete pokušava shvatiti što je pravo, a što izmišljeno iako mu to još stvara probleme. Jača unutrašnja motivacija. Uz manju pomoć odraslog dovršava započeto. Ako počne graditi kuću to će na kraju i biti kuća, dok je to kad je imao četiri godine mogla postati tvrđava, pa kamion, pa benzinska pumpa. U ovoj dobi dijete je veliki ispitivač i diskutant i pokazuje na verbalnom planu daje steklo već mnogo iskustva i znanja i da razmišlja. Zanima ga i druga strana slike, što je izvana-iznutra i dr. Jača želja za realnošću. Razgovara o smrti bez uzbuđenja, jer smrt ne shvaća kao odrasli. Vidljiva je bolja kontrola i usavršavanje mnogih vještina. Igra je manje divlja, dijete bolje podnosi frustracije, bolje crta, pokazuje prvi interes za slova i brojeve.

Oko pet godina učvršćuje se spolni identitet: djevojčice znaju da su žensko, a dječaci da su muško. Za neku djecu to je doba dostizanja ostale djece, naročito za dječake koji

su bili spori u razvoju motorike i govora, a često je to doba ubrzanog intelektualnog razvoja. Ovo sređivanje i učvršćivanje vlastitih sposobnosti bit će s pet godina okrunjeno izraženijom ravnotežom, sigurnošću i prijateljskim stavom prema okolini.

FIZIČKI RAZVOJ

Zadaci za fizički razvoj djeteta :

- Usavršavati razvoj fine motorike manipuliranjem sitnim materijalom (npr. sitne puzzle, nizanje bobica na vrpce, provlačenje vezica kroz rupice, slaganje mozaika likovnim tehnikama, razvrstavanje kame-ničića, klikera i dr.);
- Usavršavati razvoj krupne motorike putem igara sa spravama i igara na spravama;
- Razvoj prirodnih oblika kretanja (hodanje, trčanje, skakanje, provlačenje, puzanje) putem aktivnosti slijeđenja uputa;
- Poticanje motoričkog razvoja kroz plesne aktivnosti i rekreativno bavljenje sportom;
- Razvoj samostalnosti djece prepuštajući im određene odgovornosti;
- Razvoj čula kroz istraživanje okoline i susrete s raznovrsnim materijalima koje djeca mogu ispitivati putem dodira, vida, sluha, mirisa, okusa;
- Poticanje razvoja koordinacije oko-ruka, kroz igru s loptom;
- Poticanje razvoja ravnoteže hodanjem po gredi;
- Usavršavati razvoj higijenskih navika kroz svakodnevno ponavljanje istih (pranje ruku, pranje zuba, umivanje, češljanje, oblačenje odjeće, svlačenje, zakopčavanje, obuvanje obuće, pospremanje sobe, bacanje otpadaka u namijenjenu korpu i dr.)

Ishodi za razvoj motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja

U motorici kao i u učenju drugih vještina u ovom razdoblju dijete se razvija najbrže. Djeca u petoj godini života su sve spretnija i sigurnija u svoje pokrete. Radoznala su i bez straha se upuštaju u mnoge tjelesne izazove. Odgajatelj treba biti vrlo oprezan i razgovarati sa djecom prije aktivnosti u dvorištu, u šetnji i drugo. Mjera opreznosti su pravila ponašanja koje odgajatelj donosi zajedno sa djecom na nivou grupe. Pravila se ispisuju i ilustriraju na panou kako bi se djeca mogla svakodnevnopodsjećati na njihov sadržaj. Djeca ovog uzrasta uživaju u organiziranim tjelesnim aktivnostima u kojima trebaju izvršavati zadatke slijedeći upute (npr. preskakati postavljene prepreke, trčati po određenom pravcu, kotrljati se, provlačiti se ispod užeta i slično). Vježbe oblikovanja su izuzetno značajne za ovaj uzrast kada se tijelo djeteta mijenja i formira svoj oblik. Jutarnje tjelovježbe bi trebale postati redovna aktivnost svake odgojno-obrazovne grupe u vrtiću. U vježbe oblikovanja spada razvoj vratnih mišića, ramenog pojasa i ruku, trupa, leđa, nogu i stopala. Odgajatelj može provoditi ove aktivnosti pričajući djeci priču u kojoj zajedno oponašaju pokrete, slušajući glazbu, koristeći pomoćna sredstva (maramu, loptu, обруч i drugo). Osim svakodnevnih radnji kao što su odijevanje ili umivanje, većina djece samostalno vlada i sportskim vještinama kao što su plivanje (bez pomagala), rolanje, skijanje, u biti nema osnovnog sporta kojeg petogodišnjak ne bi bio sposoban naučiti. Govorimo naravno o osnovnom savladavanju sportskih vještina koja su bazirana na igri i ugodnom doživljavanju sporta. Važno je da

odgajateljci djeci posvete i vrijeme za učenje o svijetu koji ih okružuje, njegovim zakonima, pravilima, navikama i običajima. Sa sve naprednijim motoričkim razvojem povećavaju se i djetetove sposobnosti mišljenja i zbog toga je sposoban stvarati kompleksnije rečenice. Pokazatelj za procjenu repetitivne snage trupa, (podizanje), je značajno bolje izražena posebno kod dječaka. Djevojčice imaju značajno bolju gipkost u uzrastima 5 i 6 godina, kao i statičku snagu ruku i ramenog pojasa (izdržaj).

Djeca se već identificiraju kao ljevaci ili desnjaci. Ljevaci se susreću s mnogim poteškoćama.

Djetetu koje piše lijevom rukom kupite pomagala koja su namijenjena njima. Na tržištu možete pronaći olovke, bilježnice i ostala pomagala.

Obično imaju i upute kako ih se treba držati da budu učinkovita. Da bi dijete pisalo s lijeva na desno, možete mu na lijevi rub nacrtati zelenu točku koja će ga podsjetiti na zeleno svjetlo na semaforu. Recite mu neka ide od te točke prema drugom rubu papira ili bilježnice. Obratite i pažnju gdje vaše dijete sjedi dok piše ili crta. Lijevu ruku treba imati slobodnu, neka mu ne smeta zid.

Potencijalni ishodi za razvoj motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
- Hoda unatrag prsti, peta - U stanju je napraviti uzastopne skokova unaprijed, a da ne padne - Jednom rukom dobacuje loptu veće veličine drugoj osobi - Hvata lopticu za tenis bačenu sa udaljenosti od 1m - Izrezuje makazama - Crta kvadrat - Ispisuje nekoliko velikih slova - Dijete je već ljevak ili desnjak - Kreće se sigurno u dostupnom prostoru - Trči stabilno i brzo u različitim pravcima i po raznovrsnim površinama - Trči mijenjajući pravac - Umije da izbjegne prepreke - U trku šutira loptu - Koristi se rekvizitima (baca, hvata, uzima, odlaže, premješta) - Hvata malu loptu objema rukama - Umije da vodi loptu na kraćoj dužini - Tjelesne proporcije gotovo iste kao i kod odraslih; - Dječaci nešto viši i teži nego djevojčice; - Skelet djevojčica sazrijeva ranije; - Usklađene specijalizirane funkcije pokreta; - Sve rjeđe podliježu bolestima; - Ravnateža djeteta je znatno poboljšana - Priključuju se sportskim udruženjima i raznim tečajevima - Zainteresirano za rolanje, plivanje, skijanje - Skače na jednoj nozi - Pravi kolut preko glave - Može da kliza - Bolje uči metodom imitacije pokreta	- Igre u dvorištu (tobogan, ljuljačka...) - Isprobavanje raznih načina za pokretanje pojedinih dijelova tijela (očiju, vrata, grudi, prstiju, stopala...) „Što mogu da učinim određenim dijelom tijela?“ - Izmišljanje pokreta i položaja svoga tijela - Analiziranje vlastitih kretanja i njihovo uspoređivanje s uzorom (težeći da se razlikuje pravilno držanje tijela od nepravilnog) - Traganje za raznovrsnim načinima obavljanja neke radnje (preći strunjaču koračajući, skakućući na jednoj nozi, prevrćući se itd.) - Igre loptom: tenis, košarka, nogomet - Igre savladavanja prepreka-poligon igre - Oponašanje kretanja životinja kroz igru Bijela roda tiho hoda - Nošenje vrećice sa pijeskom na glavi i sl.-vježbe ravnoteže - Igra „Slijedi trag“ - Izrada dekorativnih predmeta za sobu, slikovnica, čestitki i sl. - Prirodni oblici kretanja s elementima atletike (hodanje, trčanje, skakanje, penjanje, provlačenje, kotrljanje, održavanje ravnoteže prilikom kretanja) - Elementarna gimnastika-bacanje i hvatanje, bacanje - Kotrljanjem, guranje, vučenje i potiskivanje, vožnja tricikla, bicikla, sanjkanje, klizanje, vožnje koturaljki - Pokretne igrolike vježbe, tematske pokretne igre i elementarne športske igre - Plesne aktivnosti, naše narodne igre i plesovi, plesovi drugih naroda i disko plesovi - Pokretne igre i šetnje na otvorenom zrakom i u prirodi - Prezentacija raznih vrsta sportova kao pomoć djeci u izboru sportskih aktivnosti - Organizacija poligona u dvorištu - Natjecateljske igre, ekipne i samostalne aktivnosti - Organizirati posjete bazenima, zimovalistima i sl.

Ishodi za razvoj samostalnosti i sigurnosti (zdravstvene, kulturno-higijenske i radne navike, navike sticanja sigurnosti saobraćaju, kući i prirodi)

Zdrave navike trebaju biti uključene u život porodice i vrtića. Zdrave navike se ne mogu uključiti u svakodnevno ponašanje pridikama i zahtjevima preko noći, nego jedino dugotrajnim uzorom. U zdrav život treba biti uključena cijela vrtićka zajednica, ali i porodica. I pri opuštanju, odrasli trebaju biti uzor djeci. Djeca jako rado trče i zbog toga vrijeme, što češće, treba koristiti za lagano trčanje ili za igranje loptom. Gibanje na svježem zraku pomoći će djetetu uravnotežiti apetit, potrošiti će suvišne kalorije i energiju te će se opustiti od napetosti. Gibanje pripomaže boljem i kvalitetnijem spavanju.

Da bi dijete bolje ovladalo neposrednim fizičkim i socijalnim okruženjem potrebno je:

- dozvoliti djetetu da bira, dosnosi odluku o izboru aktivnosti kojom će se baviti, radi upoznavanja fizičke i socijalne sredine;
- osigurati bogatu, poticajnu sredinu;
- pomoći djetetu da upozna samo sebe.

Kako bi poticao razvoj dječje samostalnosti odgajatelj treba imati mnogo strpljenja prepuštajući djetetu da se samostalno oblači, svlači, obuva obuću, češlja, hrani, slaže svoju odjeću i posteljinu tijekom popodnevnog odmora, posprema igračke i završava svoje radove. Dijete je potrebno voditi redovno na pregled stomatologu. Pregledi se mogu provoditi organizirano od strane predškolske ustanove, ali i od strane roditelja. Briga o zubima treba biti intenzivnija, posebno kada se radi o stalnim zubima. U ovoj dobi i dalje postoji strah od liječnika, (najčešće zbog nekih loših iskustava djece), te je potrebno što više razgovarati sa djecom o ovom problemu. Kroz tematske obrade i imitativne igre odgajatelj može pomoći djetetu u prevladavanju straha od ljekarskog pregleda.

Dijete će uskoro krenuti u školu i većina će ih samostalno koračati do nje. Zbog toga je važno da obratite puno pažnje sigurnosti u saobraćaju. Dijete je potrebno naučiti gdje i kada može prelaziti cestu. Znači na označenom prijelazu za pješake odnosno. na semaforu ili na onom dijelu ceste (ako nema ni zebre ni semafora), koji je najviše pregledan i to nakon što se uvjeri da ga automobili ne ugrožavaju. Saobraćaj, značajna sfera savremenog života diktira, da dijete rano upozna njegova pravila radi lične sigurnosti. Zadatak odgajatelja je da brine o sigurnosti djeteta, posebno njegovoj sigurnosti u prometu. On djecu upućuje u pravila ponašanja u saobraćaju, upoznaje ih sa osnovnim saobraćajnim znakovima.

Noćno mokrenje je česta pojava i sasvim uobičajena faza u razvoju djeteta. Oko 20% djece petogodišnjaka još uvijek povremeno mokri u krevet. Kod dječaka se ova poteškoća pojavljuje dva puta češće nego kod djevojčica. Ako imamo takve informacije o djetetu, nije poželjno o tome da se razgovara u cijeloj grupi, kako ne bi dijete bilo etiketirano zbog toga.

Potrebno je djeci što češće davati priliku da samostalno obavljaju određene zadatke i da budu u ulozi vođe koji ima određenu odgovornost. Važno je da djeci pružimo povjerenje što će utjecati na razvoj njihovog samopouzdanja i samopoštovanja.

Potencijalni ishodi u stjecanju samostalnosti i sigurnosti	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
- Samostalno se oblači i obuva (bez zavezi- vanja), samostalno jede - Pomaže u postavljanju stola - Želi sudjelovati u pripremi hrane - Čisti svoje mjesto na stolu - Češće briše nos samoinicijativno nego uz podsjećanje - Razdoblje otkrivanja svog tijela - Otkrivanje razlike između ženskog i muš- kog tijela - Rastu prvi stalni kutnjaci - Strah od liječnika - Uče se poštivanju pravila tijekom igre - Razvijaju svijest o ekologiji, pale i gas	- Igre „kao da“ (oponašanje radnje odraslih) - Igre uloga imitativne prirode (npr. životinja) - Vidi kako mogu, kako znam - Uradi što radim ja - Modne revije - Tko će prije (oblačenje, obuvanje, pranje zubića, češljanje i sl.), - Održavanje higijene tijela, posebno lica, ruku noktiju, nogu - Održavanje higijene usta (korištenje četkice za zube) - Održavanje higijene kose (češljanje) - Održavanje čistoće i urednosti odjeće, obuće i osobnih stvari, kao i higijena neposredne okoline sukladno dječjim mogućnostima

svjetla, električne uređaje, brinu o smeću • Samostalno uključuju i isključuju uređaje (DVD-player, muzička linija, televizor i dr.) • Samostalno rade na kompjuteru (uključivanje, biranje programa, praćenje uputa, koriste CD/DVD) • Zakopčava i otkopčava i sitniju dugmad • Mnoga djeca već samostalno vežu vezice • Samostalno organizuju igru i postavljaju pravila igre • Ukazuju drugima na potrebu poštovanja pravila grupe • Samostalno izvodi igrokaze, recitacije, ples i druge vrste nastupa na svečanostima	• Mjerenje vlastite težine i praćenje promjene u pogledu težine • Organizirane posjete pedijatru i stomatologu • Igre liječničkim priborom i materijalima (stetoskop, maska, digitalni toplomjer, imitacija toplomjera, posude, mantili, flasteri, šprice i sl.) • Simboličke igre • Igre s pravilima • Igre kretanja (skrivača, lisica, što voliš jesti?, bojice, stolne igre (čovječe ne ljuti se), sportske igre • Poticanje razvoja svijesti o važnosti ekologije; upoznati djecu s načinima brige o prirodi (skupljanje otpadaka, štednja vode i el. energije i dr.) • Izrada modela vodenica, vjetrenjača
---	--

Ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti (razvoj osjetila)

Odgajatelj treba pomoći djetetu u stjecanju čulnog iskustva putem korištenja svih čula. Dijete je potrebno osposobljavati da izgrađuje system samokontrole u čulnom opažanju, izražavanju, spontanom i ciljnom učenju te formirati svijest kod djeteta da čula mogu navoditi i na pogrešne zaključke. Potreba djeteta za otkrivanjem i upoznavanjem živog svijeta vrlo je izražena. Istraživačkim aktivnostima dijete opaža, uočava, postavlja hipoteze, vrši provjere, dokazuje što od čega zavisi, kako se nešto može mijenjati, poboljšavati ili eliminirati. Rad kao ljudska potreba je i potreba djeteta. Za muzički razvoj djeteta odgajatelj bira muzičke sadržaje jednostavnih formi, kraćeg trajanja, koje odgovaraju glasovnim mogućnostima djece, sposobnostima za slušanje i adekvatno razvijanje koordinacije muzike i pokreta. Djeca oponašaju odrasle, također i pri hranjenju. Kao dobar uzor pomoći ćete djetetu da razvije zdrave navike hranjenja. Zdrava prehrana petogodišnjeg djeteta ne razlikuje se od zdrave prehrane odraslih. Pokušajte djetetu ponuditi raznovrsnu zdravu hranu jer će na taj način dijete dobiti sve hranjive tvari, vitamine i minerale koji mu trebaju za rast i razvoj, a istovremeno će oblikovati zdrave navike hranjenja i to je odlična preporuka za život.

Potencijalni ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti (razvoj osjetila)	Orijentacione aktivnosti/ ideje za rad
• Dijete izbirljivo kada je hrana u pitanju • Želudac djeteta nije posebno velik i sada raste puno sporije • Razvrstava hranu i grupira je prema određenim kriterijima • Prepoznaje mirise • Povezuje osjete okusa i njuha • Gađa cilj loptom • Dodaje loptu suigraču • Hvata loptu i druge predmete • Ubacuje u koš • Prati kretanje vozila, dječje željeznice • Sve bolje procjenjuje udaljenost • Pokreti u ritmu muzike • Upoznaje i ovladava plesnim koracima i jednostavnim koreografijama • Ovladava tehnikom sviranja na dječjim muzičkim instrumentima • Stvara melodije, ritmične figure, izrađuje	• Opiši i prepoznaj namirnice (djeca probaju hranu zavezanih očiju) • Igre prepoznavanja različitih mirisa • Vježbe oblikovanja tijela uz pomoć marama, hula-hopa, lopte • Poticanje razvoja prirodnih oblika kretanja oponašanjem pokreta odgajatelja • Igra štefete • Ritmične igre • Izvođenje brojalice korištenjem drvenih kockica, pribora za jelo i sl. • Praćenje brojalice uz pomoć triangla, bubnja, marakasa • Igra „škole“ (skakanje po iscrtanim poljima na betonu) • Igre lastikom (preskakanje) • Bacanje, hvatanje, prebacivanje, šutiranje, kotrljanje lopte • „Potraga za blagom“ – ekipna igra • Izvođenje ogleda • Izrada muzičkih instrumenata

različite instrumente • Istražuje dodirom sve što ga okružuje • Grafički predstavlja predmete u prostoru • Dodirom i opažanjem definira glatko-hrapavo, meko-tvrdo • Raste strah od mraka i samoće (uz noćne more), te strah od imaginarnih bića (vještica) • Počinje shvaćati što je opasno	• Aktivnosti zapažanja promjena i kombinacija oblika • Istraživačke igre toplo-hladno, suho-mokro
--	--

SPOZNAJNI RAZVOJ

Zadaci za spoznajni razvoj:

- Omogućiti djetetu stvaranje perceptivnih predodžbi svim senzornim putovima. Važno je djetetu omogućiti igru "konkretnim" materijalima i predmetima za stvaranje pojmova (količine, odnosa);
- Poticati donošenje zaključaka u raznim problemskim zadacima;
- Poticati razvoj pamćenje kroz usvajanje priča, pjesama i drugih tekstova;
- Poticanje razvoja mišljenja bogatim okruženjem (prostor i sredstva) i kreativnim aktivnostima;
- Poticanje otkrivačkih aktivnosti djece omogućujući im da zadovolje svoju znatiželju i ispituju svojstva raznih materijala;
- Zajedno sa djecom tragati za rješenjem postojećeg problema i odgovorom na postavljena pitanja;
- Poticati aktivnosti usvajanja mjera dužine i težine (što je duže, a što kraće; što je teže, a što lakše).
- Poticati razvoj klasifikacije uspoređujući predmete različitih svojstava;
- Poticati razvoj serijacije, nižući predmete po veličini (rastući ili opadajući niz);

Ishodi za razvoj mišljenja, zaključivanja i pamćenja

U skladu sa uvjetima predškolske ustanove odgajatelj treba djeci pomoći i omogućiti:

- Stvaranje skupova uz grafičko predstavljanje, poštujući princip postupnosti od jedan do pet.
- Uočavanje odnosa: mnogo-malo, mnogo-ništa, mnogo-jedan, mnogo-nijedan.
- Klasificiranje skupova prema određenim kriterijima (oblik, boja, veličina, namjena).
- Uspoređivanje osobine predmeta: veliko-malo, dugačko-kratko, visoko-nisko, debelo-tanko, teško-lako, duboko-plitko.
- Prepoznavanje i uspoređivanje geometrijskih oblika: kruga, kocke, kvadrata, trokuta.
- Stvaranje serijacije skupova do pet elemenata.
- Podržavati iskustvo djece o vremenskim relacijama i dalje ih razvijati: danas-sutra, jutro-podne-večer, u zavisnosti od aktivnosti tokom dana.
- Uočavati prirodne grupe predmeta (u odgojnoj grupi, na izletu, šetnji, ljetovanju, zimovanju): hrpa lišća, gomila kamenja, hrpa pijeska, jato ptica, gusaka, pataka, roj pčela, stado ovaca...

Poučavanje naglašava izdvojene razvojne sposobnosti učenjem napamet i ponavljanjem, kao što je brojanje, rješavanje radnih listića, pamćenje činjenica, promatranje mapa i dr. Dječji spoznajni razvoj razumijeva se kao razvoj u zasebnim predmetnim područjima kao što su matematika ili prirodni i društveni predmeti.

Istraživanja su pokazala da mnogi petogodišnjaci stavljaju zajedno plavi kvadrat i plavi krug jer su oba plava, a zatim im dodaju crveni krug jer je okrugao kao plavi. Da bi počelo dosljedno se pridržavati jednog kriterija kod djeteta se mora razviti ne samo sposobnost apstrahiranja zajedničke osobine, već i mobilitet misli, koji će mu omogućiti da se sjeti zašto je stavilo prvi i drugi predmet zajedno i da koristi isti kriterij za šesti i sedmi predmet. Kada se dijete osposobi da bira i primjenjuje jedan kriterij, ono treba naučiti prelaziti na drugi kriterij.

Potencijalni ishodi za razvoj sposobnosti mišljenja, zaključivanja i pamćenja	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Dodaje riječi koje se rimuju kako bi kompletirao cjelinu • Crta lik sa prepoznatljivim dijelovima tijela • Crta, objašnjava i imenuje prepoznatljive slike • Ispravno povezuje 4 odnosa (led je hladan, vatra je topla) • Predviđa realan slijed događaja ili priče • Zna ulicu i grad u kojem živi • U stanju je duže držati pažnju • Dijete je u stanju da priča o prethodnom danu ili sedmici (davno prije) • Prepričava glavne činjenice iz priče • Sastavlja puzzle od više dijelova • Može navesti po čemu su neki predmeti slični ili različiti • Uspostavlja korespondenciju jedan prema jedan uz razne vidove pridruživanja (elementi jednog skupa sa elementima drugog skupa, optička korespondencija, razmjena jedan za jedan itd.). • Raspoređuje predmete prema određenim pravilima (u niz, u seriju po veličini ili nekom drugom svojstvu; naizmjenično jedna vrsta pa druga, i itd.) • Umije da postavi rastući i opadajući niz • Uočava odnose između cjeline i dijelova • Najbolje uči otkrivanjem • Još uvijek uči putem pokušaja i pogreški • Zna napisati svoje ime • Zna navesti i opisati članove svoje obitelji • Priča o nedavnim iskustvima i događajima • Rješava zadatke zajedno sa svojim vršnjacima uz izmjenu, ubjeđivanje i pregovaranje • Izravno prati upute • Igra se igara nadmetanja • Uživa u otkrivanju matematičkih znanja (brojeva, brojanja, računanja, oblika, prostora) • Broji predmete pokazujući ih • Orijentira se u prostoru na osnovu pojmova gore-dolje, naprijed-nazad, ispred-iza • Prepoznaje oblik lopte, kocke i valjka • Mjeri kraću dužinu koracima • Pridružuje predmete jednog skupa predmetima drugog skupa • Vršiti klasifikaciju predmeta, igračaka	• Uočavanje, uspoređivanje, prikupljanje, klasificiranje • okolina) • Priče i bajke • Igra slova i brojki • Klasifikacija po boji, veličini i obliku • Igre zamišljanja i uživanja u neki lik • Igre: „Dopuni rečenicu“, „Na slovo na slovo“, „Čarobna vreća“, „Uoči šta nedostaje“ • Dramatizacije tekstova i stihova • Manipulacija materijalima (prirodnim i drugim) • Igre: igre na računaru • Loto igre • Memory slike • Igre utvrđivanja dužine (koracima, stopalima...) • Igre: uspoređivanje, serijacija, klasifikacija • Izgrađivanje pojma broja: brojanje predmeta, pokreta, zvukova, zamišljenih predmeta i pojava • Serijalno brojanje po: dužini predmeta, koraka, zvuka, nijansi boja... • Upoznavanje i prepoznavanje cifre kao simbola • Formiranje pojma: cijelo, pola, dio • Osmišljavanje matematičkih problema pomoću predmeta ili zamišljanjem (smisli priču u kojoj se nešto zbija, gdje se spominju parovi) • Korištenje društvenih igara i stvaranje novih pravila • Obilježavanje prisutnosti djece u vrtiću, zaduženja... • Praktično korištenje predmeta različitih oblika, igračaka, modela, slika, kombinacija oblika, izmišljanje neobičnih oblika, pronalaženje predmeta u okolini koji liče na geometrijske oblike • Aktivnosti prevođenja s predmetnog na slikovno predstavljanje (kocka, kvadrat, lopta) • Igre istraživanja i isprobavanja nestruktuiranog materijala-voda, tijesto, plastelin, pijesak, lišće, sjemenje, plodovi, dugmad, ambalažni materijali... • Različite sportske igre u kojima će određivati različite dužine • Vremenski odnosi: doba dana, dani u tjednu, godišnja doba • Igra „dan-noć“ • Igra „Memory“ • „Pronađi sve što ima oblik kocke“ • „Lota“ (grupiranje i raspoređivanje sličica prema nekoj općoj osobini ili pojmu, npr. prema godišnjem dobu, vrstama cvijeća i dr.) • Igre prostorne orijentacije „Gdje je skriven predmet“ • Klasifikacija predmeta ili materijala uzetih iz prirode (npr. klasifikacija lišća prema boji, veličini, obliku...)

Ishodi za razvoj istraživačkih sposobnosti i metodičke napomene

U radu sa petogodišnjacima odgajatelji treba da koriste što više eksperimenta kako bi razvili kod djece istraživačke sposobnosti. Sa djecom treba da vode kraće razgovore o nekoj pojavi (najbolje prirodno izazvanoj i trenutačno prisutnoj) i motivaciji djece da razmišljaju o njoj. Zatim bi trebalo predložiti eksperiment ili izlet u prirodu kako bi se provjerila data pojava i otkrile uzročno-posljedične veze i odnosi u njoj.

Tokom promatranja ili eksperimenta, trebalo bi stalno voditi razgovor o svakom postupku, postavljati pitanja i hipoteze. Na kraju bi trebalo donijeti zaključak o uočenim činjenicama i razgovarati o njihovoj primjeni u svakodnevnom životu. Kad god je to moguće, trebalo bi otkrivenu pojavu iskoristiti i primijeniti na život grupe u vrtiću.

U okviru svakodnevnih aktivnosti, omogućiti djeci da sama otkrivaju neke prirodne zakonitosti (magnetizam, elektricitet, ravnoteža i dr.).

Na otkrivačkim aktivnostima se temelje aktivnosti koje sadrže predviđanje ishoda nekog zbivanja ili akcije sa izvjesnošću (prolivenu vodu upit će zemlja, biljka koja se ne zalijeva će uvenuti, bilo kako bačeni kamen vratit će se natrag na tlo, što se lopta jače udari više će odskočiti itd.) ili vjerojatnošću (novčić bačen u zrak možda će pasti "glavom" itd.).

Igra materijalom: zrnca, plodovi, kamenčići - za pravljenje hrpica, razdvajanje, skupljanje u "stupove", slaganje, redanje; štapići, krugovi, pločice nejednake veličine - za slaganje po redoslijedu, boji (relacije: veći, manji); voda i pijesak za mjerenje, pretakanje, punjenje, vaganje (odnosi količine). Djeca jako vole mjeriti dužinu predmeta, stoga im odgajatelj treba pomoći u organizaciji ove aktivnosti. S djecom može razgovarati o načinima mjerenja dužine, tražiti njihove ideje (mjerenje stopalima, koracima, raznim predmetima), i omočiti uvjete za provođenje ove aktivnosti. Djeca mogu mjeriti dužinu prostorije, stolova, staze u dvorištu i slično. Važno je da djeca samostalno mjere dužine predmeta koristeći se dijelovima tijela i raznim drugim predmetima (konopac, štap), naravno uz pomoć i upute odgajatelja. Cilj je da djeca uvide da neće doći do istih rezultata pri višestrukom mjerenju iste dužine različitim mjernom jedinicom (npr. pri mjerenju koracima dobit će različite rezultate s obzirom da koraci svakog pojedinog djeteta nisu isti). Nakon istraživačkih aktivnosti odgajatelj djecu upoznaje sa metrom kao univerzalnom mjernom jedinicom. Djeca mjere sa metrom i razmjenjuju iskustva međusobno i sa odgajateljom. Usvajanje mjera i načina mjerenja nije jednostavno za dijete ove dobi, stoga aktivnosti mjerenja treba raditi duži vremenski period nadograđujući saznanja djeteta postupno i logičnim slijedom. Djeca u petoj godini života mogu uspoređivati i šta je teže, a šta lakše stoga odgajatelj može organizirati i aktivnosti mjerenja težine. Djeca mogu uspoređivati težinu improviziranim vagama, aktivnostima na klackalici ali i korištenjem pravih vaga (igre kuhinjskom vagom, podnom vagom i drugo).

Potencijalni ishodi za razvoj istraživačkih sposobnosti	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
- Pokazuje interes za satove - Traži rješenja, rješava i slučajno i namjerno s ciljem - Razlikuje prostorne odnose za koje zna i nazive - Razumijevanje svijeta je određeno onim što dijete vidi - Uočava funkciju predmeta i definira je - Sposobno je planirano usmjeravati pažnju prema izvoru zanimanja - Rastavlja cjelinu na dijelove i uspoređuje ih - Izdvaja predmete istog oblika i različitog oblika - Uživa u istraživanju okoline - Sadi biljke i uživa - Rado izvodi oglede - Predviđa ishode provedenih oglada - Mjeri dužinu uz pomoć koraka	- Igre vagom (uspoređivanje težine različitih predmeta) - Igre tržnice (vaganje povrća, kupovina, prodaja, postavljanje cijena, izbor voća i povrća) - Igre metrom - Igre lupom - Prelistavanje časopisa National Geographic i sl. - Izrada herbara - Skupljanje kukaca - Sortiranje sjemenki - Sadimo biljke - Održavamo vrt - Klasifikacija životinja izradom pano na koji se lijepe slike životinja (prema mjestu stanovanja; prema broju nogu; prema pokrivaču tijela i sl.) - Igre pijeskom i vodom (uz pomoć gumenog crijeva)

Razlikuje životinje prema mnogim kategorijama i vrstama	- va, lijevka, kante i dr.) - Promatranje mravinjaka, crtanje mravinjaka - Istraživanje fotoaparatom - Što je glatko a što hrapavo - Što je mekano a što tvrdo
---	--

SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ

Zadaci za socio-emocionalni razvoj:

- Razvijanje povjerenja u porodicu i njene članove,
- Shvatanje da čovjek sa svojim nemarnim ponašanjem prema prirodi može da ozbiljno naruši život ljudi, biljaka i životinja,
- Upoznavanje građe, funkcije i naziva važnijih organa kod biljaka, životinja i ljudi
- Razvijanje kulture ponašanja u vozilima javnog prijevoza, poštivanje saobraćajnih znakova i propisa,
- Osmišljavanje, priprema i organizira igre u učionici vezane za saobraćaj,
- Pravilno angažovanje djece na prikupljanju i stvaranju muzejskih i etno zbirki,
- Uključivanje djece u odlučivanje i oplemenjivanje prostora u kojima ona borave,
- Otkrivati i njegovati nove mogućnosti saradnje, komunikacije i interakcije sa porodicom, lokalnom zajednicom, muzejom, pozorištem, domovima kulture, izdavačkim kućama, školama,
- Uočavanje razlike između ciklusa proizvodnje, potrošnje hrane i razgrađivanja otpadaka,
- Uočavanje glavnih zagađivača vode i zraka,
- Demonstracija rukovanja kućanskim aparatima,
- Razvijanje sposobnosti kontrole impulsa izazvanih negativnim emocijama,
- Produbljivanje pozitivnih emocija (npr. nježnost, saučestće, ljubav, simpatije),
- Podsticanje djece da budu svjesni svojih emocija i da se suoče sa njima (ako su one negativne trebaju se na odgovarajući način eliminisati),
- Stvaranje kod djece osjećaja sigurnosti, prihvaćenosti i zadovoljstva,
- Podsticanje vedrog raspoloženja,
- Naučiti djecu da prepoznaju svoje mogućnosti, prednosti, lične granice,
- Nastoji da dijete stekne povjerenje u vlastite snage i imati izgleda za uspjeh,
- Da preduzme mjere za uklanjanje emocionalnih blokada kod djece koje ometaju njihov razvoj,
- Da omoguće djeci da ispolje i isprazne svoje emocije kroz stvaralačke aktivnosti,
- Da stvara uslove za bogaćenje i oplemenjivanje dječijih moralnih osjećanja, estetskih osjećanja i intelektualnih osjećanja,
- Razvijanje sposobnosti stavljanja u poziciju drugoga,
- Uočavanje relativnosti emocionalnih situacija,
- Decentriranje u odnosu na problem indirektnim putem, ulaženje u poziciju drugog,
- Jačanje tolerancije na frustraciju i stres,
- Stvaranje grupnog identiteta kao kreativne kombinacije pojedinačnih identiteta,
- Podržati djecu da se uživljavaju u tuđa osjećanja, demonstriraju osjećanja i razvijaju strategiju davanja empatije,
- Osnajiti djecu da prepoznaju autentične emocije kod drugih i kod sebe,
- Pomoći djeci da pojačaju kontrast između jasnih i nejasnih situacija,
- Nastojati da djeca zamišljaju, predstavljaju i doživljavaju osjećanja i potrebe drugog i da ih stavlja u odnos sa spoljašnjim ponašanjem,
- Podsticati djecu da se identifikuju sa problemom i da što autentičnije dožive i pokažu konkretnim ponašanjem,
- Vježbati prevazilaženje osjećanja bijesa, razlikovanje bijesa od nemoću, straha i tuge,
- Pomoći djeci da povezuju događaje sa stvarnim osjećanjem koje se nalazi ispod/iza bijesa,
- Razvijati svijest o aktivnom doprinosu onoga što je važno za njega i njegovu grupu,
- Održavati kontinuitet grupnog identiteta,
- Podsticanje slobode, originalnosti i imaginacije u rješavanju socijalnih konflikata.

Ishodi sticanja znanja i razvoja eko svijesti, živog i neživog prirodi u neposrednoj okolini djeteta

Zajednički doživljaji koji se pozitivno odražavaju na socio-emocionalni i moralni razvoj djece naročito se stvaraju i njeguju prilikom proslava praznika, raznih svečanosti i humanitarnih akcija/predstava. Oni svakako utječu na razvoj kolektiviteta i ljubavi prema domovini, koji kod djece u kasnijem razvoju stvaraju osnovu za kasniji razvoj kosmopolitizma. Jedan od načina da dijete upozna svijet oko sebe, jeste njegova sposobnost da vidi okoliku i ljude u njoj. Važno je pomoći djetetu da nauči da promatra, istražuje ili osluškuje što se događa oko njega. Potrebno je koristiti svaku situaciju da se djetetu usmjeri pažnja na zvuk oko njega. Razgovarajte o zvucima, tražite od djeteta da vam saopšti šta čuje u tom trenutku. Ovo mogu odgovoriti da primjenjuju u svakom trenutku i da o tome razgovaraju sa djecom. Odgovatelj treba da organizuje aktivnosti u kojima dijete treba da prepozna zvukove različitih kućanskih aparata, te da ih ohrabre da proizvedu zvukove kako se neke od životinja oglašavaju. Poželjne su i igre izmišljanja u kojima djeca izmišljaju zvukove i tok priče. One djecu mogu da oraspolože i da ih nasmiju. Ono što je važno jeste da se djeci pruži mogućnost rada sa različitim materijalima da se igraju sa vodom, pjeskom, glinom ljepljivom. Koristeći razne tehnike i vježbe djeci odgovatelj mogu pomoći da postanu svjesni mirisa oko njih. Upoznavanje žive i nežive prirode djeteta, u ovom periodu je složenija, samim tim, što djeca mogu da zadrže pažnju i do 15 minuta, ako je odgovatelj uspješno organizovao aktivnost. Korisni sadržaji koji mogu da se realizuju u ovom periodu su vezani za godišnja doba, vremenske promjene, promatranje biljnog i životinjskog svijeta, zaštita životne okoline, ljudsko tijelo i njegova funkcija, porodica, saobraćaj itd. Kroz realizaciju sličnih sadržaja djeca trebaju da otkrivaju šta će se sada pojaviti, šta će se nakon saznate situacije dogoditi i šta je izazvalo promjenu stanja ili situacije. Odgovatelj trebaju već unaprijed da pripreme odgovore koje mogu djeca da postavljaju, i u skladu sa tim da pripreme neke aplikacije, slike ili modele koji bi omogućio lakše razumijevanje. Sposobnost petogodišnje djece da uspješno pamte, i duže vremena zadržavaju zapamćeno, treba koristiti za dalje razvijanje pamćenja u procesu i realizaciji aktivnosti. Mijenjanjem metodoloških postupaka u radu sa djecom, odgovatelj postaju interesantniji, zagonetniji i nepredvidjivi djeci, i što može utjecati na motivaciju u radu djece.

Potencijalni ishodi za razvoj eko svijesti, živog i neživog prirodi u neposrednoj okolini djeteta	Orijentacione aktivnosti za razvoj eko svijesti, živog i neživog prirodi u neposrednoj okolini djeteta
• Djeca posmatraju dešavanja u vrtiću: šta, kako, zašto, samostalno pronalaženje vrtićkih i ostalih prostora, pozdravljaju starije i odrasle i maju svijest o higijeni • Prepoznaje semafor i značenje boja svjetlosti na semaforu kao sredstvu za regulisanje saobraćaja na raskrsnicama, • Poštuje članova uže porodice, identifikuje i njeguje odnose u porodici. Usvojilo ponašanje u kući, poštuje pravila kućnog reda; • Razvija pravilan odnos prema mjestu, znamenitostima i prirodnim ljepotama, • Imenuje godišnja doba, njihovo trajanje i karakteristike • Imaju razvijenu svijest o značaju brige za cvijeću ili cvijeću u svom vrtu, • Razumiju gdje i na koji način i gdje životinje žive	• Međusobno pozdravljanje, pozdravljanje odraslih, na koji način i zbog čega održavamo higijenu radnog prostora. • Semafor, Saobraćajni znaci na putu od kuće do škole Simulacione igre Crtanje saobraćajnih znakova kao jednostavnih simbola, Crtanje raskrsnica, zebri (prva znanja iz kartografske pismenosti); Prikladne igre u učionici. Rasprave o ponašanju u pojedinim situacijama; Izrada maketa • Život i rad u porodici, zaduženja i obaveze, Porodica kao organizirana zajednica se ponaša po jasno utvrđenim pravilima, Porodica živi u kući (stanu), • Život i rad ljudi u mjestu, Imenovanje značajnijih objekata u mjestu, Imenovanje prirodnih i kulturnih bogastava mog mjesta. Posjete pozorišnim predstavama za djecu, posjete muzeju i drugim institucijama, posjeta spomenicima u gradu i parkovima; Pravimo plakat vremenskog rasporeda praznika i drugih događaja u toku godine; Obilježavamo praznike vezane za tradiciju • Imenovanje mjeseci u godini i njihovo trajanje, Razlikovanje dijelova dana, i dana u sedmici, čistoća je pola zdravlja, Ličnu higijenu održavamo redovno • Otkrivačke i radne aktivnosti u zoo kutku (akvarij, kavez, terarij); Koje životinje žive u vodi (bari, rijeci, jezeru, moru); Domaće i divlje životinje (Otkrivamo dijelove životinja i koju

znaju na koji način da se zaštite u prirodi i na koji način da prirodu štite	funkciju imaju) - Otkrivačke i radne aktivnosti u botaničkom kutku (za gajenje cvijeća), - Kako zaštititi šumu od požara? Gdje da ostavimo otpatke u prirodi? Zašto je bitno da ne zagađujemo naše rijeke? Zašto je dobro koristiti utabane stazice i putiće koji su u prirodi, koliko biti oprezan na nepoznatim livadama i šumama? Šta su mine?
--	---

Ishodi sticanja moralnog i emocionalnog razvoja (ličnog identiteta, slike o sebi, temeljnih prava i sopstvenoj ulozi) u petoj godini života

Socijalna ograničenja uslovljavaju da se kod petogodišnjaka ispoljavaju manje otvoreno i manje impulsivne emocije. Dijete različito ispoljava emocije u društvu djece u kome nema socijalnih ograničenja u ponašanju i u društvu odraslih gdje već uočava i kontroliše svoje emocije. U ovom periodu su intenzivne emocije straha, bijesa i radosti. Reakcije ljutnje su manje žestoke, prorijeđene, jer su uglavnom sputavane od strane odrasle osobe. U zavisnosti od ranijeg iskustva ove emocije su i različite kod djece. Pod pritiskom odraslih dijete kontroliše svoje emocije ali kada je umorno ili bolesno ta kontrola slabi. Ljubomora kod petogodišnjaka je više usmjerena prema vršnjacima nego prema članovima svoje porodice. Briga je nova emocija sa kojom se dijete susreće u petoj godini svog života. Predstavlja imaginarnu formu straha (zbog moguće nagrade ili kazne, briga za članove porodice, za svog ljubimca). Brigu dijete obično preuzima od odraslih i nije prirodno stanje svijesti niti emocija kod djece. Pozitivne emocije radosti, zadovoljstva i prijetnosti u ovom periodu, se javljaju u situaciji otkrivanja novih saznanja ili rješavanja problema kao olakšanje poslije napetosti, reakcije na nagradu, na šale, osjećaj uspjeha, pobjede u situaciji kada se takmiči. Ljubav kao emocija se javlja kao odgovor na minimum socijalne reakcije. Dijete osjeća ljubav i pokazuje je u svakoj prilici prema članovima porodice, igračkama, životinjama. Na ovom uzrastu manje je pokazuju prema vršnjacima. Ogroman značaj igara u moralnom razvoju djece potiče iz činjenice da njihov osnovni sadržaj predstavljaju norme ponašanja koje se vežu za odrasle ljude. Pojam o sebi dijete gradi na bazi razlikovanja njega od drugih. Ovo razikovanje u velikoj mjeri zavisi od vrijednosnih sudova koje drugi saopštavaju o djetetu. Korisno je uz pozitivne ocjene od djetetovom ponašanju povezati crte ili osobihe koje ono posjeduje a koj tom poandanju doprinose jer na taj način dijete uči kako da poveže svoje ponašanje sa trajnim osobinama, i kod sebe, i kod drugih.

Potencijalni ishodi za emocionalni razvoj djece u petoj godini života	Orijentacione aktivnosti za emocionalni razvoj djece u petoj godini života
- Spremnost da se emocionalno reaguje na širok krug pojava u društvenom životu, umjetnosti, na pojave stvaralaštva na svijet moralnih vijednosti - Spremnost za uključivanjem sopstvenog interesa interesima grupe - Ponašanje određuje sopstvenom voljom - Izgradilo zdrav pojam o sebi - Osjeća naklonost prema sebi i drugim ljudima - Vjeruje u ono što misli i osjeća - Sposobno za postizanje uspjeha u učenju - U stanju je da riješi lakše probleme - U stanju je da procjeni svoje mogućnosti i ograničenja - Primjenjuje elementarne tehnike modifikacije ponašanja	- Debata (Elementarna rasuđivanja o tome šta je dobro, a šta nije dobro) - Aktivnosti u kojima se djeca uče da pomognu i brinu o drugima, slabijima, drugačijima, iznemoglima... - Igre tolerancije (s ciljem da djecu upućuje na pokušaje da se prevaziđu napete situaijce) - Igre kooperacije (u cilju svatanja o korisnosti i zadovoljstvu zbog zajedničkog rada i uzajamne pomoći) - Igre toleracnije (s ciljem da djecu navode na zaključak da postoje različitosti) - Didaktičke igre i igrolike aktivnosti (čiji je cilj da se djeca bolje razumiju među sobom) - Didaktičke igre (s ciljem razvijanja samosvijesti i samostalnosti) - Aktivnosti u cilju razvijanja pozitivne slike o sebi - Aktivnosti u cilju izgrađivanja svog identiteta - Razgovor o tome po čemu prepoznajemo nečija osjećanja

Ishodi za razvoj socijalnih odnosa i njegovanje dječije društvenosti

Petogodišnjaci polako shvataju da se norme i pravila ponašanja moraju poštovati kako bi se izbjegla kazna ili dobila nagrada, što indirektno govori da oni ispoljavaju instrumentalno ponašanje. Za razvoj socijalnih odnosa u grupi također je važno njegovanje iskrenosti i otvorenosti među njenim članovima. Neiskrenost je uvijek posljedica straha i loših primjera koje dijete sreće u svojoj okolini. Stoga je važno razviti kod djece tolerantnost i pozitivan stav prema različitostima među odraslim i djecom, jer one čine dječiji život zanimljivijim i maštovitijim. Djeca u ovoj dobi imaju poteškoća sa prihvaćanjem uopštenih pohvala koje ih ocjenjuju. *“Ti si vrlo pametan”*, tako su česte fraze koje možemo čuti kod odraslih. Umjesto davanja opštih komplimenata, radije detaljno opišite šta je to dijete uradilo. Ono će prihvatiti i pohvaliti samo sebe i osjećati se ponosno. U momentu ljutnje, odgajatelj pribjegavaju kaznama. U takvim situacijama poželjno je dijete uputi na posljedicu ružnog ponašanja, bez zastrašujućih prijetnji. Potrebno je biti čvrst u svojim uputama i one će dobiti na snazi ako se o njima ne govori stalno. Jedna od prihvatljivih tehnika koja se koristi kao metoda poučavanja djece da je njihovo ponašanje neprihvatljivo jeste *“Time Out”*. Na taj način se dijete izdvaja od svakog podsticaja, uključujući i negativnu pažnju koju želi privući. To daje djetetu vremena da se smiri, i da razmisli o drugom načinu na koji će postići cilj. Pored toga ova metoda daje priliku i odgajatelju da se smiri, kako bi donio odluku o tome koji će pristup biti najdjelotvorniji. Ponašanja koja iziskuju korištenje ove metode su: tuča ili agresivno ponašanje, vika, bacanje ili uništavanje stvari, izljev bijesa, samopovređivanje i povređivanje druge djece. Odgajatelj treba da se obrati mirnim i neprijetećim tonom da dijete ide u *“Time Out”*. Potrebno je izbjegavati svađu i raspravu sa djetetom. Mjesto treba biti dosadno i lišeno svake stimulacije. Odgajatelj ne treba obraćati pažnju na dijete. Vrijeme ostajanja u *“Time Out”*, odgovara vremenu jedne minute, za svaku godinu starosti. Ono se može i produžiti, ali na konstruktivan način. Nakon napuštanja *“Time Out”*, odgajatelj treba da komentariše njegovo ponašanje. U ovoj dobi je potrebno da odgajatelj radi i na tehnikama rješavanja sukoba. Nikada nije prerano učiti djecu vještinama rješavanja konflikta. Ove tehnike će im pomoći da rješavaju problem u sadašnjosti, a pomoći mu da rješava nesuglasice na miroljubiv način. Neke od tema su: poštivanje drugog, slušanje bez predrasuda, preuzimanje odgovornosti, napadati problem, kooperacija i suradnja, moje potrebe, slušanje drugih kad govore, bit iskrenosti, ne kriviti druge, ne etiketirati druge, ne prekidati druge dok govore, pregovaranje u sukobu, kako dijeliti stvari sa drugima i dopustiti da se djeca smjenjuju, kada ingorisati i udaljiti se od nekoga, kako se smiriti, kako da se izvini.

Potencijalni ishodi razvoj socijalnih kompetencija kod djece	Orientacione aktivnosti za razvoj socijalnih kompetencija kod djece na uzrastu od pet godina
• Stavlja se u poziciju drugoga • Razlikuje stvarne od pokazanih emocija • Uočava različitost u emocionalnom doživljaju • Sposobno da ulazi u poziciju drugog (razumije osjećanja i želje svojih vršnjaka) • Sposobno da prevaziđe i kontroliše bijes • Razlikuje pozitivno od negativnog ponašanja druge djece • Ima osjećaj za grupni identitet • Empatično i suosjećajno, tješi mlađe i slabije od sebe • Prihvata pravila igre koje su uspostavljene u grupi • Dobrovoljno prihvata savjete na osnovu razumijevanja njihovog smisla i funkcije	• Projekтивna igra „Pomozi svom drugu u nevolji“<i>i</i> • Izmišljene priče (prepoznavanje likova u priči koji ne pokazuju stvarne emocije) • Igre na temu „<i>Ista i različita osjećanja</i>“ • Igra „<i>Čarobne naočale</i>“ (gledanje kroz tužne, hvalisave, tvrdoglavne, nevoljne, radoznale naočare) • Nedovršene priče (3 priče u kojima se dešavaju situacije u kome djeca često gube kontrolu u ponašanju), prijedlog konstruktivnog rješenja • Igra „<i>Ja se zovem kao t“i</i> (gestovnom ili govornom komunikacijom prepoznaje specifičnosti u lijepom ponašanju svojih drugara) • Simbolička igra „<i>Dječija kuća</i>“ (kuća na tri sprata u kome svako dijete ima neki svoj lični predmet npr. olovka, lopta, lutka koje dijete prethodno nacrtalo) • Igre pantonime (prepoznavamo emocije: ljutnja, sreća, tuga..) • društvene aktivnosti kao što su: domine, lavirinti, logički blokovi. • Igre rješavanja konflikta (uspostavljanje pravila i dogovora)

KREATIVNO-STVARALAČKI RAZVOJ

Zadaci za kreativno-stvaralački razvoj:

- Sposobnost prerađivanja čulnih utisaka i integrisanje vizuelnih iskustava u povezane cijeli sredstvima likovnog izraza koja se ogleda u harmoničnom organizovanju i izražavanju misli i osjećanja putem linije, boje i oblika,
- Omogućiti djetetu da slobodno bira temu,
- Dozvoliti djetetu da bira likovna područja, da usvaja svoj stav,
- Otvara i razvija estetsku osjetljivost kod djece i otvoren duh za nove likovne ideje,
- Usmjerava pažnju djeteta i ukazuje mu na bogatstvo boja, oblika, linija u vizuelnoj stvarnosti, kao i na pojedina likovna djela likovne umjetnosti koja je primjerena njihovim razvojnim mogućnostima i interesovanju,
- Podstiče i razvija kreativnu imaginaciju kao važnu komponentu kreativnog mišljenja,
- Iznalaziti i istražiti nove mogućnosti u prizmi različitog pribora za rad sa djecom i različitih podloga za rad,
- Tragati za materijalima iz prirode i istražiti mogućnosti njihove primjene u radu sa djecom,
- Slobodno korištenje pribora i primjene likovne tehnike,
- Sposobnost stvaralačkog izražavanja svojih emocija, misli muzičkim sredstvima,
- Nastojati kod djece razviti muzičku motivaciju, proživljavanje naučene pjesme,
- Omogućiti djeci da upoznaju sopstvene muzičke aktivnosti izražavanja putem osjećanja, potrebe, maštanja,
- Poticati inicijativu kod djece da biraju muzičku izvedbu, uz koji instrument vole da pjevaju, kako da koriste slobodu pokreta,
- Ne forsirati prilikom pjevanja jačinu dječijeg glasa,
- Pružiti što više poticaja za muzički razvoj, ali ga ne treba ni forsirati, kako se ne bi postigao suprotni efekat,
- Zajedno sa djecom smišljati sadržaje za muzički centar interesovanja i kotinuirano ga obogaćuje,
- Podržavati i slijediti inicijativu djece u muzičkim aktivnostima,
- Organizovati i praviti različite muzičke manifestacije (muzičko-scensko-plesne cjeline, odlaske na koncerte, muzičke radionice, maskembale),
- Razvijanje sposobnosti promatranja, podržavanja i simboličkog predstavljanja u igri i drugim dramskim aktivnostima govora, glasova, gestova, izraza lica, držanja tijela, postupaka i ponašanja drugih ljudi i životinja,
- Podrška u sticanju i korištenju potencijala i sposobnosti za komunikaciju i izražavanje,
- Omogućavanje sticanje samostalnosti, spontanosti, inventivnosti u drami kao što umije i može u slobodnoj igri,
- Da ih podstiče da se sami dramski organizuju,
- Da im pomogne da nauče i znaju svoja prava i obaveze u javnom predstavljanju,
- Da otkriju djeci da mogu biti sami kreatori, istraživači i kritičari sopstvenih aktivnosti, ne samo u drami, nego i u svakodnevnom životu,
- Uvažavanje dramskog stvaralaštva i njegovanje istraživačkih sposobnosti u imitiranju glasovnih mogućnosti,
- Motivirati da bude aktivno i da ostvaraje punu participaciju u dramskom iskustvu,
- Poticanje angažovanja svih učesnika za neposrednu i živu komunikaciju na sceni,
- Uključivanje djece u likovnu opremu priredbi: plakati, pozivnice, kostimi, scenografija.

Ishodi za kreativno i stvaralačko likovno izražavanje

Jedan od najbolje razrađenih postupaka za upoznavanje petogodišnje djece je proučavanje produkta njihove aktivnosti kao što su crteži, konstrukcije od građevinskog materijala, kompozicije od igračaka koje predstavljaju likove ljudi i životinja. U likovnom izražavanju se ogleda čitav razvoj ličnosti djeteta. To znači da se u onome što djeca nacrtaju i naslikaju, odražava napredovanje u svakom od razvojnih aspekata, kao što je pishomotorni razvoj, razvoj percepcije, socio-emocionalni, stvaralaštvo. Crtež jednog petogodišnjaka, iako nam može mnogo reći, ne predstavlja sve što to dijete zna o izgledu ljudskog bića. Djeca znaju da ljudi imaju nokte, ali ih ne crtaju. Otuda je crtež odličan pokazatelj, šta mu je na umu tog trenutka, šta ga aktivno privlači ili intrigira, na neki drugi način. U crtežima, pored ljudske figure, pojavljuju se kuće, biljni i životinjski svijet. Stereotipnost koja se pojavljuje u prikazu kuća i biljaka, najčešće je rezultat učenja odraslih kako dijete treba da crta. Pojavljuje se prvi niz koji dijete crta, sređen po donjoj ivici papira ili prva kompozicija. Sa ciljem razvijanja kreativnosti kod djece koriste se razne vrste tehnika u crtanju, slikanju, postornom oblikovanju, analizi dječijeg rada i umjetnosti. Ranije stečeno iskustvo u korištenju likovnih sredstava, pribora i materijala, omogućava djeci da se njima spretnije i bolje služe, a dječiji likovni izraz dolazi sve više do izražaja, ali treba voditi računa o različitim interesovanjima i sklonostima pojedine djece za obrazovne sadržaje i određene likovne materijale.

Potencijalni ishodi za kreativno i stvaralačko likovno izražavanje	Orijentacione aktivnosti za kreativno i stvaralačko likovno izražavanje
• Primjenjuje različite mogućnosti primjene tanke i debele linije. Ima osjećaj za liniju i potez. Izražava jasnoća konture i izražavanje misli crtežom. • Obogaćivanje dječije mašte putem likovnog izraza na sadržajima koji su emotivno izdiferencirani (radost, oduševljenje, tuga) Razvijanje osjećaja za ravnotežu i dekorativnost tehnikama kolaža i mozaika, pokrivanje veće površine aplikacijom. • Razvijanje umještosti u tehničkim radnjama. Dosljednije pokrivanje bojama svih površina formata papira. • Koristi više motiva s više figura u prostoru, u određenom međusobnom odnosu; ima osjećaj za ulogu i raspored pojedinih materijala i likovnih elemenata u građenju, konstituiranju i oblikovanju predmeta bliskih dječijem zanimanju; Samostalno oblikuje datim materijalom na zadanu temu. • Kritički i samokritički, razgovara o sopstvenim radovima, proširuje interes i sposobnosti za procjenjivanje likovno-estetskih pojava i ostvarenja – u razgovorima o izgledu stvari, o skladu boja, oblika, površina, masa i materijala. • Precrtava i ocrtava jednostavne oblike, linije	• Igre opuštanja i relaksacije uz crtanje na neobičan način (crtanje lijevom rukom, crtanje istovremeno sa obje ruke, crtamo desnom ili lijevom nogom, crtamo stojeći) • Slikamo na različitim podlogama (celofanu, novinskoj hartiji, plastičnoj foliji, poklopcima, na starom šeširu, kapi, staroj haljini) • Otiskujemo različite predmete istom ili različitim bojama, Igre glinom, tijestom, glinamolom ili plastelinom Aktivnosti umjerene na stvaranje nekog prodkuta (modelovanje voća ili povrća, princezini biseri), Igre pjeskom (sije, mijesi, zahvata, prosipa, presipa, buši, kvasi, suši), Igre vizuelnog pamćenja (crtamo siluetu šake, prepoznamo, imenujemo svaki prst ponaosob, Izrada kompozicije od igračka koja predstavljaju likovi ljudi, životinja i objekata, Likovne igre vizuelnog oponašanja (crtamo an-fas siluetu glave, otkrivamo razlike i uočavamo šta nedostaje, crtamo dijelove tijela koji nedostaju) • Igre vizuelnog pamćenja (crtamo profil, prepoznamo i pronalazimo šta se nalazi na profilu osobe)

Ishodi za muzičko izražavanje i kreativno stvaranje muzičko-plesnog izraza

Dijete u petog godini života putem raznovrsnih muzičkih igara može da upozna, ovlada i kreira različite oblike muzičkog izražavanja (glasom, instrumentom, pokretom). Korištenjem i eksperimentisanjem sopstvenog glasa, dijete upozaje svoje muzičke sposobnosti. Ukoliko okolina prihvati njegove prve pokušaje pjevanja, ono će početi samo da izmišlja melodiju za neke pjesmice. To svakako ima višestruki značaj. Kreativnim izrazom razvija maštu, oslobađa se sopstvene napetosti, izražava svoja osjećanja. Bogatiji dječije okruženje sa različitim muzičkim stimulansima (zvuk, glas, ton, dinamika, tempo). Na razvoj muzičke senzibilnosti, svakako utiče slušanje muzike. Slušanjem se razvija estetska komponenta muzičkog stvaralaštva, senzibilizitet sluha. Djeca u ovoj dobi su sposobna da se skoncentrišu, i s pažnjom slušaju muzička djela jednostavnih i složenih ritmova. Za aktivno slušanje potreban je sistemski rad. Odgajatelji prilikom odabira djela za slušanje muzike trebaju zastupati vokalnu, instrumentalnu i vokalno-instrumentalnu muziku. Treba da vodi računa da njihovo trajanje i složenost budu u skladu sa njihovim uzrastom. Djecu tokom slušanja treba učiti da zapažaju i prepoznaju karakter kompozicije, tempa i dinamike izvođenja, forme kompozicije, izvođača i sastava, muzičkih instrumenata. Podsticati djecu da svoje zapažanje, i doživljaje izraze opisom, ili kroz likovni izraz, jer se time podstiče kreativnosti.

Potencijalne aktivnosti ishodi za muzičko stvaralaštvo	Orijentacione aktivnosti za muzičko stvaralaštvo
- Dijete posjeduje muzičke potencijale i aktivan je učesnik u sposstvenom muzičkom razvoju - Spontano muzičko izražavanje u kreativnom izražavanju - Upoznaje sopstvene muzičke sposobnosti korištenjem i eksperimentisanjem sopstvenog glasa, različitim oblicima ritmova i zapamćivanjem jednostavnih muzičkih oblika - Prepoznaje porijeklo zvukova i realizuje ga po visini, boji i trajanju - Iskazuje sopstvenog emotivnog doživljaja određene muzike, govorom, pokretom, likovnim izrazom - Poštuje pravila zajedničkog pjevanja - Prepoznavanje različitih muzičkih stilova i žanrova - Upoznaje i ovladava muzičkim igrama, plesnim koracima i jednostavnim koreografijama - Ovladava tehnikom sviranja na dječijim muzičkim instrumentima - Dijete zainteresovano da istražuje i promatra zvukove koji proizvode različiti predmeti	- Individualno pjevanje dječijih pjesama uz imitiranje pokreta. - Samostalno komponovanje pjesama uz korištenje poznatih recitacija - Interpretacija pjesmica i brojalica uz ritmičku pratnju (štapića, pljeskanjem dlan od dlan, tapkanjem stopalom . - Prepoznavanje i oponašanje zvukova iz okoline (glasanje ptica, zvuk automobila i sl.); - Ekspresivno izražavanje muzike kroz govorni, pokretni i likovni izraz - Proslave svečanosti (mali hor, muzičke grupe) - Muzički kviz (prepoznavanje različitih oblika muzike, slušanja muzike, pjevanje, brojalice) - Muzičke igre ”Igra kolo naokolo” (muzičke igre, plesovi sa jednostavnom koreografijom) - Ritmička obrada brojalica na instrumentima iz spektra Orfovog instrumentarija - Igre sa čašama i flašama (udaranje u batićima u praznu , okrenutu, polupraznu čašu ili flašu, više čaša ili flaša ili kombinacija i jednih i drugih)

Ishodi za dramsko izražavanje i stvaranje

Aktivnosti u oblasti drame i pozorišta su otvoreni izazovi da u **petoj godini života** uvedu u više slobonih oblika igrovanih i stvaralačkih aktivnosti. Slobodna dramska igra se kreće od proigravanja radnji do proigravanja međuljudskih odnosa. Sadržaj igre najviše određuju osjećanja i iskustva djece, a strukturi igre želja za isprobavanjem sopstvenih sposobnosti. U slobodnoj dramskoj igri obično se djeci određuje zamišljeno mjesto zbivanja (kuća, ustanova, bolnica, svemirski brod), može da se fiksira situacija (putovanje, ručak, bal), ili likovi (mama, lopov, supermen, vještice, lav, pas), ili pak da se odrede uloge koje nose nešto što ih povezuje (Policajac-lopov; Ljekar-bolesnik; Učiteljica- učenik; Mama-dijete)

U principu važno je da ovaj oblik dramskih igara karakteriše igranje koje može da traje duže, da nema zacrtan cilj i da se u igri mogu dešavati promjene. Stvaralačke igre se mogu realizovati u jednom od centara uz upotrebu pribora/ rekvizita koji im mogu pomoći da usješno prikazuju likove iz realnog života ili literature. Dječije igre koje imaju za cilj stvaralačko izražavanje mogu imati i terapeutsko dijejsto, jer dijete u ovom period ima mogućnosti da svoje unutrašnje konflikte objektivizira tako što ih predstavi pomoću lutaka ili objekata.

U produktu dramskog izražavanja djeca kontrolišu i one situacije u kojima se inače osjećaju bespomoćno i zaplašeno. Da bi se postigao što bolji efekat djeci treba otvarati mogućnosti da samostalno biraju teme, izražavaju ono što je za njih važno, da nema strogih pravila i postavljenih zadataka, da mogu dramski izraz improvizovati, da se tok aktivnosti odvija slobodno, spontano i fleksibilno.

Dramski oblik stvaralačkih igara koje imaju za cilj improvizaciju, ne trebe ponavljati u istom obliku u kome su već jednom izvedene, jer tada više nisu improvizacija.

Potencijalni ishodi za razvoj dramskog izražavanja	Orientacione aktivnosti za razvoj dramskog izražavanja
• Sposobnost preobražavanja da predmetima daju drugačije značenje • Zvučno predstavlja neka od stvorenja, predmeta, osjećanja putem podražavanja i oblikovanja glasova i zvukova • Poznaje izražajne mogućnosti svog glasa, tijela i predmeta oko sebe i sposobnost njihove primjene i kontrole • Može da prezentuje u kolektivnom dramskom igrokazu • slobodno sudjeluje u dramskom igrokazu koji je rezultat prethodnih procesa i koji djeca igraju sa drugima u grupi • Sudjeluje u organizaciji i dramskoj akciji u kome se pojavljuje i kao učenik, i kao gledalac	• Dramske radionice za pjesme (riječi traže par u rimi) • Dramske radionice za nove priče od starih bajki (poznate bajke i basne a sa završetkom dječijeg prijedloga i mašte) • Radionica za recitovanje (razgibavanje usta, jezika, pravilnog disanja, ispuštanja glasova, govornih vježbi za artikulaciju i pravilan izgovor glasova) • Dramatizacije i lutkarske predstave (Ogledalce, lisica i roda...) • Prepričavanje raznih vrsta priča tako što se onaj ko to čini stavlja na mjestu junaka u priči, identifikujući se sa likovima iz poznatih bajki, pripovjedaka, filmova, TV emisija, iz realnih i izmišljenih svjetova • Dramatizacijaraznovrsnih priča, igre i pjesme u dramske forma, inscenirajući tekstove koje su čula i slično • Dramske igre s pjeanjem i s različitim sadržajima koji oponašaju radove uprirodi, život u prirodi, narodne običaje

RAZVOJ GOVORNIH I KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA

Zadaci za razvoj govornih i komunikacijskih vještina:

- Podržavanje i stimulisanje svih oblika govornog stvaralaštva od heurističkog postavljanja pitanja, imaginativnog izmišljanja situacija, ekspresivnog izražavanja unutrašnjih osjećanja, instrumentalnog izražavanja želja, zahtjeva, protesta, interakcionog, održavanje kontakta sa odaslama;
- Njegovanje logički povezanog i pravilnog izražavanja o svemu što djeca opažaju, rade, misle i osjećaju da im se tako pomogne da stiču emocionalnu i socijalnu sigurnost;
- Nastojati da se govorom utiče na saznavni razvoj i mišljenje djeteta;
- Poticati da se djeca navikavaju da govore u prisustvu drugih i da pažljivo slušaju govor drugih;
- Razvijanje osjećaja i smisla za lijepo govorno izražavanje;

- Prilagođavanje situacija u kojima se razvija komunikacija i dijalog;
- Omogućiti uslove i realizaciju aktivnosti koje stimuliraju pravilan izgovor;
- Njegovati svakodnevne situacije koje su pogodno za vježbanje dijaloga i komunikacija u kojoj dijete ima značajnu ulogu;
- Podržati ovladavanje sposobnosti da se govori pred većim brojem ljudi;
- Omogućiti da djeca bez straha i ustručavanja slobodno opisišu, objašnjavaju, saopštavaju, upoređuju;
- Poticanje ovladavanja raznovrsnom upotrebom govora kao što su izražavanje želja i potreba;
- Da se govornim, utiče na saznavni razvoj i mišljenje djeteta;
- Da se sistemski radi na bogaćenju riječnika i rečenica te na razvoju logički povezanog i gramatički ispravnog govora.

Govor petogodišnjaka kakarakteriše sve veće odvajanje riječi od konkretnih predmeta na koje se odnose. Dolazi do formiranja govora u sebi koji postaje osnova za logično-pojmovno mišljenje. Dijete u petoj godini, kroz aktivnu jezičku praksu i svakodnevnim životnim aktivnostima, koristi govor i uči za šta ga sve može upotrijebiti. Govor postaje prilagođen sagovorniku i komunikacijskoj situaciji. Praktikujući govor, dijete razvija govorno ponašanje stoga je potrebno da dijete govori i praktikuje raznovrsnu upotrebu govora u interakciji sa drugima. Govor može da se praktikuje ako je dijete, kao nosilac svog govornog razvoja, stavljeno u situaciju da govori i da razmjenjuje sa drugima svoja iskustva. Neverbalni govor je potrebno stimulirati kod djece i nastojati da ga djeca upotrebljavaju u većini komunikacijskih situacija. Zadatak odraslih jeste da prepozna, tumači i adekvatno reaguje na dječije poruke upućene neverbalnim putem. Na taj način može da se uspostavi poželjna komunikacija sa djetetom. Manji problemi u govoru se prevazilaze interekcijskim metodama učenja, rješavanjem problemskih situacija, praktikovanje različitih jezičkih sredstava, razgovorom sa različitim sagovornicima. Upoznavanje djece sa umjetničkim djelima potiče kod djece kritičko mišljenje i razvija prvobitne etičke norme značajne za čitav dalji moralni razvoj. Posebnu ulogu u tom pogledu imaju bajke, legende, poezija i proza čiji junaci predstavljaju oličenje dobra, vrijednosti, poštenja, skromnosti i istinoljubivosti. Kroz ove medije djece saznaju o borbi dobra i zla, tragaju za smislom življenja, o hrabrosti i ljubavi. Dječija opredjeljenja za pojedine likove iz bajke se manje zasnivaju na apstraktnom odnosu pravde i nepravde, a više na privlačnosti odnosno odbojnosti pojedinih junaka. U cilju razvoja govora potrebno je i dalje raditi na razvijanju sposobnosti slušanja i diskriminacije glasova, riječi i značenja rečenice. U okviru diskriminacije glasova potrebno je zastupiti igre koje imaju za cilj razlikovanje zvučnih i bezzvučnih glasova, kao i nazalnih i oralnih glasova. Tokom metodičke realizacije aktivnosti, potrebno je u radu koristiti raznovrsne govorno stvaralačke igre, ritmičko ponavljanje slogova sa određenom melodijom, odgovarajuće priče, pjesme, brzalice, brojalice i razbrajalice. U sklopu razvoja artikulacije treba organizovati raznovrsne kratke vježbe disanja i govornih organa (jezik, usta i donja vilica). Na ovom uzrastu postoji više mogućnosti za korištenje književnih tekstova.

Po pravilu tekstovi narodne književnosti se pričaju, a tekstovi umjetničke književnosti se čitaju, radi estetskog doživljaja. Razvitak i bogaćenje rečenice se u ovom periodu proširuje po opsegu, strukturi i pravilnoj upotrebi. Potrebno je voditi računa o načinu kako djeca postavljaju pitanja, njegovu formulaciju, jezičku korektnost i tačnost, uz obavezno davanje adekvatnih odgovora na postavljena pitanja. Kroz vježbe povezanog izlaganja i prepričavanja, rečenice se proširuju i dobijaju svoju pravu formu. Djecu u ovom periodu treba poticati na samogovor i sopstveno govorno stvaralaštvo.

Potencijalni ishodi za razvoj govornih komunikacijskih vještina	Orijentacione aktivnosti za razvoj govornih komunikacijskih vještina
• Voli, zainteresirano je i prihvatljivo za proizvode književnog stvaralaštva (ispričanog, pročitano ili prikazanog); • Priča duže priče i u njih unosi izmjene po svom ukusu, zapažaju se pokušaji samostalnog dolaženja do odgovora na postavljena pitanja • Koristi govor kao sredstvo mišljenja, formiranje pojmova, Koristi govor u situaciji obavještanja, koristi govor u situaciji izvještanja, aktivno učestvuje u postavljanju pitanja, koristi govor za iznošenja ideja, dogovaranja, predlaganja; • Igra se, eksperimentira i kombinuje glasove i riječi kroz simboličke igre • Upotrebljava zamjenice i množinu u pričama i dramatizacijama odraslih • Upotrebljava zamjenice u množinu, korištenje zamjenice „ja“, kroz igru • Prepričava kraće, a zatim duže priče relativno samostalno • Priča na osnovu pamćenja, sjećanja na pojedine događaje i na osnovu slika	• Igra “<i>Nastavi dalje</i>” (jedno dijete počinje priču drugo nastavlja ili prepriča prethodno) • Obavještajna upotreba govora kroz igrovne aktivnosti (sačinjavanje obavijesti o proslavi, radnom vremenu vrtića, kupujemo prodajemo...) • Izvještajna upotreba govora kroz igrovne aktivnosti (izvještaj od dnevnim aktivnostima, raspoloženju u grupi, nekoj aktuelnosti...) • Igra “<i>Pitam se pitam šta bi moglo biti ovo?</i>” (svako dijete započinje aktivnost sa ovim pitanjem sa unaprijed pripremljnim objektom koji je predmet pitanja) • Igre oponašanja na neverbalnom planu (različiti zanimljivi ljudi, radnje, zasmijavanje drugih, pozdravi različitim dijelovima tijela) • Tradicionalne jezičke igre pogađanja zagonetki, nadmudrivanja, igre riječima koje dobiju posebna značenja, razbrajalice, pitalice, doskočice i dr.; • Aktivnosti na izražajnom pričanju djela koja su djeca zapamtila, u igrama dramatizacije igre

• Sastavlja kraće priče • Prepoznaje ko je junak priče, • Prepričava događaje onim redom kako su se dogodili, • Priča po sjećanju na osnovu svog iskustva • Imenuje stvari riječima, umije gestama, odnosno, neverbalno, da se izražava • Koristi se glasovnim kvalitetom kao što su visina, snaga, tempo i boja glasa • Jasno izražava svoje misli i osjećanja • Samopouzdan govor o svojim potrebama i željama • Sluša, prati i razumije govor drugih uz uvažavanje sugovornika • Odgovara na pitanja, postavlja pitanja • Uočava sadržaj slike, riječima i rečenicama ga povezuje u priču • Zna prepričati kraći događaj ili priču u pravilnom slijedu: uvod, tok, završetak	- uloga inspiriranih junacima književnih djela • Igre zanimanja poštara (razgovor na temu moje pismo) • Upotreba šablona sa različitim motivima koji pomažu da pripreme ruku za pisanje • Igre zanimanja majstora (razgovor na temu popravak kućnih aparata) • Igra „Pogodi koje zanimanje obavljam“- imitacije zanimanja ljekara, prodavača, poštara, muzičara, slikara...) • “Pravimo zajedničku pjesmu”. U ovom slučaju to je igrice koja traži da svako dijete kaže po jedan stih pjesme na temu koju oni prethodno izaberu. Na kraju svi stihovi se pakupe i odgajatelj ispiše na veliki list papira ili hamera i stavi se naslov koji grupa odrijedi. • Svako bira svoj način recitovanja pjesmice • Susreti sa piscima za djecu.
--	--

2.4. PROGRAM ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA ZA DJECU U GODINI PRED POLAZAK U ŠKOLU

Dijete u godini pred polazak u školu još uvijek nije stabilno, pouzdano, dobro adaptirano. Zadovoljno je onim što radi, a to što radi uglavnom nastoji da radi dobro. U ovoj dobi dijete želi biti dobro dijete, zadovoljiti zahtjeve i očekivanja odraslih. Individualne razlike u spoznajnom razvoju su velike, jer u ovoj dobi djeca izlaze iz intuitivne faze predoperacijskog mišljenja. Kod većine djece naglašena je inicijativa, namjerno istraživanje okoline, planiranje igre s vršnjacima i porast potrebe da se započeta aktivnost dovede do kraja. Izraženo je učenje izražavanja emocija na društveno prihvatljiv način. U ovoj dobi zapažamo vrhunac moralnog realizma. U godini pred polazak u školu dijete uspostavlja prva prava prijateljstva. Želi biti prvo, mora pobijediti, hoće imati najviše, ne može se opredijeliti između dva izbora, hoće oboje. Ne podnosi kritiku, krivicu, kaznu, za neuspjeh su krivi drugi. Istovremeno to je doba živosti i energije, spremnosti da se proba sve što je novo. Porodica i sredina u kojoj dijete živi treba da mu osigura uslove za pravilan razvoj i sticanje iskustva potrebnih u svakodnevnom životu. Nažalost djeca nemaju uvijek uvjete koji su potrebni da bi se pravilno razvijali. Zbog toga je potrebno, svakog dana, osigurati djetetu kompenzaciju za sve otežavajuće uvjete života nastale iz objektivnih ili subjektivnih razloga i potreba. U radu sa djecom u godini pred polazak u školu, fizički razvoj je jedan od osnovnih zadataka koje dijete treba da ispuni. U radu sa djecom pred polazak u školu odgajatelji trebaju da imaju na umu da

svaka fizička aktivnost, koja se realizira sa djecom ima svoj određeni tok po kome dijete polako uvodimo u rad a potom ga postupno opterećujemo zadatkom koji su u početku prostiji a potom složeniji.

FIZIČKI RAZVOJ

Zadaci fizičkog razvoja djeteta:

- Usavršiti kretanja potrebna u svakodnevnom životu, a posebno da dijete umije povezivati ih i primjenjivati u složenim uvjetima;
- Usavršavanje funkcija osjetila kao glavnih izvora dječije radoznalosti i razvoja istraživačkih sposobnosti;
- Poticati razvoj ravnoteže hodanjem preko grede, te preskakanjem užeta i lastike;
- Upoznati se s načinima zdrave ishrane kao jednim od uvjeta za pravilan rast i razvoj organizma;
- Usavršiti prirodne oblike kretanje kroz posebno kreirane prostorno-materijalne uvjete;
- Vježbe oblikovanja tijela u svakodnevnom radu (korištenje lopte, marame, obruča);
- Pomoći djetetu da djeluje i donosi odluke pouzdajući se u svoja osjetila;
- Razvoj koordinacije tijela i dječijih pokreta putem natjecateljskih igara;
- Pomoći mu da razvije samostalnost u svim širim domenima aktivnosti, kao i sposobnost odlaganja

- želje u razmjerama koje zahtijeva priprema za polazak u školu;
- Upoznati djecu sa pravilima ponašanja i mjerama opreza u saobraćaju;
 - Razvoj fine motorike korištenjem likovnih tehnika (crtanje, slikanje, oblikovanje);
 - Poticati samostalnost djece prepuštajući im odluke o izboru aktivnosti, izboru sredstava, organizaciji igre, postavljanju pravila igre, određivanju vođe i drugo;
 - Usavršiti razvoj higijenskih navika kao priprema za polazak u školu (samostalno odijevanje, zakopčavanje, zadovoljavanje fizioloških potreba, briga o čistoći ruku, briga o urednosti odjeće, obuće i pribora);

Ishodi za razvoj motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja

Na odgajatelju je da poznaje osobenosti uzrasta djeteta, sredstva i metode koje će u svom radu primjenjivati kada je u pitanju fizički razvoj djeteta. Tjelesno vježbanje djeteta po pravilu treba sprovoditi na otvorenom prostoru. Pod utjecajem promjenljivosti temperature, vlažnosti zraka, njegovih struja, sunca, boravka na snijegu i u vodi, organizam djeteta usavršava sposobnost prilagođavanja čime doprinosimo njegovoj otpornosti na oštećenja i zaraze i tako ga osnažujemo. U realizaciji fizičkih aktivnosti sa djecom, djeca trebaju slobodno da se igraju koristeći pri tome različite rekvizite i sredstva za igru: pijesak, klackalice, ljuljačke, penjala, obruči, loptice i drugo. U organiziranoj igri sa tjelesnim vježbama djeca mogu da se zadrže samo odgovarajuće vrijeme. U prosjeku sa djecom u godini pred polazak u školu orijentaciono je to 30-tak minuta. Odgajatelj fizičku aktivnost počinje okupljanjem djece oko sebe, potom je nastavlja hodanjem, lakim trčanjem, poskakivanjem sa različitim zadacima. Ritam hodanja, trčanja i poskakivanja djece određuje se odgovarajućim ritmičkom pratnjom: udaranjem dlanom o dlan, tamburinom, štapićima, pjesmom ili nekim instrumentom. U skladu sa aktivnostima koje su tematski planirane fizičke aktivnosti se dopunjavaju sa određenim zadacima. Završetak aktivnosti treba da ima za cilj da djecu smire kako bi se pojačane funkcije disanja i krvotoka dovelo u stabilno stanje. U izvršenju fizičkih vježbi sa djecom, u tabelarnom prikazu potencijalnih ishoda, namjerno je izbjegnuto da govorimo o nekim normativima kao na primjer: koliko visinu dijete može preskočiti, kako daleko da dobaci loptu, sa koje daljine da pogodi cilj i slično. Svako ko se bude bavio djecom, uskladit će zahtjeve sa individualnim mogućnostima grupe, ali i pojedinca u grupu. Važno je da djeca zadovolje svoje potrebe, da se raduju u igri sa vršnjacima, a da odgajatelji sami uoče koliko i kada da povećaju zahtjeve. Brojne aktivnosti potiču razvoj sitne motorike: tijesto za modeliranje ili plastelin, nizanje perlica ili dugmića, provlačenje pertli kroz otvore, zakopčavanje-otkopčavanje dugmadi, sakupljanje sitnih predmeta ili iscjepkanih papirića, crtanje, bojenje, sjeckanje, lijepljenje, oblačenje malih lutaka, građenje konstruktorima, origami. Ovakve aktivnosti treba da budu dio svakodnevnih igre predškolskog djeteta, jer doprinose jačanju mišića šake, njene spretnosti, razvijanju koordinacije oko-ruka, razvoju opažanja i koncentracije, što je preduvjet savladavanja vještine pisanja. Od šeste godine dijete je teško oko 22 kg, a visoko ≈ 115 cm. Rast pojedinih dijelova tijela je neravnomjeran, tako da se rast glave usporava, a intenzivira povećavanje donjih udova. Prilikom primjerenih fizičkih aktivnosti, organi se dobro snabdijevaju krvlju, što se povoljno odražava na rast, razvoj i funkcije mišićnog tkiva i koštanog sistema. Djeca se trebaju penjati sigurno, brzo i ritmično po ljestvicama. Kad uvjeti dopuštaju, primjenjuje se penjanje na prikladne predmete u prirodi. Djeca se provlače ispod predmeta i kroz razne predmete i prepreke, ispod užeta koje je zategnuto u visini od (50cm), prelaze preko brvna na visini do (60cm), provlače se kroz tri ili četiri obruča. Raznim vježbama treba razvijati spretnost, na primjer iz klečećeg, sjedećeg i ležećeg položaja ustati ne oslanjajući se na ruke, bez predmeta u rukama i s njima, u ležećem položaju valjati se na jednu i drugu stranu s raznim položajem ruku: kotrljanje niz blagu kosinu, kolut naprijed, ljuljanje na leđima.

Potencijalni ishodi za razvoj motorike, mišićne skupine i prirodnih oblika kretanja	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Vrlo vješto baca i hvata dobačenu loptu, loptu baca u visinu i hvata je objema rukama • Dijete odbija loptu o tlo dlanom jedne a zatim druge ruke • U hodanju ili trčanju baca, kotrlja ili gura loptu nogom, • Pogoda loptom cilj • Tjera obruč rukom • Dijete baca lopticu preko konopca zateg-	• Igre uz korištenje lopti, obruča, konopca i dr. • Sportsko natjecanje u nošenju predmeta • Aktivnosti razvoja motorike i osjećaja ravnoteže (hodanje, trčanje, poskakivanje i skakanje) • Šetnja u prirodi i gradu u grupi ili parovima (šetnja po hrapavoj ili glatkoj podlozi, uz strminu i niz strminu, prolaz između prepreka da ih ne dodirne, da mijenja smjer kretanja ne zaustavljajući se), • Kolektivni izlet u prirodi • Igre sa složenim zadatkom u kojima dijete treba da sav-

nutog na sredini igrališta • Igra badmintona • Preskače konopac koristeći obje noge istovremeno, s noge na nogu i vrteći ga unaprijed i unazad; • Skače sa manje visine • Drži se rukama za prečku i visi u zraku; • Čekićem zakucava eksere • Namotava konac na kalem • Palcem može dotaknuti svaki prst • Siječe i lijepi jednostavne oblike od kolaž papira • Pravi lepezu od papira • Prepisuje sva tiskana slova • Reže makazama po zadanim crtama i rubovima slika • Koristi zarezivač (šiljalo) za olovke i bojice • Precizno koristi ljepilo • Spretno je u provlačenju vrpce kroz rupice • Modelira, piše, crta zadane oblike • Sudjeluje u složenim dramatizacijama • Usklađuje specijalizirane funkcije pokreta • Izrađuje oblike zmije, pletenice, puža, cvijeta i dr. od tijesta • Djeca se mnogu spuštati na sanjkama niz brežuljak visok 1 do 1,5m. • Djeca bacaju različite predmete udalj lijevom i desnom rukom, bacaju loptu jedno drugom uz brojanje ili uz muziku • Penjanje, puzanje, provlačenje • Djeca skaču u dubinu, u daljinu, u vis, skaču s mjesta, sa zaletom, skaču na jednoj nozi, skaču uz okretanje kratkog užeta, poskakujući uvis da bi dohvatila neki viseći predmet (balon, obruč)	lada vješto, brzo određenu stazu na kojoj se nalaze 3 do 4 prepreke. Prepreke moraju biti tako postavljene da se osigura pravilan ritam smjenjivanja napora sa odmorom. • Bojenje unutar crte (bojanke) • Nizanje ogrlice od tjestenine i drugih materijala • Aktivnosti za jačanje stopala (čupkanja trave nožnim prstima, prstima podiže sa tla kamenčiće, klikere ili kestenje) • Aktivnosti jačanja trupa (nosi na glavi knjigu bez pridržavanja, spuštanje niz kosu klupu/ tobogan) • Aktivnosti vezane za jačanje mišića i održavanje pokretljivosti kičmenog stuba (puzanje, valjanje, hodanje i skakanje četveronoške) • Konstruktivna i graditeljska igra • Igra spretnosti s elementima takmičenja • Crtanje i slikanje raznim tehnikama (mozaik, jajčana tempera) • Modeliranje i oblikovanje (glina, glinamol, tijesto, plastelin, poširanje papirom) • Djeca trebaju naučiti upravljati saonicama • Guranje i vučenje različitih predmeta, guranje prijatelja na saonicama, pojedinačno i u parovima • Dizanje i nošenje raznih predmeta odgovarajuće težine • Aktivnosti na strunjači: istezanje u paru, kolut naprijed most; • Hula-hop aktivnosti • Igre „hvatalice“
---	---

Ishodi za razvoj samostalnosti i sigurnosti (zdravstvene, kulturno-higijenske i radne navike, navike stjecanja sigurnosti saobraćaju, kući i prirodi)

Dijete u godini pred polazak u školu treba da usvoji osnovne higijenske navike. Potrebno je da djeca poslije igre operu ruke, a roditelje treba upozoriti da je dijete imalo fizičke aktivnosti kako bi mogli djecu da okupaju i da mu presvuku donje rublje koje je imalo na sebi. Dijete u ovom razdoblju se i dalje fizički razvija i postaje sve više i teže. Ono je već dosta spretno prilikom upotrebe pribora za jelo i može samostalno jesti, te nema problema sa ishranom. Kontrola pražnjenja i bešike je dosta dobra, djeca mogu to sama da obave. Mnogo djece, u godini pred polazak u školu, ima još uvijek problema s povremenim ili čak redovnim mokrenjem u krevet. Među njima ima više dječaka nego djevojčica. Problem kod mokrenja je u tome što negativno utječe na djetetovu samosvijest i samopovjerenje.

Pored osnovnih higijenskih navika odgajatelj treba djecu poučiti o važnosti brige o urednosti školskog pribora i torbe, kao i odjeće i obuće. Djeci koja nisu usvojila načine slaganje odjeće potrebno je pomoći u ovoj aktivnosti kako bi je naknadno, mogla samostalno izvoditi. Djeci možete dati pribor za čišćenje obuće i pokazati kako da to čine. Ona će uživati u svim poslovima u kojima mogu oponašati ponašanje odraslih.

Dijete postepeno sve manje spava tako da na kraju ovog perioda spava 10-11 sati, ali ovdje postoje velike individualne razlike. Dijete u ovom periodu dosta sanja, a snovi su obično prijatni i iz svakodnevnog života, ali ponekad mogu biti i vrlo teški. Kod djece najčešće obolijevaju disajni organi (grlo i pluća). Nesretni slučajevi su česti kod djece, padovi i saobraćajne nesreće, i to češće kod dječaka nego kod djevojčica.

Djeca ne bi trebala samostalno sudjelovati u saobraćaju. Uvijek trebaju biti u pratnji odrasle osobe. Ipak, djecu je potrebno pripremiti na samostalno kretanje u saobraćaju (hodati smireno bez trčanja i guranja sa vršnjacima, hodanje po pločniku, prelazak preko ceste na pješačkom prijelazu, poštovati znakove semafora, paziti na vozila prilikom prelaska preko ceste gledajući na jednu i drugu stranu).

S djecom je potrebno razgovarati o svim opasnostima ulice, kao npr. nepoznate osobe, životinje lutalice, oštećeni pločnici sa pukotinama i rupama na kojima se djeca mogu ozlijediti ukoliko nisu oprezna u kretanju.

Djeca se samostalnije i brže postavljaju u organiziranu formaciju; u red, u kolonu, u vrstu, po parovima u više kolona, iz jednog kruga u nekoliko krugova, kretanje u koloni po jedan, u parovima, okretanje na lijevu ili desnu stranu.

Potencijalni ishodi u stjecanju samostalnosti i sigurnosti	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
- Samostalno se oblači - Uči vezati pertle - Pere zube bez ičije pomoći - Oprezno prelazi preko ulice u društvu odraslih - Samo se četka ili češlja - Samo se umiva i maže kremom - Samostalno se hrani - Koristi pribor za jelo - Zna upotrijebiti salvetu - Ne govori sa hranom u ustima - Završava jelo u razumnom roku - Drži ruke na stolu i ne ometa druge dok jede - Pere ruke poslije korištenja toaleta - Zakopčava i otkopčava zatvarač na jakni - Zna okačiti kaput na kuku - Bira odjeću i kombinira dijelove - Samostalno posprema igračke i sobu - Mota i slaže odjeću - Vozi samostalno tricikl ili bicikl - Upravlja saonicama spuštajući se niz blaže nagibe - Ukoliko ima priliku uči plivati i voziti skije - Samostalno se ljulja na ljuljački - Samostalno se penje na tobogan i klackalicu - Bira pokrete za ples - Brzo uči plesnu koreografiju - Uči svirati instrumente - Brine o mlađoj djeci, prijateljima	- Igre oponašanja - Vezivanje pertli, zakopčavanje dugmadi - Čišćenje obuće - Briga o urednosti odjeće - Izrađuje sredstva i igračke od papira, kartona - Igre na toboganu, klackalici, ljuljački - Oblačenje odjeće na lutke - Organizirati različite centre aktivnosti koji će pomoći razvoju higijenskih navika (ljekarska ordinacija, kozmetički centar i sl.) - Prikupljanje materijala za brigu o higijeni - Izrada panoa sa pravilima grupe - Korištenje zaštite pri vožnji na biciklu, koturaljkama, skijama - Plesna koreografija djece i odgajatelja - Isprobavanje različitih instrumenata - Igra prepoznavanja prometnih znakova - Improvizacija prometnica u vrtiću ili dvorištu - Izrada semafora i prometnih znakova od kartona - Izrada makete grada, mjesta sa glavnim zgradama, kućama i prometnicama - Igre priborom za jelo i posuđem u improviziranoj kuhinji - Učimo kako se brinuti o vlastitom zdravlju (priče o održavanju higijene, odijevanju u skladu sa vremenskim prilikama, značaju kišobrana i čizama kada pada kiša, kvalitetnoj ishrani.) - Pomoć mlađoj djeci prilikom realizacije postavljenih zadataka (npr. pomoć u rezanju škarama, hranjenju, odijevanju)

Ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti (čulo vida, sluha i ravnoteže)

Dijete u godini pred polazak u školu je napredovalo u brzini i okretности, obogatilo svoje kretanje pod pretpostavkom da je imalo prilike za to. U radu sa djecom pred polazak u školu odgajatelj trebaju da stavljaju i složenije zadatke u kojima dijete treba da savlada vješto, brzo određenu stazu na kojoj se nalaze 3-4 prepreke. Prepreke moraju biti tako postavljene da se osigura pravilan ritam smjenjivanja napora sa odmorom.

Odgajatelj je često u prilici da prekine igru djece i obrati pažnju na sebe kako bi djeci dao novi zadatak. Zviždaljka nije pogodna jer negativno djeluje na emocionalno stanje djeteta, a zapovijedi koje imaju povišen ton, nisu primjerene stupnju njegove zrelosti. Najpogodniji način da se djeca umire ili obrate pažnju na ono što im odgajatelj želi reći jeste udaranje dlana o dlan ili podizanje desne ruke. U slučaju kada odgajatelj podigne desnu ruku, djeca koja su vidjela da je on podigao ruku podižu i oni uz uvjet da prestanu pričati. Sve dok sva djeca ne podignu ruku ne nastavlja se aktivnost. Objašnjenja i upute trebaju da su kratka i jasna. U tom razdoblju je dijete spremno sudjelovati i pokušavati nove stvari. Pokušajte djetetu ponuditi raznovrsnu zdravu hranu, jer će na taj način dijete dobiti sve hranljive tvari, vitamine i minerale koji mu trebaju za rast i razvoj, a istovremeno će oblikovati zdrave navike hranjenja i to je odličan ulog za život. Dijete neka prestane jesti kada je sito, i neka jede kada je gladno. Hrana djetetu nudi zadovoljstvo, ugodan osjećaj i sigurnost, ali isto tako je nužna i za njegovu rast i razvoj. Djeca oponašaju roditelje i odrasle pri hranjenju. Razvijanje osjećaja za ravnotežu i dekorativnost tehnikama kolaža i mozaika, pokrivanje veće površine aplikacijom. Razvijanje umješnosti u tehničkim radnjama. Dosljednije pokrivanje bojama svih površina formata papira. Za bogaćenje vizualne percepcije treba koristiti slike, filmove, fotografije, predmete, umjetničke slike i slikovnice.

Potencijalni ishodi za razvoj perceptivnih sposobnosti (razvoj osjetila)	Orijentacione aktivnosti/ ideje za rad
- Pažnja je hotimična (10-15 min) - Oštrina vida skoro kao kod odraslih; - Širina vidnog polja gotovo kao kod odraslih (sposobnog za periferno viđenje); - Razvijena sposobnost aktivnog perceptivnog pretraživanja i analize (analiza razlika sličnim slikama, pronalaženje jednostavnije slike u složenoj) - Izvršava zadatke stojeći na jednoj nozi - Izvršava zadatke hodajući po gredi - Prelazi manju dužinu poskakujući - Gađa pomične i nepomične ciljeve - Rješava zadatke na znak dat preko čula vida ili sluha - Razlikuje osnovne vrste namirnica (specifične za njegovo okruženje) prema okusu, izgledu, dodiru - Prepoznaje poznate melodije - Razlikuje zvukove poznatijih glazbenih instrumenata - Razlikuje i prepoznaje širi spektar boja - Povezuje boje s predmetima i pojavama u prirodi - Izražava sklonost prema određenoj boji - Razlikuje predmete prema obliku - Uspoređuje predmete različite veličine	- Izrada muzičkih instrumenata - Izvođenje brojalice uz pratnju udaraljki - Izvođenje pjesama uz pokrete tijela - Mijesi tijesto i oblikuje pletenicu - Pravimo zimnicu (rezanje kupusa, paprike, mrkve, krastavaca) - Pravimo voćnu salatu (izrezivanje i dekoriranje voća) - Izrada vlastite slikovnice (uvezivanje papira, crtanje slika) - Gađanje mete sa lopticama - Igra klikerima - Igra lastikom - Skakanje u vreći - Prenošenje ping-pong loptice u kašiki koja se drži u ustima - Slaganje sitnih puzzle prema slici - Bojenje slike na osnovu zadatih kriterija - Izrada slike lijepljenjem sjemenki (kukuruz, pšenica...) - Igra labirinta - Igra „Pronađi blago“ na osnovu zadane mape „Oboji prema uputi“ - Pjesma o bojama; priča o bojama „Pronađi sve što je okruglo“ „Pronađi sve što ima oblik kocke“

SPOZNAJNI RAZVOJ

Zadaci za spoznajni razvoj:

- Da se aktivnostima na sadržajima pripreme za školu potiče opći razvoj spoznajnih funkcija, a posebno logičkih operacija i kritičkog mišljenja, i izgrađuju osnovne kategorije uzroka i posljedica, ravnoteže, nepromjenjivosti;
- Da se putem praktičnih postupaka promatranja, eksperimentiranja, predviđanja, provjeravanja i dokazivanja izgrađuju osnove naučnog mišljenja;
- Da djeca stiču znanja o prirodnoj i društvenoj sredini i neophodne vještine i umijeća kao osnovu za dalje obrazovanje u osnovnoj školi;
- Poticati razvoj pamćenja uz pomoć priča, pjesama i drugog;
- Da se postupno proširuje i produbljuje elementarno matematičko znanje;
- Da se pozitivno utiče na opći spoznajni razvoj djece oslobađajući ih zavisnosti od opažanja danog i doprinoseći shvaćanju suštinskog iz okoline u kojoj djeca žive;
- Da se kod djece formira sposobnost uočavanja problema koji počivaju na kvantitativnim odnosima, pomogne im se da shvate funkciju i prirodu matematičkih sredstava u rješavanju tih problema, i da primjenjuju neke početne matematičke postupke kao uvod u početnu matematiku;
- Da se i dalje doprinosi formiranju općih osobina ličnosti, kao što su radoznalost, samostalnost, inicijativnost, točnost, itd.;
- Omogućiti djeci bogato okruženje koje će ih motivirati za istraživačke aktivnosti;
- Organizirati posjete bližoj okolini kako bi se poteknuo spoznajni razvoj djece.

Ishodi za razvoj sposobnosti mišljenja, zaključivanja i pamćenja

U okviru spoznajnog razvoja važno je da odgajatelj potiče:

- Razvijanje osjećaja za oblik i prostor, kao težnju da se stvori cjelovitost i proporcionalnost;
- Njegovanje i razvijanje osjećaja za ulogu i raspored pojedinih materijala i likovnih elemenata u građenju, konstituiranju i oblikovanju predmeta bliskih dječijem zanimanju;
- Samostalno oblikovanje danim materijalom na zadanu temu (glina, plastelin, glinamol, tijesto, te pokušaj formiranja glavne mase iz jednog komada, s dodavanjem detalja);
- Uvođenje u realizaciju grupnog rada;
- Imenovanje i razlikovanje veličina;
- Ocjenjivanje veličina na osnovu vizualne percepcije i uočavanje odnosa među predmetima;
- Višestruko uspoređivanje veličina i nizanje više predmeta u rastuće i opadajuće nizove na osnovu manje uočljive razlike jedne osobine: dugo-duže-najduže; teško-teže-najteže i slično;
- Mjerenja pomoću nekih priručnih mjera: korak, štap, posuđe raznih veličina, predmeti različite težine i dr. Mjere: dužina, masa, zapremina, tečnost, novac. Korištenje naziva nekih mjera koje se koriste u svakodnevnom životu: kilogram, metar i drugo;
- Korištenje pojmova: jednako, nejednako, više, manje;
- Nizanje konkretnih skupova u rastuće nizove na osnovu broja elemenata u skupu;
- Upoređivanje konkretnih skupova pridruživanjem i brojanjem i zaključivanje o količinskim odnosima. Praktično sastavljanje i rastavljanje skupova;
- Uočavanje strukture broja. Korištenje rednih brojeva u igri i svakodnevnim aktivnostima;
- Klasifikaciju – praktično grupisanje prema poznatim i novootkrivenim svojstvima predmeta, na osnovu dva svojstva istovremeno;
- Imenovanje i opisivanje osobina prema kojima se vrši grupiranje- zapažanje predmeta koji ne pripada određenoj skupini;
- Serijaciju u uređivanju predmeta u rastuće i opadajuće nizove na osnovu razlika među tim predmetima;
- Vještinu upotrebe i rukovanje raznim sredstvima, spravama, aparatima (makaze, čekić, kliješta, lupa, vaga, pegla, TV, CD, DVD, računar, mobitel, drvo, plastika i drugo);
- Upoznavanje životinjskog svijeta, upoznavanje domaćih životinja, šumskih životinja, ptica, gmizavaca, vodozemaca i insekata. Imenovanje i razlikovanje životinja po osnovnim vanjskim oznakama, načinu ishrane, mjestu življenja, korist i štetnost pojedinih životinja, briga o mladima i slično. Klasifikacija životinja po pripadnosti vrsti, po vanjskim karakteristikama, prema načinu kretanja, prema vrsti ishrane,

prema koristi za čovjeka;

- Pravilan odnos djece i odraslih prema biljnom i životinjskom svijetu;
- Upoznavanje ljudskog tijela (organi i njihova funkcija, rađanje, razlike među spolovima);
- Grupno rješavanje problema, zadataka i poslova. Uzajamno prihvaćanje i razumijevanje.

Treba obratiti pažnju na izbor tekstova za čitanje i pričanje i na izbor stihova za učenje napamet i stihova za obradu radi umjetničkog doživljaja, a sve s ciljem afirmacije ambijentalnih književnih vrijednosti koje su dio širokog spektra kulturnog naslijeđa.

Potencijani ishodi mišljenja, zaključivanja i pamćenja	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Precizno prepričava priču iz slikovnice sa razumnom preciznošću • Pamti sadržaje priča i pjesama • Može ilustrovati odslušanu priču • Prepoznaje većinu brojeva • Prepoznaje većinu ili sva slova svog imena • Najčešće zna napisati svoje ime • Odgovara na postavljena pitanja • Počinje da povezuje vrijeme sa dnevnim rasporedom • U stanju je da značajno održi pažnju • Koncept vremena mu se proširuje na razumijevanje prošlosti i budućnosti u zavisnosti od glavnih događaja (npr. rođendan) • Prepoznaje jučer, danas, sutra • Ima znanja o danima u tjednu i godišnjim dobima • Može imenovati geometrijska tijela (lopta, kocka, kvadrat, valjak) i jednostavnije geometrijske oblike (trokut, krug, kvadrat, pravokutnik) • Uočava skupove • Formira skupove na osnovu pojedinih elemenata i različitih kriterija • Upoređuje brojnost skupova pridruživanjem • Spontano označava brojnost skupova, broji članove i uvodi nove članove u skupove • Formira jednakobrojne skupove • Uspostavlja jednakobrojnost skupova na razne načine (dodavanjem novih članova ili izmještanjem članova) • Grafički predstavlja skupove • Može navesti u čemu su neki predmeti slični a u čemu različiti • Uviđanje jedne karakteristike predmeta i pridruživanje istih • Niže predmete od manjeg ka većem, nižeg ka višem, užeg ka širem i obrnuto • Mjeri dužinu i težinu (malo kasnije i zapreminu) • Voli postavljati pitanja • Voli crtati, slikati, koristiti boje	• Igrolike aktivnosti sparivanja, gdje se djeci daju po dva predmeta koji mogu da čine jedinstvo (tanjurić i šalica; mladunče i majka; i sl.) • Inteliktualne aktivnosti kombiniranja različitih predmeta: čaše ili šuplje kocke koje se mogu stavljati jedne u druge, alke različitih veličina i boja koje se mogu nizati na uzice ili štapiće, male kocke (od kojih djeca prave «kulu», «voz», «most»), perle koje se mogu nizati ili stavljati u čaše ili bočice i potom prosipati, papir i olovku, razne papire i kartone za presavijanje, plastelin • Uviđanje jedne karakteristike predmeta i pridruživanje istih • Na temelju doživljenog prepričavati kreativno stanje i izražavanje • Dnevni ritam aktivnosti-slikovno izražena vrteška • Kroz obilje prirodnog materijala omogućiti djeci neposrednu manipulaciju i istraživanje (lišće, cvijeće, trava, i dr.) • Sastavljanje priče na osnovu zadatih riječi • „Pravimo strip“ • Rješavanje zagonetki • Igra „Kad bi...“ • Izmišljamo imena životinja • „Meni je smiješno...“ • Izrada kalendara igračaka • „Kockice slovarice“ • Mozaik od geometrijskih oblika • Izrada vrteške za godišnja doba, dane u nedjelji • Izrada vlastitih slikovnica (ilustracije i tekst) uz pomoć odgajatelja • Izrada albuma životinja (klasifikacija na domaće životinje, šumske životinje i drugo) • Mjere i mjerenje: opažanje, shvaćanje i praktično mjerenje različitih veličina (dužine, težine) • Geometrijska vrteška • Nizanje kockica od manje ka većoj; slamčica od kraće ka dužoj • Crtamo na zadanu temu (prema priči, pjesmi, doživljaju) • Lutka, zec, kuća i automobil od geometrijskih oblika (sastavljanje i lijepljenje na papir)

• Najbolje uči kroz otkrivanje • Više voli postupak nego ishod • Značajnije predstavlja simbole • Sigurnija plastična obrada portreta • Razvijanje tehničkih i higijenskih navika • Sposobno dvadestek minuta koncentrirati pažnju • Još uvijek sklono počinjanju više aktivnosti • Razvija nove oblike mišljenja (više se oslanja na predodžbe)	• Zapisivanje dječjih pitanja na pano i zajedničko traganje za odgovorima (u enciklopedijama, rječnicima, kući s roditeljima)
---	---

Ishodi za razvoj istraživačkih sposobnosti

U okviru predškolske ustanove potrebno je omogućiti:

- Eksperimentiranje predmetima i materijalima da bi se došlo do njihovih svojstava i međusobnih odnosa (topljivost, zaustavljivost, privlačenje na bazi magnetizma i elektriciteta);
- Klasifikaciju na osnovu izvedenih svojstava (predmeti koji se mijenjaju u vodi i oni koji se ne mijenjaju, koje privlači magnet i koje ne privlači, koji imaju zvuk i koji ga nemaju);
- Individualni prilaz djeci, kako bi djeca koja nisu zadovoljavajuće pripremljena za samostalan rad dobila posebne zadatke u kojima bi neposredno i vlastitom aktivnošću dolazila do rješenja zadataka;
- Poticanje djece da prema svojim mogućnostima budu sve spretnija, snalažljivija i konstruktivnija u korištenju različitog materijala, pribora i pomagala;
- Poticanje djece da putem praktičnih postupaka, promatranja, eksperimentiranja, provjeravanja i dokazivanja izgrađuju osnove naučnog mišljenja;
- Otkrivanje razlika između prirodnih pojava (sunca, vjetrova, oblaka, vodotokova, vatre) i živih bića;
- Otkrivanje i razlikovanje raznih vrsta nežive materije i njenih svojstava (prirodne materije– voda, snijeg, led, pijesak, glina, kamenje itd. i vještačke – metal, staklo, papir, skaj);
- Skupljanje uzoraka iz prirode (lišća, cvijeća, plodova, kamenčića, grančica, perja, kućica puževa i školjki), njihovo sređivanje prema dogovorenim kriterijima i čuvanje u zbirkama ili korištenje tokom kreativnih aktivnosti;
- Prikupljanje uzoraka prepariranih biljaka, sušenog lišća, suhih plodova, otisaka kore, grančica, presjeka stabala, ne nanoseći pri tome štetu životnoj sredini;
- Aktivnosti na uočavanju uzročno-posljedičnih veza i odnosa u prirodi (sunčano je – postaje toplije, puše vjeter – grane se ljuljaju; pada kiša – pada snijeg) i njihovo povezivanje sa vremenskim uvjetima;
- Eksperimentiranje materijalima gdje se djeca upoznaju sa fizičkim pojavama (magnetizam, elektricitet, svjetlost, toplota, kretanje, ispitivanja svojstva vode i ponašanja predmeta u vodi, eksperimenti sa zrakom);
- Eksperimenti u pijesku (suvi, mokri, oblikovanje pijeska, kopanje tunela, prenošenje, mjerenje i sl.);
- Aktivnosti u akustici (nastanak i prostiranje zvuka, način prenošenja);
Aktivnosti iz optike (promatranje kroz lupe, mikroskop, eksperimenti sa sjenkama, eksperimenti sa prelamanjem svjetlosti u čaši vode).

Odgajatelj nastoji organizirati uvjete u kojima će dijete moći istraživati:

- Mehaničke pojave-kretanje, brzina, sila (ako jače gurnemo ili bacimo predmet dalje će pasti, kretanje predmeta na vodoravnoj i kosoj plohi, ravnoteža na vagi, klackalice i slično).
- Meteorološke pojave-eksperimentima na pogodan način upoznati djecu s nastajanjem kiše, rose, leda i drugih atmosferskih pojava.

- Svjetlosne i zvučne pojave – izvori svjetlosti (sunce, sijalice, baterijska lampa i slično). Svjetlost i sjenke. Koristiti prigodne situacije u prirodi – sjenka drveta, zgrade, čovjeka.
- Nastajanje zvuka - zvuci koje proizvode razni predmeti. Razlikovati buku, šum, zvuk i ton. Prostiranje zvuka kroz zrak, vodu i čvrsta tijela.
- Zapažanje promjena u biljnom svijetu. Zapažanje promjena u životinjskom svijetu.
- Zapažanje promjena u prirodnim pojavama (dani vedri, tmurni, magloviti, hladni, smrzavanje vode, proljetna kiša, bujanje rijeke, grmljavina, sijevanje, nastajanje suša i dr.).
- Upoznavanje žitarica (pšenica, kukuruz), povrća (krumpir, grah, kupus, luk, paradajz, paprika, špinat, salata, mrkva i dr.), voća (jabuka, šljiva, trešnja, dunja, grožđe, kupina, malina, južno voće), cvijeće (ruža, ljiljan, karanfil, maslačak...) i drveća (listopadno i zimzeleno).
- Građa biljaka-korijen, stablo, grane, list, cvijet, kora drveta, pupoljak i plod. Razmnožavanje, rastenje, umiranje biljaka (svjetlost, toplota, zrak i tlo).
- Klasifikacija biljaka po boji, veličini, mirisu, po mjestu gdje rastu, po vremenu kada se javljaju.

• Potencijalni ishodi za razvoj istraživačkih sposobnosti	Orijentacione aktivnosti / ideje za rad
• Počinje koristiti sat • Slobodno rukuje stvarima i ispituje njihove osobine i funkcije • Istražuje svojstva biljaka i životinja • Donosi zaključke na osnovu promatranja pojava u prirodi • Razlikuje zvukove • Koristi predmete u neobične svrhe • Izvodi jednostavne ogleda • Rado eksperimentira materijalom • Istražuje prirodnu i društvenu sredinu • Svojom znatiželjom i idejama potiče odrasle na istraživanje • Rastavlja predmete kako bi saznalo od čega se sastoje • Razlikuje predmete na osnovu materijala od kojeg su građeni • Brzo usvaja operacije na kompjuteru • Ozbiljno shvaća brigu o okolini (ekologija) • Predviđa ishode prilikom izvođenja ogleda • Razmjenjuje mišljenje s vršnjacima tijekom istraživanja • Više voli postupak nego ishod • Najbolje uči kroz otkrivanje	• Kalendar riječi za godišnja doba • „Odredi kakvo je“ (davanje što više pridjeva nekom predmetu) • Igre ogledalom • Izrada sata od kartona • Izrada pješčanog sata • Igre svjetlom (promatranje prirodnih i vještačkih izvora svjetlosti) • Igre istraživanja sjene (vlastite, ali i sjene predmeta različitih oblika) • Praćenje vremenskih prilika (uz korištenje aplikacija sunca, oblaka, kiše i dr.) • Razvoj ekološke svijesti (ideje za načine štednje vode i el. energije) • Recikliranje papira • Tehnika kaširanja papira • Izrada korpi/kanti za otpatke (za papir, plastiku, staklo, bio-otpad) • Izrada vjetrenjače • Istraživanje svojstava vode • Izrada vodenice • „Što pliva, a što tone“? • Igra dobacivanja loptom „Zemlja, more, zrak“ (svatko tko uhvati loptu treba reći životinju koja je karakteristična za zemlju, more ili zrak) • Sadimo biljke (vrt, saksije) • Promatranje faza rasta biljki (fotografiranje, crtanje) • Pravljenje zbirke listova i cvjetova • Pripremanje hrane (uočavanje karakteristika različitih namirnica tijekom njihove obrade za kuhanje) • Što sve možemo sa tijestom? • Edukativne igre na kompjuteru • Igre magnetom (npr. pecaljke s magnetom) • Istraživanje uz pomoć mikroskopa

SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ**Zadaci za socio-emocionalni razvoj:**

- Razvijati svijesti o tome da je porodica uređena zajednica u kojoj se svako ponaša prema pravilima i da se članovi porodice trebaju razumijevati i paziti;
- Raditi na izgradnji ličnog stava djeteta da se prema prirodnoj i društvenoj sredini ophodi tako da je štiti, unapređuje i održava kao pojedinac, i u saradnji sa drugima;
- Razvijati svijesti o saobraćaju kao grani privrede koji se odvija po striktno utvrđenim pravilima;
- Razvijati svijest kod djece da čovjek može utjecati na promjenu životne okoline u pozitivno i negativnom smislu;
- Upućivati, pomagati i organizovati praktične vježbe prelaska na ulici i raskrsnici;
- Poticati djecu na razmišljanje koji se insekti mogli promatrati u prirodi;
- Omogućiti djeci da steknu iskustva i znanja o biljnom i životinjskom svijetu;
- Utjecati na razvoj pojedinca da donosi ekološke odluke i sa njima uskladi svoje ponašanje;
- Uočavati jedinstvo organskog svijeta, povezanost međuzavisnosti i razvnoteže u prirodi;
- Posmatrati i tumačiti određene pojave i promjene koje su nastale čovjekovim djelovanjem;
- Planirati, osmišljavati igre i interakcijsko učenje u prirodnoj okolini;
- Komunicirati sa učenicima/cama o vezi biljnog i životinjskog svijeta;
- Diskutovati, upućivati učenike/ce na izvore znanja;
- Uključiti roditelje i druge uposlene u vrtiću u realizaciju programskih sadržaja;
- Procjeniti individualni napredak djeteta, motivirati ga za rad;
- Poticati djecu da emotivno reaguju na širok krug pojava u društvenom životu, u umjetnosti, na ispoljavanje stvaralaštva i na svijet moralnih vrijednosti;
- Razvijati empatičan odnos prema drugim ljudima;
- Poticati oplemenjene i produbljene pozitivne emocije;
- Raditi na izgrađivanju sopstvenih načina izražavanja emocija;
- Motivirati djecu da što realnije i iskrenije interpretiraju emocije drugih osoba naročito u konfliktnim situacijama;
- Naučiti djecu da se nose sa neuspjehom, da iz greške izvuku pouku;
- Razviti estetski osjećaj, doživljaj lijepog i skladnog;
- Pružiti ljubaznost, razumijevanje i podrška stvarajući situacije u kojima dijete može dobro da se osjeća i opušta;
- Pokazati predma djetetu razumijevanje i pozitivan lični stav;
- Njegovati društvenosti, pozitivne stavove ličnosti i humane težnje;
- Razviti toleranciju na frustraciju i prihvatanje pravila;
- Ojačati sposobnost za razlikovanje stvarnih osjećanja od pokazanih;
- Razviti svijest da je stavljanje u položaj drugog početni uslov za izlazak iz sukoba;
- Poticati sposobnost za problem-situacije i snalaženja u njima na konstruktivan način;
- Razmjenjivati shvatanja i stavova u vezi socijalnih pojava;
- Razviti saradnje i kooperativnosti u igrama koje ne sadrže takmičenje;
- Nastojati da dijete što vjernije izrazi unutrašnji doživljaj, kako bi ga drugi mogli prepoznati;
- Podsticati i pomagati djeci da pronađu vjerodostojan izraz koji opisuje njihova osjećanja;
- Stavljati dijete u poziciju drugog da uočava, upoređuje i zaključuje da li se radi o autentičnim osjećanjima;
- Podsticati dijete da traži što više rješenja na koji način može da pomogne drugom u nevolji;
- Podsticati tolerancije na različitost;
- Motivisati djecu da pronalaze smisao u pravilima, zakonima i konvencijama;
- Raditi na usvajanju dogovorenih pravila i normi u igrovnom kontekstu;

Ishodi sticanja znanja i razvoja eko svijesti, živog i neživog prirodi u neporednoj dječijoj okolini

U godini kada djeca polaze u školu jako je bitno da djeca budu pripremljena za život, da obavljaju složenije zadatke i da usvoje osnovna pravila u ponašanju. Ova iskustva djeca stiču samostalnim sistemskim promatranjem i eksperimentisanjem prirodnih i društvenih pojava. Na ovom uzrastu djeca će pokazati interes za još složenije procese u životu njihove okoline, stoga im treba omogućiti da otkrivaju uzročno-posljedične veze pojava u prirodi. Odgajatelj treba da izbjegava da saopšti znanja u gotovom obliku, on treba da djeci ostavi prostor za samostalni rad, da se oslanjaju na princip očiglednosti i da postavljaju pitanja. U realizaciji sadržaja iz neposredne žive okoline poželjno je da odgajatelji koriste promatranje kao metod u radu sa djecom. Pri promatranju djeca mogu da uočavaju specifičnost biljnog i životinjskog svijeta. Osim promatranja koriste se i drugi metodi u radu kao što su: mjerenje, prikupljanje i upoređivanje.

Da bi se taj proces što kvalitetnije realizovao, poželjno da se koriste pomoćna sredstva kao što su lupa, herbarij, posjete, samostalne izložbe ili ekperimenti. Ovo su velike mogućnosti za bogaćenje dječijih saznanja o biljakama i životinjama za koje djeca iskazuju posebna interesovanja.

Sadržaji koji su vezani za događaje i proslave značajnih datuma iz neposredne okoline djece treba približiti, ne samo dekoracijom prigodnog kutka u vrtiću nego i konkretnom posjetom određenim mjestima, javnom manifestacijom, organizovanjem susreta i razgovora sa značajnim ljudima.

Dijete u godini pred polazak u školu treba osposobiti da se pravilno orijentiše u prostoru, naročito da usvoji naviku pravilnog prelaska preko ulice. Ništa manje nije značajna ni slušna pažnja razlikovanja udaljenosti zvuka motora i pravca odakle zvuk dolazi. Saobraćajni znakovi upozorenja su značajni i zato dijete treba od najranijih dana da ih čita, a ne samo pred polazak u školu. Za rad na ovim sadržajima, pored životne stvarne situacije, mogu se koristiti i improvizovani saobraćajni poligoni u dvorištu vrtića za rozne vrtste igara i igrolikih aktivnosti koje će njegovati kulturu ponašanja u saobraćaju bilo da se radi o pješaku ili vozaču.

Potencijalni ishodi sticanja znanja i razvoja eko svijesti, živog i neživog prirodi u neposrednoj okolini djeteta	Orijentacioni ishodi za sticanje znanja i razvoja o eko svijesti, živog i neživog prirodi u neposrednoj okolini djeteta
- Ispunjavaju svoje obaveze samostalno ili uz pomoć nekoga od članova porodice, zna osnovne podatke o sebi i svojoj porodici; ovladava radnim navikama (ishrane i higijene) i njeguje zdravstvene navike u skladu sa svojim sposobnostima; - Imaju pozitivnu sliku o vrtiću i znaju da se život i rad u vrtiću odvija po striktno definiranim pravilima, imaju razvijenu svijesti da imaju prava i obaveze tokom boravka i da su dužni da ih ispunjavanju, poznaju vrtić kao cjelovitu radnu organizaciju, osposobljeno za samostalno i sigurno kretanje u zgradi ili prostoru u kome boravi - Imaju jasnu predstavu svog mjesta življenja; - Imenuju godišnja doba prema vremenskim prilikama; razlikuju značaj raznovrsne hrane i zdrave od nezdrave hrane - Prepoznaju vozila javnog prevoza, samostalno i bezbjedno prelazi ulice; raspoznaje saobraćajne znakove koji se nalaze na putu od kuće do škole, samostalno i bezbjedno dolazi u vrtić koristeći najsigurniji i najkraći put, koristi pješački prelaz (zebre), za prelazak ulice; koristi trotoar za kretanje ulicom sa trotoarom i kret-	<i>Život i rad u roditeljskom domu</i> (Pomaganje članovima porodice u radu, održavanju stana, crtanje porodičnog stabla, porodični odnosi u užem i širem smislu, zanimanje članova porodice i radne organizacije u kojima članovi porodice rade, poznavanje vlastitog imena i prezimena, međusobni odnosi i ravnopravnost spolova, namještaj u stanu, lična higijena i higijena u stanu, praktična primjena jednostavnih kućanskih aparata, izrada maketa namještaja) <i>Vrtić kao moj dom</i> (prostorije vrtića i njihova namjena, radno osoblje u vrtiću, namještaj i njihova funkcija, didaktička sredstva i materijali) <i>Moje mjesto i okolina</i> (Konstruktivno građenje makete moje okoline u trodimenzionalnoj formi, izrada reljefa od plastelina i vode, iscrtavanje granica mjesta u kome dijete živi, crtanje nečeg prepoznatljivog što karakteriše to mjesto, radne organizacije u blizini vrtića, upoznavanje sa pozorištem, parkovima, spomenicima) <i>Godišnja doba</i> (Praćenje promjena u prirodi u godišnja doba Posmatranje vremena tokom dana, bilježenja podataka i njihovom predstavljanje (tabela, grafikon); Izrada zidnih panoa, (lente vremena), bilo je...sada je...biće... Mjerimo i bilježimo spoljašnju temperaturu (iščitavanje temperature sa barometra koji je postavljen na sjenovito mjesto balkona ili tarase), uočavamo promjene na biljkama, žitarica, povrća i voća pod utjecajem vremenskih prilika); <i>Djeca u saobraćaju</i> (Vozila javnog prevoza i ponašanja u tim vozilima, stajališta, sredstava javnog prevoza, raskrsnica, prelaz preko raskrsnice, praktična vježba zajedničkog i pojedinačnog kretanje ulicom, prelazak preko ulice) <i>Priprema i proslava svih značajnijih međunarodnih, državnih i lokalnih praznika</i>, prigodne svečanosti povodom obilježavanja godišnjih doba, svečanosti na početku i kraju školske godine, dan djeteta, dana majki, sudjelovanje u

anje lijevom stranom ulice bez trot-oara • Aktivno sudjeluje u proslavama i praznicima • Imaju osnovna znanja o životinjskom svijetu, procesu dobivanja mlijeka i mliječnih proizvoda; mogu da istražuju i dovode u vezu uzajamnost svijeta biljaka i životinja, vode brigu o kućnim ljubimcima u kući, vrtiću) • Razumiju na koji način treba da se ophode prema prirodi i da je zaštite • Eksperimentišu predmetima i materijalima da bi se došlo do njihovih svojatava i međusobnih odnosa , uočavaju opasnosti od neispravnih kućanskih aparata , uz pomoć starijih upotrebljavaju i rukuju raznim sredstvima, spravama i aparatima,	malim debatama na temu prava djeteta, iznošenje mišljenja, stavova) • <i>Biljni svijet</i> (Upoznavanje, posmatranje, imenovanje i opisivanje biljaka mjesta i okoline), istraživanje i saznanje kako biljka živi i raste u različitim eko sistemima kao što su: njiva, livada, šuma, voćnjak.) • <i>Životinje</i> (Upoznavanje, posmatranje, imenovanje i opisivanje životinja iz neposredne okoline (domaće i divlje životinje). Šta se sve dobija od mlijeka; Posjeta mljekari ili nekoj farmi u kojoj se uzgajaju krave, ovce ili koze, otkrivanje, uzajamni lanac ishrane biljki i čovjeka, upoznavanje, posmatranje i istraživanje životinja u njihovom ambijentu kao što su: leptira, kukca, kišne gliste, muhe, pčele, pauzi.; istraživanje i otkrivanje na koji način se hrane i održavaju kućni ljubimci (ribice, ptice, kornjače), promatranje životinja u kutku prirode (terarijumu, akvarijumu, akvaterariju) na koji način žive, uočavanje specifičnosti i ponašanja nekih životinja kako izgledaju, pripremaju se za zimu) • <i>Ekologija</i> (značaj očuvanja okoline i štetni utjecaj zagađene okoline na čovjeka; eksperiment zakopavanje stiropora, plastične vrećice, papira, lišća u zemlju) praćenje procesa i zaključivanje • <i>Neživa priroda i prirodne pojave</i> (Razne vrste eksperimenta koji provjeravaju topljivost, rastvorljivost, magnetizam, promjene predmeta u vodi, meteoerološke pjave, svjetlosne i zvučne pojave, svjetlost i sjenke, nastajanje zvuka,vještina i upotreba raznim sredstvima i aparatima kao što su makaze, vaga, sat)
--	---

Ishodi sticanja moralnog i emocionalnog razvoja (ličnog identiteta, slike o sebi, temeljnih prava i sopstvenoj ulozi) u godini pred polazak u školu

Kod djece u godini pred polazak u školu emocija postaju nestabilnije. Emocije su i dalje su inenzivne ali nisu tako ekplzivne u manifestaciji. Javlja se izvjesna gradacija u ispoljavanju. Pozitivna osjećanja prema drugima brzo zamjenjuju negativna, a zatim odustajanje od jednih i od drugih. Nije rijetkost da se dijete povuče u sebe i da bude zabrinut zbog nekog očekivanog ishoda. Ono je tada razdražljivo agresivno i neposlušno. Međutim ista tako je u stanju da bude ljubazno, nježno i prijateljski nastrojeno. Ispoljavanje emocija se mijenja u zavisnosti od nametanja socijalnih ograničenja, usvajanjem normi i pravila, kao i u ovisnosti od razvoja socijalnog saznanja i socijalne inteligencije. Ljutnja je sve češća ako je dijete nepravedno optuženo, ako mu nisu ispunjenja obećanja, ako se negativno poredi sa nečim ili ako je predmet ismijavanja svojih vršnjaka. Vrlo rijetko se javlja kompulzivni bijes ali je sve učestaliji inat i tvrdoglavost. Ljubomora u ovom periodu je sve prikrivenija i složenija te se teže prepoznaje kod djece. Odagajatelj ne treba da odobrava negativna osjećanja kako što su bijes, neprijateljstvo, strah, međutim treba da pokaže razumijevanje prema djetetu koje ih ispolji i da utiče prije svega na način njihovog ispoljavanja. Naročito je važno da djecu ne osuđuje i ne vrijeđa zbog onoga što su osjetila i ispoljila. Osnovni načini da se negativne emocije učine rijedim jeste njegovanje pozitivnih emocija, lijepih, drugarskih i saradničkih odnosa među djecom i odgajateljima. U razvoju pojma o sebi, posebno je važno pomoći djetetu da razvije osjećanje samopouzdanja, što se može postići jedino stalnom manifestacijom prihvatanosti djeteta, bez uslova i rezervi. Također je važno da dijete shvati da se ponašanje može mijenjati svojom voljom prema sopstvenim potrebama. Emotivne ekspresije vrlo često, i sve češće, bivaju sublimirane stvaralaštvom. Pozitivne emocije radosti, zadovoljstva i prijetnosti su u ovom periodu sve češće, ispoljene u situacijama pohvala, iznenadne koristi, druženja sa vršnjacima. Dijete se sve češće raduje unaprijed ako mu je nagovješten određen događaj ili nagrada. U ovom periodu javlja se i ljubav kao emocija i to posebno prema vršnjacima, ali i prema suprotnom spolu. Jenjava manifestacija ljubavi prema odraslim kao da se ona podrazumijeva.

Potencijalni ishodi za emocionalni razvoj djece u godini pred polazak u školu	Orientacione aktivnosti za emocionalni razvoj djece u godini pred polazak u školu
• sposobno da predvidi situacije u kojima se emocije pojavljuju • Identifikuje se sa drugim osobama i razumije njihova osjećanja • Sposobnost i težnja da se sopstvena priživljavanja dijele sa bliskim ljudima • Sposobnost artikulacije emocija • Otporno je prema stresovima, napestima i frustracijama, • Otpornost prema iracionalnim strahovima, shodno svom uzrastu • Dijete umije da razlikuje stvarne od predstavljenih emocija • Sposobnost samoocjenjivanja i samoznanja • Sposobnost ocjene vlastitih mogućnosti • Tačno opisuju situacije koje izazivaju strah, bijes i tuge	• Igre koje sadrže zajednički rad i pomoć • Sudjelovanje u humanitarnim akcijama (dio kampanje za pomoć bolesnoj djeci kroz sudjelovanje u javnim manifestacijama) • igre u kojima se pojavljuju simobličke imitacije, dramske igre koje djecu oslobađaju od unutrašnje napetosti i postiže svoju unutarnju harmoniju. • Dopunjavanje rečenica <i>Kad sam srećan dođe mi, kad sam uplašen, kad sam ljut, kad sam povrijeđen</i> • <i>Ogledalo osjećanja</i> (igra u parovima u kome djeca imitiraju osjećanja) • <i>Statua tuge</i> (zamišljene razne tužne poze) • <i>Slike osjećanja</i> (razgovor tokom razgledanja slika i situacija na slikama) • <i>Razgovor na temu iz priča u kome se spominju emocije</i> • <i>Slika mog tijela (bojim dijelove tijela na kome osjećam emocije tuge, straha, sreće)</i>

Ishodi za razvoj socijalnih odnosa i njegovanja dječije društvenosti

Nije rijetkost da roditelji dijete uključe u vrtić u godini prije polaska u školu i da nije savladalo određene socijalne vještine pa se dešava da pri dolasku u vrtić, ne želi da se odvoji od svojih roditelja. Dobro je da takvo dijete najprije sa roditeljima posmatra organizovanu igru svojih vršnjaka. Ako poslije toga neće da uđe među djecu, treba ga ostaviti po strani, ne obraćati pažnju nekoliko minuta, a potom nastojati da ga pozovemo u igru ili da mu povremeno, dodamo loptu ili na neki drugi način. Ukoliko je roditelj prisutan u toku aktivnosti, treba mu skrenuti pažnju da neprimjetno promatra sa strane ili da se uključi u aktivnost.

Djeca u godini pred polazak u školu vode više računa o tome kakvo značenje, ima u očima okoline neki njegov postupak ili ponašanje. Javlja se potreba za afirmacijom i priznanjem. Ovo je posebno uočljivo prilikom takmičenja, javnih nastupa i igara koje imaju za cilj nadmetanje sa partnerom. Sa šest godina dijete shvata da postoji potreba za uzajamnim poštovanjem i dogovaranjem, odnosno poštovanjem dogovorenih pravila ponašanja, ne samo u igri već i u životu. Djeca shvataju prijateljstvo kao recipročan odnos ja *tebi* – *ti meni*, odnosno shvataju da mu je prijatelj onaj prema kome je ono prijatelj.

Potencijalni ishodi razvoja socijalnih kompetencija kod djece u godini pred polazak u školu	Orientacione aktivnosti za razvoj socijalnih kompetencija kod djece u godini pred polazak u školu
• Prepoznaje unutrašnji doživljaj kako bi ga drugi prepoznali • Stavlja se u poziciju drugoga • Traži više kreativnih rješenja za problem-situacije i snalaženja u njima na konstruktivan način • Sposobno da sarađuje i kooperativno sudjeluje u problem situaciji • Ima osjećaj tolerancije na različitost • Prati dogovorena pravila/norme grupe	• Igra zamišljanja situacija koje izazivaju određene emocije (strah, tuga, radost) • Rješavanje socijalnih problema (situacija bolesnog druga, situacija druga djeca tugu njegovog druga, drugarica izgubila svoju lutku..) • Igre mašete „<i>Pronađi što više rješenja za rješenje konflikta</i>“ (rad u grupi) • Igre sa karticama (razne situacione pojave koje tretiraju rad, socijalne i spolne razvlike...) • Kreiranje pravila ponašanja u grupi s cilje da se usvoje norme/pravila u igrovnom kontekstu • Isticanje pravila na javnom mjestu u vrtiću i razgovor o

• Dobrovoljno se pridržava disciplinskih pravila • Razvijena sposobnost da može sarađivati i dogovarati se sa ostalim članovima grupe • Uspostavlja prijateljstva i sudjeluje u društvenim igrama s drugom djecom • Pohvaljuje, podržava ili pomaže drugoj djeci u situaciji koja nije takmičarskog karaktera	značaju njihovog poštivanja • Konstruktivna igra (<i>Izrada 3 Kule koje trebaju da imaju obilježje stabilnosti, ljepote i visine</i>), rad u tri grupe uz korištenje istog materijalaž • Igre u uspostavljanja pozitivne komunikacije (međusobno sporazumijevanje uz korištenje neverbalne komunikacije) • U centru društvenih igara i didaktičkom materijala djeci ponuditi eduaktivni materijali za društvene aktivnosti kao što su: tangrami, šah, domine, mica, ix-ox, igračke sa logičkim sređivanjem i ređanjem, suradnjom • Igra <i>Pogodi ko je vođa</i> (u krugu jedno dijete započinje neke pokrete a dijete u centru pogađa ko je vođa)
--	--

KREATIVNO-STVARALAČKI RAZVOJ

Zadaci za kreativno-stvaralački razvoj:

- Sticanje sposobnosti sve potpunijeg i sigurnijeg likovnog izražavanja svojih ideja i tema, predstavljanje svog odnosa prema svijetu, prema drugim ljudima, i prema samom sebi uz izvjesnu preradu i uopštavanje ovih odnosa;
- Dalji rad na njegovanju prirodnih sklonosti za likovni jezik i njegovo postepeno obogaćivanje;
- Da se razvija vizuelno i taktilno opažanje;
- Predstave djece novim opažanjima i saznanjima o prostornim odnosima, materijalnim svojstvima i likovno-estetskom obilježavanju prostora, živih bića i predmeta u njihovoj okolini; da se i dalje razvija njihov urođeni i stečeni likovno-estetski senzibilitet, sposobnost opažanja i upoređivanja, stvaralačka mašta, likovno-estetsko mišljenje, pamćenje i produbljivanje likovno-estetske izražajne i oblikovne sposobnosti djece;
- Da se omogući djeci da upoznaju likovni pribor, podloge i materijale, te da se njima spretno i slobodno služe u likovno-estetskim stvaralačkim aktivnostima; da se i dalje podstiče i jača njihova želja i potreba za slobodnim i samostalnim likovnim izražavanjem i oblikovanjem pomoću linija, oblika i boja, u raznim, njima pristupačnim i pogodnim likovnim tehnikama i materijalima i u različitim varijacijama, te da se učvršćuju i dalje razvijaju stečena radna i stvaralačka iskustva, vještine i radne navike djece u likovnom stvaralačkom radu;
- Da se kod djece neguje sposobnost likovnog zamišljanja i prikazivanja prostora i prostornih odnosa, živih bića i predmeta, njihovog položaja, rasporeda i kretanja u prostoru, da se neguje dječija sklonost za ilustrativno prikazivanje i doživljavanje, te za dekorativnu obradu predmeta i površina, da se pobuđuje njihova likovno-estetska radoznalost i razvija likovni ukus i kriterij, te da se podstiče i razvija inicijativnost, motiviranost i zainteresiranost
- djece za likovno-estetsko uređivanje njihovog životnog i radnog ambijenta;
- Da se u procesu likovnog oblikovanja i dalje učvršćuju kulturne, higijenske i radne navike;
- Da se stvaraju navike uvažavanja i njegovanja karakterističnih likovnih motiva kulturnog miljea i čuvanja tekovina materijalne i duhovne kulture;
- Prirodnost i cjelovitost dječijeg izraza kroz pjevanje, igranje, ritmičko kretanje, ples, likovno, govorno i dramsko izražavanje;
- Sposobnost izražavanja muzičke dinamike, ritma, sudjelovanje u horskim individualnim izvedbama, prepoznavanja karaktera pjesme;
- Da se dalje neguje i kultivira dječiji glas (pravilno disanje, jasan izgovor riječi, intonativno, tačno pjevanje pri individualnom i zajedničkom pjevanju);
- Da se dalje razvija muzikalnost djeteta sa specifičnim sposobnostima (muzičko pamćenje, osjećaj za ritam, za visinu);
- Da se kod djece podstiče razvoj trajnih interesa i ljubav prema muzici, kako bi ona vremenom postala njihova trajna potreba;
- Da se razvija emocionalna i estetska osjetljivost djeteta;
- Da se djeca podstiču na razne oblike stvaralaštva (pokret, likovno, literarno);
- Upoznavanjem i njegovanjem sevdalinke razvijati ljubav prema domovini;
- Razvijanje govornog stvaralaštva: jezičke igra, dramske jezičke igra, jezičko-muzičke i jezičko likovno stvaralaštvo;
- Razvijanje jasnog govora u akciji i da imaju svijest o tome da ih neko gleda i da ono što se gleda treba da prenese značenje igre ili priče;
- Da se dosegne određena vještina u igranju uloga, da svi u drami surađuju;
- Sticanje sposobnosti za sudjelovanje u kolektivnoj dramskoj igri uz zadržavanje individualnosti svakog učesnika;

- Omogućavanje djeci da slobodno predlažu i biraju glavne likove a da odluke donose zajednički;
- Da ih podstiče da se sami dramski organizuju i da im pomogne da nauče i znaju svoja prava i obaveze;
- Obezbeđenje različitih govornih modela: stariji – mlađi, poznati – nepoznati, ljudi različitih zanimanja, glumici, pjesnici, roditelji, druga djeca;
- Pomoći mu da pređe put od predlagača i aktivnog učesnika u zajedničkim igrovnim aktinostima do posmatrača i svjesnog kritičara svog sopstvenog igrovnog ponašanja u raznim dramskim aktivnostima i igrama pozorišta;
- Vođenje dramske radionice kroz razvojni, igrovni, stvaralački i interaktivni pristup sa djecom, snimanje dječijih predstava, kratkih filmova u kome djeca sudjeluju.

Ishodi za kreativno i stvaralačko likovno izražavanje

Dijete u godini pred polazak u školu ima dobro razvijen osjećaj za boje, često slika čistim intenzivnim bojama bez mješanja. U crtežima ide korak dalje i crta unutrašnji prostor. On crta po sjećanju, a ne po prirodi onoga što vidi i zna. Tako nastaju rendgenski ili transparentni crteži u kojima se sve vidi. Kuće u kojima se vidi sav namještaj, unutrašnjost stomaka, automobila. Kako dijete nije u stanju da prikaže prostor u perspektivi često vrši prevlađivanje objekata, pa se ovi crteži nazivaju oboreni ili refleksi crteži. U zadacima tipa problema, sasvim je pogrešno dati djeci zadatak i odmah mu pokazati rješenje (kako se crta čovjek, kuća, drvo). U tom slučaju sputavamo dječiju kreativnost, individualnost i njegovu stvaralačku maštu. Stoga je dobro da predškolska ustanova ima posebno mjesto i kutak u kome dijete može da izrazi svoj kretivni i likovni talent. Obično je to Centar za likovno-kreativni razvoj djeteta koji treba da bude u blizini česme. Poželjne su slikarske stolice za dvoje ili četvero djece, plastične table na kojima se modelira, čaše za boje, četkice, razne vrste pribora za crtanje i boje koje se lako peru i nisu otrovne (voštane, tempere, tuševi u boji, polikolor-boje, flomasteri, olovke u boji), razne vrste podloge i papira za izrezivanje i oblikovanje (krep papir, akvarel-papir, hamer papir, tanji i deblji kartoni, plastelin i drugo), razni prirodni materijali za oblikovanje (lišće, šišarke, divlji kesten, žir i drugi plodovi, komadići drveta, kamenčići, glina, glinamol, tijesto), kao i vještački materijali (plastelin, sunder, vuna konac, komadi tekstila, plastike, staniola, mekane savitljive žice, zatim kutije, ilustrovane novine, ambalaža itd.) Uz sve navedeno potrebno je pribor koji djeca mogu da rukuju (makaze sa zaobljenim vrhom, igle za šivenje, kanap, lijepak, selotejp, kao i mali tkački razvoj, dječija šivača mašina). Kada djeca završe svoj rad dobro je je nenametljivo porazgovarati sa njima o sadržaju onoga što su predstavila u svom crtežu. Djeci se daje prilika da verbalizuju svoje misli i osjećanja.

Potencijalni ishodi za kreativno i stvaralačko likovno izražavanje	Potencijalne aktivnosti
• Obogaćuje sadržaj prikazivanja objekata iz neposredne okoline sa što više neposrednih detalja, Izražava realni odnos proporcija i rasporeda elemenata na plohi. • Za bogaćenje vizuelne percepcije koristiti slike, filmove, fotografije, predmete, umjetničke slike i slikovnice. • Ima osjećaja za oblik i prostor, kao težnju da se stvori cjelovitost i proporcionalnost. • formiranje glavne mase iz jednog komada, s dodavanjem detalja. • u modelu se prepozaje proporcija, odnos, sigurnija plastična obrada portreta, • ima razvijene tehničke i higijenske navike. • Poznaje elementarne principe grafičkog izražavanja crno-bijelim površinama i linijama u gipsorezu i rad s više šablona za otiskivanje u različitim tonovima i bojama. Otiskuje šablonima koje sama izrađuju. • Uočava skladnosti ambijenta i upotrebnih predmeta. Elementarno poznaje likovne	• Ilustracija teksta prijedlog tema (Ljudi sijeku grane, Klizanje na ledu, Vojnici su nas posjetili, Idemo uz stepenice, Vozovi, Ptice se sele, Kod pekare, Ilustracije, Konji vuku kola, Traktor ore, Dizalica prenosil materijale, Gradilište, Paukova mreža, Igramo se kockama, Stado ovaca, Most, U ZOO-vrtu, Čistimo dvorište, Moja igračka, Ptičije pero, Metla, Ograda, Pahuljice, Mraz po staklu šara, Selo, Igramo kolo, Vozimo bicikl, Ribe u mreži, Stolnjak od čipke, Nana plete, Pletivo) • Prijedlog tema za slikanje: Šarene lopte, Suncobrani, Vojnici, Lutke na pozornici, Ljiljani brane Bosnu, Voće, Moja maska, Poštar, Narodne nošnje, Ilustracije, Slikanje na slušanje muzike, Pijetao, Cvijet kakav želim, Neobična ptica, Zastava u gradu, Šareni čilim, Dimnjačar, Brod, Sankamo se. • Prijedlog tema plastično i prostorno oblikovanje: Voće, Povrće, Kolači, Mačka, Ledena figura (iz igre), Stepenice, Sanke, Bicikl, Puž, Jež, Medo, Prijevozno sredstvo, Kuće, Ulica, Grad, Cvijet, Pahuljica od papira, Vjetrenjača, Vaza, Šablon za štampanje, Ribica,

vrijednosti umjetničkih djela (motiv,boja, kompozicija, obrada detalja). Analiziraju primijenjene umjetnosti	Čamac, Kapa. - Prijedlog tema za osnove grafike: Dezen za haljinu, Čilim, Dekor za pozorište lutaka, Bubamara sa šarenom haljinom, Saobraćajna sredstva na cesti, Šareni baloni, Kućice za ptice, Poštansko sanduče, Kolica za bebe, Cvijet, Semafor i pješak, Korice za slikovnice. - Upotrebna ukrasnih predmeta, unikata i reprodukcija (plastika, tekstil, kostim, keramika, bakar, porcelan)
---	---

Ishodi za muzičko izražavanje i kreativno stvaranje muzičko-plesnog izraza

Dijete u godini pred polazak u školu muzičko stvaralaštvo izražava kroz pjevanje, slušanje muzike, podržavanje ritma i sudjelovanje u dječijim muzičkim igrama Pjevanje: Djeca tokom godine treba da uz ponavljanje ranije naučenih pjesama, nauče i nove. Odgajatelj odabira pjesme s nešto složenijim melodijskim i ritmičkim kombinacijama, s tekstom koji ima odgovarajuće literarne vrijednosti. Pjesme navedenog kvaliteta trebaju biti primjerene djeci predškolskog uzrasta. Pri pjevanju treba utjecati da djeca usvoje vještinu i naviku pravilnog pjevanja, da sluhom prepoznaju da li se pjeva tačno i lijepo, da se trude da postignu vještinu lijepog pjevanja. Djeca moraju steći naviku da se pri pjevanju drže pravo, u sjedećem i stojećem stavu, da pjevaju intonativno čisto, uz odgovarajući tempo i dinamiku, precizno i ujednačeno, zajedno od početka do kraja. Djeca treba da pjevaju patriotske pjesme, uz razumijevanje poruke i njegovanje ljubavi prema domovini. Slušanje muzike: U toku godine djeca ovog uzrasta slušanjem muzike upoznaju kompozicije. U kompoziciji koju djeca slušaju i upoznaju treba da zapažaju i prepoznaju karakter kompozicije (vesela, dinamična, mirna, nježna, sjetna), a to, naravno, mogu da izraze opisno, tempo izvođenja kompozicije (glasno, tiho, umjereno glasno, koja postaje sve glasnija ili tiša), formu kompozicije (koračnica, uspavanka, okretna igra ili kolo), izvođače i sastave (dječiji glas, klavir, harmonika, tambura, truba, vojna muzika). Kompozicije koje djeca upoznaju mogu biti neke vokalne, narodne pjesme iz naših krajeva, neke popularne kompozicije poznatih kompozitora. Dječije muzičke igre: treba da sadrže igre s pjevanjem i da djeca podražavaju, razne radnje, život u prirodi i narodne običaje. Osnovni zadatak ovih igara je da se pravilno izvodi melodija, da se usavršava skladno, izražajno i slobodno ritmički povezano kretanje uz muziku. U radu na razvijanju osjećaja za ritam treba postići da djeca nauče da razlikuju i zapažaju trajanje različite dužine. Ovome najbolje doprinosi korištenje brojalice. Brojalice kao poetsko, ritmičko- metričko stvaralaštvo u ovoj oblasti zauzima posebno mjesto u razvoju osjećaja za ritam. Brojalice treba izvoditi najprije skandiranjem teksta uz odbrojavanje kao na igralištu, zatim instrumentima vlastitog tijela (pljaskanjem rukama, topot nogama), priručnim instrumentima, Orffovim instrumentima, kretanjem u koloni (u tzv. voziću). U području dječijeg stvaralaštva koristi se Orffov instrumentarij i priručni instrumenti, te je potrebno da se ih djeca prepoznaju, da na njima proizvode zvukove i određene ritmove. Uz njihovu upotrebu treba organizovati različite oblike improvizacije: melodijska, ritmička i improvizacija firme. Djeca mogu da izmisle priče i da naslikaju seriju slika i uz pomoć instrumenata da ih “ožive”.

Potencijalne ishodi za razvoj muzičkog stvaralaštva	Orientacioni aktivnosti za razvoj muzičkog stvaralaštva
- Izražava interes za bogatstvom i raznovrsnošću svijeta muzike - Ima želju i naviku slušanja muzike, izražava želju za sudjelovanje u raznim muzičkim aktinostima, njeguje spontano muzičko stvaralaštvo - Sposobnost razlikovanja muzičke dinamike, ritma, zapaža osobine muzičkog tona koji se odnosi na visoke i niske tonove, prepoznaje temo, prepoznaje nazive kompozicija koje je slušalo	- Igre koračnice - Prepoznavamo tempo muzike (brz, lagan, umjeren, ubrzan, usporavajući), upoznajemo se sa dinamikom (glasno, tiho, glasnije, tiše), - Igra prepoznavanja pjesama pjevana sa tekstom i bez teksta, razlikovanja izvođača muških I ženskih - Pjevanje pjesama umjerenog tempa i ritmičke strukture u trajanjim četvrtine ili osmine u opsegu od pet tonova - Igre za impostaciju glasa i uvježbavanje disanja, izgovora, riječi dužeg i kraćeg trajanja koje su

• Ovladava svojim glasom prilikom pjevanja, ispjevava pjesme sa dužim i kraćim tempom i usklađuje u pogledu jačine glasa • Koristi sopstveno tijelo, posebno ruke i noge kao instrumente, ima želju da krositi predate iz svoje neposredne okoline kako bi proizveli zvuk; izrađuje jednostavne instrumente koje mogu primijeniti u praćenju pjesama • Izražava interes za pravilno držanje tijela, smjer kretanja, praćenja toka plesne igre	vezane za pokret i uz ritmičku pratnju • Korištenje sopstvenog tijela (pljeskanje, udaranje u koljena, tupkanje po tvrdoj podlozi); Eksperimentisanje zvucima, tonovima i ritmovima tragajući za raznim mogućnostima i originalnim rješenjima za interpretaciju muzičkih ostvarenja • Plesne improvizacije sa i bez muzičke pratnje, Plesne dramatizacije sa sižeom koji je preuzet iz priča, bajki, basni, muzičke igre koje se izvode u parovima
---	--

Ishodi za dramsko izražavanje i stvaranje

U razvijanju dramskog stvaralaštva kod djece u godini pred polazak u školu načešće se koriste dramske igre sa kompozicijom i igranjem određenih uloga. U njima svako dijete dobija određenu ulogu i predstavlja neke druge ljude, predmete, životnije ili neke pojave. Ove igre imaju stalnu dramsku kompoziciju, postoje pravila koja određuju tok osnovnog događaja u igri. Igra se odvija linearno, sa utvrđenim redoslijedom događaja. Dramske kompozicije uvode dijete u svoj glume od samog uvodnog dijela, preko radnji u kojima ono ima središnju ulogu, pa sve do njegovog raspleta, kulminacije i raspleta. Prije same realizacije igara sa dramskom kompozicijom, neophodno je proći posebne dramske vježbe, dramske igre koje dijete uvode u svijet pravila glume (poštivanje prostora, načina interpretacije, diktije, pokreta, neverbalne komunikacije, vještine izražavanja.). Dramske vježbe se prolaze kroz dramske radionice kao osmišljeni oblici složenijih procesa dramske interakcije, s grupom i za grupu. One su predradnje za postavljanje predstave koje zahtijevaju izvođačke sposobnosti i komunikaciju sa gledocima.

U dramskom stvaralaštvu ne treba zanemariti i druge oblike poštivanja dramskog izraza kao što su dramatizacija poznatih dječijih pjesama i ples i pokret uz muziku koji odražavaju dramsku situaciju. Svi vidovi dramske aktivnosti za dijete predstavljaju izuzetno privlačnu, zanimljivu i zabavnu atmosferu u kojoj dijete bogati dramski izraz i zadovoljava osnovnu potrebu za izražavanje kreativnog i stvaralačkog mišljenja.

Potencijalni ishodi za dramsko stvaranje i izražavanje	Orijentacione aktivnosti za dramsko stvaranje i izražavanje
• izražava svoj odnos prema junaku priče • samostalno kreira jednostavnu dječju dramsku formu • Razvija dijalog i igre na određenu temu sa scenskom lutkom, izrađuje kostime i maske u jednostavnijoj formi • uživa u glumu i snažno je doživljava ovdje i sada • Ima elementarna znanja o pozorištu i dramskoj umjetnosti • Ravilo vještinu oblačenja, prerusavanja, korištenja maski, kostima kao izražajnog sredstva • Ima razvijene socijalne kompetencije u dramskoj komunikaciji u onome što glumi, govori	• Dramske igre sa govornom improvizacijom putem dramske scene umjetnosti koristeći iskustvo koje djeca imaju o sebi, svijetu koji ih okružuje, drugim ljudima i njihovim odnosima, priređujući raznovrsne price, igre i pjesme u dramske forme, inscenirajući tekstove koje su čula i slično • Tradicionalne dječje igre sa dramskim elementima • Dramske vježbe i igre koje vode u neposredno iskustvo i dramske akcije kao što su igrolike aktivnosti u snalaženju u hipotetičkim situacijama • Prerada raznih vrsta priča u dramske forme, radi igranja u kojim se posebno ističu dramski elementi • Kreiranje jednostavnih formi basni i njihova dramatizacija • Odlazak u pozorište i gledanje različitih dramskih formi, odlazak u kino, slušanje dramskog tv programa, slušanje priča • Upoznavanjem sa svijetom glume (upozanjemo glumce, istražujemo šta se radi ispred, a šta iza scene, za vrijeme predstave i poslije nje, tehnika koja se koristi, maske, kostimi, šminka)

RAZVOJ GOVORNIH I KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA

Zadaci za razvoj govornih i komunikacijskih vještina:

- Da se govorom utiče na saznavni razvoj i mišljenje djeteta;
- Razvijanje radoznalosti za ljude, stvari, pojave i procese u dječijoj okolini, a vezano s tim da se aktivira govor djece i bogati njihov rječnik;
- Da se kod djece razvija osjećaj i smisao za lijepo govorno izražavanje;
- Da se i dalje radi na razvijanju pravilne diskriminacije i artikulacije, na bogaćenju rječnika i bogaćenju i razvoju rečenice, na razvijanju pravilnog i izražajnog govora;
- Da se djeci omogući doživljavanje najljepših djela dječije književnosti te da se tako utiče na njihov estetski i moralni razvoj;
- Omogućiti djeci da dožive ljepotu i vrijednost prigodnih književnih i drugih tekstova iz bogate riznice zavičajne kulturne baštine;
- Da se kod djece razvija ljubav i zanimanje za knjigu;
- Slušanje, prepričavanje, pripovijedanje, govorenje stihova, dramatizacija raznih doživljaja, priča, bajki, basni i drugo;
- Priprema za proces pisanja (priprema ruke pomoću posebnog materijala);
- Da se podstiču na dječije jezičko stvaralaštvo;
- Da se i dalje kod djece njeguje logički povezani i gramatički pravilno izražavanje o svemu što opažaju, rade, misle i osjećaju;
- Da se i dalje radi na razvijanju pravilne diskriminacije i artikulacije, na bogaćenju riječnika i bogaćenju razvoja rečenice, pravilnog i izražajnog govora.

U godini pred polazak u školu dijete još uvijek razvija govorne sposobnosti, stoga se od odgajatelja očekuje da više individualno radi s djecom koja zaostaju u govoru. Iako dijete u ovom periodu, znatno bolje gradi rečenici u gramatičkom smislu i postepeno prelazi sa situacionog na razumljiv govor, potrebno je i dalje raditi na savladavanju glasova i glasovnih slogova. Podsticaj za govor mogu biti svi predmeti, te ljudi i pojave sa kojima se dijete susreće. Na semantičkom planu, bitno je raditi na obogaćivanju riječnika i diferencijacije značenja riječi. U okviru sintakse treba ga navoditi da koristi potvrđne, upitne i odrične rečenice. Imajući u vidu da je veći broj razvojnih funkcija obavljen, djeca u ovom periodu mogu da koriste kompleksne aktivnosti koje u sebi sadrže različite govorne aktivnosti koje imaju funkciju iznošenja ideja, dogovaranja, predlaganja. U predčitalačke sposobnosti, jako je bitno djecu učiti da pravilno izgovaraju vokale i konsonate. U ovom periodu dobro je da odgajatelj realizuje nekoliko radionica u kojima će dijete učiti tehnike disanja, razgibavanje usta, jezika, ispuštanje glasova, a potom da se pristupi vježbama koje se realizuju u kratkim sekvencama kako bi se pravilno obrazovala diskriminacija glasova (posebno zvučnih i bezzvučnih glasova. P, B, T, K, G; zatim za artikulaciju i pravilan izgovor glasova posebno sa slogovima stvorenim komunikacijom vokala A, E, I, O, U sa plozivima P, B, T, D, K, G i nazalima M, N.

Vježbe glasovima mogu da se izvode brzo/sporo, glasno /tiho, visoko/ nisko uz odrađeni ritam, na određenu melodiju, na određen čin, kao da smo ljudi, veseli, neraspoloženi. Nakon pomentih vježbi odgajatelj može izabrati određenu recitaciju u kojoj se nalaze neki od pomenutih glasova. Djeca zajedno sa odgajateljem ponavljaju recitaciju a onda izlaze jedno po jedno. Odgajatelj mu određuje način na koji to da izvede (ljuto, veselo, smiješno).

U radu na diskriminaciji i artikulaciji glasova potrebno je nastaviti sa aktivnostima koje imaju za cilj aktivno slušanje. Odgajatelj treba stvarati odgovarajuće uvjete za razlikovanje pojedinih sličnih glasova i razlikovanje riječi s različitim akcentom, razlikovati melodiju, ritam, trajanje, visinu i jačinu govora. U igrama slušanja diskriminacije treba razlikovati pravo i preneseno značenje riječi. Više pažnje treba obratiti na one riječi čije značenje određuju srodni afrikati (č-ć, đ-dž, č-đ, č-dž). Proširuje se mogućnost korištenja prikladnih govornih igara (zagonetke, brzalice, brojalice, stihovi i dr.). Prilikom rada na razvoju artikulacije treba se pridržavati određenih metodičkih zahtjeva. Razvoj artikulacije u godini pred polazak u školu se postepeno privodi kraju, tako da će biti više zastupljene individualne i grupne artikulacije. Pomoću teksta artikulacije treba izvršiti ispitivanje artikulacije i na osnovu dobivenih rezultata izraditi plan rada. Kao mogući „teži“ glasovi na ovom uzrastu mogu se pojaviti: LJ, K, NJ, C, Č, Đ, DŽ.

Da bi se radilo na razvoju i bogaćenju rječnika, potrebno je da djeca usvoje tačne nazive i izraze o onome šta vide, čuju, posmatraju, odnosno da usvoje tačne nazive predmeta, pojava, osobina, radnji, zanimanja, alata, oruđa, oblika, veličina, vremena itd. Treba bogatiti fond pasivnog i aktivnog rječnika, i pretvarati pasivni u aktivni

rječnik. Potrebno je vježbati korištenje relacionih riječi (prilozi, prijedlozi, veznici, uzvici i brojevi), u korelaciji s drugim odgojno-obrazovnim oblastima. Rječnik treba bogatiti i razvijati u svakodnevnim situacijama života i rada u predškolskoj ustanovi. Treba organizirati igre koje imaju naglašen zadatak bogaćenja rječnika (grupiranje riječi, kaži suprotno, kaži obrnuto, kakvo je šta, kaži nešto šta je umanjeno ili uvećano, stvaranje novih imena za predmete i pojave, šta sve gori, leti, trči, pliva, dodajmo ono što nedostaje, izmislimo novu riječ, kako se kaže drukčije, itd). Neke od navedenih igara koriste se i za razvoj govornog stvaralaštva. Mnoge raznovrsne i lijepe igre za vježbanje i razvoj rječnika nalaze se u odgovarajućoj literaturi.

Na ovom uzrastu se koriste sve rečenice po značenju i obliku, stoga je neophodno raditi na razvoju i bogaćenju rečenice. Djeca se navikavaju da se izražavaju jasno i u pravilno sastavljenim rečenicama (slaganje u rodu, broju, padežu), sa njima treba vježbati da kratko i s razumijevanjem opišu ono što rade, da opišu sliku, da pričaju o doživljajima iz neposredne i šire okoline, o pozorišnoj i TV predstavi, o svečanostima, da prepričaju priču, bajku, basnu i sl. Potrebno je, raznim podsticajnim igrama, vježbati intonaciju rečenica i sve drugo što je vezano za osobinu dobrog govorenja, te vježbati korištenje rečenica – učtivih fraza u raznim životnim situacijama (telefonski razgovori, posjete, razne svečanosti, u prodavnici, u autobusu, u ambulanti i dr.).

Potrebno je stvarati situacije za razvoj dječijeg stvaralaštva, npr. igre: kaži nešto na tri zadane riječi, na dvije zadane riječi, na jednu zadanu riječ, opiši., kaži suprotno, kaži naopačke, rimovanje riječi, izmisli kraj, itd. Potrebno je i dalje treba njegovati igre dramatizacije (dramatizirati situacije iz svakodnevnog života i dramatizirati stihove i tekstove), što doprinosi razvoju govora u cjelini i razvoju dječijeg govornog stvaralaštva. Pošto dijete u godini pred polazak u školu ne čita, kontakt sa književnošću omogućuje se čitanjem, pičanjem i recitovanjem tekstova za djecu. Odgajatelj koristi sve vrste tekstova književnosti za djecu, s ciljem da se djeca navikavaju na pažljivo slušanje i da osjete ljepotu slikovitog izražavanja u prozi i poeziji, te da doživljeno izraze riječima i pokretima.

Treba obratiti pažnju na izbor tekstova za čitanje i pričanje i na izbor stihova za učenje napamet i stihova za obradu radi umjetničkog doživljaja, a sve s ciljem afirmacije ambijentalnih književnih vrijednosti koje su dio širokog spektra kulturnog naslijeđa. Za upoznavanje sadržaja teksta, pored čitanja i kazivanja odgajatelja, treba koristiti i scensko prikazivanje sadržaja koje smo detaljnije naveli u ishodima za dramsko stvaralaštvo. Sadržaj tekstova treba koristiti za podsticanje govornog stvaralaštva, za podsticanje na pričanje, prepričavanje, opisivanje i razgovor, za izmišljanje novih sadržaja i improviziranje raznih sadržaja iz života djece, za podsticanje na građenje novih stihova i drugo. Pomoću sadržaja istog teksta treba stvarati unutrašnju (u okviru maternjeg jezika), i vanjsku korelaciju (s drugim odgojno-obrazovnim oblastima). Djeca treba da usvoje i neka imena naših pisaca za djecu, da prepoznaju neka njihova djela i da u svom rječniku usvoje lijepe izraze iz tih djela.

Želju djece da razgovaraju međusobno i sa odraslim treba koristiti za ispravljanje nekih blažih nepravilnosti u govoru. Učenje pravilnog izgovora, svakako olakšava odstranjivanje lokalizma u govoru koji nije književno priznat.

Potencijalni ishodi za razvoj govornih i komunikacijskih vještina	Orijentacione aktivnosti
• Uočava glasove u riječi i glasovnu strukturu • Artikulira glasove i pravilno jasno i razumljivo izgovara svaki glas, riječi i rečenice • Izgovara riječi u skladu sa normama književnog jezika • Shvaća da su riječi sastavljene od glasova, a govor od riječi • Shvaća da su znaci na papiru pisani govor, odnosno, da su štampani tekstovi i simboli nosioci određenih značenja, kako u knjigama, tako i u natpisima, etiketama, itd.	• Igre glasovima, glasovnim grupama i riječima njihovim izgovaranjem na poseban način prekrajanjem i odstupanjem od lingvističkih pravila, Građenje novih riječi po analogijama i dodavanjem nastavaka riječima • Izmišljanje riječi (naziva) za stvari, imena i prezimena za životinje, izmišljanje smiješnih, najdužih, neobičnih riječi i sl. • Igre rimovanja i stihotvorstvo • Igre predstavljanja i jezičke igre («šta bi bilo, kad bi bilo», predstavljanje radnje «u prazno», kao, na primjer, «pijenje» bez čaše) • Aktivnosti u kojima djeca pronalaze originalna rješenja, ideje odstupajući od standardnih obrazaca u pričanju

• Iznosi argumente i brani vlastito stanovište pred grupom • Pravilno izgovara sve glasove (dovoljeno je umekšano izgovaranje nekih glasova zbog ispadanja mliječnih zubi) • Pravilno se gramatički izražava (koristi množinu, jedninu, zamjenice, govori pravilno u rodu i padežu) • Razumije značenje pojedinih slova i riječi kao univerzalnih oznaka • može odrediti od kojem tipu djela se radi (pjesma, proza, basna, bajka) • Umije da analizira riječi radi određivanja od kojih su glasova i koliko slogova sastavljene, koliko je tih glasova u riječi i u kakvom su položaju oni u riječima • Koristi se gramatički pravilnim govorom kroz intuitivno poznavanje jezičnih normi • Koristi se elementarnim gramatičkim pravilima na nivou intuicije • Koristi se riječima koje označavaju množinu, deminutive i augmentative, imaju rod, broj i glagolsko vrijeme (sadašnje, prošlo i buduće) • Sposobnost pravilnog izgovora pjesmice u kome razumije i koristi komparaciju pridjeva • Završava posljednji slog ili riječ stiha poznate pjesmice • samostalno smišljanje kratke pjesme, zagonetke i drugo • Sudjeluje u izradi zajedničkih ideja • Prepoznaje različite žanrove književnog stvaralaštva, (bajke, basne, pjesme)	• Aktivnosti u kojima se koristi narodna i umjetnička književnosti za djecu (pjesme, priče, bajke, basne, zagonetke, pitalice, brzalice, razbrajalice, uspavanke, cupaljke, tašunaljke, brojalice, poslovice te drugi književni žanrovi) • Upoznavanje sa različitim načinima predstavljanja književnosti (knjiga, radio i TV emisija, film, dijafilm, kasete i ili CD, i dr.) • Aktivnosti „Birammo najljepšu slikovnicu“, „Fotografije omiljenih pisaca“, „Izložba ilustracija likova iz bajki“, „Isječci iz dječje štampe posvećeni određenoj temi“ i slično • Razgovori o pročitanom, slušanom i gledanom, tumačenje sadržaja (šta je shvaćeno i zapamćeno) • Igre zamišljanja radnji i imitacije hranjenje lutaka, suigrača u likovima među igračkama; „kupanje“ lutke u zamišljenoj vodi, gledanje kroz zamišljeni prozor voza, kako se drži telefonska slušalica, kako se šibicom pali vatra koju stalno gasi vjetar itd) Grupna pantomima • Stvaramo dječiji list (sakupljanje ideja, priloga, osmišljavanje naslovne stranice) • Rad na mini prijektima (pravljenje foto-albuma, pano za roditelje) • Aktivnosti u dječijoj biblioteci (klasifikacija slikovnica, uređenje zidnih novina, sređivanje fotografija, u album). • Okretaljke–priče inspirirane tekstovima iz literature u kojima djeca sve izokreću, razmatranje etičkih aspekata i poruka djela (tumačenje i ocjenjivanje postupaka, karaktera i ponašanja junaka, njihovih motiva i osjećanja, uz povezivanje sa iskustvima koje djeca imaju o ljudima iz svakodnevnog života), kao i estetskih aspekata (šta se djeci posebno sviđelo a šta nije i zašto) • Pravljenje knjiga, novina, čestitki i drugo od raznog ilustrativnog materijala • Posjete knjižarama, izložbama knjiga, bibliotekama
---	---

3. PRIMJENA PROGRAMA U FUNKCIJI PROGRAMIRANJA I PLANIRANJA

Cjeloviti razvojni program predstavlja odgojno-obrazovno jezgro razrađeno do onog stepena koji omogućava prilagođavanje svoj raznovrsnosti programskih modela koji se javljaju u raznim tipovima ustanova i programa. Prije nego što predemo na sam proces planiranja potrebno je razjasniti zašto smo u ovom programu pošli od osnova cjelovitog razvojnog programa, a ne razrađenog cjelovitog razvojnog programa. Razrađeni program je teže adaptirati

i prilagoditi lokalnim i specifičnim potrebama djece a nerazrađeni program povećava opasnost od lutanja i nesistematičnosti u procesu planiranja. Stoga smo opredijeljeni za Program u kome predškolske ustanove na osnovu njegove baze mogu da izrađuju sopstvene operative i specijalizovane programe zavisno od populacije sa kojima raspolažu. U cjelovitom razvojnog programu definisane su razvojne promjene, odnosno postignuća djeteta kojima treba težiti u opštem razvoju i pojedinim aspektima razvoja djeteta.

S obzirom da cjeloviti razvojni program ne propisuju obrazovne sadržaje, nego samo daju opšte naznake o njima (Orijentacione razvojne ishode i potencijalni sadržaji), ovakav pristup daje slobodu odgajateljima, medicinskom osoblju i stručnim saradnicima da cjeloviti razvojni program prilagođavaju i da ga konkretizuju u zavisnosti od potreba djece i uvjeta u kojima rade.

U razradi programa i procesa planiranja ustanove/odgajatelji mogu da rade etapno planiranje koje treba da polazi od:

- Interesovanja i potrebe djece i odraslih koji se nalze u obrazovnoj situaciji;
- Humanističkog koncepta odgoja i obrazovanja kojim se određuju ciljevi, njegova funkcija, načelo organizacije aktivnosti, sadržaji, planirno vrijeme i prostor;
- Individualizacije koja se temelji na uvjerenju da je svako dijete jedinstveno i da proces odgoja i obrazovanja mora uvažavati različitosti i omogućiti svakom djetetu da ostvari svoje pune potencijale;
- Stimulativnog okruženje za učenje u kome prostor vrtića mora biti prilagođen različitim potrebama djece, te reflektovati odgojnu filozofiju koja podržava samostalnost, kooperativno učenje, interakciju sa materijalima, rad u velikoj, malim grupama, paru i individualno;
- Cjelovitog razvojnog program, posebno njegovih ciljeva zasnovanog na ishodima (formulisanih i na osnovu psiholoških i drugih saznanja o razvojnim mogućnostima i potrebama djece i društvenih zahtjeva u odnosu na to šta se odgojem i obrazovanjem želi postići), koji omogućavaju da djeca stiču znanja, razvijaju sposobnosti i vještine i dolaze do razumijevanja naučenog kroz smislene i uzajamno integrisane aktivnosti unutar jedinstvenog i logičkog konteksta;
- Konkretnih materijalnih, kadrovskih i drugih mogućnosti kao i uslova koji postoje u ustavi;
- Karakteristika regiona, područja u kojem se nalazi predškolska ustanova;
- Raznovrsnosti metoda i sadržaja koje djeci nude više različitih modela življenja, strategija i načina prikupljanja znanja a odgajateljima omogućava da budu partneri i facilitatori u procesu učenja;
- Partnerstva sa porodicom koja je uvažavana i viđena kao prvi i najvažniji odgajatelj djeteta. Uključivanje porodica u proces podučavanja i učenja osigurava dugoročne odgojno obrazovne efekte, povećava vjerovatnoću za uspjeh svakog djeteta.

Etapno planiranje je sistemsko timsko planiranje koje se radi na kraći vremenski period maksimalno do mjesec dana i on direktno zavisi od okolnosti u konkretnoj grupi ili ustanovi. Naime da bi ustanova i odgajatelji na najbolji mogući način isplanirali svoj program rada, pored programa potrebno je imati u vidu uzrasnu dob, interesovanje djece, prostor, vrijeme, dostupnost materijala za rad, okruženje, kadrovske i druge mogućnosti, mogućnosti roditelja, spremnosti lokalne zajednice da surađuje, tradicije i običaja i drugih faktora koji su specifični za jednu odgojno obrazovna ustanova. U etapnom planiranju rukovodimo se sljedećim pitanjima:

- kako se definira aktivnost i igra,
- što se pod tim pojmom podrazumijeva u operativnom smislu,
- kakva je veza sa ciljevima, zadacima tima i očekivanim ishodima aktivnosti,
- koji su didaktički oblici razvojno najpodesniji da se primjenjuju i kome su namijenjeni (cijeloj grupi za frontalnu formaciju, malim grupama u centrima za učenje, ili grupama srednje veličine),
- koji su metodički uslovi ili postupci neophodni da bi ona bila privlačna za djecu i svrsishodna u njihovom učenju.

Jedna učeća aktivnost je fleksibilno postavljena i zaokružena cjelina sadržaja i postupaka koji odgovaraju nekom od ishoda ili mogu djelovati integrativno, na više definiranih ishoda učenja. Imajući na umu sve gore pomenuto, planiranje omogućava fleksibilnost u pristupu tako da odgajatelji mogli da izraze svoju stručnost, stvaralaštvo, samostalnost i autonomiju u realizaciji aktivnosti koje podupiru dječiji razvoj, dječije interese i potrebe. Prednost etapnog planiranja omogućava primjenu tematskog planiranja koji se u svijetu, a i kod nas, već dvije decenije primjenjuje u radu predškolske djece. Dobro izabrana tema, predstavlja jezgro iz koga se razvijaju i oko čega se okupljaju i svi ostali sadržaji i aktivnosti, igre, razni vidovi dječijeg stvaralaštva. U odabiru tematskih sadržaja zahvataju se svi aspekti dječijeg razvoja. Proces planiranja treba da predstavlja elastičan okvir koji omogućava dobru organizaciju vremena i potencijalne aktivnosti koje su tematski planirane. Odgajatelj odlučuje kako će organizovati odgojno-obazorni proces po temama, problemima ili ključnim pitanjima koja zaokupljaju djecu i koji je najbolji način da se dopre do svakog djeteta. U osmišljavanju tema za izučavanje, polazi se od ideje da one trebaju odražavati interesovanja djece, a time se osigurava da djeca budu motivirana i da se zalažu u procesu učenja. Većini djece se sviđaju takvi projekti koji su usklađeni sa njihovim interesima i uzrastom. Samim tim i učenje postaje djelot-

vornije i kreativnije. U tematskom planiranju, odgaljatelj treba da uzme u obzir slijedeća pitanja:

- Da li se teme razvijaju tako da odgovaraju pitanjima djece?
- Da li se temama postiže kreativno mišljenje?
- Može li se odabranim temama obuhvatiti više nivoa primjene i poticaja, tako da svako dijete postigne uspjeh?
- Da li se djeci pružaju prilike da povećaju svoje znanje i iskustva u odnosu na predmete, ljude i zbivanja u svijetu koji ih okružuje?
- Da li projekti oslikavaju nastojanja djece da izgrade vlastito razumijevanje i tumačenje novih podataka
- Planirati vrijeme neophodno za izučavanje teme kao i potrebne resurse.

One svakako trebaju da budu prilagođene individualnim potrebama i mogućnosti djece. Prilikom usklađivanja aktivnosti potrebno je voditi računa da se pravilno smjenjuju aktivnosti na otvorenom i zatvorenom prostoru, aktivnosti koje imaju za cilj kretanje i aktivnosti u kojima djeca sjede, aktivnosti intenzivnog naprezanja i opuštanja, aktivnog rada i odmora. Planiranju odgojno-obrazovnog rada prethodi sistematsko praćenje: posmatranje, slušanje, spremnost i sposobnost da se svako dijete upozna i razumije. U tematskom planiranju kao i u praktičnom radu, važno je dosljedno slijediti ciklus: posmatranje, planiranje, djelovanje, praćenje i procjena efekata djelovanja.

4. EVALUACIJA

Evaluacija znači „određivanje vrijednosti, ocjenjivanje, procjena“. Evaluacija predstavlja procjenu valjanosti realizacije odgojno-obrazovnih ciljeva. Takve procjene polaze od unaprijed postavljenih ciljeva, i to jednako humanističkih, egzistencijalnih i socijalnih, zatim ciljeva koji se odnose na kognitivni, afektivni i psiho-motorički razvoj, te realizaciju individualnih i društvenih ciljeva. U vezi s procjenom ostvarivosti tih ciljeva postoje unutarnja i vanjska evaluacija.

Vanjska evaluacija se odnosi na ocjene subjekata izvan predškolske ustanove o vrijednosti neke vrste predškolskih ustanova. Takva evaluacija omogućuje da se utvrdi koliko neka predškolska ustanova ili stupanj obrazovanja, pridonose očekivanju društva i realizaciji ciljeva.

Unutarnja evaluacija kao etapa odgojno-obrazovnog procesa razumijeva praćenje, ocjenjivanje i vođenje, odnosno pedagoško usmjeravanje. Uz aktivnosti praćenja, ocjenjivanja i vođenja odvija se i bogata, pedagoški relevantna, komunikacija. Adekvatna komunikacija uz evaluaciju pridonosi zadovoljavanju nekih važnih dječijih potreba kao što su sigurnost, doživljaj uspjeha i Samoaktualizacija.

Razlikujemo i formativnu evaluaciju u kojoj se procjenjuje proces rada, te sumativnu evaluaciju koja predstavlja samo procjenu krajnjeg ishoda. Zadaća odgaj-

atelja i stručnih saradnika je da što više teže formativnoj evaluaciji jer procjena procesa rada djece je neophodna za svaku predškolsku ustanovu.

Dakle, evaluacijski procesi usmjereni su na uspostavljanje odnosa između postavljenih ciljeva i zadataka nastave i učenja (i drugih odgojno-obrazovnih procesa) i ostvarivosti postavljenih ciljeva i zadataka.

U duh s načelima rada s predškolskom djecom i uvažavanja djeteta, u proces planiranja uključena su i sama djeca i roditelji. Planiranju odgojno-obrazovnog rada prethodi sistematsko praćenje: promatranje, slušanje, spremnost i sposobnost da se svako dijete upozna i razumije. U planiranju kao i u praktičnom radu, važno je dosljedno slijediti ciklus: promatranje, planiranje, djelovanje, praćenje i procjena efekata djelovanja.

Evaluacija je kontinuiran proces koji se izvodi na dva nivoa, i to na nivou rada tima i nivou rada vrtića.

Evaluacija na nivou vrtića je uvjet i osnova razvoja kvaliteta odgajatelja i obrazovanja u vrtiću, kao i osnova za upravljanje i strateško planiranje u vrtiću. Treba se bazirati na pitanjima:

- ✚ Kakav smo mi vrtić?
- ✚ Ko sačinjava naš vrtić?
- ✚ Koje su naše potrebe?
- ✚ Što možemo učiniti da bismo bili bolji?

Odgovore na ovakva pitanja daju, ne samo zaposlenici i djeca vrtića, nego i cijela zajednica. Evaluacija na nivou vrtića se usmjerava na sljedeće oblasti:

**Kvaliteta uvjeta u vrtiću.*

Odnosi se na fizičke i materijalne uvjete, resurse, rutine, načine organizacije dana i nedjelje, rituale, broj djece u grupama, odnose broja odraslih i djece u vrtiću i sl., i daje odgovore na pitanja da li je okruženje sigurno i povoljno za djecu predškolskog uzrasta

**Kvaliteta procesa.*

Podrazumijeva interakciju i komunikaciju dijete – dijete; dijete-odrasli. To je zapravo procjena kvalitete aktivnosti koje se organiziraju te didaktičko-metodičkog konteksta.

**Indikatori ishoda.*

Tu se uzima u obzir efektivnost programa rada u vrtiću, utjecaji koje program ima na razvoj i učenje djece, fizičko i mentalno zdravlje, kao i spremnost za naredne stupnjeve obrazovanja.

Evaluacija može biti kvantitativne, kvalitativne ili mješovite prirode, ovisno o tome što se procjenjuje. Metode i tehnike određuje tim u vrtiću, a istraživanja obuhvaćaju sve odrasle i djecu (zaposlene, roditelje i djecu). Evaluacijom se utvrđuje da li okruženje vrtića i program koji se u njemu sprovodi zadovoljava potrebe svakog djeteta u vrtiću. U skladu sa dobivenim informacijama poduzimaju se daljnji koraci u odgojno-obrazovnom procesu. U procesu evaluacije, potrebno je odrediti:

realne ciljeve**mjerila procjenjivanja efikasnosti rada odgajatelja i napredovanja djece*****metode na osnovu kojih će se prikupljati podaci*****načine njihove obrade, analiziranja i interpretacije*****načine predstavljanja široj javnosti (npr. roditeljima, lokalnoj zajednici i slično)****Samoevaluacija**

Samoevaluacija odgajatelju pokazuje nivo njegovih postignuća; sliku efikasnosti njegovog rada sa djecom; da li i kako zadovoljava dječje potrebe; da li zadovoljava potrebe roditelja kao važnih čimbenika odgojno-obrazovnog procesa.

Uz pomoć samoevaluacije odgajatelj će moći mijenjati sebe i praksu svog rada u skladu sa potrebama grupe djece.

Samoevaluacija je značajna i za druge djelatnike predškolske ustanove, posebno stručne saradnike. Tokom mnogih aktivnosti i djeca se mogu poticati na samoevaluaciju, npr. opisivanjem zadovoljstva ili nezadovoljstva svojim likovnim radovima, predstavljanjem samih sebe i drugih, odgajatelj potiče dječje samouvide, njihovu svijest o vlastitom znanju, vlastitim primjerom tako što opisuje, obrazlaže i procjenjuje vlastite postupke, ali i postupke i načine rada djeteta.

Evaluacija odgajatelja

Odgajatelj prima informacije o tome da li izabrane aktivnosti u radu pokrivaju sve aspekte dječijeg razvoja. Osim toga procjenjuje se je li odgajatelj, kroz izabrane aktivnosti, zadovoljio potrebe cijele grupe, ali i svakog pojedinog djeteta. Osim izbora aktivnosti vrši se i procjena načina realizacije tih aktivnosti (koje su metode i oblici rada korišteni). Smisao ove evaluacije je da odgajatelju da povratnu informaciju o njegovoj kvaliteti rada, a na osnovu toga i moguće daljnje korake s ciljem poboljšanja prakse rada odgajatelja.

Evaluacija rada odgajatelja je kontinuirana sukcesivna obaveza vlastitog procjenjivanja efikasnosti odgojno-obrazovnog rada u odnosu na grupu djece i postavljene ishode učenja.

Procjenjivanje učenja i razvoja djece treba da se bazira na kontinuiranom promatranju djece, članovi tima promatraju, slušaju, stupaju u interakciju sa djetetom ili grupom, bilježe svoja zapažanja u vidu anegdota ili sistematiziranog protokola. Te informacije služe za

dublju analizu prakse, i na osnovu njih se dalje planira u pravcu zadovoljavanja dječijih potreba, i postavlja mreža ishoda za pojedinačno dijete, manje grupe djece i grupu u cjelini.

Broj: 10-38-13200/11.

Zenica, 27.05.2011.godine

MINISTRICA

Bernadeta Galijašević, prof., s.r.

186.

Na osnovu člana 98., Zakona o radu ("Službene novine Federacije BiH", broj: 43/99, 32/00 i 29/03.) Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zeničko-dobojskog kantona i Samostalni sindikat osnovnog obrazovanja i odgoja Zeničko-dobojskog kantona i Sindikat srednjeg i visokog obrazovanja, odgoja, nauke i kulture Zeničko-dobojskog kantona, usaglasili su:

OKVIRNI PROGRAM

zbrinjavanja mogućeg tehnološkog viška zaposlenika u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona

I***Ovim Okvirnim programom utvrđuju se :***

- razlozi prestanka potrebe za radom određenog broja zaposlenika,
- mjere koje je škola kao poslodavac dužna poduzeti prije nego iskaže prestanak potrebe za radom zaposlenika,
- kriterij za iskazivanje prestanka potrebe za radom zaposlenika,
- kriterij koji će utvrditi koji zaposlenik ima prednost nad drugim zaposlenikom u slučaju nedostatka norme časova,
- nadležni organ-radno tijelo koje će evidentirati i rješavati zabrinjavanje viška zaposlenika (liste zaposlenika, kontrola, praćenje i usmjeravanje u druge škole, odnosno obrazovne i druge ustanove),
- načini zbrinjavanja viška zaposlenika s utvrđenih listi,
- radno pravni status zaposlenika čije se zbrinjavanje vrši,
- status zaposlenika koji u predviđenom roku ne budu zbrinuti, kao i otkazni rokovi.

II

Razlozi za prestankom potrebe za radom određenog broja zaposlenika u osnovnim i srednjim školama mogu biti :

- smanjenje obima posla uvođenjem novih nastavnih planova i programa;
- smanjenje broja odjeljenja zbog povratka učenika u mjestu ranijeg prebivališta, i zbog podvođenja pod odredbe Pedagoških standarda i Normativa, smanjenje broja djece na školskom području dorasle za upis zbog pada nataliteta;
- organizacijskih promjena izazvanih reformom obrazovanja (racionalizacija mreže škola, statusnih promjena, te uvođenja novih načina obavljanja administrativnih, finansijskih i drugih poslova), odnosno zbog drugih objektivnih razloga;

III

Škola je obavezna prije utvrđivanja prestanka potrebe za radom zaposlenika preispitati postojeću organizaciju rada škole i sagledati mogućnost angažiranja zaposlenika na druge poslove za koje taj zaposlenik ispunjava propisane uvjete u skladu sa zakonom, pravilima, kao i drugim općim aktom škole.

IV

Škola utvrđuje prestanak potrebe za radom zaposlenika na osnovu Kriterija za iskazivanje prestanka potrebe za radom zaposlenika u skladu sa članom II, ovog pravilnika.

Kriteriji na osnovu kojih se iskazuje prestanak potrebe za radom zaposlenika, kao i **kriteriji koji će utvrditi koji zaposlenik ima prednost nad drugim zaposlenikom u slučaju nedostatka norme časova**, te redoslijed na Listi zaposlenika za čijim radom je prestala potreba su:

1. **stručna sprema**,
2. **dužina radnog staža**,
3. **ocjena o radu (kao korektivni faktor)**.

Za svaki kriterij iz prethodnog stava utvrđuje se sljedeći broj bodova :

a) **Stručna sprema**

- Visoka stručna sprema	40 bodova
- Viša stručna sprema	37 bodova
- VKV	32 boda
- Srednja stručna sprema	30 bodova
- KV	27 bodova
- PK	24 boda
- NK	20 bodova

b) **Ukupan radni staž:**

- **Za svaki navršeni mjesec radnog staža** **0,1 bod**
- c) Ako dva ili više zaposlenika imaju isti broj bodova, prednost da ostane u radnom odnosu ima onaj zaposlenik koji ima veću ocjenu o radu.

V

Lista zaposlenika za čijim radom je prestala potreba ili lista zaposlenika koja će utvrditi koji zaposlenik ima prednost nad drugim zaposlenikom u slučaju nedostatka norme časova, utvrđuje se na nivou škole, a u skladu sa **Kriterijima iz člana IV ovog Okvirnog programa**.

Listu s osobnim podacima o zaposlenicima za čijim radom je prestala potreba (broj bodova, puno-nepuno radno vrijeme, broj sati i slično), kao i podatke o potrebama za angažovanjem novih zaposlenika, direktori škola, uz mišljenje sindikalne podružnice, dostavljaju Ministarstvu i sindikatu, **najkasnije do prvog jula tekuće godine**.

Uz listu iz prethodnog stava, obavezno se dostavlja i kopija prvobitnog rješenja o prijemu u radni odnos i važećeg ugovora o radu koji, pored podataka o identitetu osobe, sadržavaju i podatke o broju časova za koje je utvrđen tehnološki višak.

VI

Ministarstvo i Sindikat su saglasni da se u roku 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Programa, imenuje **Komisija za zbrinjavanje viška zaposlenika u osnovnim i srednjim školama (u daljnjem tekstu : Komisija)**

Komisija iz stava 1., ove tačke ima **četiri (4) člana**, i to: (1 predstavnik sindikata osnovnog obrazovanja i odgoja Zeničko-dobojskog kantona, 1 predstavnik sindikata srednjeg obrazovanja Zeničko-dobojskog kantona, 1 stručni saradnik za predškolsko osnovno obrazovanje i odgoj i 1 stručni saradnik za srednje obrazovanje i odgoj ispred Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport.).

Mandat Komisije je dvije (2) godine.

Komisija na konstituirajućoj sjednici donosi Poslovnik o svom radu, bira i imenuje predsjedavajućeg komisije.

VII

Zadatak Komisije je evidentirati, predlagati, koordinirati i pratiti izvršenje predloženih rješenja, kako prema menadžmentu u školama, tako i prema Ministarstvu.

U svom radu Komisija je obavezna da :

- **zaprimi i razmotri informaciju koju škola dostavlja, a kojom se utvrđuje potreba za novim zaposlenicima, te zaposlenicima kojima nedostaje nastavna norma, kao i informaciju kojom se iskazuje prestanak potrebe za daljnjim angažovanjem zaposlenika u školi iz razloga naznačenih u članu II ovog Okvirnog programa,**
- **razmotri zahtjeve škola rukovodeći se Kriterijima, Okvirnim programom zbrinjavanja zaposlenika, Listom bodovanja.**
- **komisija sačinjava posebnu bazu podataka o svim zaposlenicima koji su utvrđeni kao tehnološki višak u školama na području Kantona,**
- **komisija priprema pojedinačno rješenje o utvrđenom tehnološkom višku koje sadrži precizne podatke o broju časova, odnosno nedostajuću normu, a koje zajednički potpisuju ministrica i članovi komisije,**
- **po potrebi predloži školi preraspodjelu angažiranosti zaposlenika i utvrđivanje nepunog radnog vremena,**
- **predloži poslodavcu i sindikatu da se na drugi način, u skladu sa zakonom, izvrši zbrinjavanje zaposlenika za čijem je radom prestala potreba (penzionisanje, dokup staža, prekvalifikacija i slično),**
- **rok za podnošenje izvještaja ministrici i predsjednicima obrazovnih sindikata, od strane komisije o zbrinjavanju tehnološkog viška je 30.09. tekuće godine, a na osnovu sačinjene evidencije koja se utvrđuje, najkasnije do 15.09. tekuće godine.**
- **komisija sačinjava pojedinačni dosije za svakog zaposlenika koji ostvari zaposlenje po osnovu ovog Okvirnog programa,**
- **komisija, najmanje jedanput u četiri mjeseca, ili ranije po uočenoj potrebi, odnosno zahtjevu Ministarstva ili sindikata, podnosi izvještaj o svom radu, a koji zajednički razmatraju Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport i ovlašteni predstavnici obrazovnih sindikata Zeničko-dobojskog kantona,**
- **informaciju o utvrđenom tehnološkom višku, komisija dostavlja svim osnovnim i srednjim školama na području Kantona, koje su iskazale potrebu zbrinjavanja tehnološkog viška.**

VIII

Na osnovu iskazanih potreba, u skladu s Okvirnim programom zbrinjavanja zaposlenika za čijim radom je prestala potreba i zaposlenika kojima nedostaje norma časova, **Komisija izdaje rješenje o tehnološkom višku, daje preporuku-obavijest školskom menadžmentu koju je, (uz priloženo rješenje), obavezan dodatno razmotriti, odnosno postupiti u skladu sa Zakonom.**

IX

Zaposleniku sa Liste zaposlenika za čijim radom je prestala potreba, a koji po Okvirnom programu rješavanja viška zaposlenika ne bude raspoređen na druge poslove i zadatke, ili ne zasnuje radni odnos u drugoj odgojno-obrazovnoj ustanovi, ili kod drugog poslodavca, odnosno na drugi način ne osigura zaposlenje, otkazuje se ugovor o radu, s tim da isti ima pravo na otkazni rok u skladu sa Zakonom o radu.

Zaposleniku za čijem radom je prestala potreba, a koji odbije ponuđeno radno angažovanje kod drugog poslodavca, ili pak odbije ponuđeni raspored na druge poslove i zadatke, uključujući i poslove sa nižom stručnom spremom, otkazuje se ugovor o radu.

X

Zaposlenik koji je imao zaključen ugovor o radu na neodređeno vrijeme, nakon najmanje dvije godine neprekidnog rada, a kome škola otkazuje ugovor o radu, (osim ako ne otkazuje ugovor zbog kršenja obaveza iz radnog odnosa), ima pravo na otpremninu u iznosu koji se određuje u zavisnosti od dužine prethodnog neprekidnog trajanja radnog odnosa sa tim poslodavcem, a u skladu sa Odlukom Vlade Kantona.

Otpremnina iz stava 1., ovog člana utvrđuje se važećim Kolektivnim ugovorom, s tim da se ne može utvrditi u iznosu manjem od jedne trećine prosječne mjesečne plaće isplaćene zaposleniku u posljednja tri mjeseca prije prestanka ugovora o radu, za svaku navršenu godinu radnog staža kod tog poslodavca.

XI

Za tumačenje pojedinih odredaba ovog Okvirnog programa nadležno je Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport u Vladi Zeničko-dobojskog kantona i ovlašteni predstavnici sindikata osnovnog i srednjeg obrazovanja Zeničko-dobojskog kantona.

XII

Ovaj Okvirni program stupa na snagu danom potpisivanja od strane ovlaštenih predstavnika Sindikata i Ministarstva, uz saglasnost Vlade Zeničko-dobojskog kantona, i objavit će se u „Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona“, kao i na službenoj web-stranici Zeničko-dobojskog kantona .

XIII

Osnovne i srednje škole, uz konsultovanje sa sindikalnom organizacijom, **obavezne su u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ovog Okvirnog programa uskladiti svoje pravilnike o radu i druge opće akte sa ovim dokumentom.**

Broj: 10-34-12591/11.
Zenica, 03. 06. 2011. godine.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku,
kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona

MINISTRICA

Bernadeta Galijašević, prof. _____

Samostalni sindikat osnovnog
obrazovanja i odgoja ZDK

Predsjednik

Selvedin Šatorović s.r.

Sindikat srednjeg i visokog obrazovanja,
odgoja, nauke i kulture ZDK

Predsjednik

Dževad Hadžić s.r.

Na ovaj Okvirni program zbrinjavanja mogućeg tehnološkog viška zaposlenika u školama na području Zeničko-dobojskog kantona, svoju saglasnost dala je Vlada Zeničko - dobojskog kantona , svojim zaključkom, broj: 02-34-15472/11., od 09.06.2011. godine.

ovjerava:
Sekretar

Berjana Ačkar s.r. _____

Na osnovu člana 14., stav 1., Zakona o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima uprave-Prečišćeni tekst (“Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 13/08), a uz prethodnu saglasnost ovlaštenih predstavnika samostalnih sindikata osnovnog i srednjeg obrazovanja Zeničko-dobojskog kantona, ministrica Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport d o n o s i:

Prijedlog Okvirnog programa zbrinjavanja mogućeg tehnološkog viška zaposlenika u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona

Član 1.

Utvrđuje se Prijedlog Okvirnog programa zbrinjavanja mogućeg tehnološkog viška zaposlenika u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona, usaglašen sa ovlaštenim predstavnicima samostalnih sindikata osnovnog i srednjeg obrazovanja Zeničko-dobojskog kantona.

Član 2.

Prijedlog Okvirnog programa iz prethodnog člana, se upućuje na dalje postupanje, odnosno proceduru pribavljanja saglasnosti prema Vladi Zeničko-dobojskog kantona.

Član 3.

Okvirni program stupa na snagu danom potpisivanja, a primjena Okvirnog programa zbrinjavanja mogućeg tehnološkog viška zaposlenika u školama na području Zeničko-dobojskog kantona, počet će od dana davanja saglasnosti od strane Vlade Zeničko-dobojskog kantona.

Broj : 10-34-12591-1/11.
Zenica, 03. 06. 2011. godine

Samostalni sindikat osnovnog obrazovanja i odgoja ZDK-a
Selvedin Šatorović s. r. _____

Sindikat srednjeg i visokog obrazovanja, odgoja, nauke i kulture ZDK-a
Dževad Hadžić s. r. _____

MINISTRICA

Bernadeta Galijašević, prof.

.....

OGLASNI DIO

MINISTARSTVO ZA PRAVOSUĐE I UPRAVU

Broj: 06-34-15218/11
Zenica, 23.5.2011. godine

Na osnovu člana 8. Zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 12/03 i 34/03), člana 22. Zakona o pravobranilaštvu („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 14/08, i člana 19. Odluke o utvrđivanju Standarda i kriterija Vlade Zeničko-dobojskog kantona za imenovanja/nominiranja na upražnjene pozicije u reguliranim tijelima Zeničko-dobojskog kantona, („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 2/11-prečišćeni tekst), u postupku imenovanja, odnosno nominacije na upražnjene pozicije u reguliranim tijelima Vlade, ministar Ministarstva za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona, o b j a v l j u j e:

O G L A S
za upražnjenu poziciju
u reguliranim tijelima Zeničko-dobojskog kantona

I. NAZIV POZICIJE

Zamjenik kantonalnog pravobranioca..... 1 izvršilac

Regulirano tijelo u nadležnosti Ministarstva za pravosuđe i upravu

II. OPIS POZICIJE

- obavlja poslove iz djelokruga utvrđenog Zakonom o pravobranilaštvu („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 14/08),
- zamjenik kantonalnog pravobranioca imenuje se za vršenje službe bez ograničenja trajanja mandata,
- plaća zamjenika kantonalnog pravobranioca utvrđuje se u skladu sa Odlukom o utvrđivanju platnih razreda i koeficijenata za obračun plaća kantonalnog pravobranioca i zamjenika kantonalnog pravobranioca zaposlenih u Kantonalnom pravobranilaštvu Zenica („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj 8/07).

Kandidat za imenovanje nominiranje na upražnjenu poziciju u reguliranom tijelu Vlade i Ministarstva za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona, moraju ispunjavati opće i posebne uslove:

III. OPĆI USLOVI

Opći uslov za imenovanje kandidata na upražnjenu poziciju u reguliranom tijelu Vlade i Ministarstva za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona je:

- da je državljanin Bosne i Hercegovine,
- da je stariji od 18 godina,
- da nije otpuštan iz državne službe kao rezultat disciplinske mjere (bilo na nivou države ili entiteta) u periodu od tri godine prije dana objavljivanja upražnjene pozicije,
- da se na njeg/u ne odnosi članak IX.1. Ustava Bosne i Hercegovine,
- da nije na funkciji u političkoj stranci u smislu člana 5. Zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 12/03 i 34/03),
- da nije član organa zakonodavne, izvršne i sudske vlasti ili savjetnik u smislu Zakona o sukobu interesa („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj:70/08),
- da nema privatni/finasijski interes u instituciji u kojoj se kandidira,

- da nije osuđivan za kazneno djelo i za privredni prijestup nespojiv s dužnošću u instituciji u kojoj se kandidira, pet godina od dana pravosnažnosti presude, isključujući vrijeme zatvorske kazne i
- da nije osoba kojoj je pravosnažnom presudom suda zabranjeno obavljanje aktivnosti u mjerodavnoj instituciji u kojoj se kandidira,

IV. POSEBNI USLOVI

Posebni uslovi za imenovanje/nominiranje kandidata na upražnjenu poziciju u reguliranom tijelu Vlade i Ministarstva za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona su, kako slijedi:

- VSS (VII) – Pravni fakultet,
- položen pravosudni ispit,
- najmanje 3 (tri) godina radnog iskustva na imovinsko-pravnim poslovima u pravobraniteljstvu, pravosudnim organima i drugim državnim organima, odnosno gospodarskim društvima/poduzećima nakon položenog pravosudnog ispita,
- da uživa ugled pravnog stručnjaka,
- da posjeduje moralne osobine za obavljanje službe pravobranioca,
- da nije član nadzornog ili upravnog odbora, odnosno odbora za reviziju nekog privrednog društva/preduzeća,
- sposobnost kreativnog doprinosa reformi, privatizaciji i tranziciji državne imovine,
- komunikacijske i organizatorske sposobnosti,
- sposobnost upravljanja finansijskim i ljudskim resursima i naklonjenost timskom radu,
- rezultati rada ostvareni tokom poslovne karijere i
- preporuke ranijih neposrednih rukovodioca.

Podnosioci prijava s kojima se ne stupi u kontakt u roku od 8 (osam) dana od isteka roka za podnošenje prijave neće biti uzeti u razmatranje u daljem procesu imenovanja.

Posljednji dan podnošenja prijave računa se datum objave u Službenim novinama koje posljednje budu objavile ovaj oglas.

Svi kandidati koji budu stavljeni na listu sa užim izborom bit će pozvani na intervju pred Komisijom radi sprovođenja oglasa za izbor na upražnjene pozicije u reguliranim tijelima Zeničko-dobojskog kantona, imenovanom odstrane Vlade Zeničko-dobojskog kantona. Prije intervjua kandidati su dužni dati podatke o ranijim neposrednim rukovodiocima od kojih se mogu dobiti preporuke i informacije o kandidatima i popuniti obrazac u kojem će iznijeti bilo koje pitanje koje bi moglo dovesti do sukoba interesa u slučaju da dođe do njegovog imenovanja.

Lični podaci o podnosiocima prijave su tajni i samo se mogu prikupljati i obrađivati u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 32/01).

V. POTREBNI DOKUMENTI

Prijave kandidata treba da sadrže slijedeće dokumente:

- biografiju s adresom i telefonskim brojem za kontakte
 - dokaze o ispunjavanju uvjeta oglasa:
- a) Rodni list,
 - b) Uvjerenje o državljanstvu (ne starije od 6 mjeseci) ili kopija CPS lične karte,
 - c) Univerzitetsku diplomu, dokaz o stručnoj spremi/diploma o završenom fakultetu,
 - d) Dokaz o radnom iskustvu nakon završene VSS spreme,
 - e) Uvjerenje o položenom pravosudnom ispitu,
 - f) Dokaz da nije osuđivan za krivično djelo (ne starije od 6 mjeseci) od nadležne PU –MUP-a,
 - g) Dokaz da se ne vodi krivični postupak od kantonalnog suda (ne starije od 6 mjeseci),
 - h) Dokaz da nije osuđivan za privredni prijestup od nadležnog općinskog suda prema mjestu prebivališta (ne starije od 6 mjeseci),
 - i) Ovjerenu izjavu kandidata iz tačke III . ovog Oglasa Opći uslovi, alineje 3., 4., 5., 6., 7., 8. i 9. i tačke IV. Ovog Oglasa Posebni uvjeti, alineja 6.

Svi priloženi dokumenti moraju biti u originalu ili ovjerenoj kopiji.

Oglas će biti objavljen u „Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine“, „Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona“, listu „Dnevni avaz“ i listu „Naša riječ“ Zenica.

Oglas za podnošenje prijava ostaje otvoren 15 (petnaest) dana od dana objavljivanja.

Podnosioci prijava s kojima se ne stupi u kontakt u roku od 8 (osam) dana od dana isteka roka za podnošenje prijava neće biti uzeti u razmatranje u daljnjem procesu kandidovanja.

Svi kandidati s liste užeg izbora bit će pozvani na intervju.

Prije intervjua kandidati su dužni dati podatke o ranijim neposrednim rukovodiocima od kojih se mogu dobiti preporuke i informacije o kandidatima.

Prilikom pozivanja kandidata na intervju, svaki kandidat koji uđe u užu izbor dobit će obrazac u kojem će navesti bilo koje pitanje koje bi moglo dovesti do sukoba interesa u slučaju da dođe do njegovog imenovanja.

Bilo koji kandidat ili bilo koja druga osoba – član javnosti slobodno može podnijeti prigovor na konačno imenovanje ako vjeruje da u procesu imenovanja nisu poštovana načela utvrđena *Zakonom o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima Federacije Bosne i Hercegovine*.

Prigovor se podnosi istovremeno ministru Ministarstva za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona i ombudsmanu Bosne i Hercegovine.

Oglas ostaje otvoren 15 dana od dana posljednje objave.

Prijave sa traženim dokumentima treba dostaviti lično ili preporučeno poštom sa naznakom

„PRIJAVA NA OGLAS – NE OTVARATI“

Na adresu:

Zeničko-dobojski kanton
Ministarstvo za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona
Komisija za izbor na upražnjenu poziciju Zamjenik Kantonalnog pravobranioca
u reguliranim tijelima Zeničko-dobojskog kantona
„Prijava na oglas za izbor Zamjenika kantonalnog pravobranioca ZDK-ne otvarati“
Kučukovići broj 2
72 000 Z E N I C A

Ne blagovremene i nepotpune prijave neće se uzeti u razmatranje

.....

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
OPĆINSKI SUD U KAKNJU

Broj: 36 0 P 009756 10 P
Kakanj, 19.05.2011.godine

O G L A S

Općinski sud u Kakanju, sudija Ismar Jukić u pravnoj stvari tužitelja „GMK“ d.d. Kakanj, koga zastupa punomoćnik Hamdija Šljuka, advokat iz Kaknja, protiv tuženih: 1. Đokić Adul, sin Mehe, Pope 22, općina Kakanj, 2. Mehić Ifeta, kći Mehe, ul. 309. BB br. 28, Kakanj, 3. Husika Alija sin Derviša, nepoznatog prebivališta i boravišta, 4. Bajramović Mustafa, sin Rizve, Varda bb, kakanj, 5. Čosić Husnija sin Nazifa, Javor bb, Kakanj, 6. Hrustić Abdulah, sin Mehe, Pope, Kakanj, 7. Đokić r. Kozlo Šida, kći Mustafe, Pope bb, Kakanj, 8. Mehić r. Sarač Hiba iz Kaknja, ul. 4 juli 74, Kakanj, 9. Mehić Vejsil sin Hamze iz Kaknja, ul. 4. juli 72, Kakanj, 10. Đokić Fetah, sin Ahmeta iz Kaknja, uul. 4 juli 12, 11. Đokić Smail sin Ahmeta, ;Poipi 25, Kaknj, 12. Đokić Nuraga, sin Ahmeta, Popi 23, Kakanj, 13. Aljukić Hajrudin sin Beče iz Kaknja, Malješ-Podvarda, 14. Hadžić Bekir sin Teufka iz Kaknja, ul. Vehbije Kulovića 24, 15. Begić r. Hadžić Sevda, kći Teufika iz Kaknja, Vatrogasna 88, 16. Hadžić fikreta, kći Teufika iz Kaknja, ul. Vehbije Kulovića 35, 17. Delibašić Mevludin, sin Himze iz Kaknja, ul. Alije Izetbegovića br. 16, 18. Mašić Samir sin Abida, Brnj br. 48, Kakanj, 19. Husika Hasan, sin Huseina iz Mramora, Kakanj, 20. Neimarlija r. Đukić Đula, 21.Đokić r. Karamuja Hava, 22. Pačar udt. Čišija Šida, 23. Pačar Salko sin Mehmeda, 24. Ljubović Hilmo sin Kasima, 25. Đokić udt. Husika Fatima, 26. Mehić Ahmet sin Hamze, 27. Bajramović Džemal, sin Mustafe, f 28. Zahirović r. Karić Hamida, kći Mehmeda, 29. Karić Husnija sin Mehmeda, 30. Karić Selvedin sin Muhamed, 31. Karić Selvedina, kći Muhamed, 32. Hadžić Mirsad, sin Teufika, 33. Haračić r. Hadžić Suada, kći Teufika, 34. Delibašić Mensura, kći Himze, 35. Ganić Pašo sin Huseina, 36. Ganić Osman, sin Huseina i 37. Ganić Husein, sin Osmana, tuženi pod 3 i od 19-37 nepoznatog prebivališta i boravišta, radi utvrđenja prava vlasništva i upisa u zemljišne knjige v.s. 1.000,00 KM,

Rješenjem suda od 12.05.2011.godine sud je postavio tuženim pod brojem 3. i od 19-37 i privremenog zastupnika Obraliya Mesuda, advokata iz Kaknja na temelju čl. 296. st. 1. tač. 4 ZPP-a, jer je boravište tuženih nepoznato, a nemaju punomoćnika, a redovan postupak oko postavljanja zakonskog zastupnika tuženika dugo trajao, pa bi za stranke mogle nastati štetne posljedice

Postavljeni privremeni zastupnik zastupat će tuženike u postupku sve dok se tuženi ili njihov punomoćnik ne pojave pred sudom, odnosno sve dok organ starateljstva ne obavijest sud da je postavio staratelja.

Oglas će se objaviti u Službenim nvoimana FBiH, Službenim novinama ZDK i oglasnoj ploči suda.

Sudija

Ismar Jukić,s.r.

.....

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
OPĆINSKI SUD U KAKNJU

Broj: 36 0 P 008250 10 P
Kakanj, 27.05.2011.godine

O G L A S

Općinski sud u Kaknju, sudija Ismar Jukić u pravnoj stvari tužitelja: „BEGED“ d.o.o. Kakanj, općina Kakanj, koga zastupa punomoćnik Šljuka Hamdija, advokat iz Kaknja, protiv tuženih: 1. Delibašić r. Jahić Vahdeta kći Mustafe iz Kaknja, Zgoščanska 45, 2. Delibašić Abdulah, sin Rešada iz Kaknja, ul. Šehida br. 7, 3. Pirić r. Delibašić Adisa, kći Rešada iz Kaknja, Zgoščanska K-3, 4. Bjelopoljak Sajma kći Zumrete iz Kaknja, ul. Alije Izetbegovića S-3, 5. Haračić Adnan, sin Zumrete iz Kaknja, D.Kakanj bb, 6. Haračić Avdo, sin Zumrete iz Kaknja, ul. 311 Lahke brigade, 7. Krajišnik r. Subotić Radojka, kći Nike, 8. Krajišnik Dušanka, kći Milorada, k9. Krajišnik Branka kći Milorada, 10. Krajišnik Ranka, kći Milorada, 11. Kovačević Ilija sin Pavla, 12. Kovačević ud. Tanasić Branka, 13. Krajišnik Jovo sin Milorada, 14. Krajišnik Pero sin Milorada, 15. tokić r. Terzić Mara, 16. Krsmanović Pero, sin Đorđa, 17. Trbić r. Krsmanović Vidosava, 18. Krajišnik ud. Cvijetić Danka, tuženi pod br. od 7 - 18 nepoznatog prebivališta i boravišta, radi utvrđenja prava vlasništva i upisa u zemljišne knjige v.s. 1.000,00 KM.

Rješenjem suda od 27.05.2011.godine sud je postavio tuženim od 7-18 privremenog zastupnika Obraliya Mesuda, advokata iz Kaknja na temelju čl. 296. st. 1. tač. 4 ZPP-a, jer je boravište tuženih nepoznato, a nemaju punomoćnika, a redovan postupak oko postavljanja zakonskog zastupnika tuženika dugo trajao, pa bi za stranke mogle nastati štetne posljedice

Postavljeni privremeni zastupnik zastupat će tuženike u postupku sve dok se tuženi ili njihov punomoćnik ne pojave pred sudom, odnosno sve dok organ starateljstva ne obavijest sud da je postavio staratelja.

Oglas će se objaviti u Službenim nvoimana FBiH, Službenim novinama ZDK i oglasnoj ploči suda.

Sudija

Ismar Jukić,s.r.

.....

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
OPĆINSKI SUD U VISOKOM

Broj: 41 0 I 016 899 10 I
Visoko, 20.05.2011.godine

OPĆINSKI SUD U VISOKOM, izvršni sudac Nina Mujagić,u pravnoj stvari tražitelja izvršenja LUTRIJE BIH DOO SARAJEVO, protiv izvršenika JOSIPOVIĆ ZDENKE iz Vareša, adresa Daštansko bb, radi izvršenja na pokretnostima izvršenika, a postupajući po prijedlogu tražitelja izvršenja, dana 20.05.2011.godine, donio je slijedeći,

ZAKLJUČAK

Postavlja se privremeni zastupnik izvršeniku **JOSIPOVIĆ ZDENKI** iz Vareša, prema posljednjim podacima, nastanjena na adresi Daštansko bb, u ličnosti odvjetnika Serdarević Elmedina iz Sarajeva.

Privremeni zastupnik u ovome postupku ima sva prava i obveze zakonskog zastupnika.

Prava i obveze privremeni zastupnik će obavljati sve dok se izvršenik ili njegov punomoćnik ne pojavi pred sudom, odnosno dok organ starateljstva ne obavijesti sud da je postavio staratelja.

Sva pismena izvršeniku će se ubuduće dostavljati putem privremenog zastupnika *Serdarević Elmedina odvjetnika iz Sarajeva*.

Obrazloženje

Na prijedlog tražitelja izvršenja, sud je dana 12.10.2010.godine, donio rješenje o izvršenju broj gornji.

U tijeku postupka, sud je u nekoliko navrata pokušao dostavu rješenja o izvršenju izvršeniku ali je ista bila bezuspješna, sa naznakom dostavljača da je izvršenik odselio sa date adrese, u svezi s čime je sud od tražitelja izvršenja zatražio dostavu nove-točne adrese.

Kako je sudu ponovno dostavljena ista adresa izvršenika, prema podacima MUP-Odsjeka za administraciju PU Vareš, dana 02.12.2010.godine, sud je punomoćniku tražitelja izvršenja dostavio zaključak kojim ga obavještava i ujedno poziva da u daljnjem tijeku postupka može sudu predložiti postavljanje privremenog zastupnika izvršeniku.

Obzirom da je punomoćnik tražitelja izvršenja postupio po uputama suda i za privremenog zastupnika predložio osobu Serdarević Elmedina odvjetnika iz Sarajeva, sud je primjenom članka 296.stav 2.točka 4. Zakona o parničnom postupku F BiH, a na prijedlog tražitelja izvršenja, ovim zaključkom, postavio privremenog zastupnika izvršeniku u ličnosti odvjetnika Serdarević Elmedina iz Sarajeva.

Primjenom članka 298.ZPP-a, ukoliko je privremeni zastupnik izvršeniku postavljen iz razloga navedenih u članku 296.stav 2 točka 4. i 5. toga zakona, sud će u roku od 8 dana izdati oglas koji će objaviti u Službenim novinama F BiH, Službenom glasilu Kantona/Županije i na oglasnoj ploči suda.

Imajući u vidu ranije navedeno, i primjenjujući odredbe članka 296.stav 2.točka 4.ZPP-a, a u svezi s odredbama članka 21.Zakona o izvršnom postupku (Sl.novine F BiH br.32/03, 52/03, 33/06 i 39/06), sud je donio odluku kao u izreci.

Pouka o pravnom lijeku:

Protiv ovog zaključka nije dopušten pravni lijek

SUDAC

Nina Mujagić,s.r.

.....

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
OPĆINSKI SUD U ZENICI

Broj: 43 0 P 031013 10 P
Zenica, 25.05.2011.godine

O G L A S

Općinski sud u Zenici, sudija Dedić Miralem, u pravnoj stvari tužitelja Investiciono-komercijalna banka DD Zenica, ul. Trg BiH br. 1, Zenica, protiv tuženih: 1. ŠAFRIDAN (Jozo) SLAVICE iz Busovače, ul. Ravanjska br. 21, 2. VULETA (Milenko) SPOMENKE iz Busovače, Jazvine bb, 3. FILIPOVIĆ (Anto) ANĐE iz Busovače, N.Š. Zrinjski bb, 4. NESLANOVIĆ (Galib) ENISE iz Busovače, Merdani bb, radi isplate duga v.s. 25.285,60 KM, van ročišta, dana 25.05.2011.godine, donio je slijedeće:

R J E Š E N J E

Tuženoj ŠEFRIDAN SLAVICI iz Busovače u ovom postupku postavlja se privremeni zastupnik u ličnosti Babić Nedžada advokata iz Zenice.

Privremeni zastupnik u ovom postupku ima sva prava i dužnosti zakonskog zastupnika. Ta prava i dužnosti privremeni zastupnik vršit će sve dok se punomoćnik tuženog ne pojavi pred Sudom, odnosno dok organ starateljstva ne obavijesti Sud da je postavio staratelja.

O postavljanju privremenog zastupnika tuženom obavještava se organ starateljstva - dostavljanjem ovog rješenja.

Budući da je privremeni zastupnik postavljen tuženoj iz razloga označenog u članu 296. stav 2. tačka 4. i 5. Zakona o parničnom postupku („Službene novine FBiH“, broj: 53/03, 73/05 i 19/06), sud će izdati oglas koji će objaviti u „Službenim novinama FBiH“, „Službenim novina Zeničko-dobojskog kantona“ i na oglasnoj tabli Suda (član 298. Zakona o parničnom postupku).

Pouka o pravnom lijeku:

Protiv ovog zaključka nije dopušten pravni lijek

S U D I J A

Dedić Miralem, s.r.

.....

SADRŽAJ

MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT

181.	Pravilnik o polaganju stručnog ispita i stručnom usavršavanju odgajatelja i stručnih saradnika u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja	583
182.	Pravilnik o načinu vođenja pedagoške i ostale evidencije i dokumentacije u predškolskoj odgojno-obrazovnoj ustanovi	587
183.	Pravilnik o stručnom nadzoru nad radom predškolskih ustanova	613
184.	Pravilnik o postupku utvrđivanja uvjeta, sadržaju i načinu vođenja Registra predškolskih ustanova.....	616
185.	Cjeloviti razvojni program Predškolskog odgoja i obrazovanja.....	618
186.	Okvirni program zbrinjavanja mogućeg tehnološkog viška zaposlenika u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona	706
OGLASNI DIO		712

Izdavač: Zeničko-dobojski kanton, ul. Kučukovići br. 2, Zenica
Glavni i odgovorni urednik: Adis Čehić, **Telefon:** 032/442-551;
Redakcija i pretpлата: 032/407-424; **Štampa:** „PETICA“ Zenica, **Telefon:** 062/211-347